

LAPOK PÁPA TÖRTÉNETÉBŐL

1997-1999

TARTALOM

A pápai „fehér barátok” templomkriptája.

A Pápai Hírlap várostörténeti vonatkozású írásainak jegyzéke 1988-1997.

Gróf Csáky László oklevele a pálosok pápai kolostorának megalapításáról

A pápai önkéntes tűzoltó testület története 1871-1912

Pápai középnemesi házaspár végrendelete, a XVII. század közepéről

A Gróf Esterházy család pápai levéltárában őrzött céhlevelek

A' marczaltői régi várkastély 's az utolsó Marczaltőyek Véghely Dezsőtől

A marczaltői régi kastély Ráth Károlytól

Dokumentumok Pápa város és a pápai református egyház történetéhez

A PÁPAI „FEHÉR BARÁTOK” TEPLOMKRIPTÁJA

- Írta: Jankó László. -

Talán még most is előfordul, hogy a nép, az öregebbje a pápai bencés templomot a „fehérek templomá”-nak nevezi. Az a kis barokk templom mely a Fő utcán emelkedik, 1786-ig a pálosok („fehér barátok”) temploma volt. 1806-tól vannak benne és a mellette épült kolostorban a bencések, de ha megnézzük a templomban a mellékoltárokat, most is a régi pálos idők emlékeit szemléltetjük azokban a díszes aranyozott szobrokban, amelyek a ránk maradt főjegyzéseknek megfelelő habitusban pálos szerzeteseket ábrázolnak.

A pálosok magyar alapítású rendje a XIII. sz.-ban keletkezett, Pápa Csáky László gróf 1638-ban telepítette őket s Acsády Ádám, veszprémi püspök, az utolsó egyházi kancellár 1742-ben emelte a ma is fennálló templomot. Az előkelő egyházi férfiú, ki Magyarország közéletében kancellári méltóságánál fogva is valamikor jelentős szerepet vitt, földi pályájának végeztével az Isten dicsőségére, szűz Mária menyemenetelének emlékére általa emelt templomba kívánczolt s 1744. október 11-én bekövetkezett halála után (mint fundátor a Szentély alatt) a templom kriptájába temettetett.

A templom hajójában, körülbelül az első padok között, látunk egy hatalmas kőlapot, mely a templomhajó márványkockás kövezetében helyezkedik. A kőlap felső, vörös márvány része a pálosok címerét látszik ábrázolni, egy pálmát, rajta egy hollót, mely csőrébe kenyeret tart, vonatkozással Remete Szent Pálra, az első remetére, aki Egyiptomban a pusztában töltötte istenfélő életét s kinek a legenda szerint egy holló hordta a táplálékot. Ez a kőlap jelzi a lejáratot, mely a templom kriptájába vezet. 13 lépcsőfokon kell lehaladnunk s a kerek-boltíves kriptában vagyunk. A jelzett lépcsőlejárát a szentély alá vezet s a krypta ez a része egészen a főoltárig, illetőleg a hátsó templomfalig elér, ahol az udvar felől a kriptának egy vasajtó bejárata is van.

A fentebb említett márványlaplejárattól a kriptában visszafelé fordulván, az egész templomhajó szélességében és hátra egészen a templom előcsarnokáig, a chór alatti ívezetig elnyúló kerek boltíves kriptahelyiséget látunk. Ebben hátul 2 m széles s majd 5 m hosszú falazat-beékelődést találunk, mely nyilván a tetőzetet is tartja, de nem lehetetlen, hogy befalazott kriptauregeket is rejtett magában. A négyszögfalon balkéz felől fenn, egymás alatt levő sorhelyezéssel a következő szénnel jelzést találjuk: RPM-MOLNÁR-AETA-70-Anno 1822. (Valószínűség szerint R(everendus) P(ater) M. Molnár, Aeta(tis suae) 70, Anno 1822). Ugyanazon négyszög falon lejjebb jobb felé BK, FE . LOIMA betűk oldalsorban, alattuk 1849, majd elmosódott betűk s lejjebb HÖLZZI. Maga a templomhajó alatt elhelyezkedő ovális kriptahelyiség közepén hengeresen épült 4 m. átmérőszéles, egészen a 3 m íves magas tetőzetig felérő ún. ossarium emelkedik, amelynek egy ablaknyílása van, amelyen át az elomlott csontmaradványok megőrzés céljából az ossariumban összegyűjthetők.

A középben elhelyezett ossarium által a templomhajó alatti nagy ovális kriptarészben egy körjárat keletkezik, melyen végighaladván, az egész kriptát végigtekintettük. A szentély alatti széles folyosószerű részben maga a fundátor és más egyházi személyek koporsói vannak elhelyezve, a templomhajó alatti nagy ovális körjáratban pedig mindkét nembeli világi egyének maradványai nyugszanak. Mert nem a falba helyezett fülkébe - temetkezés van itt előttünk, ellenkezőleg a koporsók szabadon, egymás mellé lehelyezve sorakoznak a szemlélő előtt. Helyenként kettős sorokban, helyenként egymás fölé helyezett kettős sorban, miután 110 koporsó lévén most is a kriptában, másként nem találhattak volna kettő elhelyezést.

Az altéplomokban, vagy pinceéptéplomszerű kriptákba való ilyen szabad elhelyezésű temetkezés nyilván Galícia felől, az ottani szerzetesi téplomok szokása nyomán, a pálosok útján származhatott hozzánk. Magyarország kevés helyén található. Valamikor talán átható kriptaszag töltötte be a helyiséget, ma azonban már semmi nem érezhető, tiszta, száraz levegő tölti be a csendes helyet. A koporsók egyik része le van szögezve, nagyobb részüknek födele azonban fölemelhető. A koporsókban nyugvó holttestek összeszáradva, porladva, nem egyszer múmiaszerűen konzerválódva vannak előttünk. Általában nyugodt látvány, az elmúlás örök nyugalmanak képe tárul elénk. A kezek leginkább összekulcsolva az egyházi személyek kezében feszület és olvasó, általában majd mindegyik nyugovónak ujjai között rózsafüzér, amelyen előfordul, hogy a XVIII. sz. végén szokásos gyöngyházkirakású feszület, vagy esetleg valamely finomabb művű egyházi emlékérem csüng, amely Mária és Krisztus képét ábrázolja. Nemes Zámbo Katalin (1774) nyakában zsinóron skapuláré helyezkedik, rajta a Szűz Anya képe a gyermek Jézussal, alatt a fölírás: Sancta Maria de Monte Carmeli. N. Paraicz Ferenc (1780) koporsójában imádságos könyv; általában a hitben való megnyugvásnak jelei mindenütt, amelyekkel találkozunk.

A szentély alatti középen, kettős, erős tölgyfakoporsóban piheni örök álmát Acsády Ádám, püspöki ornátusban. Körülötte részben leszögezett, egyszerű, gyalult, festetlen koporsókban, a fejnél alkalmazott fölírással nyugosznak. Szt. Pál Első Remete Rendjének tagjai. 23 pálos között ott találjuk Fierendroth Gergelyt, 1735-1738 tartományfőnököt, Raffavics László tart. főnök helyettest, ki Rupp Jakab és Házy Alajos szerint a nagyjenői (tüskevári) házban is élt, (talán 1775-ben jött Pápára;) tetemein még határozottan megállapítható a pálosok fehér habitusa. Már bakacsinnal bevont, koporsószeggel kivert fölíratú koporsóban nyugszik Némethy Elek, pálosrendű kiérdemült prior, ki 1782-1783-ban Nagyjenőn volt perjel. Tévedésre gondoltunk, amikor a világiak fekete reverendájában, cingulussal látjuk, hogy II. József 1786-ban a pálosok rendjét eltörölve, a pálosok innen rendi ruhájukat letenni kényszerültek. A kriptában nyugvók között találjuk a kaamaldoliak szigorú remete-szerzetéhez tartozott Miklós Apollinarist, ki rendjének még 1782-ben történt eltörlése után ugyanazon esztendőben történt eltörlése után ugyanazon esztendőben, nyilván a Komárom megyei Majkról költözve ide, Pápan a jobb létre szenderült. Miseruhában helyezték koporsóba.

A világi személyeket látva az általában jobb módra valló ruházat helyenként többé-kevésbé épségben, másutt foszlányokban van előttünk. A férfiakon megállapítható a dolmány a zsinórozással s a fémgombokkal. A lábakon legtöbb esetben csizma, egyik név nélküli koporsóban térdén fölül érő magas szárral, katonát sejtető ruházat maradványokkal. 3-4 esetben 35 cm átmérőjű nagy karimájú fekete kalap talán a fegyveres polgárság uniformisából a koporsóban, a kalap karimája három sarokszöglete fölvasalt. A nőknél a XVIII. sz. azon szakaszának kecses viselete. Finom fehér ingujjas, mely a nyak alatt kikerekítve zsinórban ráncolódik, ujjai pedig a könyök alatt fokozatosan bővülve, a csuklónál díszes csipkeszegélyzetben végződnek. Az ingujjas fölött finom selyem pruszlik, mely elől fűzős s ízléses színekkel distingváltan hímzett. Bokán felül erőbrokát selyem alj, fölött finom munkájú csipkekötény, fehér harisnya s a legtöbbször félcipő a lábfejen hímzéssel, fönn ízléses csokorrátétellel, finom hajlású fasarokkal. Hajadonnak fején pártá, asszonynak fején korához alkalmazkodva bársony fejkötő, vagy csipkés, szalagsokros fejdísz. Általában a magyar világ komoly finomsága még a romokban is mutatkozik a kriptahelyiség csendes birodalmában.

A koporsók általában vagy simára gyalult festett vagy bakacsinnal bevont födelű, rosettafejű koporsószeggekkel díszesen kivert, a kereszt alakkal motivált koporsók, végükben majd mindig az I. H. S. és Mária nevének monogramja. A festett koporsók vagy egyszerű feketék név nélkül, vagy fehérén festett fölírással vannak ellátva. Előfordult a piros szegélyzetű, fehérbetűs fölírás is. Bertalanics József kisgimnazistának fekete koporsóján a fejegeen éles krétával

van 1747-ből a fölírás, mely ma is világosan olvasható N. Paraicz Ferenc, 16 éves ifjúnak (1780) fején még megvan a díszes koszorú. A festett koporsóknál néha a földélen, vagy a koporsó oldalain, a szélein és a végekben festett hajfonatdísz, vagy magyaros motívumok tulipánnal vagy rózsával.

A kriptának sötétjébe lejtős menet három keskeny ablaknyíláson keresztül szűrődik be némi csekély világosság. Gondtalan és csintalan gyermekek az ablak nyílásokon keresztül valamikor minduntalan köveket, kavicsokat görgettek kel, amelyek - mulatságukra - tompa döbörgéssel zuhogtak végig - a koporsókon. Már szekérre való törmelék gyülemlett föl ilyen módon, amikor azután éppen ezért az ablaknyílások vashálózatot nyertek.

Pápa város közönsége előtt nem lehet egészen érdektelen, hogy kik is nyugsznak hát a pápai „fehérek” templomkriptájában? Ez a gondolat vezette Barcza Leándér O. S. B. főg. tanárt és e sorok íróját akkor, amidőn a templomkriptát tüzetesen áttekintették. Az érdeklődő közönség tájékoztatása céljából illetően módon van alkalmam egyes adatokat részletesen, a többiek pedig a rövidség kedvéért legalább annyiban közölni, hogy a név és a halálozási évszám itt is megörökíttessék.

A szentély alatt nyugszik Acsády Ádám (1744), püspök, fölírás nélküli koporsóban. Ugyancsak a szentély alatt nyugszik a következő 23 pálos: Zimmermann Jakab (1745), Horváth Gergely, definitor provinciális (1747), Hoffner Simon (1748), Marton Hilarion, pápai prior (1749), Maczonkai Kristóf, nagyjenői superior (1750), Francisci Imre (1750), Koger György (1750), Szipavy Vince (1751), Fierendroth Gergely, provinciális (1755), Slachta Pál (1755), Benyovszki Lénárd (1756), Kleser Antal (1756), Kolais Domonkos (17..), Czeczely László (1757), Esterházy Imre (1758), Laczay Sándor (1759), Moser (Mózer?) Boldizsár, pápai prior (1759), Czeczely (?) József, pápai superior (1764), Raffavics László, vicarius provinciális, definitor provinciális (1776), Tornaczky Ferencz (1779), Ország Lőrincz, vicarius provinciális és prior (1784), Robert Mátyás (1785), Némethy Elek, kiérdemült prior (1807).

Fierendroth Gergely, provinciális koporsófölírata a következő: A. R. P. Gregorius Fierendroth, Pater provinciae Hungaricae, Ae. S. 64. Obyt Die 14 September Anno 1755. (Admodum Reverendus Pater, a provinciális címe.)

Esterházy Imre, vicarius provinciális koporsójának fölírata így szól: R. PATER EMERICUS ESZTERHÁZY OR. STI. PAULI P. ERTAE VICARIUS PROVINCIALIS OBIT ANO AETATIS SUAE 52 REPARATAE SALUTIS 1758: DIE 28. MAJI. (Ordinis Saucti Pauli Primi Eremitae = Szt. Pál első remeterendi.)

A Szent Benedek-rend tagjai közül itt temették el Hoecker Ábel igazgató (1848), Pelzmann Jeromos (1849), Spilák Regináld (1851) és Czina Gusztáv (1854). Utóbbi az utolsó, kit a templomkripta befogadott, miután későbbben már a köztemetőbe való temetkezés tétetett kötelezővé. Még két bencés, kik jelzés nélküli koporsókban pihennek, nem lehetetlenség, hogy Vlasits Ádám és Horischek Viktorin, minthogy nevezettek (Bakonyvári I. szerint) 1827. december 5-én és 14-én Pápán haltak el.

Miklós Apollinaris, kamalduli remete koporsójában betűről-betűre a következő fölírás van: RENDUS IN XTO PATER APOLINARIS: NIKLOS: ORDINIS: S: ROMUALDI: CAMADÜLENSIUM. AETATIS SUE 57 ANORUM OBIT DIE 3: SEPTEMBRIS: AN 1782. REQCAT IN PACE: AM.

Úgy látszik, hogy a XVIII. sz. elején a fölírásokat a koporsóföldélen keresztbe alkalmazták. Erre enged következtetni egy koporsóföldélnek magában talált egyik oldaldeszkája, melyről csak hiányosan olvasható: P:G.-MIC:-AE.S. 43-28. Jun.-704 (Perillustris, Generosus-Michael-

Aetatis Suae 43-28. Juni-704.) A fölírás a hiányzó másik oldaldeszkáról lenne kiegészíthető. Ugyancsak ilyen keresztben alkalmazott fölírást mutat egészben az egyik koporsó, melyről a következőket olvashatjuk: IOS TUR AE SUAE OB DIE //10AU 17/36//. Bizonyára Turi József hamvait őrzi 1736-ból. Mindkettő nyilván máshonnan helyeztetett ide.

Elgondolkozva nézünk egy hatalmas és egy kisebb fekete koporsót. Így szól az egyik fölírás: Pauer Judit Asszony Bertalanics Mátyásnak Hitves Társa Januáriusnak 24. Napján 1747 Esztendőben meghalt és eltemettetik. Így a másik: Josephus Bertalanics Major Parvista Obyt Die 24 Jan 1747.

Önkénytelenül valami tragikus eseményeire gondolunk, amikor nyilván gyermeknek és anyjának egyazon napon történt kimúltát olvassuk.

Rust(né) Zsuzsanna koporsóján betűről-betűre ez a fölírás olvasható: HIER LIG ICH SUSANA RUSTIN MEINE RUH UND NIEMAND IST DER MICH EWEHE THUT LEBET WOHL UND SEIT GEDREST BIS EUCH GOTT ALLE ERLEST, ALT 58 DEN 19 MAI ANO 1758.

Olvassuk az itt következő feliratot: N:N: Paraicz Ferenc Uram Hütvös Társa N: Hetler Magdolna Asszony. Az Ő Élete ElFolása Volt 62 És kimult Ez Világbul 1763. 15 Janu.

Nemes Statics Péter (1768) koporsójának csak a födele található; valószínűleg az ő leányát rejti az a koporsó, melyről a következők olvashatók: Stasics Örsébet Szüle 1746: Esztendőben Julisu 12. napján Meghalt 1772 Esztendőben 22. Júniusba Az Ő Édes Agya melet nyukzik.

Nádosi Tersánszky József főszolgabíró koporsóföli-rata a következő: P: AC G: D. IOS: TERSANSZKI DE NÁDOSI: C: WESP: SUP: IUDLIUM AETATIS SUAE: 47 OBIIT IUNY ANO 1773 (PERILLUSTRIS Ac Generosas Dominus Josephus Tersanszki De Nádos Incliti Comitatus Wesprimiensis Spuermus Judex Nobilium.)

Sokat kifejez a következő megjelölés: PERILLUSTRIS DOMINA MAGDALENA BUDAHAZY PERIL: DNI: JOSEPHI LEHEN CHARISSIMA: CONSORS AO XXXV OBYT: PAPAIE DIE. XXIII MAY ANO 1775.

Van ilyen fölírás is: Nemes: Nagy Katalina: Ideje: 72: Boldok kimulasa Volt: Az: Esztendőknek: Datum: 26: Sber Ano: 1773.

Ismét német fölírás a következő: ALHIER: RUHET DER HOCH UND WOHL GEBORNER EMANOEL BARÓN V. TEIFENBOCH. U. NDER LEUNTNANT. V. K. K. INFANTE. REGEM: A: BOTEIANI ALT 33 ANO 1775 (Báró Tiefenbach Emanuel, talán a Batthyány-ezredből?)

Nem érdektelen a következő felírás, mely még a koporsó végeken is folytatódik: Nemes Horvat Susánna Asszony Ano 1780 Februáryusnak 12 Napján Meghalálozván ugyan Ezen Asszonyság Istennek kegyelmébül 103 Esztendős Az Miltoságos Uraságot Popay Vomom 53 Ezen Asszonyság.

Nem lehet idézni szó szerint valamennyit, bár nem lenne érdektelen a többi sem, azonban soroljuk föl legalább a neveket, hogy még kik és mióta pihennek a pápai „fehérek” templomkriptájában.

Buzás Juliánna (1745), Jákfalvai Horváth László, esküdt (1749) Prandstottner (Brands-tettner?) Jakab (1/51), Bottosch Orbán (1755), Nemes Paraicz János (1756), Simony Ferenc (1756), Szerednijai (Szerednyei?) János (1756), Lászlófalvi Eördögh Pálné, Martonfalvai Martonfalvay Róza, m. alispán felesége, (1757), Gerecser(né) (Gerencsérné?) Katalin (1758), Brantsteder (Brandstettner) János (1758), Drasocki (Draskóczy) László (1759), Szabó Ferenc

(1761), Brantstüttner(né) (Brandstettnerné) Anna Terézia (1762), Nemes Sokoli (Szokoly) Anna (1762), Tanhoffer Anna Mária (1762), Hotosch(né) Anna Mária (1762), Hoffer Márton (1764), Novák Zsuzsanna (1765), Tulok István (1767), Nemes Szombathely Jánosné, N. Dancs Katalin (1770), Makl(né) Zsuzsanna, Odonel-Cuirassier ezr. főhadnagy felesége (1772), Némethi Terézia (1772), Stich János Mihály (Prey Meister = sörfőző?) (1772), Nemes Hajba András (1773), Muska András (1773), Vizeki Talian (Tallián) Ferenc, esküdt (1773), Nemes Zambo (Zámbó) Katalin (1744), Plinger Ferenc (1775), Feil(né) Marianna (1775), Királydaróczi Daróczy Franciska (1775), Nemes Kaloczi (Kálóczy) Katalin (1776), Nemes Sarabok (Scharneck?) Pál (1776), Krausz Renata (1777), Nemes Thanhoffer Józsefné, N. Krausz Anna Mária (1778), Králik Pál (1778), Srecnzei Zsuzsanna (1778), Nemes Thanhoffer Anna Mária (1779), Nemes Paraicz Ferenc (1780), Polinger Ignác (1780), Nemes Paraicz Erzsébet (-), Kis Éva asszony (1781), Percel Ferenc, főszolgabíró (1781), Nemes Tornyáczki Julianna (1782), Nemes Szombathely Márton (1783), Nemes Káldi Jánosné, Nemes Lendvai Klára (1784), Zsoldo György (1784).

A templomkriptában eltemetett 23 pálos nevei további adalékul szolgálhatnak Bakonyvári Ildefonz értékes munkájához, melyet a pápai pálosokról írt 1896-ban. A megörökített világi nevekből képviselve látjuk Pápa város XVIII. sz. második felének katolikus társadalmát. A város ma más képet mutat; azokból a nevekből ma egy-kettő szerepel még Pápán, nagyobb részben más nevekkal, más családokkal találkozunk.

A régi idők emlékei vonulnak föl előttünk, amikor a kriptában porló maradványok közül visszajövünk. Legnagyobb részben Mária Terézia korának képe van szemeink előtt, a magyar katonai vitézség és a magyar faji erő pihenő emlékei. A magyar társadalomban akkor még nem pusztított az internacionalizmus nemzetölő mérge, Isten és Haza fogalma töltöttek be a magyar szíveket.

Azok, akik a szent hely közelébe kíváncsoztak haláluk után is, pihenjék örök nyugalomukat. Fölöttük ismétlődik mindújából az Áldozat, fölöttük száll minduntalan a buzgó imádság és Istent dicséri az ének. az elhaltak és nagy Magyarország gondolatában egyesülnek.

Pálosok Pápán

Január 15-én volt az egyetlen magyar származású szerzetesrend, a pálosrend védőszentjének, Remete Szent Pálnak az 1600 éves jubileumi ünnepe. Az őskereszténység kiváló hírnevű szentje életével és példájával elindítója lett a keleti remeteségnek, a középkorban pedig Özséb esztergomi kanonoktól alapított remeterendnek, a pálosrendnek. az 1600 éves jubileumkor városunk is részt kér a megemlékezésből 300 évvel ezelőtt a végvári élet-halál harc véres küzdelmeiben telepedtek le Pápán Remete Szent Pál fiai. 150 éves pápai működésük maradandó nyomokat hagyott városunk történelmében. Ők építették el az Egyház romokban heverő épületét, tanítói és művészi tevékenységükkel pedig messze földön gyarapították Pápa hírnevét...

A pálosok letelepedésének évében vagyunk... a háromszáz év előtti Pápa utcáit járjuk... Utcákat csak a jelenlegi Bástya-utca és a Tapolca közötti részen láttunk. A város jóformán a mai Belvárosból áll. A házak legnagyobb része egyszerű, szegényes, füstös, agyagból tömött viskók. A vár az északi részben teljes épségben áll... hatalmas falakkal megerősítették. A város keleti oldalán folyik a Tapolca, hatalmas tavakat alkotva. A Tókert szép villái helyén náddal félig benőtt halastó terül el. A város mintha egy sziget volna... valóságos tenger veszi körül. Érthető is. Állandó a harcizaj. A török minden nap meglepheti a végvár maroknyi népét.

A Fő téren, a belső temető középpontjában a mostani nagy templom helyén a középkorban épült szentegyház áll. A XVI. század közepén a reformátusok kezébe került. A hódoltság után egy szemlélő így ír róla: „Szerfölött régi és igen nagy... három igen díszes ajtója van. A győri katedrálist leszámítva, nincs Dunántúlon hozzáfogható. Bádoggal fedett két tornya van. A templom alatti három kriptá közül a szentély alatti a legrégibb”. A Plebánia: Historia Domusa szerint már 1478-ban megteltek. A templomot, a mellett levő temetőt védőfal veszi körül. A közelben van a reformátusok lelkészlakása és iskolája.

Katolikus hitélet nincs... még nyomait sem igen lehetne feltalálni. A legutolsó nap - a mostani Szent László-utcában lévő Szentferencrendi zárda szerzetesei - 1560 táján hagyják el a várost. Az Egyház romokban hever. Veszprémben, a püspöki városban 70 évig nem volt szentmise-áldozat. Dunántúl kétharmad részét magába foglaló, szent Istvántól alapított egyházmegyénknek templomai 95 százalékban romokban hevernek. Alig egy-kettő menekül meg. A templomok köveit a török a várak megerősítésére hordatja el. Pápa környéke is lakatlan. A vidék népe a végvárban talál menekvést... Az Egyháznak papjai sincsenek, hívei pedig megfogyatkoztak. Ezért írja Szijjártó Lukács Szenczi Molnár Alberthez: „Pápán nincs semmi viszálykodás a religió dolgában.”

1630-ban Pápa és körülötte elterülő birtokok gróf Csáky László kezébe kerülnek. Csáky vallásos és hitből élő katolikus főúr. Legelső feladatának a katolikus Egyház visszaállítását tartja. Erőszak eszközeihez nem nyúl. Szerzetesrendi letelepítésére gondol, melynek tagjai az éjjeli és nappali imával, tanítással és jó példa adással a romokban heverő Egyház felépítői lesznek. Összeköttetései miatt a magyar eredetű pálosok Pápára telepítését határozta el.

A pálosrendet Özséb esztergomi kanonok alapítja a XIII. században. A rend magyar föld szülőtte és ízig-vérig magyar. A ruhája miatt az egyszerű nép fehér barátoknak hívja. Ha igaz az, hogy minden kultúra lelke a lélek kultúrája, akkor elgondolhatjuk, micsoda igazi értéket jelentett a középkor virágzásában a 170 magyar pálos kolostor. Jelentett ugyanannyi tűzhelyet az istenszeretet melegének, jelentette a nemzet építő erőinek forrását. A keresztény lelkiség csodálatos kisugárzását hirdetik Horváth, Szlavón, Dalmátországok, Isztria, Lengyelország, Litvánia, Oroszország, Poroszország, Szilézia, Morva és Csehország, Ausztria, Portugália, Franciaország, Itália, Spanyolország, Németország, Szentföld és Amerika pálos kolostorai. Az egyetlen szerzetesrend a az Egyházban, melynek feje és középpontja nem Rómában, hanem hazánkban volt... A Regnum Marianum dicsőséges múltjának imádságos hajlékai.

A fehér barátoknak köszönheti a magyar kultúra Báthori Lászlót, az első magyar Biblia-fordítót, Martinuzzi Györgyöt, a pálos bíborost, a nagy politikust, Borkovich Mártont, gr. Széchenyi Pál kalocsai érseket... Eszterházy János hercegprímást. Pálos volt Ányos Pál, a nagy költő, pálos volt Virág Benedek, a kiváló történelemíró és Verseghy Ferenc, a nyelvújítás egyik vezérfia...

A másfélszázados török dúlás után 12 pálos kolostor maradt fenn. A megfogyatkozott rendházakban 163-ban csak 60 szerzetes él. Csáky gróf ebben az ében kísérletet tett a pálosok letelepítésére. A rendnek I. Ulászló adományából már 1441-ben volt Pápán háztelke, a Tapolca folyón pedig két malma. A rendfőnök csak öt év múlva, 1638-ban tudja a nemes szívű gróf kívánságát teljesíteni.

1638. június hó folyamán megérkeznek az első szerzetesek P. Skotniczky Alfonz János, P. Vistóki György és P. Mikulicz Miklós. A leghíresebb és legkiválóbb tagjai Özséb remete rendjének. P. Skotniczky híres misszionárius és szónok volt. II. Rákóczi György özvegyét Báthory Zsófiát és fiát I. Rákóczi Ferencet ő nyerte meg az Egyháznak. Politikai küldetésben is járt a lengyel királyi udvarnál... P. Mikulicz és bécsi és olmützi kollégium legtehetségesebb

növendéke volt. Pápai működése után Isztria tartomány főnöke lett. Rendíthetetlen bátorság és alapos teológiai tudás jellemezte... Feladatuk rendkívüli volt. A romokban heverő Egyház épületét kellett Pápán és a vidéken felépíteni és diadalmasszá tenni a végvári véres küzdelmek között.

A lengyel származású Skotniczky első ízben négy évig működik Pápán. Ez alatt visszaszerzi a rend hódoltság előtti birtokainak nagy részét. Porva, Csatka, Zsámbék, Enyer és Tüskevár pálos kolostorainak hódoltság előtti birtokai ismét a jogos tulajdonos kezébe kerülnek. A fáradhatatlan buzgóságnak az lesz az eredménye, hogy a pápai ház igen előnyös anyagi helyzetbe kerül és ezért a provincia egyik leghíresebb és legjobban kedvelt rendháza lesz. A templom felépítése után kényes megbízatással Sátoraljaújhelyre küldik. Innét rövid idő múlva visszajön és még 10 évet tölt városunkban.

A földesúr és „Hosszú-utcában” Koczás György és Pesthy vajda szomszédságában ezer aranyért vásárolt, kőből épült házát adja a letelepülő pálosoknak. az épület elég kicsiny és 5-6 szerzetes befogadására alkalmas. A grófi kastélyban egy XVII. századból származó festmény szerint a földszinten egy nagyobb és két kisebb szoba és bejáró, az emeleten pedig két nagyobb és egy kisebb szoba lehetett. az épület az udvar felé alig nyúlhatott. Már 1696-ban panaszos levélben kéri a rendi tanácsot, hogy ne helyezzen több szerzetest Pápára, mert máris 2-3-án laknak egy szobában. 1732-ben elnyeri a mostani alakját, leszámítva a második emelet, melyet a bencések építettek rá. Most már 10-15 szerzetesnek nyújthat kényelmes otthont. Mindegyüknek volt külön szobája, sőt egyik-másiknak kettő is. A megnagyobbodott kolostor jó beosztású, boltíves folyosói és tágas szobái napjainkban is megfelelnek a szerzetesi élet követelményeinek.

A letelepülés évében a gróf az alapító levélben tett ígérete szerint megkezdte a szerzetesek templomának a felépítését. A középkori hatalmas méretű plébániai templom visszaszerzésére lépést sem tesz. Az új templom Gyümölcsoltó Boldogasszony tiszteletére épült. 1638 november 6-án szentelték fel és mondták el benne az első szentmise áldozatot. ez a nap a megindítója a romjaiból felépülő és katolikus életnek. Közel egy évszázadik nem miséztek Pápán és nem égtek az örökmécsek a tabernákulumok előtt, mert nem lakott az oltárokon a szeretet Rabja, Krisztus a kenyér színei alatt... A pálosok hálával tesznek eleget az alapító gróf szándékainak és a szentmisében megemlékeznek róla és családjáról. Munkájukkal pedig az alapítólevélben foglaltakat teljesítik. Két évtizeden keresztül nemcsak Pápa plébánosai, hanem a környék elhagyatott falvainak és az elszéledt nyájnak voltak jó pásztorai.

A hódoltság utáni első katolikus templom kicsiny és nagyon szerény berendezésű lehetett. A szentély alatt kriptá is volt. Az 1696. okt. 11-én kezdődő halottak anyakönyvében a következő év aug. 8-án találjuk az első bejegyzést, mely szerint Jakasich Katalint, Bezerédi István pápai kapitány feleségét „in Templo R. R. P. P. Paulinor.” temették el. Az építkezés elég gyorsan befejeződött. Könnyen lehetséges, hogy egészen nem is kőből épült... Már 1663-ban olyan rozoga állapotban volt, hogy attól lehetett félni, hogy a mennyezet egyik nap a hívekre szakadt. Állandóan javígtatták. 1737-ben Orosz Ferenc a tudós történész perjel leromboltatja a dűledező templomot.

A második templom Acsády Ádám veszprémi püspök, volt pápai plébános fejedelmi bőkezűségéből épül fel. Az új templom a régi helyére kerül. Az alapközszentelést Sajghó Benedek pannonthalmi főapát végzi. A tervező és az építkezés felügyelője Dubniczay István veszprémi kanonok. Hatalmas összeggel, 11.000 forinttal segíti ő is a pálosok templomépítési munkáját. Négy mellékoltár később, Marton Hiláron perjelsége alatt készült el, szintén Acsády püspök adományából. A templom korának egyik legjelentősebb alkotása. Oltárai, szószéke, 12 személyes stallumai, a hajó padjai stb. a XVIII. század barokk művészetének

páratlan értékű remekei. Leírásuknak és értékelésüknek külön irodalma van. A templom 1742-ben elkészül a maga Acsády veszprémi püspök szenteli fel Nagy Boldogasszony tiszteletére. A nagy jótevő igen szerette a pálosok templomát. A szentély alatti kriptában helyezték örök nyugalomra, a pálos atyák csendes birodalmában. Emlékét az oltárok és a főbejárat feletti címerek hirdetik...

A pápai katolicizmus újjáéledésének korát a hódoltság utáni első templom kriptája és a „szerecsen Krisztus” feszület hirdeti... Az ősi feszületet a pápaiak fekete színe miatt hívják így. Ma is kegyeletes tisztelet és megbecsülés veszi körül... Majdnem mindennap meggyulladnak előtte a gyertyák pislogó lángjai, hirdetve a pápai hívők Krisztus iránti ragaszkodásának, tiszteletének és szeretetének tüzeit.

Özséb magyar rendjének pápai élete az ősi katolikus hit fényének újraszületését és szétsugárzását jelentette. A hódoltság utáni első katolikus papok, a pálos atyák az ima, szemlélődés, önsanyargatás és erények gyakorlásával végezték apostoli munkájukat a pápai végvár vitézi népe között. Felkeresték a vidék elhagyatott lakóit is. A Hosszú-utcában (ma: Horthy Miklós utca) lévő rendház és templom a megfogyatkozott katolikus hit fellegvára volt. A szerzetesek élete már nem a középkori kontemplatív tevékenység, hanem a mások lelki-üdvéért folytatott kemény harc. Az ősi szigorúság megmaradt. A régi szellemből merítették az erőt a rendkívüli feladatok megoldásához. Az Egyházat romjaiból felépítő munkájuknak gyönyörű bizonyítéka az itteni pasztorációs, térítő, oktató és tudományos munka.

A pápai pálos rendház napirendje: télen 5 órakor, nyáron már 4 órakor felkelés. Félóra múlva a templom szentélyében lévő stallumokban felhangzott az Egyház legősibb és legszebb imája, a zsoltosma. Ez a hivatalos ima. Ezért kellő gonddal készültek rá; áhítatos lélekkel zengték a zsoltárokat, könyörgéseket és imákat. 7 órakor meghallgatták a konvent misét, utána pedig kiírt sorrendben miséztek. Dél előtt mindegyik a beosztott munkakörnek megfelelően dolgozott. Betegeket látogattak, tanítottak, szentségeket szolgáltattak ki és a vidéken missziót végeztek. Ebéd után 2 órakor ismét kóruson voltak és zsoltosmáztak. Délután folytatták a munkát. Vacsora után ismét felhangzott a kórus. A Ház lakói 9 órakor nyugovóra tértek.

A pápai plébánia Historia Domusa megörökítette, hogy a pálosok letelepedésének évében, 1638-ban csak 4 katolikus volt Pápán. A lakosság lutheránus és kálvinista volt. („... quatour dumtaxat repertos in toto Oppido fuisse hospites Cathoicos, reliquos partim Lutheri, partim Calvinii erroribus fuisse imbutos”). Végtelenül kár, hogy nagyon kevés adat maradt fenn a romjaiban heverő Egyház felépítésének munkájáról. Az bizonyos, hogy évről-évre tekintélyes számmal növekedett. Az 1684. július 11-én kezdődő keresztelési anyakönyv adatai szerint év végéig 27, a következő évben 40, 1686-ban 76 és 1687-ben pedig 70 keresztelési bejegyzést találunk. Az eredményes pasztorációs munkának köszönhető, hogy az Árpádok korában alapított plébánia visszaállítására lehetett gondolni.

Az ősi plébániát 1659 körül állítják vissza. Az első lelkipásztor Vépi Benedek. 1660. április 12 és június 8 között gr. Esterházy Pál visszaveszi a reformátusoktól a plébánia templomot. Esterházy erőszak eszközeivel cselekszik. Devecserből hozott zsoldos német katonasággal nemcsak a templomot veszi vissza, hanem lefoglalja az iskolát és a protestáns lelkészeket száműzi és a tanuló ifjúságot szétveri. 25 jobbágyot hatalmi szóval tesz katolikussá. Az erőszakoskodások miatt ezen időben 600 szabados és mesterember elhagyja Pápát.

A pálosok temploma a plébánia felállítása után is a katolikus hitélet egyik erőssége és éltetője maradt. Hívek tömegei keresték fel nemcsak a városból, hanem a távoli vidékről is. A szentségekhez való járulás és a misehallgatás legnagyobb része tovább is a pálosok templomában bonyolódott le. Körmeneteket és a templom búcsúnapját messze földön ismerték.

1740-ben P. Mokkos József buzgósága indította el a Kálvária létrehozásának mozgalmát. A közkedvelt és áhítatot keltő hely hat év fáradozása után elkészült. A mesterséges domb összehordásán 300 ember dolgozott, míg a keresztek, a kápolna és az öt, fájdalmas rózsafüzér titkait megelevenítő szobrok és épületek a pápai céhek munkái.

Pápa lakossága között a XVIII. században németek is voltak. Ezért a pálosok templomában a szentbeszédet magyarul és németül tartották. A kiválóbb szónokok beszédeit nagy tömegek hallgatták és vidéken is nagy érdeklődést keltettek.

A letelepülés éveiben megalapították a Rózsafüzér társulatot. Ez az üdvös intézmény kimondhatatlan sokat segített a pasztorációs munkában. Két részre oszlott, az egyik társulat magyar, a másik pedig a német lakosság számára. A hívek igen nagy része tartozott hozzá. Népszerű volt nemcsak a városban, hanem a vidéken is. A két társulat legfőbb védője a veszprémi püspök volt., igazgatója pedig a mindenkori perje. A szervezés nehéz munkáját és a társulat irányítását a magyar és a német hitszónokok végezték.

A pálosok főünnepén a legméltóságosabb Oltáriszentség szerzésének emlékünnepén, Úrnapján a legnagyobb fénnel tartották meg a szentségi körmenetet. A körmenet megrendezése a Rózsafüzér társulat kötelessége volt. Minden harang szólt. A pálos templomból kiinduló körmenet a plébánia templom felé tartott, ezt megkerülve a négy sáternál elvégzett szertartások és áldások után visszatértek a rendi templomba. a körmenet annyira fényes volt és akkor tömegeket mozgatott meg, hogy még szombathelyi résztvevői is voltak. A plébánia felállítása után is sokáig a pálosok rendezték az úrnapi körmenetet és csak későbbi időben tartotta meg a plébánia, a pálosok pedig az ünnep után következő vasárnapon.

A Rózsafüzér társulatot II. József törölte el a pálosrenddel együtt. Később a ferencrendiek felújították és a lelkipásztori munkába állították.

A pálosok pápai működésének közel másfélszázados történetében igen fontos és páratlan értékű fejezete a tanítói munka. Ezzel a tevékenységgel igen nagy részük volt a pápai és környék katolicizmusának újraéledésében és felépítésében.

A letelepedés után 1638-ban alighogy felépül a templom, máris az iskola felépítésére gondolnak. Sem Pápan, sem pedig a környéken nem volt ebben az időben otthon, ahol az ősi katolikus világnézet szerint nevelték és oktatták volna az Egyház gyermekeit. Gróf Csákyhoz fordulna, hogy építsen iskolát. Kérésük rövidesen teljesül. Az iskola kezdetben két tantermes. 1761-ben épül fel az emeletes iskola. Homlokzatán a Jézus anyjának, Szűz Máriának szobra áll. Az emeleten színházterem volt, amelyben színielőadásokat, szentgyakorlatokat és a Mária Kongregáció gyűléseit és ünnepségeit tartották.

Fr. Csuklich Mihály volt az első iskolamester. A rend generálisa 1698-ban Turóczy Bertalan pap tanárt küldi „pro docendis schois”.

Nem lehet eldönteni, hogy mi volt a pápai pálos iskola. Azt sem tudjuk biztosan, hogy hány osztályból állt. Lehetséges, hogy az előkészítő osztályokat és gimnázium négy osztályát foglalta magába, amelyet a magister tanított. Az egy tanár, a magister scholarum vezetésével és tanításával fennálló iskolarendszer abban az időben általános szokás volt. Más szerzetes iskoláknál, és a protestáns iskoláknál is találunk hasonló helyzeteket. A pápai pálos algimnázium minden kétséget kizáróan syntaxis 1721-ben tűnik fel először. Ekkor Szigethy Antal az iskola magistere és a tanára, Fr. Márton Hilarion pedig a parva magistere. Négy évtizeden keresztül ezután két tanár tanít. 1761-ben felállítják az összes osztályokat és így „archigymnazium” lesz az iskolájuk.

P. Rosty Miklós igazgató leírásából ismerjük a pálos gimnázium rendszerét. Az akkori szokásban levő rendszereket összefoglalta és a rendi szellemnek megfelelően kibővítette. Az akkori gimnáziumok oktatásban a legfontosabb tárgy a latin és a görög volt. A két tárgy a tanítási rendszer tengelye. A földrajz, történelem és mennyiségtan oktatására sokkal kevesebb időt fordítottak. A magyar nyelv tanítása még mostohább elbánásban részesült. Egy két színdarab magyar nyelvű előadásával sok helyen a magyar nyelv oktatásának fontos kérdését meg is oldották. Nem így a pápai pálos gimnáziumban. A pápai pálosok minden évben több színdarabot rendeztek és adtak elő magyar nyelven. a városnak mindig élmény volt egy ilyen előadás. A magyar nyelv ápolására és tanítására a növendékekkel minden héten magyar gyakorlatot írtak. Ezek megbeszélése, megírása és kijavítása a magyar nyelv akkori tanításának módszere volt. A pápai pálos iskola a magyar szellem és nyelv erőssége volt. Messze földön ismerték és híres volt iskolájuk.

A pálosok arra törekedtek, hogy a tanuló ifjúság ne csak sokat tudjon, hanem a tanulmányokkal az emlékezőtehetséget, az ítélőképeséget pedig a mennyiségtani feladatokkal fejlesztették. A pálos nevelés főcélja: az ifjúságot az Egyház és a haza szolgálatára kiképezni. A vallási és tudományos ismeretekkel rendelkező ifjúság aztán öntudattal és bátor lelkesedéssel munkálja Isten dicsőségét és haza javát. A legmagyarabb, egyetlen magyar származású rend izzó hazafias érzést ültetett tanítványai lelkébe. A németesítő szellemet diadalmasszá tenni és drága anyanyelvünket fiainkból kiolni ezzel a renddel képtelenség volt. Ez volt a rend bűne és ez volt a legfőbb oka II. József 1786 évi feloszlató rendeletének.

A tanítás sikerét az iskolatörvények is előmozdították. P. Rosty igazgató leírásából egyet kettőt érdekességük miatt megemlítünk. „1. Tanáraik iránt mindnyájan hálások és illedelemesek legyenek... 4. Minden hónapban legalább kétszer gyónjanak és áldozzanak. 5. Senkinek akár a kertekben, akár a szőlőkben kárt ne okozzanak. 6. Midőn a plébánia templomban este nyugalomra harangoznak, mindnyájan otthon legyenek; az éjjeli csavargásokat, csapszékeket, vendégségeket, táncmultságokat elkerüljék és a hamis barátságoktól irtózzanak. 8. A tudományhoz nem méltó játékoktól, mint pénzzel való játszás, dohányzás, csúszkálás, őrizkedjenek. 11. Az iskolába késeket, vagy bárminemű sértő eszközöket ne hozzanak. 14. Az átkozódástól, káromkodástól, illetlen beszédől őrizkedjenek... Kijelentjük ha valaki áthágja - szól a törvény szigorú rendelkezése - iskolánk szabályait, törvényeit, akkor a vétek mértékéhez híven büntetésben fog részesülni”.

Hiányos volna eddigi fejtegetésünk, ha a másfélszázados pápai pálos múltból kihagynánk a rend hittudományi főiskoláját. 1756-1783-ig a rendnek Pápán hittudományi főiskolája volt. 1761-ig a teológiát, a következő években pedig a filozófiát adták elő. Mint érdekességet említjük fel, hogy a rendi teológusok mellett világi hallgatói is voltak a főiskolának. A teológián és filozófián kívül előadták a történelmet, számtant és a fizikát. A filozófiát Aristoteles nyomán tanították. A tanév eleji és tanév végi vitatkozások általános érdeklődést keltettek. Az ellenvetők, az ellenfelek a bakonybéli ősi apátság hittudományi főiskolájának neves professzorai és kiváló teológusai. A pálos professzorok és teológusok viszonzásul Bakonybélbe mentek. Így figyelemreméltó és értékes fellegrárává alakult a két kolostor a keresztény tudományoknak. A rendi főiskola pápai működése 1783-ban szűnt meg.

A rend közel félezer éves működését a másfélszázados pápai apostoli munkát II. József 1786. február 7-én megjelent rendelete semmisítette meg. A királyi intézkedés így szól: „Visum est nobis ut ordo Sti Pauli generatim per nostras provincias cassetur, bona illius Fundo Religionis cedant, menbra autem si sunt apta ae Curam animarum applicentur sin vero non, tunc pensionetur”. Viennae 7 Febr. 1786. Josephus II. m. p.

Március 20-án 28 magyar pálos kolostorban kihirdetik a szomorú és kegyetlenül lesújtó rendeletet. Összeírják a rend javait és a vallásalap javára foglalják le. 317 pálos közül 192-öt nyomorúságos nyugdíjjal számúzik a kolostorból, míg a többi tanári és lelkipásztori munkába osztják be. A feloszlató rendelet még a misealapítványokat is lefoglalta. A kolostorok évszázados, drága kincsei pedig elárverezés következtében elkallódnak és elpusztulnak. Sok vallási, művészi és történelmi értékű remekmű semmisül meg. A könyvtárakat és irattárakat Budára az Országos Levéltárba viszik.

Pápán május 20-án hajtják végre a császári feloszlató rendeletet. A rendházban ekkor 15 szerzetes élt. Megemlíti városunk utolsó pálos szerzetesét, Remete Szent Pál fiait: Némethy Elek perjel, László Sebestyén alperjel, Barabás Gellért gimnáziumi igazgató, Kelemen György, Török Krizosztom magyar szónokok, Kuzlics Özséb házgondnok, Bálánfi Ágoston, Reisl János német szónok, Győri Gábor, Marton László, Hérics Vince, Gyurkóczy János, Szentgyörgyi Gellért gimnáziumi tanárok és Dékán Péter. 192 forinttal, nyugdíjnak nevezett évi éhbérrel el kellett hagyniok városunk falait, ahol Isten dicsőségét szolgálták és a magyar kultúra diadalmas hordozói és élesztői voltak. Hiába volt a város lakosságának sok és nagyarányú megmozdulása, kérvénye és panasza. A fehér reverendás szerzeteseket többé nem láthatta falai között.

Két év múlva május 25-én Orbán János tanácsos háza kigyulladt és innét átcsapott a tűz a pálos gimnázium és kolostor épületére. Mindkét épület leég. A füstölgő és pusztulásnak induló épületek mintha jelenék a rend félezer éves magyar életének kioltását. Áldozatai lettek a németesítő szellemnek. Magyarságuk útjában volt azoknak, akiknek fájt a drága magyar szó, a dicsőséges, de sok vérrrel áztatott múlt és kultúra. Az ősi otthonuk elhagyatott és pusztulásnak induló falai közé többé nem térhettek vissza az elűzött szerzetesek.

Remete Szent Pál oltárának tabernákulumán mozdulatlanul ül a remete hollója. „Nincs már magyar pálos szerzetes, aki hálával gondolna remete atyjuk éltető madaraira: de csőriben tartott kenyér hadd szimbolizálja előttünk annak a lelki megerősödésnek forrását, melynek szent erője e régi pálos templom falain belül ma is fogyhatatlan lendülettel nevelik a drága magyar ifjúságot arra, hogy legyenek hű fiai Egyházuknak és munkás, erkölcsös ideális tagjai ennek a megpróbált szegény magyar hazának.” (Tóth Tihamér.)

Remete Szent Pál 1600 éves jubileuma alkalmával felújult a magyar keresztény kultúra munkásainak másfélszázados pápai múltja, élete és munkája. Úgy érzem a rend szelleme a város falai között kitörölhetetlenül él tovább, bár ők a szentély alatti kriptában csendes álmukat alusszák. Nyugalmukat csak kommun hullafosztogató keze zavarta meg és törte fel koporsóit. A magyarság - a városunk is - értékeli a pálos múlt munkáját és tisztelettel rója le a hála adóját a nagy évfordulón.

„Csak törpe nép feledhet ősi nagyságot,
Csak elfajult kor hős elődöket;
A lelkes eljár ősei sírjához,
S gyűjt régi fénynél új szövétneket”.

A PÁPAI HÍRLAP VÁROSTÖRTÉNETI VONATKOZÁSÚ ÍRÁSAINAK JEGYZÉKE 1988-1997

A Pápa várostörténeti kutatása során a levéltári források hiánya, azok egykori megsemmisülése okozza a legtöbb gondot a kutatóknak. Szerencsére a legutóbbi nagy pusztulás, a II. világháború előtt több felkészült kutató használhatta munkája során a pápai gyűjtemények anyagait. Mivel a városban a XIX. század második felétől több hírlap is működött, és azok szívesen vállalkoztak várostörténeti cikkek publikálására, sok olyan adat vagy töredék maradhatott fenn, amelyet az azóta megsemmisült levéltári források őriztek. Így a mai kutató számára nem vesztek el teljesen ezek az értékes forrásadatok. Csak éppen nem tudunk róluk...

Sajnos nem készült el a mai napig a pápai újságok repertórium. Bár a várostörténeti bibliográfia összeállítására bizonyos kísérletek történtek Szalai Antal helytörténész részéről, (Szalai Antal: Pápa város helytörténeti cikkbibliográfiája 1-2, Pápa, 1979. és Pápa város és vonzaskörzetének helytörténeti bibliográfiája 1945-1990. Pápa, 1994., mindkettő kézirat). A városi sajtótörténetnek is csak az első fejezete készült el, (Áldozó Tamás: A pápai hírlapirodalom kezdetei 1873-1882. című 1993-ban megjelent kötete).

Mindezekből fakad, hogy helytörténeti kutatóink sok olyan problémával foglalkoznak, olyan új eredményeket publikálnak vagy éppen a régebbi irodalom alapján jutnak olyan téves következtetésekre, amelyeket a korábbi helyismereti irodalom ismeretében ki lehetne küszöbölni. Szerény munkám nem tud a pápai hírlapokban megjelent várostörténeti anyag feltárására vállalkozni de legalább azt szeretném elérni, hogy a legutóbbi időben, az újraindult Pápai Hírlapban megjelent, megítélésem szerint várostörténeti jellegű cikkeket feltárja.

A feltárás szempontjairól: Minden olyan írást, amely véleményem szerint a várostörténet kutatása számára jelentőséggel bír felvettem. Tehát belekerültek azok az írások is, amelyek megjelenésükkor nem voltak még a várostörténet részei, de az eltelt tíz esztendő azzá tette őket. Politikai jellegű írásokat minden esetben igyekeztem kihagyni a feldolgozásból. Belekerültek viszont azok a fotók, amelyek a történeti városképet vagy a várostörténet számára jelentőséggel bíró személyt ábrázoltak. Ha a fotók nem önállóan, hanem illusztrációként jelentek meg, a (fotó) jelöléssel utaltam rá. Nem volt mérvadó a cikk, írás műfaja vagy terjedelme, ugyanúgy ahogy nem szelektáltam az írások tartalma és értéke szerint sem. Természetesen a Pápa környéki településekre vonatkozó cikkek bekerültek a gyűjtésbe, sajnos nagyon kevés ilyen jelent meg az elmúlt tíz esztendőben!

Nem foglalkoztam az aláírás nélküli cikkek szerzőségének kiderítésével (— jellel jelöltem ezeket), szintén nem foglalkoztam azoknak a szignóknak, monogramoknak a feloldásával, amelyek számomra nem voltak ismertek. Ahol tudtam a szignót és a személyt azonosítani, [] zárójelben oldottam fel a hiányzó névrészt. Ha a cikk címe alapján nem derült ki a pápai várostörténeti vonatkozás, [] zárójelben rövid utalást tettem erre.

A cikkeket időrendben soroltam fel, a könnyebb tájékozódást névmutató segíti.

Őszintén remélem, hogy szerény kísérletemmel elősegíthetem helytörténészeink tevékenységét, őket adatok bővítésére, pontosítására és rendszerezésére inspirálhatom, elkerülhetővé válnak az évről évre történő, újabb adatokat nélkülöző ismétlődések.

Végezetül hadd ösztönözzek bárkit - helytörténészt, szakdolgozatot író diákot vagy csak ráérő érdeklődőt - hogy egy-egy hírlap, vagy a sok évet megért újságok esetében 10-15 éves időszak várostörténeti cikkeiről készítsenek hasonló jegyzéket vagy bibliográfiát. Írásaik nem fognak az asztalfiókban maradni, a Jókai Mór Városi Könyvtár megteremti a publikáció lehetőségét!

Várostartörténet-írásunknak szüksége lenne ezekre a munkákra!

Dr. Hermann István
könyvtárigazgató

Időrend szerinti címmutató:

1. . — .: Pár szál fű, levél, virág, rajta kavics a nyomaték. A kegyelet szimbólumai. [Zsidótemetők Pápán] 1988. szeptember 28. 6. p.
2. Szabó Lajos, H.: A pápai vörös sipkás diákhonvédek. Vértanúkra emlékezve. 1988. október 12. 4. p.
3. Huszár János: Egy pápai sírkert amerikai látogatója. [Vály sírkert] 1988. október 12. 4. p.
4. Hermann István: Szent István évfordulóján. 1988. október 12. 6-7. p.
5. . — . És honvédemlékmű avatás. [Ugodon] 1988. október 27. 2. p.
6. H[eitler] L[ászló]: Szent István király és Pápa. 1988. október 27. 7. p.
7. Szabó Lajos, H.: 40 évvel ezelőtt alakult a Báróchegyi Kossuth tsz. 1988. november 10. 5. p.
8. Németh Rudolf: Lesz-e Várkert a jövőben? 1988. november 24. 6. p.
9. Tóth Dezső: Batthyány Lajosra emlékezve. 1988. november 24. 7. p.
10. Hermann István: Rendezni végre dolgainkat, avagy miről mesél városunk utcanév krónikája. 1988. december 8. 6. p.
11. R[ácz] I[stván]: Községtörténeti évforduló, Ganna 1748-1988. 1988. december 22. 7. p. (fotó)
12. H[eitler] L[ászló]: Képeslapok Pápáról. 1988. december 22. 6-7. p.
13. Rácz Ottó: A karthágói harangok. 1988. december 22. 7. p.
14. Huszár János: Új táblák az utcákon. 1988. december 22. 7. p.
15. Tungli Gyula: A pápai Művelődés-történeti Társaságról. 1989. január 26.6-7. p.
16. Nagy Imre, D.: Nagy László pápai évei. Kapcsolat a népi írók mozgalmanak vezetőivel. 1989. január 26. 7. p.
17. Szabó Lajos, H.: Malomsok kontyos háza. 1988. február 9. 2. p. (fotó)
18. Ilon Gábor: Egy érdekes sorozat első kiadványa, a Pápai Múzeumi Értesítő. 1989. február 9. 6. p.
19. Szabó Lajos, H.: Egy '48-as honvédőrnagyra emlékezve. 1989. március 9. 6. p.
20. Mógor Tamás: Pápa város címere(i). 1989. április 27. 7. p.
21. Szabó Lajos, H.: Még egyszer városunk utcaneveiről. 1989. május 11. 4. p.
22. H[uszár] J[ános]: Ötven évvel ezelőtt alapították a Református Felső-kereskedelmi iskolát. 1989. május 11. 6. p.
23. Horváth István: A „Justice for Hungary” gépmadár 6.800 kilométeres csodálatos útja az óceánon át és római tragédiája, avagy „olyan temetésem lesz, amilyen kevés embernek volt!” 1989. május 25. 4. p.
24. Bükiné Nánik Sarolta: A város címerei. 1989. május 25. 6. p.
25. Molnár Ernő: Nátus, Nátus! Nádasdy Lajos új könyvéről. 1989 június 8. 7. p.
26. Szabó Lajos, H.: Tisztelet a grófok némelyikének, de Bajcsy-Zsilinszky Endrének is! Az utcanevekről elmélkedve. 1989. június 22. 8. p.
27. Huszár János: Hol lehetnek a honvédsírok? [Az ihászi csatában elesett honvédek] 1989. július 13. 2. p.

28. K[övi] Zs[olt]: Emlékműavatás Kéttornyúlakon. 1989. szeptember 14. 4. p.
29. Huszár János: Egy évforduló ürügyén. [Kőrös Endre] 1989. szeptember 14. 6. p.
30. Tóth Dezső: Batthyány emlék-ünnepség Dákán. 1989. szeptember 28. 6. p.
31. . — . A malomsoki tűzoltók centenáriuma. 1989. szeptember 28. 9. p. (fotó)
32. Szalay László: Hátat fordít-e az öregtemplom az épített főúr rezidenciájának? 1989. október 12. 7. p.
33. Horváth [István]: Pápa „elhamvadása” 1707-ben, avagy nagy tüzek és tűzoltók. Egy rendhagyó helytörténeti kutatás. 1989. október 26. 5. p.
34. Szabó György: Tisztességteljes polgártársak, barátaim! [Kopjafa avatás városunkban] 1989. november 23. 2. p.
35. Bartók Zoltánné: In memoriam Bartók Zoltán (1922-1970) 1989. november 23. 3. p.
36. . — . Pápa város címeréről. 1989. november 23. 4. p.
37. Rác István: Két eltűnt pápai emlékmű fényképét, vagy rajzát keressük. [Ejtőernyős emlékművek Pápán] 1989. november 23. 6. p.
38. Rátz Ottó Tudja-e, hogy [címmel sorozat indult, amely pápai történeti érdekességek egy-egy mondatos megfogalmazását adta] 1989. november 23. 6. p., 1990. február 8. 8. p., 1990. április 5. 2. p., 1990. május 3. 3. p. 1990. augusztus 9. 5. p. 1991., november 8. 6. p., 1991. november 22. 7. p.
39. Kövy Zsolt: Tildy Zoltán (1889-1961) 1989. november 23. 8. p.
40. Süle Jenő: Pápa szelleme újra él. 1989. december 7. 2-3. p.
41. . — . Pápa egy régi lexikonban. 1989. december 7. 8. p.
42. Rátz Ottó: A Kakukk-hegyi emlékereszt. [A csóti fogolytábor temetője] 1989. december 7. 3. p.
43. Katona Imre: Mit köszönhet Herend Pápának. 1989. december 7. 4. p.
44. Tungli Gyula: A szülőföld üzenete. Egy fontos kézikönyv ajánlása. (A pápai járás földrajzi nevei) 1989. december 7. 8. p.
45. Bükiné Nánik Sarolta: Angyal kukoricával. 1989. december 7. 9. p. (fotó)
46. Csoóri Sándor: Diákevek harangzúgásban. (részlet a szerző, A félig bevallott élet című könyvéből) 1989. december 7. 9. p.
47. Huszár János: Hozzászólás az emlékmű kérdéséhez. [Ejtőernyős emlékművek Pápán] 1989. december 21. 4. p. (fotó)
48. Táll Éva - Böhm Antal: Pápáról. Egy szociológiai felvétel eredményei. 1989. december 21. 5. p.
49. Kerekes Lászlóné: 90 éves a Pápai Textilgyár. 1989. december 21. 5. p.
50. . — . Utcanévváltozások 1945-ben. 1989. december 7. 8. p.
51. Kövy Zsolt: Tóth Endre emlékezete (1899-1970) 1989. december 21. 12. p.
52. Huszár János: Egy címer története. [A pápai Állami Tanítóképző egykori koronás államcímere] 1990. január 11. 2. p.
53. Huszár János: Emlékelj a hősöknek. [Felhívás az ejtőernyős emlékmű újraépítésére] 1990. január 11. 3. p.
54. Volly István: Seprik a pápai utcát. [A nóta keletkezéstörténete] 1990. január 11. 4. p.
55. Szabó György: Újra kihajt a pápai szederfa. január 11. 5. p.

56. Rab Zsuzsa: Egy csöndes sírkert. [A csóti fogolytábor temetője] 1990. január 11. 7. p.
57. Huszár János: Pápai temetők. 1990. január 25. 1. p. (fotó)
58. Balla Imre: Batthyány Lajos nevét vette fel iskolánk. 1990. január 25. 1. p. (fotó)
59. Szabó György: Készülünk egy évfordulóra, Kerkapoly Károly (1824-1891) emlékezete. 1990. január 25. 4. p.
60. Huszár János: Vigasztaló szép üzenet Rab Zsuzsának. [A csóti fogolytábor temetője] 1990. január 25. 7. p.
61. Hoffmann István: Megjegyzések Pápa utcaneveinek újragondolásához. 1990. január 25. 8. p.
62. Hoffmann István: Milyenek is Pápa utcanevei? 1990. február 8. 1. p.
63. Szabó Lajos, H.: Pápa és vidéke, évforduló és eseménynaptár 1990-re. 1990. február 8. 4. p.
64. Rab Zsuzsa: Két Magyarország, levél Huszár Jánosnak. [Emlékezés a pápai temetőkre] 1990. február 22. 5. p.
65. Somfai Balázs: Intézménynevek — utcanevek. Hozzászólás az „újra-keresztelés” kérdéséhez. 1990. február 22. 7. p.
66. Tóth Dezső: Magyar városok: Pápa. A Panoráma sorozat új kötete. 1990. február 22. 8. p.
67. Szabó Lajos, H.: A szabadság márciusa. 1990. március 8. 1., 3. p.
68. Rácz István: Ganna és Döbrönte 750 éves. 1990. március 8. 2. p. (fotó)
69. Huszár János: Pápa egy sikerkönyvben. [Tobak Tibor: Pumák földön és égen] 1990. március 8. 3. p.
70. Sz[abó] L[ajos], H.: A malomsoki 48-as honvédek emlékezete. 1990. március 8. 4. p.
71. Hoffmann István: Egy kis utcanév történet. 1990. március 8. 7. p.
72. Lukács Endre: Hogyan tovább Vasvári utcai fák? 1990. március 8. 12. p.
73. Antall József: Egy politikus emlékei. (Részlet dr. Antall József, az MDF elnöke február 23-i pápai beszédéből) 1990. március 22. 2. p.
74. Süle Jenő: Érettségi előtt, emlékezés egy régi választásra, egy új küszöbén. [Dr. Sulyok Dezső első országgyűlési képviselővé választása] 1990. március 22. 3. p.
75. Fejes Sándor: Negyven év a város iparában. [A pápai öntészet rövid története] 1990. április 5. 1. p.
76. Szabó György: Akik a hazáért haltak meg, emlékműavatás Tapolcafőn. 1990. április 5. 6. p.
77. . — . Megjegyzések egy újságcikkhez [A csóti fogolytábor temetője] 1990. április 5. 7. p.
78. Németh Éva: Nem rajtunk múltott... avagy még egyszer a pápai főiskoláról. 1990. április 5. 8. p.
79. Szabó Lajos, H.: Megjelent a Pápai Múzeumi Értesítő második kötete. 1990. április 19. 4. p. (fotó)
80. Rátz Ottó: Válasz a „Községi Tanács Csót” aláírású megjegyzésre. [A csóti fogolytábor temetője] 1990. április 19. 4. p. (fotó)
81. Huszár János: Pápai katonák veszprémi földben. [Vitéz Bertalan Árpád és társai halála] 1990. április 19. 5. p.
82. Körös Endre: A fejedelem íródeákja. [Thaly Kálmán] 1990. április 19. 8. p. (Újraközlés, eredeti: Pápai Hírlap, 1939. január 7.)
83. N[émeth] É[va]: Pápa, Panoráma magyar városok sorozat. 1990. április 19. 8. p.
84. Rátz Ottó: Kozma Andor, a költő. 1990. május 3. 6. p.

85. R[átz] [Ott]ó: Zavarban vagyok. [A pápai Marx szobor] 1990. május 24. 5. p.
86. Szabó Lajos, H.: A csótiak emlékezete. 1990. május 24. 4. p.
87. Szabó György: Újra Dunántúl Athénja? 1990. május 24. 4. p.
88. [Szabó György]: Hová tűnt a sok malom...? 1990. június 7. 4. p. (fotó)
89. Gergely Lászlóné Szilos Sarolta: Szoborba zárt történelem. [A devecseri Meggyes erdőben kivégzettek emlékműve] 1990. június 7. 9. p.
90. [Szabó György]: „Üres lett a templom, szellemekkel telten...” A pápai Zsinagóga rövid története s leírása. 1990. június 21. 1. p. (Fotó)
91. Huszár János: Egy kis kastélytörténet. 1990. június 21. 2. p. (fotó)
92. Rácz Endre: Diáknyelv Pápán a harmincas években. 1990. június 21. 4. p.
93. Szalayné Gubricza Emese: Halottakra emlékezve tisztelni az életet. [Emlékműavatás Takácsiban] 1990. június 21. 10. p.
94. Galambos Imre: Cserkészavatás Pápán. 1990. július 5. 3. p. (fotó)
95. Szalai Antal: Válasz dr. Gergely Lászlónénak. 1990. július 5. 8. p.
96. Szabó György: A carthagói harangok. 1990. július 26. 5. p.
97. L[ombosi János]: Hová tűnt a sok malom...? 1990. augusztus 9. 2. p. (fotó)
98. Szabó György: Mándi Márton István emlékezete. 1990. augusztus 9. 3. p. (fotó)
99. Szilassy Sándor: Két jubileum. [Kollégiumi jubileum 1931-ben és 1981-ben] 1990. augusztus 9. 6. p.
100. Huszár János: A piros sapkás kislány. Egy régi könyv a reformkori Pápáról. 1990. augusztus 23. 3. p.
101. - moszi - : Egy emléktábla kálváriája. [Emléktábla a farkasgyepüi szanatóriumban] 1990. augusztus 23. 2. p.
102. Tóth Dezső: Nem Dákán tartóztatták le gróf Batthyány Lajost. 1990. szeptember 13. 3. p.
103. - oy - : Zákor, emlékezz! [Zsidó mártírok emlékművének avatása] 1990. szeptember 13. 4. p. (fotó)
104. Hatvani Jenő: Hiteles történet [Emléktábla a farkasgyepüi szanatóriumban] 1990. október 11. 4-5. p.
105. Szabó György. Városszépítés — városépítés. 1990. október 11. 10. p.
106. Szabó Lajos, H.: Emlékezés Iház Dániel honvédezredesre. 1990. október 11. 12. p. (fotó)
107. Szabó György: „Istennek, hazának, tudománynak”. [A Református Kollégium rövid története] 1990. november 1. 3. p. (fotó)
108. Szabó György: Üzenet a reformáció századából. 1990. november 1. 4. p.
109. Nyulassy Aladárné: A gyertyák fényénél. 1990. november 1. 7. p. (fotó)
110. Rátz Ottó: Szoborpark(osítás) Pápán. 1990. november 1. 10. p. (fotó)
111. . — . A Várkastély egykori díszkapuja. Vajon hol lehet??? 1990. november 1. 10. p. (fotó)
112. Németh Éva: H. Szabó Lajos: A keszői vár története. 1990. november 1. 12. p. (fotó)
113. Tóth Dezső: Emléktábla avatás Dákán. 1990. november 1. 12. p. (fotó)
114. Molnár Endre: A farkasgyepüi emléktábla. [Emléktábla a farkasgyepüi szanatóriumban] 1990. november 22. 4. p.
115. Rátz Ottó: Ötven hősi halottra emlékeztek Mezölakon. 1990. november 22. 6. p.

116. . — . : A pápai Helytörténeti Múzeum névváltoztatása. 1990. december 6. 8. p. (fotó)
117. Zsuppán István: Hová lettek a Várkastély kapui? 1990. december 6. 9. p.
118. Szabó György: Egyházi és szellemi élet a reformáció előtt Pápán. 1990. karácsonyi szám, 14. p.
119. Tungli Gyula: Rómer Flóris emlékezete (Pozsony, 1815 - Nagyvárad, 1889.) 1990. karácsonyi szám, 14. p.
120. Rátz Ottó: Volt egyszer egy dohánygyárunk. 1990. karácsonyi szám, 15. p.
121. Román András: Az Európa Nostra oklevélhez. 1991. február 18. 1. p.
122. Zsuppán István: Nagy idők tanúja, adalékok a Nagytemplom történetéhez. 1991. február 18. 5. p.
123. Tungli Gyula: A pápai alma mater vonzásában. 1991. február 18. 9. p.
124. Sz[abó] Gy[örgy]: Pápa várának történetéből. 1991. március 4. 3. p.
125. Zsuppán István: A nevek panteonja. Nagyapám emlékének. [Feliratok a Nagytemplom tornyában] 1991. március 18. 3. p.
126. . — . : Szocreál alkotások a volt szovjet laktanyából. 1991. április 1. 10. p. (fotó)
127. Zsuppán István: In memoriam felszabadULÁS. 1991. április. 15. 4. p.
128. Tungli Gyula: A szülőföld vonzásában II. [Helytörténeti vonatkozású szakdolgozatok] 1991. április. 15. 7. p.
129. Tóth Dezső: Hősök és áldozatok. A II. világháború malomsoki áldozatai. 1991. április. 15. 8. p.
130. Mező Szabolcs: 100 éve írták. [Pápai és környékbeli vonatkozású hírek a Pápai Hírlap 100 évvel korábbi számai alapján] 1991. április. 1. 12. p., 1991. április. 15. 12. p. 1991. április. 29. 12. p. 1991. június 7. 11. p.
131. Huszár János: Katonai tiszteletadás pápai katonáknak Veszprémben. 1991. április. 29. 4. p.
132. Hermann István: Ősök csarnoka kiállítás Pápán a Jókai Mór Városi Könyvtárban. 1991. április. 29. 9. p.
133. Szabó György: Európa Nostra díj városunknak az Esterházy-kápolna restaurálásáért. 1991. május 13. 3. p. (fotó)
134. Tungli Gyula: A szülőföld vonzásában III. [Helytörténeti vonatkozású szakdolgozatok] 1991. május 13. 8. p.
135. Zsuppán István: Tragikomédia, anno 1945. 1991. május 13. 9. p.
136. Áldozó Tamás: Mentsük meg a zsina-gógát! (avagy előhang egy alapítvány-hoz) 1991. június 7. 10. p. (fotó)
137. Zsuppán István Pápa a napóleoni háborúk idején. 1991. június 21. 5. p. (fotó)
138. Rab Zsuzsa: Egy kulcs története. 1991. július 5. 6. p.
139. Kovács Tibor: rendhagyó búcsúztatás. (elmentek a szovjetek...) 1991. július 19. 3. p.
140. Ürmös Péter: Fraknoi souvenir. [A pápai vár ábrázolása egy fraknoi Esterházy leszármazási táblán] 1991. július 19. 7. p.
141. . — . : A pápai Ipartestület történetéből, a Magyar Ipari Almanach, 1929. alapján. 1991. július 19. 8. p.
142. Szabó György: A pápai Református Kollégium története az évszámok tükrében. 1991. augusztus 2. 1-2. p.
143. Hermann István: Mikor volt vásár Pápán? 1991. augusztus 2. 1. p.
144. Zsuppán István: Bevágott a villám a Nagytemplomba! 1991. augusztus 2. 3. p.
145. Szalai Antal: Zimmermann János. 1991. augusztus 2. 8. p.

146. Szabó Lajos, Héra: Egy Árpád kori település nehéz évei. (Noszlop) 1991. augusztus 30. 9. p. (fotó)
147. Rátz Ottó: (Továbbra is) Zavarban vagyok... [Problémák Pápán] 1991. augusztus 30. 9. p.
148. H[auber] K[ároly]: Istennek, Hazának, Tudománynak, a Református Kollégium ünnepi tanévnyitója. 1991. szeptember 13. 4. p. (fotó)
149. Zsuppán István: Ha 1831, akkor kolera. „Halál ellen nincs orvosság” 1991. szeptember 13. 5. p.
150. Huszár János: Egy emléktárgy rövid története. [Faragot bot, ajándék a csóti hadifogoly gyűjteménynek] 1991. szeptember 27. 9. p.
151. Zsuppán István: Pápai nemzetőrök a Drávánál. 1848 hosszú forró nyara. 1991. október. 11. 5. p.
152. Zsuppán István: Volt egyszer egy fő-Bach huszárunk. „...hozzánk soha többé vissza ne térjenek!” 1991. november. 22. 5. p.
153. Tölgyesi József: Dorosmai János emlékezete (1886-1966) 1991. november. 22. 5. p.
154. H[auber] K[ároly]: Barbárság-e ha a temetőben nyugszanak a halottak? [Sírkert a Veszprémi úton] 1992. január 17. 4. p.
155. Zsuppán István: Reguly szabómester erőszakos halála. 1992. január 17. 5. p.
156. Exner István: Nagy pápai professzorok - emberközeli, egy múlt századi jegyző emlékei. 1992. január 30. 5. p.
157. Áldozó Tamás: Bibliotheca Universalis: alia acta est. 1992. február 14. 3. p.
158. . — .: Levélváltás utcanév ügyben. [Volt pápaiak tiltakozása a Kossa István utca elnevezés ellen] 1992. február 14. 4. p.
159. Nemes György: Szakmai tárgyalgosság egy nehéz döntésről. [Kivágták a Vasvári Pál utcai hársfákat] 1992. február 14. 6. p.
160. Polgár Gabriella: „Áldó imádság mellett”. [Kiss Zoltán emlékezete] 1992. február 14. 8. p.
161. Tungli Gyula: Eötvös Károly emlékezete. 1992. március 13. 7. p.
162. Vázsonyi Varga Béla: Pápa nagyjai Atól Z-ig. [Sok részen keresztül rövid betűrendes életrajz a szerző által fontosnak tartott, Pápához kötődő személyekről] Első rész: 1992. március 13. 7. p.
163. Zsuppán István: Gyümölcsoltó Boldogasszony - 1945. Aki a kriptában érte meg a város „felszabadulását” 1992. március 27. 6. p.
164. Zsuppán István: Mikor bombázták Pápát? 1992. március 27. 10. p.
165. Zsuppán István: Franz Anton Maulbertsch Pápán. 1992. április 10. 4. p.
166. H[azai] S[ándor]: Torzó rokokó szobrok Pápán. 1992. április 10. 9. p.
167. Rátz Ottó: A nagyteveli labirintus. 1992. május 8. 4. p.
168. Somfai Balázs: Belvárosi utcanevek rendezése. 1992. június 22. 6-7. p.
169. . — .: Nyílt levél Pápa város Önkormányzatának képviselőtestületéhez. [József Attila utca névváltoztatása] 1992. július 6. 3. p.
170. Zsuppán István: Merre vonultak a pápai nemzetőrök a Drávához. Újabb dokumentumok a történethez. 1992. július 6. 4. p.
171. Kovács Tibor: Söpri a pápai utcákat. [József Attila utca névváltoztatása] 1992. július 6. 6. p.
172. Kirsch Attila: A 100 éves iskola. Öreg- és mostani diák együtt ünnepelt. [A mezőgazdasági szakképzés száz éve] 1992. szeptember 15. 6. p.

173. Kirsch Attila: Ejtőernyős emlékmű — ejtőernyősökkel. 1992. szeptember 28. 6. p.
174. Zsuppán István: „Fut Bécs felé Jellasics, a gyáva...” (Pápai nemzetőrök Jellasics nyomában) 1992. október 22. 7. p.
175. Zsuppán István: In memoriam 1956 november 4. Egy szomorú vasárnap emléke. 1992. november 9. 8. p.
176. Rátz Ottó: Kurtizánok tündöklése és bukása (?) Pápan. 1992. november 9. 9. p. (fotó)
177. . — .: A '48-as pápai nemzetőrök névsora. 1992. december 7. 6. p.
178. Somfai Balázs: Városunk múltjából. 150 éve egyesült a három városrész. 1992. december 7. 9. p. (fotó)
179. . — .: Járt-e Sigmund Freud Pápan? 1993. január 18. 7. p.
180. Zsuppán István: 400 éve történt, a legvitézebb pápai várkapitány emlékére. 1993. február 1. 3. p.
181. Zsuppán István: „Csak egy éjszakára” Egy pápai fogolytárs emlékei Gyóni Gézáról. 1993. február 1. 5. p.
182. Borbély Lajos: A győztes érem. [Pápa Város Érdemérme kitüntetés] 1993. március 1. 2. p.
183. Zsuppán István: A februári koppányi kaland. 1993. március 1. 5. p. (fotó)
184. Zsuppán István: Panoptikum 250 éve, „ahol nem vénülnek a holtak”. 1993. március 15. 5. p.
185. [Somfai Balázs]: Javaslat a Tókert utcaneveinek rendezésére. 1993. március 15. 6-7. p. (fotó)
186. Áldozó Tamás: Hozzászólás a Tókert utcaneveinek rendezéséhez. 1993. március 29. 4. p.
187. Harsányi László: Ötven éves érettségi találkozó. 1993. június 21. 5. p.
188. Zsuppán István: Még egyszer a Nagytemplomról. 1993. június 21. 5. p.
189. Zsuppán István: 450 éve történt, a pápaiak visszaverték az első török támadást (1543) „Mind élni, mind halni Pápan akarok”. 1993. augusztus 16. 5. p.
190. [Zsuppán István]: Újabb adalékok a 48-as nemzetőreink történetéhez. Nyílt levél Pápay Jenőnek Sellyére. 1993. augusztus 16. 5. p.
191. Kirsch [Attila]: Könyv az ejtőernyősökről. [Huszár János: Honvéd ejtőernyősök Pápan] 1993. augusztus 16. 8. p.
192. Buzási Gyula: Múlt — Jelen — Jövő (?) Még egyszer a pálos - bencés kriptáról I-II. 1993. augusztus 30. 6. p., 1993. szeptember 13. 5. p.
193. Zs[uppán] I[stván]: Veszprém kontra Pápa. „Pápa csak termelje jövőben is sárgarépját” 1993. augusztus 30. 7. p.
194. Rátz Ottó: „Subri Józsi híres betyár” adalékok a bakonyi betyárság történetéhez I-II. 1993. augusztus 30. 9. p., 1993. szeptember 13. 9. p.
195. Nádasdy Lajos: Iskoladrámák gyűjtője, egy széptudományú jeles ember emléke. [Táncz Menyhért] 1993. szeptember 27. 6-7. p.
196. . — .: Négyszázhuszonöt éve született Wathay Ferenc Fehérvár kapitánya, Pápa hadnagya. 1993. október 11. 5. p.
197. Sándor Gábor: Diadalív árnyékában nem terem babér. 1993. október 11. 9. p. (fotó)
198. Zsuppán István: Szent Ferenc szegénykéi. (A pápai ferencesek történetéből) 1993. november 22. 5. p.
199. Rátz Ottó: A Bakonyér I-II., IV. 1993. október 25. 9. p., 1993. november 22. 9. p. 1994. február 14. 9. p.
200. Somfai Balázs: Városunk múltjából. A Honorius féle 1225. évi oklevél. 1993. december 20. 3. p.
201. Zsuppán István: Új könyv Pápáról. [Szelényi Károly: Pápa] 1994. január 17. 1. p.

202. Huszár Ágnes: Diákévek Pápán. [Fáber Kovács Gyula: Ballag már a vén diák, című könyvének második kiadása] 1994. január 17. 5. p.
203. Zsuppán István: Egy pápai szabólegény a Csendes Dón partján. (R. I. textilgyári nyugdíjas háborús élményei) 1994. január 17. 6. p.
204. Sándor Gábor: „Aranyos, kedves kislányra vártam...” (Sárdy János pápai emlékeiről) 1994. január 31. 9. p.
205. Zsuppán István: Farsangi multságok Pápán a múlt században. 1994. február 14. 5. p.
206. H[aubert] K[ároly]: Múltidéző. [Tóth József testnevelő tanár] 1994. február 14. 6. p.
207. Zsuppán István: In memoriam A. Tóth Sándor (emléktörödékek a 90 éve született mesterről) 1994. március 15. 5. p.
208. Zsuppán István: Pápaiak Kossuth temetésén. 100 éve halt meg Kossuth Lajos. 1994. március 29. 4. p.
209. Androsits [István]: Helyreállított kereszt a Várkertben. 1994. április 11. 6. p.
210. Somfainé Pados Mária: Emléktábla avatás a pápai Alsóvárosban. [Sulyok Dezső] 1994. április 25. 3. p.
211. Zsuppán István: Országgyűlési követünk Szabó Imre. (Városi tisztújítás és követválasztás 1861-ben.) 1994. április 25. 5. p.
212. Winkler Gábor: Kastély és kert. 1994. május, különszám 1., 3. p. (fotó)
213. Mintler Szilvia: A Várkert keletkezése. 1994. május, különszám 1., 2. p. (fotó)
214. Buzási Gyula: Kossuth Lajos bankói. I-II. 1994. május 4. 2. p., 1994. június 6. 6. p.
215. Somfai Balázs: Városunk múltjából. Albert király „kiváltságlevele” 1439. 1994. május 4. 4. p.
216. Angyal Zoltán: Emlékezés egy elmúlt, vissza nem térő tavaszról... 1994. május 4. 16. p.
217. Zsuppán István: 400 éve történt, 1594-ben Pápát elfoglalta a török. 1994. június 20. 5. p.
218. Winkler Gábor: Új házak a zsinagóga szomszédságában. 1994. június 20. 7. p.
219. . — .: Ellopták az angyalját. [Nepomuki Szent János pápai szobra] 1994. június 20. 10. p. (fotó)
220. Zsuppán István: Száz éve történt, 1894 nyara Pápán. 1994. július 18. 5. p.
221. Zsuppán István: „Inkább légy hős egy pillanatra, mint rabszolga egy életen át!” (Kovács István honvéd ejtőernyős küzdelme a halállal.) 1994. augusztus 15. 4. p.
222. Bán Ervin: A város szülötte volt, emlékezés Rássy Gyulára. 1994. augusztus 29. 5. p.
223. Ürmös Lóránt: Régi kereskedők levelezőlapjai. 1994. augusztus 29. 5. p.
224. Hermann István, ifjú: Ismét egy Pápa címer ábrázolás... 1994. szeptember 12. 6. p.
225. Kövy Zsolt: Emléktáblát avattak a Református Kollégium első épületén. 1994. szeptember 12. 7. p.
226. Winkler Gábor: Mi lesz veled műemléki malom? 1994. szeptember 12. 8. p.
227. Ürmös Lóránt: Régi fényképek. 1994. szeptember 12. 9. p.
228. Somfai Balázs: Még egyszer az utcanevekről. I-III. 1994. szeptember 27. 5. p., 1994. október 10. 9. p., 1994. november 7. 7. p.
229. Ürmös Lóránt: Diákélet Pápán a század elején. 1994. szeptember 27. 9. p.

230. Zsuppán István: Múlt idéző. 1894 ősze Pápán. 1994. október 24. 4. p.
231. Ürmös Lóránt: Diákrajzok képeslapokon. 1994. október 24. 9. p.
232. Zsuppán István: 1956 novembere a félelem hónapja. 1994. november 7. 6. p.
233. Ürmös Lóránt: Pápai kuriózumok, igazolási jegy. 1994. november 21. 9. p.
234. . —.: Világháborús emlékművet avattak november 26-án Pápa - Borsogyőr községben. 1994. december 5. 5. p.
235. [Haube]r K[ároly]: 100 év után új összefoglalás városunkról. 1994. december 19. 9. p.
236. . —.: Az utolsó negyvennyolcas honvédek. 1994. december 19. 11. p.
237. . —.: Egykori 48-as honvédek a pápai Jókai Kör alapító tagjai között. 1994. december 19. 11. p.
238. Zsuppán István: 1894/95 tele Pápán. 1994. december 19. 12. p.
239. Zsuppán István: Emléktábla Maulbertschnek. 1995. január 16. 4. p.
240. Oláh Sándorné: Segítségre vár a Kálvária. 1995. január 16. 5. p.
241. Fejes Sándor: Városunk kiadványai. 1995. január 16. 5. p.
242. Ürmös Lóránt: Pápa múltjából. Schwarzenberg Adolf. 1995. január 16. 8. p.
243. Zsuppán István: 200 éve örök álmukat alusszák. (A pálos-bencés kriptá állapotáról) 1995. január 30. 8. p.
244. Ürmös Lóránt: Esterházy kincsek. 1995. január 30. 9. p.
245. Jókai Mór: Dr. Fenyvessy Ferencnek [Jókai születése 170. évfordulójára] 1995. február 10. 6. p.
246. Ürmös Lóránt: Sport pavilon. 1995. február 10. 9. p.
247. Zsuppán István: Városunk jelképe a Nagytemplom. (Érzelmi kötődések az épülethez) 1995. február 27. 6. p.
248. Zsuppán István: Gyümölcsoltó Boldogasszony - 1945. 1995. március 13. 4. p.
249. Fejes Sándor: Könyvajánló, ifjú Hermann István: A pápai temetők története. 1995. március 13. 7. p.
250. Végvári Andrásné: Volt egyszer egy folyó... 1995. március 27. 4. p.
251. Zsuppán István: Múltidéző. Pápai tavasz - 1895. 1995. március 27. 5. p.
252. Bükiné Nánik Sarolta: A Nagy Mecénás. A Nagytemplom jubileumára. 1995. április 24. 4. p.
253. Zsuppán István: Nagy idők nagy tanúi, a harangok. (Apám emlékére) 1995. április 24. 5. p.
254. Bedők János: Gorlice emlékére [Pápai 7-es huszárok az első világháborúban] 1995. április 24. 8. p.
255. . —.: Megkezdődött a pápai Kálvária rekonstrukciója. 1995. április 24. 10. p. (fotó)
256. Zsuppán István: Bicentenáriumi ünnepek a Nagytemplomban. 1995. május 8. 10. p.
257. Rátz Ottó: Megjelent Huszár János bibliográfiája. 1995. május 22. 10. p.
258. Ürmös Lóránt: Múltidéző, Huszáraink emlékei. 1995. június, 6. p.
259. Buzási Gyula: Méltó megemlékezés fél évszázad múltán. [A II. világháború pápai emlékei] 1995. június, 7. p.
260. -rg-: „Pápa előnyére változott” mondja a főépítész. 1995. július 5. p.
261. Zs[uppán] I[stván]: Nyári város-történeti kalendárium. 1995. július 6. p.
262. Hudi József: Június 16: a város napja, Pápa önkormányzata 1848-ban. 1995. július 12. p.

263. Tomena György: Államfők városunkban. 1995. július 13. p.
264. . — .: Ki tud róla? [A Szent Istvánt ábrázoló, országzászlótartó szobor keresése] 1995. július 13. p. (fotó)
265. Zs[uppán] I[stván]: Szeptemberi várostörténeti kalendárium. 1995. szeptember, 6. p.
266. Zsuppán István: A trianoni békediktátum hatása Pápán. 1995. szeptember, 6. p.
267. Zsuppán István: 100 éves a református gimnázium épülete. 1995. szeptember, 8. p.
268. [Rátz Ottó]: Régésztábor Hantán. 1995. szeptember, 13. p. (fotó)
269. [Rátz Ottó]: Még restaurálják a Pedagógus Művelődési Házat. 1995. szeptember, 13. p. (fotó)
270. Z[suppán] I[stván]: Októberi várostörténeti kalendárium. 1995. 1995. október, 6. p.
271. Winkler Gábor: Podmaniczky díjjal jutalmazták a kéttornyúlaki Kvassay kúria helyreállítását. 1995. október, 9. p.
272. Borbély Lajos: Nemeslelkű adományozók, bővült a pápai Győry Gyűjtemény anyaga. 1995. október, 11. p.
273. Rátz Ottó: Kiállítás a Tapolcáról. 1995. október, 13. p.
274. Zs[uppán] I[stván]: Novemberi várostörténeti kalendárium. 1995. november 6. p.
275. Zsuppán István: Régi pápai fotók. Pápai polgárok fényképeken. [Koronczi László kanonok-plébános] 1995. november 7. p.
276. Zsuppán István: Decemberi várostörténeti kalendárium. 1995. december 6. p.
277. . — .: Értékes kerámiák a múzeumnak. 1995. december 13. p.
278. Zsuppán István: Régi pápai fotók. Edvy István 48-as tűzértiszt családja körében. 1995. december 14. p.
279. Fejes Sándor: Kiadványok Pápáról 1995. évben. 1996. február 3. p.
280. Winkler Gábor: A megújuló Pápa szürke eminenciásai. 1996. február 4. p.
281. Mezei László: Tájékoztató a Várkastély felújításáról. 1996. február 5. p.
282. Zsuppán István: Régi pápai fotók, Kastélytűz 1940 januárban. 1996. február 7. p.
283. Zs[uppán] I[stván]: Várostörténeti kalendárium (január-február) 1996. február 7. p.
284. Hudi József: Pápa a reformkor végén. 1996. február 8. p.
285. Ilon Gábor: Elhunyt a pápai múzeum atyja. 1996. február 12. p.
286. Zsuppán István: Régi pápai fotók, hulladékként értékesítették a pápai kastélykaput. 1996. március 6. p.
287. Zsuppán István: Régi pápai fotók, technikai szenzáció Pápán száz éve. 1996. április 7. p.
288. [Zsuppán István]: Áprilisi várostörténeti kalendárium. 1996. április 7. p.
289. [Zsuppán István]: Nemzetőreink nyomában a Dráva parton. 1996. április 13. p. (fotó)
290. Zs[uppán] I[stván]: Régi pápai fotók, Néger Ágoston. 1996. május 7. p.
291. Zs[uppán] I[stván]: Májusi várostörténeti kalendárium. 1996. május 7. p.
292. Zsuppán István: Múltidéző, Millennium — millicentenárium. 1996. május 8. p.
293. Tungli Gyula: Vajda Péter emlékezete (1808-1846) 1996. május 10. p.

294. Lombosi Krisztina: Griff napok. 1996. június 1., 3. p. (fotó)
295. Zs[uppán] I[stván]: Június város-történeti kalendárium. 1996. június 1., 5. p.
296. Zsuppán István: Régi pápai fotók, egy polgárcsalád rövid története. (Nagy-polgárból hullahordó) 1996. június 1., 6. p.
297. Végvári András: 40 év elteltével... [Erkel Ferenc Általános Iskola] 1996. június 1., 13. p.
298. Végvári András: Még ma is honvágyat érzek, 50 éve telepítették ki a magyarországi németeket. 1996. július-augusztus 10. p.
299. Zsuppán István: Régi pápai fotók, az utolsó úri és papi szabómester. 1996. július-augusztus 11. p.
300. Zs[uppán] I[stván]: Júliusi város-történeti kalendárium. 1996. július-augusztus 13. p.
301. Zs[uppán] I[stván]: Nemzetőreink nyomában a Dráva parton. 1996. szeptember 8. p.
302. Ács Anna: Múltidéző, Molnár István pápai esperes emlékezete. 1996. szeptember 9. p.
303. . — .: „Múltról, a jelenben, a jövőnek” iskolatörténeti kiállítás a pedagógus művelődési házban. 1996. szeptember 13. p.
304. Harsányi László: Bencések emléktáblája Pápán. 1996. október melléklet I. p.
305. . — .: Magyar magyar csúcs Pápán. 1996. október 12. p.
306. K.: 110 éves a pápai Ipartestület. 1996. november 3. p.
307. H[auber] K[ároly]: Egyre többet tudunk meg a városról, egy új Pápa könyv bemutatójáról. 1996. november 5. p. (fotók)
308. Mezei Zsolt: Pongrácz József naplójegyzetei, Pápa 1956. október 24 - november 24. 1996. november 7. p. (fotó)
309. Zsuppán István: Régi pápai fotók, levelezőlap az orosz frontról — 1914. 1996. november 11. p.
310. Végvári András: Hogy újra égjen a láng... [100 éves a Pápai Tanítóképző] 1996. november 12. p.
311. Zsuppán István: Emlékezés Somogyvári Gyula íróra. 1996. december 10. p.
312. Áldozó Tamás: Ez történt 1996-ban, Válogatás a Napló és a Pápapress híreiből. 1996. Karácsony-Szilveszter, melléklet II-III. p.
313. Polgár Lajos: Farkas Imre: Söprik a pápai utcát (Megjelent a Pesti Hírlap 1929. Május 26-i számában) 1996. Karácsony-Szilveszter, 22. p.
314. Mikóczi Márió: Addig üsd a vasat amíg... Szubjektív tudósítás egy könyvbemutatóról. [Fejes Sándor: A pápai öntészet története] 1996. Karácsony-Szilveszter, 26. p.
315. Winkler Gábor: Bécsi szemmel a pápai zsinagógáról. 1997. február 5. p.
316. Fejes Sándor: Helytörténeti kiadványok Pápáról 1996-ban. 1997. február 7. p.
317. Zsuppán István: Régi pápai fotók, Erkel Ferenc tanítványa volt. 1997. február 10. p.
318. Zsuppán István: Megsárgult fényképek, vendéglő a Flórián utca sarkán. 1997. március 4. 6. p.
319. Mezei Zsolt: Előttünk írták [Szemelvények a régi Pápai Hírlapból, általában 100 évvel korábban] 1997. március 4. 6. p., 1997. március 25. 2. p.
320. Szabó Lajos, H. Pápa, 1848. Március 16. (Naplórészlet az 1848. Március 16-i eseményekről) 1997. március 11. 5. p.

321. Gáti [László]: Szűkebb hazánk a Fő tér. 1997. március 11. 6. p.
322. Á[ldozó] T[amás]: Konferencia Sulyok Dezső emlékére. 1997. március 25. 2. p., 1997. április 1. 2. p.
323. Áldozó Tamás: Egy életút a nemzeti demokráciáért. [Sulyok Dezső] 1997. április 8. 1., 3. p. (fotó)
324. Varjas Kálmán: Hit vezérelte életút. [Ruff Ilona portréja] 1997. április 8. 1., 5. p. (fotó)
325. . — .: Katonasír a Don-kanyarból. [Pápai honvéd sírja] 1997. április 8. 1., 6. p. (fotó)
326. Erdélyi Gyula: A fák védelmében. 1997. április 22. 3. p. (fotó)
327. . — .: Építészeti séta a XIX. századi Pápán. 1997. április 29. 3. p.
328. Szabó Lajos, H. Porosodó emléktábla. 1997. május 6. 7. p.
329. ifj. Medek: Újra jár a toronyóra. 1997. május 13. 5. p.
330. Végvári András: A nászéjszakák bora. [Somló borlovagrendi tagok felvétele] 1997. június 3. 5. p.
331. Winkler Gábor: Pápa követendő példa a helyi értékvédelemben. 1997. június 10. 1., 3. p.
332. Somfai Balázs: Egy új márványtábla és ami mögötte van. 1997. június 17. 1., 3. p.
333. Huszár János: Nemzetközi hadak Pápa alatt. 1997. június 17. 4. p.
334. Bodnár Emese: Megnyílt a Református Múzeum. 1997. június 17. 5. p.
335. Bodnár Emese: Világháborús emlékmű avatása. [Szervátiusz Tibor emlékművének felavatása a Református Kollégiumban] 1997. június 17. 5. p.
336. Áldozó Tamás: Fejezetek a pápai labdarúgás történetéből I-III. P.K.Ö. — egy csapat 1914-ből. 1997. július 8. 8. p., 1997. július 15. 8. p., 1997. július 22. 8. p.
337. Tungli Gyula: Példamutató együttműködés a hasonmás kiadásban. [Beke Ödön: A pápavidéki nyelvjárás] 1997. július 15. 4. p.
338. Huszár János: Megsárgult fényképek, emlékezés egy szép nyárfasorra. 1997. július 29. 7. p.
339. E[rdélyi] Gy[ula]: Emlékeinket őrző képek. 1997. augusztus 12. 3. p. (fotó)
340. Mezei Zsolt: „Az ügyészség apja”. [Kozma Sándor őse pápai várkapitány volt] 1997. augusztus 12. 4. p.
341. Hermann István: Kik írtak a pápai vár felszabadításáról? Négyszáz éve szabadult fel a pápai vár a török uralom alól. 1997. augusztus 12. 4. p.
342. . — .: Pápai Történelmi Játékok. 1997. augusztus 19. 1-3. p. (fotók)
343. Hermann István: Nemzetközi hadi-vállalkozás a pápai vár felszabadítására 1597-ben. Négyszáz éve szabadult fel a pápai vár a török uralom alól. 1997. augusztus 19. 4. p. (fotó)
344. Végvári András: Országos Kossuth-tábor Pápán. 1997. augusztus 19. 5. p. (fotó)
345. Tomena György: Az emberi jellem holtig formálódhat. [Tábori lelkész a pápai helyőrségnél] 1997. augusztus 19. 3. p.
346. Bodnár Emese: Nagy kincsünk a zsinagóga. 1997. augusztus 26. 3. p.
347. Hermann István: A pápai vár felszabadításának négyszáz éves emlékezete: 1597-1997. Négyszáz éve szabadult fel a pápai vár a török uralom alól. 1997. augusztus 26. 4. p.
348. E[rdélyi] Gy[ula]: Pápai sportlegendák, Beschoner Alajos. 1997. szeptember 2. 1., 3. p. (fotó)
349. E[rdélyi] Gy[ula]: Pápai sportlegendák, Orbán István. 1997. szeptember 16. 1., 6. p. (fotó)

350. [Bodnár Emese]: Zászlók városunk középületein. 1997. szeptember 16. 2. p.
351. E[rdélyi] Gy[ula]: Pápai sportlegendák, Eisenbeck Dezső. 1997. szeptember 30. 1., 6. p. (fotó)
352. Nagy Gábor: X - asztal. [Természetfeletti jelenségek a pápakovácsi História Dómusban] 1997. szeptember 30. 3. p.
353. Huszár János: Az olvasó kérdez a helytörténész válaszol. [1848-49-es halottak Pápán] 1997. szeptember 16. 4. p.
354. Áldozó Tamás: Huszonnyolc kiválasztott között. [Ipari park Pápán], 1997. október 7. 1-2. p. (fotó)
355. . — .: Zászlók a középületeken. 1997. október 7. 2. p. (fotó)
356. Bodnár Emese: Tudományos tanácskozás és könyvbemutató. [Pápai pedagógus lexikon] 1997. október 7. 1., 4. p. (fotó)
357. [Huszár János]: Emlékeinket őrző képek. [Huszárok a Nátus előtt] 1997. október 7. 8. p.
358. E[rdélyi] Gy[ula]: Pápai sportlegendák, Bolla Sándor. 1997. október 14. 1., 6. p. (fotó)
359. Papp Eszter: Áldás a Szent Anna templomra. [Felújították a templom külsejét] 1997. október 14. 1. p. (fotó)
360. Hauber Károly: Petőfi és Jókai Pápán. 1997. október 14. 1., 4. p. (fotó)
361. Bodnár Emese: Lexikonba gyűjtött évszázadok. [Pápai pedagógus lexikon] 1997. október 14. 1., 4. p.
362. [Áldozó Tamás]: Energiatakarékos közvilágítás a Vada Péter lakótelepen. 1997. október 21. 1. p. (fotó)
363. Wandlich Károly [fotó]: Emlékeinket őrző képek. [Az áruház helyén állt épületek bontása] 1997. október 21. 8. p.
364. Winkler Gábor: Előadásra várják a pápaiakat az Esterházy-kastély kápolnájába. [Az új műemléki törvényről] 1997. október 28. 4. p.
365. Mezei Zsolt: Hetven éve halt meg Kapossy Lucián. 1997. október 28. 8. p.
366. . — .: A pápai barátok serlege. (Bisztrai Gyula: Jókedvű magyar irodalom) 1997. november 4. 5. p.
367. E[rdélyi] Gy[ula]: Pápai sportlegendák, Vámos Károly. 1997. november 4. 1., 6. p. (fotó)
368. Wandlich Károly [fotó]: Emlékeinket őrző képek. [Kilátás a Ligetből] 1997. november 4. 8. p.
369. Ürmös Lóránt: Fejezetek a pápai képeslapok történetéből, Goldberg Gyula levelezőlap kiadó. [Részletesen a „József főherceg Fenyvessy főispánnál, Pápán című levelezőlapról] 1997. november 11. 4. p. (fotó)
370. Mezei Zsolt: Elfelejtett évfordulók, 240 éves a pápai kórház. 1997. november 11. 4. p.
371. E[rdélyi] Gy[ula]: Pápai sportlegendák, Nagyfi Miklós. 1997. november 18. 1., 7. p. (fotó)
372. Wandlich Károly [fotó]: Emlékeinket őrző képek. [Szent Flórián szobra a régi helyén] 1997. november 18. 8. p.
373. Mezei Zsolt: Elfelejtett évfordulók. Hetven éve halt meg Kis Ernő (1856-1927) 1997. november 25. 8. p.
374. E[rdélyi] Gy[ula]: Pápai sportlegendák, Simon Miklós. 1997. december 2. 1., 6. p. (fotó)
375. Huszár János: Emlékeinket őrző képek. [A Bakonyér Vörös hídja] 1997. december 2. 1., 8. p. (fotó)
376. Fejes Sándor: Répássy Gyula (1887-1960) 1997. december 9. 8. p.
377. E[rdélyi] Gy[ula]: Pápai sportlegendák, Pék Károly. 1997. december 16. 1., 7. (fotó)

378. Wandlich Károly [fotó]: Emlékeinket őrző képek. [Birkák a Várkertben a „nagy platán” előtt] 1997. december 16. 8. p.
379. Somfai Balázs: A Helytörténeti Bizottság munkájáról. 1997. december 23. 4. p.
380. Medek Tamás: A pápai kórház kettős évfordulója I-II. 1997. december 23. 6. p. - 1998. január 13.
381. Tungli Gyula: Elfelejtett évfordulók, Gárdonyi emlékek nyomában. [Írásai jelentek meg a Pápai lapokban, mellszobra áll a városban.] 1997. december 23. 9. p.

Névmutató:

. — .: 1, 5, 31, 36, 41, 50, 77, 111, 116, 126, 141, 158, 169, 177, 179, 196, 219, 234, 236, 237, 255, 264, 277, 303, 305, 325, 327, 342, 355, 366,

Ács Anna: 302,

Áldozó Tamás: 136, 157, 186, 312, 322, 323, 336, 354, 362,

Androsits István: 209,

Angyal Zoltán: 216,

Antall József: 73,

Balla Imre: 58,

Bán Ervin: 222,

Bartók Zoltánné: 35,

Bedők János: 254,

Bodnár Emese: 334, 335, 346, 350, 356, 361,

Borbély Lajos: 182, 272,

Böhm Antal: 48,

Buzási Gyula: 192, 214, 259,

Bükiné Nánik Sarolta: 24, 45, 252,

Csoóri Sándor: 46,

Erdélyi Gyula: 326, 339, 348, 349, 351, 358, 367, 371, 374, 377,

Exner István: 156,

Fejes Sándor: 75, 241, 249, 279, 316, 376,

Galambos Imre: 94,

Gáti László: 321,

Gergely Lászlóné Szilos Sarolta: 89,

Harsányi László: 187, 304,

Hatvani Jenő: 104,

Hauber Károly: 148, 154, 206, 235, 307, 360,

Hazai Sándor: 166,

Heitler László: 6, 12,

Hermann István: 4, 10, 132, 143, 341, 343, 347,

Hermann István, ifjú: 224,

Hoffmann István: 61, 62, 71,

Horváth István: 23, 33,

Hudi József: 262, 284,

Huszár Ágnes: 202,

Huszár János: 3, 14, 22, 27, 29, 47, 52, 53, 57, 60, 69, 81, 91, 100, 131, 150, 333, 338, 353, 357, 375,

Ilon Gábor: 18, 285,

Jókai Mór: 245,

K.: 306,

Katona Imre: 43,

Kerekes Lászlóné: 49,

Kirsch Attila: 172, 173, 191,

Kovács Tibor: 139, 171,

Körös Endre: 82,

Kövy Zsolt: 28, 39, 51, 225,

Lombosi Krisztina: 294,

Lombosi János: 97,

Lukács Endre: 72,

Medek Tamás, ifj.: 329, 380,

Mezei László: 281,

Mezei Zsolt: 308, 319, 340, 365, 370, 373.

Mező Szabolcs: 130,

Mikóczi Márió: 314,

Mintler Szilvia: 213,

Mógor Tamás: 20,

Molnár Endre: 114,

Molnár Ernő: 25,

- moszi - : 101,

Nádasdy Lajos: 195,

Nagy Gábor: 352,

Nagy Imre, D.: 16,

Nemes György: 159,
 Németh Éva: 78, 83, 112,
 Németh Rudolf: 8,
 Nyulassy Aladárné: 109,
 Oláh Sándorné: 240,
 - oy - : 103,
 Papp Eszter: 359,
 Polgár Gabriella: 160,
 Polgár Lajos: 313,
 Rab Zsuzsa: 56, 64, 138,
 Rácz Endre: 92,
 Rácz István: 11, 37, 68,
 Rátz Ottó: 13, 38, 42, 80, 84, 85, 110, 115,
 120, 147, 167, 176, 194, 199, 257, 268, 269,
 273,
 -rg-: 260,
 Román András: 121,
 Sándor Gábor: 197, 204,
 Somfai Balázs: 65, 168, 178, 185, 200, 215,
 228, 332, 379
 Somfainé Pados Mária: 210,
 Süle Jenő: 40, 74,
 Szabó György: 34, 55, 59, 76, 87, 88, 90, 96,
 98, 105, 107, 108, 118, 124, 133, 142,
 Szabó Lajos, H.: 2, 7, 17, 19, 21, 26, 63, 67,
 70, 79, 86, 106, 146, 320, 328,
 Szalai Antal: 95, 145,
 Szalay László: 32,
 Szalayné Gubricza Emese: 93,
 Szilassy Sándor: 99,
 Táll Éva: 48,
 Tomena György: 263, 345,
 Tóth Dezső: 9, 30, 66, 102, 113, 129,
 Tölgyesi József: 153,
 Tungli Gyula: 15, 44, 119, 123, 128, 134, 161,
 293, 337, 381,
 Ürmös Lóránt: 223, 227, 229, 231, 233, 242,
 244, 246, 258, 369,
 Ürmös Péter: 140,
 Varga Béla, Vázsonyi: 162,
 Varjas Kálmán: 324,
 Végvári András: 297, 298, 310, 330, 344,
 Végvári Andrásné: 250,
 Volly István: 54,
 Wandlich Károly: 363, 368, 372, 378,
 Winkler Gábor: 212, 218, 226, 271, 280, 315,
 331, 364,
 Zsuppán István: 117, 122, 125, 127, 135, 137,
 144, 149, 151, 152, 155, 163, 164, 165, 170, 174,
 175, 180, 181, 183, 184, 188, 189, 190, 193, 198,
 201, 203, 205, 207, 208, 211, 217, 220, 221, 230,
 232, 238, 239, 243, 247, 248, 251, 253, 256, 261,
 265, 266, 267, 270, 274, 275, 276, 278, 282, 283,
 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 295, 296, 299,
 300, 301, 309, 311, 317, 318,

LITTERÆ¹ LADISLAI CSÁKY COMITIS DE CONDENDO MONASTERIO PAPENSI PAULINORUM

Nos Ladislaus de Chiák Sacri Romani Imperij Eques, ac Ejusdem Sacratissimæ Cæsariæ Regiæq(ue) Ma(ies)t(a)tis Consiliarius Cubicularius, ac Supremus Præsidij Papensis Capitaneus, Lociq(ue) eiusdem Terrestris Dominus ect.

Memoriæ commendam(us) per præsentēs significantes quibus expedit uniuersis. Debiti nostri esse, ut ex pluribus in nos Diuinæ munificentiæ beneficys, quibus nos, licet indignos, dispensatores tamen. Diuina bonitas præfecit, ut si non ea qua deberemus, ea saltem qua possumus perfeccione, grato semper animo, diuina in nos beneficia recolamus, eiq(ue) acceptum referamus, cui honor, et gloria ab omni creatura. Octauo itaq(ue) iam elapso anno, ex quo huius loci Dominium, Præfecturasq(ue) militares, nobis Diuina bonitas concedidit, ut hæc munera humeris nostris imposita, aris focusq(ue) deseruirent, id maxime semper in uobis habuimus, ut non solum corporibus et fortunis subditorum, uerum etiam animis, tandem postliminio Catholica fide imbuendis excubaremus.

Quamuis enim locus hic Catholicissimus, imo et diuersis Religiosorum familijs, optime prouisus, et inhabitatus fuerit, ea tamen omnia iam ab integro sæculo ita conciderunt, ut non solum non rudera ulla, uerum uix in uno, alteroue incolarum, Catholicæ fidei memoriam superinueni. Quapropter ipse mecum cogitans, nihil utilius, salutarisq(ue), ex animi sententia, in hac sterili(ta)te ad promouendam Diuini nominis gloriam fecero, quam si Religiosus ordo inducatur, qui non solum diurnis nocturnisq(ue) precibus, uerum etiam Christiana doctrina, et exemplo Religioso populo duræ, et incultæ ceruicis præerat.

Vester R(evere)ndj Patres, Diui Pauli Primj Æremithæ Sacer Ordo, ac Professio occurrit, qui² uti antiquissima florentissimq(ue), ita Religiosissima chariss(im)aq(ue) semper in Vngaria fuit. Nec inutiliter a me nobis supplicatum, ut antiqua uestigia Patrum Vestrorum resumeretis, et si quid adhuc in hoc territorio, proprietatis Vestræ stillaret, Panem filiorum, ex hæreticorum faucibus, pro uestra sustenta(ti)o(n)e reciperetis. Fecistis enim sat zeloze, et in proxime celebrato Generali Capitulo, operarios huic desolatæ uineæ (quod Deus prosperet) Religiosisime ad meam instanciam, transmisistis. Quocirca ut hanc Diuinam benedictionem, et singulare donum, in nostras angustias, et conclauē recondamus, Confirmetq(ue) Deus seras portarum nostrarum, uobis Religiosissimj Patres, P(ater) Johannj Alphonso Skotniczki Superiorj, P(ater) Georgio Vistokj, P(ater) Nicolao Mikulich, a Venerabilj Capitulo ad id

¹ Az oklevél jelzete: MOL. E 153 fasc. 248. N° 4. folio 16.

Kiadásai: Bakonyvári Ildefonz: A pápai Kath. Gymnasium története a Pálosok idejében, In. A pannonhalmi Szent Benedekrendiek vezetése alatt álló pápai Kath. Gymnasium értesítője az 1895-96-iki iskolai évről. Pápa, 1896. 50-51. p. (Reprint: Jókai Mór Városi Könyvtár. Pápa, 1998.) (A kiadás sok hibával.) Documenta Artis Paulinorum 2. füzet. A magyar rendtartomány kolostorai N-Sz. In. A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának Forráskiadványai XIII. Budapest, 1976. 160 p. 673. szám. (főszerk.: Aradi Nóra) (Kihagyásokkal)

Faximiléje: A Pápai Türr István Gimnázium és Óvónői Szakközépiskola jubileumi évkönyve. Pápa, 1988. belső borító. (szerk.: Heitler László) A Türr István Gimnázium és Pedagógiai Szakközépiskola emlékkönyve, 1998. Pápa, 1998. hátsó borító. (szerk.: Hauber Károly)

² A vonatkozó mellékmondat köszövének, amennyiben a 'professiora' vonatkozik, 'quæ'-nak kellene lennie. (Ha viszont a mellékmondat az ordora vonatkozik, akkor a jelzők egyeztetése a jelzett szóval nem megfelelő.)

specialiter designatis, et Sacro uestro Ordinij ex Simplici ac Sincero corde, hic in oppido meo Papensi, Domum lapideam, omni Ciuilj onere liberata(m) in platea, uulgo hoszu Vcza dictam³, cuius uicin(us) ab hac parte Vaýuoda Pesthj, ab altera Gregorius koczkas [sic!], et quam ego p(ro)prýs meis pecunýs, mille Imperialibus emj, cum totali fundo et dominio, perennalit(er) dono, trado, ac resigno, ad uestram liberam dispo(siti)o(n)em, Ve(st)ræq(ue) habitationis commoditem.

Adýcio insuper Templum, in honor(em) Beatiss(im)e Virginis Mariæ Annunciatæ D(omi)næ meæ Clementiss(im)æ, ex tenuj facult(at)e mea, quantocius a fundamentis ædificandum. Quod ut deus, et Mater Dej ac omnes Cœlites secudent, perq(ue) hæc media fidei Catholicæ incrementum largiantur, meq(ue) cum chariss(im)a Coniuge mea Magdalena Bottianj, filýs Sigismundo, et Paulo, ac filia Barbara, ad laudem nominis Suj in hac uita conseruent, et in futura beent, uos Patres Religiosiss(im)j et chariss(im)j humiliter exoro, ut tam in uita, quam post mortem, in p(re)cibus et Sacrificýs V(est)ris, n(ost)ri memores estote, et fidem Catholjcam auita deuocio(n)e promouere.

In quor(um) fidem ac Testimon(ium), do uobis P(ræse)ntes l(itte)ras, Sigillo, et manus n(ost)ræ Subscriptione roboratas.

Datum in arce n(ost)ra Papa uigesima prima Juný Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Trigesimo⁴ Octauo.

Ladislaus Chiaky

manu propria

Hátoldalán: 1638⁵ 21 Juny

Dona(ti)o et Fundatio Domus Papensis et eodem monast(erii) Papen(sis)

³ Helyesen ‘dicta’ lenne, mivel az ‘in platea’ kifejezésre vonatkozik.

⁴ Elképzelhető a dátum javítása. Nem dönthető el egyértelműen, hogy eredetileg ‘trigesimo’ vagy ‘vigesimo’ szerepelt-e az oklevélben. A jelenlegi olvasat ‘trigesimo’ lehet. (Vö. Bakonyvári: im. 50. p.)

A dátumot 1780 táján „A pápai pálosok két iskola épületére vonatkozó iratok jegyzéke” készítésekor 1628-nak olvasták. Documenta Artis Paulinorum II. 173. p.

⁵ Átjavítva 1628-ra. (Vö. Bakonyvári: im. 50. p.)

GRÓF CSÁKY LÁSZLÓ OKLEVELE A PÁLOSOK PÁPAI KOLOSTORÁNAK MEGALAPÍTÁSÁRÓL

Mi, Csáky László⁶, a Római Szent Birodalom lovagja, a szent császári és királyi felség udvari tanácsosa, a pápai véghely főkapitánya, és ugyanannak a helynek a földesura stb, jelen levelünkkel tudtul adjuk mindazoknak, akikre tartozik, hogy illendőnek éreztük, hogy az isteni bőkezűség irányunkban megmutatkozó sokféle jótéteménye miatt, amelyeknek, bár arra méltatlanok voltunk, mégis kezelőjévé tett az isteni jószág, ha nem is annyira, amennyire illenék, legalább annyira, amennyire képesek vagyunk tevékenységünkkel, a bennünk lévő isteni jótéteményeket mindig szíves lélekkel ápoljuk, és annak adjuk vissza a kapottakat, akié lesz mindenek előtt a tisztelet és a dicsőség. Már nyolc év múlt el azóta, hogy az e hely feletti uralmat, valamint a katonaság vezetését az isteni kegyelem nekünk átengedte, hogy ezek a vállainkra helyezett terhek az oltároknak és a tűzhelyeknek szolgáljanak - ezt mindig leginkább bennetek találtuk meg⁷ - s hogy ne csak a ránk bízottak testével és vagyonával, hanem lelkével is, végül pedig a katolikus hitre való visszatérés előmozdításával is törődjünk.

Mert noha ez a hely nagyrészt katolikus, sőt a szerzetesek különböző közösségei⁸ igencsak vigyázták és lakták, mégis mindezek már száz éve úgy elpusztultak,⁹ hogy nem csak, hogy ezek töredékeit sem fedeztem fel, de alig találtam rá a katolikus hit emlékeire a lakosok egyikénél-másikánál. Ezért magamba merülvén semmi hasznosabb, semmi üdvösebb gondolat nem fakadt lelkemből - ebben a terméketlenségben Isten neve dicsőségének az előmozdítására fogok tenni - minthogy azt a szerzetesrendet bevezessem a városba, amelyik nem csak éjjel-nappal folyó könyörgésekkel, hanem a keresztény tanítással, azaz vallásos példájával is a kemény és műveletlen nyakas nép előtt járt.

Tiszteletreméltó atyák, a ti és az isteni Pál első remetének a szent rendje és fogadalma van előttem, ami, amint igen régi és igen virágzó, úgy a leginkább vallásos és a legkedvesebb is volt mindig Magyarországon. S nem is könyörögtem haszontalanul, hogy atyáitok régi lábnyomaiba lépjetek, és, ha ezen a területen eddig bármi is kihullott volna a ti tulajdonotokból, a gyermekek kenyerét az eretnekek torkából eltartástokért visszaszerezzétek. Ezt elég buzgón el is végeztétek, és a legutóbb megtartott generális káptalanon igen serényen küldtetek munkásokat a kérésemre ebbe az elhagyatott szőlőbe (csak Isten segítené munkájukat). Azért, hogy ezt az isteni áldást és egyedülálló ajándékot a mi kis szobánkba

⁶ Gróf Csáky László (megh. 1655.) Csáky István és Wesselényi Anna fia, Léva Tata és Pápa várainak főkapitánya, Komárom (1646-1655) és Zólyom (1645?-1655) megyék főispánja, országbíró (1649-1655).

Irodalom, általában a Csáky családra (gróf Csáky Lászlóval szinte senki nem foglalkozott eddig): Svábi Frigyes: A körösszeghi és adorjáni gróf Csáky család genealógiája. In. Turul, 1891. 35-38. p. Doby István: A gróf Csáky család címere. In. Turul, 1891. 192-194. p. A körösszeghi és adorjáni gróf Csáky család története, I/1-2. (Oklevelek 1229-1818.) Kiadja. Bunyitai Vince - Bártfai Szabó László, Budapest, 1919.

⁷ Mármost a pálos szerzetesekben.

⁸ Korábban a ferenceseknek volt kolostora a városban. Több háztulajdonnal, malommal rendelkeztek a porvai és a nagyvázsonyi pálosok. Több tulajdona volt a bakonybéli bencéseknek. Háza volt és a török időkben, a városban éltek a zirci ciszterciak is.

⁹ A feljegyzések szerint az 1560-as években hagyták el az utolsó ferences szerzetesek a várost, ebben az időben mindössze néhány katolikus család élt Pápán. Kiss István: A pápai plébánia története, Pápa, 1996^R. 28-29. p. Bakonyvári: im. 49. p.

helyezzük, és Isten megerősítse ajtajaink zárjait, nektek, szerzetes atyák, Skotniczki János Alfonz¹⁰ előljáró atyának, Vistoki György atyának és Mikulich Miklós atyának, akiket a tiszteletreméltó káptalan kifejezetten erre a feladatra jelölt ki, valamint a ti szent rendeteknek egyszerű és őszinte szívvel egy, mindenfajta polgári tehertől mentesített kőházat, egész telkével és birtokával együtt örökösen adományozok, adok és átadok itt, Pápa városában, hogy azzal szabadon rendelkeztek, és abban kényelmesen lakjatok. Ez a ház a nép nyelvén „hoszu Vecza”-an nevezett utcában áll, szomszédai egyik oldalról Pesthj vajda,¹¹ a másiktól Koczás Gergely.¹² Ezt én saját vagyonomból vettem, ezer császári (tallérért).¹³

Azonfelül, hozzáteszek szerény lehetőségeimhez mérten még egy templomot is,¹⁴ amelyet az én igen kegyes úrnőm, a boldogságos Szűz Mária Annunciata¹⁵ tiszteletére kell minél előbb az alapjaitól felépíteni. S hogy ezt Isten, az Isten anyja és minden égiek segítsék, és hogy a katolikus hitet bőségesen megnöveljék eme (templom), mint központ¹⁶ segítségével, és hogy engem, drága hitvesemmel, Batthyány Magdolnával,¹⁷ valamint fiaimmal,¹⁸ Zsigmonddal és Pállal,¹⁹ és leányommal, Borbálával²⁰ egyetemben ebben az életben (Isten) nevének dicsőségére megőrizzenek, és a jövőben is szerencsésen megtartsanak, titeket, igen híres szerzetes atyák, alázatosan arra kérlek, hogy mind életünkben, mind halálunk után imádságaitokban és szent áldozataitokban emlékezzetek meg rólunk, és ama katolikus hitet ősi fogadalmatok szerint terjesszék.

¹⁰ Ő lett a pápai prior. Neve többször előfordul az iratokban egészen az 1660-as évekig. 1642-ben a sátoraljaújhelyi kolostorba került, majd ismét Pápán található, ekkor rendi vikáriusként tevékenykedett. Majd ismét visszakerült Sátoraljaújhelyre. Többször megfordult diplomáciai küldetésben szülőházában, Lengyelországban. A Rákóczi családot is ő térítette vissza a katolikus hitre. Bakonyvári: im. 51-52. p. (Vö. Documenta Artis Paulinorum I-III.)

¹¹ „Joanne Pesthi Castellano” szerepel a győri káptalan egy 1623-as birtokba iktatási oklevelében. (Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára, jelzet nélkül.) Ugyanebben az oklevélben a szomszédok névsorában szerepel még egy „Joanne Pesthi”, akiről nem dönthető el, hogy azonos-e az előzővel, csak az oklevél írója figyelmetlenségből megismételte a nevet, vagy esetleg az előző fia lehetett, vagy két azonos nevű, nem rokon személy lakott a Hosszú utcában.

¹² Koczás Andras, talán a fenti Koczás Gergely rokona, 1660-ban lakott Pápán, az Ispótyai utcában. Hátrésze volt a református prédikátor lakása közelében. „Pápán Lakozó nemes és nemtelen rendek, Anno 1660 die 17 mense marty” MOL. P. 125. Esterházy-család Hitbizományi Levéltára, Esterházy Pál iratai Cs. 700. N° 11.622. (Nagyon sok hibával és téves olvasattal kiadta Katona Imre: Pápa város 1660. évi összeírása. In. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, Veszprém, 1972. 347-353. p.)

Az itt említett szomszédok illetve utódaik hamar eltűntek, hiszen a rend minden eszközzel igyekezett megszerezni a Csáky féle egésztelek szomszédságában lévő házakat, az iskola, a rendház és a templom területének kiterjesztésére. (Vö. Documenta Artis Paulinorum II. 162-163. p. 677-678. számok.)

¹³ Birodalmi ezüst tallér. Ebben az időben kb. 120-150 dénárt ért, igen jó fizetőeszköznek számított.

¹⁴ Kiss István szerint egy kisebb, kezdetleges kápolnáról van szó, amelyet 1638. november 6-án szenteltek fel és 1742-ig szolgálta az istentisztelet céljait. Ekkor készült el a jelenlegi kőtemplom. Kiss: im. 109-110. p.

¹⁵ Gyümölcsoltó Boldogasszony, ünnepe március 25-én van. A pápai pálos-bencés templom védőszentje.

¹⁶ Ekkor nem volt más katolikus templom a városban.

¹⁷ Batthyány Ferenc és Poppel-Lobkovicz Éva leánya.

¹⁸ Az itt feltüntetett gyermekein kívül még László és Péter nevű fiai voltak.

¹⁹ Gróf Csáky Pál, Zólyomi főispán (1655-?)

²⁰ Herceg Gonzaga Hannibal felesége.

Ennek hitelére és tanúságára adom nektek ezt a pecsétemmel és sajátkezű aláírással megerősített oklevelet.

Kelt pápai várunkban, június 21-én, az Úr 1638. évében.

Csáky László

saját kezével

Hátoldalon: 1638. június 21.

A pápai ház, és ugyanott a pápai rendház adományozása és alapítása.

Az olvasatot készítette és fordította:

Ifj. Hermann István

A PÁPAI ÖNKÉNTES TŰZOLTÓ TESTÜLET TÖRTÉNETE 1871-1912²¹

KIS ERNŐ (Pápa, 1856 - Pápa, 1927): gimnáziumi tanár. A pápai Református Főgimnázium tanáráként dolgozott, később annak igazgatója lett. Munkatársa volt a *Pápai Lapoknak* (1881-), a *Dunántúli Protestáns Lapnak* vidéki levelezője, tudósítója a „Budapest”-nek. Jeles helytörténész volt. *Fő művei: Az ihászi csata 1849. január 27. (Pápa, 1896); A dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának története 1531-1895. (Pápa, 1896); A pápai várkastély = Vasárnapi Újság, 1909/12. sz.*

A Pápai Önkéntes Tűzoltó Testület 40 éves történetének rövid ismertetése.

1910-ben múlt 40 éve, hogy székesfővárosunk gróf Széchenyi Ödön kezdeményezésére szervezte az első hivatásos tűzoltó csapatot és egyik dicsősége marad városunknak, hogy már a következő 1871-ik évben ügyvédek, tanárok lelkesítése mellett, különösen iparosaink buzgó részvételével, megalakult a „Pápai Önkéntes Tűzoltó Egylet” 130 működő, 300 pártoló és 60 alapító taggal. Az első, alakuló közgyűlés 1871. január 15-én volt, ahol *Pakrócz Ferencet* ideiglenes elnökül, *Magvassy Pál* óvodavezetőt ideiglenes jegyzőül választották.

Az első, alakuló közgyűlést ugyanazon év április 16-án követte a második, melyen az elnök, *Pakrócz Ferenc* jelentette, hogy az alapszabályt készítő bizottság beterjesztette munkáját, a bemutatott alapszabályokat a közgyűlés most elfogadta és erre *Pakrócz Ferenc* ideiglenes elnök most már az elfogadott alapszabályok alapján, kéri az egyesület tisztviselőinek megválasztását.

Ennek eredménye lett, hogy az egyesület rendes elnökei sorában az első lett: *Woyta József* polgármester, alelnök: *Vághó János* uradalmi mérnök, főjegyző: *Rózsa István* főisk. tanár, aljegyző: *Velsz Emil* ügyvéd, főorvosok: *dr. Makara György* megyei főorvos és a még ma is közöttünk élő *dr. Löwy László*, az egyesület ügyésze lett a szintén még életben levő *Tarczy Dezső* ügyvéd s végül pénztárnokká *Stampfl Gusztávot*, a népbank pénztárnokát választották.

Megalakították a 24 tagú választmányt is nyolc-nyolc taggal; a működő-, a pártoló- és alapító tagok sorából. Ezen első választmánynak még ma is élő tagja: *Bikky Sándor*, az egyesületnek ma tiszteletbeli, örökös alparancsnoka.

Mindezek betetőzéséül pedig az egyesület részére 100 forint adományt küldő *Esterházy Pál* grófot tiszteletbeli főelnökké választották.

²¹ Önálló kötetként megjelent 1912-ben a Pápai Önkéntes Tűzoltó Testület 40 éves fennállása alkalmából.

A következő év májusában megtartották a harmadik alakuló gyűlést is május 7-én; minthogy az alszabályok némely pontja változtatást kívánt, tehát a felsőbb megerősítésre felterjesztés előtt, azokon közmegegyezéssel változtattak.

Minden tisztség be volt tehát már töltve; csak éppen hogy szereik nem voltak még tűzoltóinknak, amikkel a tüzet el is olthatták volna. A mi Tűzoltó Egyesületünk tehát nem annyira tűzoltással, mint inkább tüzeléssel, lelkesedéssel vette kezdetét. De talán így volt ez máshol is, mert jól csakis így lehetett.

A harmadik alakuló gyűlés után kezdenek munkáikhoz tűzoltóink; május 10-én *Tarczy Dezső* ügyvéd, a tűzoltó főkapitány - mint akkor nevezték - gyűlésre hívta össze a működő tagokat. Ott volt *Magvassy Pál* alparancsnok is, vagy mint akkor nevezték, tűzoltó főhadnagy. Ekkor az egyenruha kérdésében döntöttek úgy, hogy a győri tűzoltók egyenruháját fogadták el a pápaiak is, amely volt: kávébarna zubbony lehajló vörös nyakkal, zsinórvászon szövetből, a nadrág vörös sujtással. „A sapka soproni alakú legyen ‘Pápa’ felirattal az oltó-osztály csákót, a mászó sisakot viseljen a tűznél, a mentőövön kéz-kezetfogó jelvény legyen”, szolt a határozat.

Elhatározták, hogy első tűzoltószereket a város tulajdonában volt fecskendő és lajt szolgájanak s a működő csoport osztályainak számára szabályzatok készítésére bizottságot választottak.

Most még olyan ember kellett, aki valami hangszerrel, kürttel, vagy dobszóval össze tudja hívni a tűzoltókat veszély esetén. Felhívja tehát *Tarczy Dezső* főkapitány a gyűlés tagjait, hogy aki közülük valamelyikhez ért, jelentkezzék. Mosolyogva biztatják egymást a jelenlevők; végre is meglett az egyesület első dobosa is *Szeglethy György* joghallgató személyében.

A megalakított működő osztályok közül legnépesebb lett a mászó-osztály és mivel annak tagjai közül *Szente Pongrác* hadnagy és *Barthalos István* szakaszvezető, mint a június 23-iki gyűlésen az elnök jelentette, a városból „végleg” elköltöztek, így amannak helyére *Saáry Lajos* ügyvédet hadnaggyul megválasztották.

Frauendienst Ferenc pénzbeszedő meg már a július 12-iki gyűlésen bejelenti terhes tiszteről való lemondását, így került helyére *Friedner Márkus*, a született pénzbeszedő, aki azután szedte az egylet pénzét, míg csak öreg lábai engedték.

Már a július 30-iki gyűlésükön a működő tagok két szolga fogadását is elhatározták, hogy azok augusztus 1-től kezdve 2 forint havi fizetésért az egyesület tűzoltószereit tisztán tartsák.

Augusztus 18.-án meg az ment határozatba, hogy addig, míg rendes toronyőrsége nem lesz az egyesületnek, a boltörök kürtökkel láttassanak el, hogy a tüzet jelezhessék; a kürtöket *Heim Ignác*, az egyesület szakaszvezetője készítse el.

Azt tartom, egy esztendőről elég is lesz ennyi mondanivaló; mikor nekünk 40 évről kell beszámolnunk. De hát majd rövidebbre fogjuk a tollat ezután.

Az 1872-ik év azon változást hozta az egylet történetében, hogy az 1871. december 3-án leköszönt *Voyta József* elnök utóda lett *Vághó József* alelnök, akinek helyére pedig *Szelestey Lajos* ügyvédet választották alelnökké.

Már ez év január 13-iki gyűlésen megállapították, hogy fáklyák is kellenek az éjszakai tűzhöz és ugyanezen gyűlésen *Lajossy Pál* tűzoltó jelenti, hogy egy lelkes úrlány, *Gelder Mária* kisasszony az egyesület részére beszerzendő díszzászlóra már jelentékeny összeget gyűjtött. Általános éljenzés közt határozzák el, hogy *Tarczy Dezső* főkapitány, *Lázár Lajos* hadnagy és *Magasházy József* a figyelmet megköszönjék és egyúttal megbeszélik, hogy 100 forint elég is lenne egy díszzászló készíttetésére és a gyűjtést ennek összegyűltéig folytatják.

Mikor azután ez évi tavasz kezdetén az alapszabályok megerősítve visszaérkeztek, a működő tisztikar kötelességének tartotta - mind egy szálíg - tisztéről lemondani; de az április 20-iki gyűlésen mindannyian ismét - egyhangú választás alapján - megválasztattak, sőt soruk egy új, tevékeny ifjával gazdagodott s ez ifjú volt a működő csoport jegyzőül megválasztott és innen kezdve több mint 30 éven át a Pápai Önkéntes Tűzoltó Egyletnek élete legtevékenyebb korszakát áldozó s ma is sorainkban élő városi kapitányunk: *Szokoly Ignác*.

Még más változást is hozott az 1872-ik esztendő; éppen 40 éve, augusztus 12-én *Magvassy Pál* lemondott alparancsnoki tisztéről; így lépett helyére *Szvoboda Vencel*, eddig az oltóosztály hadnagya. Kedves emléke marad az egyesület történetében, hogy midőn most már második fizetéses tűzoltót is fogadott fel az egyesület, egyenruhával ellátását az alparancsnok vállalta magára. Helyére *Pakrócz Ferencet* választották az oltóosztály hadnagyaül.

Az 1873-ik év meg arról nevezetes, hogy ebben az évben sokat tanakodtak azon, hova kellene a tűztoronyt építeni. Így például azt is tervezték, hogy úgy is kell egy polgári leányiskolát építeni, tehát talán annak a tetejére lenne jó egy tűzoltótorony; addig meg a városmajorban legyen egy deszka-mászóház a tűztorony: *Tarczy Dezső* ez évben lemondott tisztségéről, de hiába, lemondását nem fogadták el és bizony csak az ő főparancsnoksága mellett köszöntött be az 1874-ik év is.

Hanem az 1874-ik évben válsághoz ért az egyesület élete. Lejárt tudniillik a 3 éves ciklus, amennyire az első aláíratkozás kötelezte a tagokat. Most már lankadt a lelkesedés; sokan tervezték, hogy az új alakulásban nem vesznek részt. Ez nagyon fenyegető válságba sodorta az egyesületet. Úgy látszott, hogy a tűzoltó-egyesület tagjaiból kialudt a tűz; de szerencsére lelkes iparos polgárságunk s egyes vezetők lelkesítő szava felújította hamvaiból az egyesületet.

„Egy idő óta sokat hallunk az Önkéntes Tűzoltó Egylet hanyatlásáról - írja a Pápai Lapok 1874-ik évi 12-ik számában egy iparos polgár -, mely pedig ezelőtt, alig pár évvel oly általános érdeklődés mellett indult meg. Mindössze 50 tagja van az egyletnek, mert a földmíves osztály nem érti, az úri osztály meg nem pártolja.” - „Még most sincs a tűzőr számára - írja tovább a cikkíró - torony; pedig jó lenne e célra a plébánia-templom tornya. Meg kellene - úgymond - azon kutakat veres bádóg-táblákkal jelölni, amelyekben az oltáshoz elegendő víz található” tanácsolja a cikkíró.

Hogy a lefolyt évek tagsági díjai is késve folytak be, bizonyítja az új főjegyző: *Szokoly Ignác* felhívása, hogy a pártoló tagok az 1871, 2., 3-iki díjaikat fizessék be, mert augusztus 25-ike után perelve lesznek.

Mindezek folytán az 1874. április 12-iki közgyűlés új tagok gyűjtését határozza el, felosztja e célból körökre a várost, megszabván a gyűjtők mindegyikének a maga körét. Ugyanekkor megválasztja újabb 3 évre a tisztikart; mind az eddigieket.

A kibocsátott gyűjtőíveknek meg lett a maguk kellő eredménye. Nyolcvan új tag lépett be az egyesületbe és ekkor a tisztikar, hogy az új tagok is maguk választotta tiszték és vezetők alatt álljanak, egyhangúlag lemondott s a nov. 21-iki közgyűlés megválasztotta az új tisztikart és pedig elnök lett: *Vághó János* mérnök alelnök: *P. Szabó Károly* főiskolai tanár. Főparancsnok *Szelestey Lajos* ügyvéd, alparancsnok: *Diskay Kálmán* főjegyző: *Szokoly Ignác*, aljegyző: *Kovács Károly*, főorvosok: *dr. Löwy László* és *dr. Rechnitz Ede*, sebész: *Miskey Sándor*, pénztáros: *Harmos Zoltán*.

Ezek után mindjárt érezhető lett az egyesület fellendülése. *Szokoly Ignác* segédtsízt november 29.-én du. 4 órára gyűlésre hívja egybe a tűzoltókat, melyen szereikkel jelenjenek meg, hogy a hiányzó szerek pótlása ügyben intézkedés történjék. Ugyancsak ő 1875 január 16-ára, a téli

iskolázás megkezdésére hívja össze városi rajz-iskola termébe a működő tagokat és így a egyesületben mindenek jó kerékvágásba jutottak. *Harmos Zoltán* új pénztáros is betérjeszti az 1874. évi számadásait, mely szerint a maradvány 38 frt. 68 kr. készpénz; de a tagdíjhátralék 205 forint.

Az 1875. év a fellendülés éve az egyesület történetében. Az iskolázás szépen halad; a működő tagok síp- és kürt-jelzést tanulták; a tűzoltók lakását pléhtáblákkal jelezték. Tűztorony építésének tervével foglalkoznak. Közben erős bírálatot kell kiállnia az egyesületnek a fazekas-utcai április 2-iki tűz miatt; hogy tűzoltóink azt se tudták mit csináljanak, kapkodtak és most sincs éjjel őrség; így azután a szerekek későn érkeztek, stb. De már elismerés is olvasható. *Diskay Kálmán* alparancsnok a rágalmazókkal szembe száll és a Pápai Lapok következő számában azt ugyan elismeri, hogy a tűzör nem adott jelt, mert a kürtös és dobos ébresztették őt fel, de a csúfolódás - úgymond -, mikor az egylet kezdetleges felszerelésű, a bajon nem segít. És csakugyan, mikor ez év május 5-én délelőtt a Laki-úton támadt tűz, tűzoltóink munkája már olyan sikeres volt, hogy a Pápai Lapok 19-ik számában Halasi János kömíves, *Besenbach Károly*, *Teufel Mihály*, *Freiszberger Károly*, *Kohn Farkas*, *Heim Ignác* külön is dicséretet nyertek.

Ez év június 26-án tartották az első nagygyakorlatot a Griff oltásával; amikor *Kohn Hermann* a Griff tetejéről ugrott le a mentőponyvába és ezzel emez új szer használata is bemutatást nyert. A nagygyakorlatot követő táncmulatság tiszta jövedelme 176 frt. 21 kr. volt. Szóval az egyesület haladása szemmel látható minden téren. Így még ugyanazon év november 28-án műkedvelői színelőadás is volt ez egylet és a nőegylet javára. A következő év január havában pedig kezdetét veszi a heti tűzörség tagjainak közlése a Pápai Lapokban.

Az 1876. évben tárgysorsjátékot rendez az egyesület, a februárban elkészült és 1200 forintba került, mászóháznak nevezett, tűzoltótorony és egyéb hiányzó szereit pótlására; június 4-én és 5-én zászlószentelési ünnepélyt rendeznek, erre a környék tűzoltó tagjait is meghívják. Elszállásolásra felkéri a városi polgárságot. A zászló árának összegyűjtésére a nők köröznek íveket; a tárgysorsjátékhoz is ők adnak tárgyakat. 50 városi ifjú hölgyet koszorúslányul kérnek fel. Az ünnepély alkalmával a Fő utcai háztulajdonosok zászlókkal díszítik házaikat. 13 egyesület, 256 vendég jelentkezett az ünnepélyre. *Vághó János* elnök tartotta a zászlószentelő beszédet. Az ünnepség vége táncmulatság volt. A jól sikerült ünnepély emlékére *Szelestey Lajos* főparancsnok - 1876. június 5. - felirattal ezüst serleget kapott az egyesület tagjaitól.

Mindezek betetőzéséül a városi közgyűlés is megmozdult és 500 forintot szavazott meg egy szertár és őrszoba építésére. 1877. február 8-án alparancsnok lett *Pakrócz Ferenc*, *Diskay Kálmán* utóda, és az új osztályparancsnok *Szokoly Ignác* lett. Elhatározták, hogy ezután tisztekké csak azok választhatók, kik az egylet kebeléből alakult vizsgáló-bizottság előtt a tiszti vizsgát leteszik. Az első vizsgáló-bizottság tagjai: *Szelestey Lajos*, *Pakrócz Ferenc*, *Szokoly Ignác*, *Teufel Mihály*, *Dienstmann Márton*, *Messzerer Vilmos*, *Lajossy Pál* és *Ferenczy Pál* voltak.

Egyúttal az 1877-ik évvel véget is ért a tűzoltó egyesület második 3 éves ciklusa s az újralakulás és tisztviselő-választás várt az 1878 március 31-re kitűzött közgyűlésre. Ezen alkalommal az elnöki tisztétől megvált *Vághó János* helyére *P. Szabó Károly* főisk. tanárt választották az egyesület elnökéül. Alelnök lett: *Szelestey Lajos* ügyvéd, főparancsnok: *Horváth Lajos* jogtanár, alparancsnokul: *Teufel Mihály* ügyvédet választották.

Így indult meg az egyesület harmadik 3 éves ciklusa de még az év folyamán *Horváth Lajos* főparancsnok lemondott s helyére *Kolozsváry Gyula* ügyvéd került. Az egylet ügyésze pedig *Szokoly Ignác* ügyvéd lett. Alig pár hó múlva *Kolozsváry Gyula* is lemondott a főparancs-

nokságról, így 1879 április 14-én *Baranyi István* gyógyszerész lett utóda és főparancsnok maradt a ciklus végéig; valamint az egész tisztikar is megmaradt; azonban az 1881-iki új ciklust kezdő, tisztviselőt választó közgyűlés rendkívül érdekes az egyesület történetében.

Éppen 10 éves életére tekinthetett vissza már a egyesület, midőn 1881 január 1-ére tisztújító közgyűlésre gyűltek össze a tagok. Az új választás eredményeképpen az egyesület elnöke megmaradt *Szabó Károly*, alelnök lett: *Bráder Sámuel*. Főparancsnok: *Kovács István* 6 szavazattal, az eddigi főparancsnok *Baranyi István* 5 szavazata ellenében. Az alparancsnoki tisztségre egyenlő szavazatot nyertek az eddigi alparancsnok *Teufel Mihály* és *Heim Ignác* osztályparancsnok. Sorshúzásra bízták a döntést és győztesül *Heim Ignác* neve jött ki, csakhogy ő így a tisztséget el nem fogadta, tehát *Teufel Mihály* maradt az alparancsnok. Ez évben nyerte el Pápa a vezérszerepet a dunántúli tűzoltó-szövetkezetben, székhelye lett annak, 1890-ben történt feloszlásáig.

Bráder Sámuel sem érezte jól magát alelnöki tisztében; lemondott. Így alelnökül az 1881. január 31-iki rendkívüli gyűlés *Bermüller Józsefet* választotta meg. *Esterházy Mór*ic grófit pedig közfelkiáltással az egyesület védnökévé választották.

A február 7-iki tiszti ülés megállapította, hogy tűz esetén a következő falvak számíthatnak segítségre: Tapolcafő, Kovácsi, Nóráp, Derecske, Dáka, Kéttornyúlak, Borsosgyőr, Timapuszta, Mezőlak, Mátyusháza, Ihászi, Takácsi, Vaszar, Nagygyimót, Adásztevel, Némettevel. Tehát 16 falu és az ide tartozó uradalmi puszták.

Az új főparancsnok: *Kovács István* se kívánt soká tiszteben megmaradni és május 29-én helyét már *Teufel Mihállyal*, annak helyét meg *Heim Ignáccal* töltötte be a közgyűlés. *Bermüller József* is csak a 3 éves ciklus lejártát várta meg alelnöki tisztségében és 50 frt. adományozásával megvált tőle s így az 1884. január 27-iki gyűlés *Paál István* magánzót választotta alelnökül.

Jó, hogy erről a sűrű tiszti változásokról annak idején nem tudtak a szomszédos tűzoltó-egyletek, mert bizony kicsúfoltak volna bennünket azzal az erdélyiekre vonatkozó egykori megjegyzéssel, hogy: „bizony, egy pár jó kordován csizma tovább tart, mint nálatok négy-öt tűzoltóelnöki vagy főparancsnoki tisztség”, akarom mondani erdélyi fejedelemség, annak idejében. No de ezután az így kiegészített tisztikar a következő, vagyis 5-ik egész cikluson megmaradt.

Ugyanezen 1884-ik év december 14-iki választmányi gyűlése kiküldte *Szabó Károly*, *Teufel Mihály* és *Szokoló Ignác* tagokat, hogy az őrszobával átellenes szobát a városi hatóságtól tűzoltóiroda helyiségül engedésre kérjék.

Nagyon jó határozat volt ez; de még jobb, hogy a kérelem meghallgatásra talált, mert íme az egyesület krónikása is e szobában rója most papírra a 40 év történetét. Továbbá azt már csak fel kell jegyezni, hogy 1885. október 4-én vett búcsút könnyezve a tisztikartól *Szelestey Lajos* tiszteletbeli főparancsnok, mivel a városból elköltözött. Búcsúvacsora rendezésével és emlékirattal vettek tőle búcsút bajtársai.

1886-ban a március 21-iki parancsnoki ülés határozta el, hogy a nagytemplom tornyában nappal vörös zászló, éjjel vörös lámpa jelezze a tűz kiütését és hollétét

1887-ben elérkeztünk az egyesület 6-ik 3 éves ciklusához, a hatodik általános választáshoz. *Szabó Károly* elnök 10 évig viselt elnöki tisztéről lemondván, örökös tiszteletbeli elnökké választatott. De lemondott az alelnök is *Paál István*. Most elnökké: *Saáry Lajos* ügyvédet alelnökké: *Mészáros Károly* rendőrkapitányt választotta meg a közgyűlés. A működők tisztikarának élén megmaradtak *Teufel Mihály* és *Heim Ignác* fő- és alparancsnokok.

Mindjárt ez év második napján tartott parancsi ülés elhatározta, hogy ezentúl nappal is jelezzék a fizetéses tűzoltók az őrtoronyban a negyedórákat. A fizetéses öröknek a toronyban tartózkodását akarták ezzel biztosítani s különben is most már hárman is voltak és így több-több bajlódás is csak akadt velük, ezért az 1890. dec. 21-iki parancsnoki gyűlés még olyan határozatot is hozott, hogy ha az örök új ruháikat eladják úgy annak az ára az illetőknek legközelebbi illetményéből levonassék s mind az utcán, mind az őrtanyán mindig tiszta és teljes öltözetben, készenlétben álljanak, „a józanságra pedig komolyan figyelmeztetnek mindhárman”. No de erre még 1890-ben volt szükség.

1891-ben meg az volt az egylet főpanasza, hogy a város odahelyezte a női kórházat a városmajorba, a tűzoltó-laktanyával egy fedél alá; kéri tehát a június 5-iki gyűlés a várost a női kórháznak onnan való kiköltöztetésére.

Az ezenközben 1890-ben beállt új tisztválasztás a vezetőkben nem hozott változást; hanem már mikor 1893-ban a nyolcadik ciklust kellett megkezdeni, az elnök: *Saáry Lajos* megelégedvén tisztségei fáradozásait, leköszönt és íme most egy igen kedves jelenségre találunk az egyesület történetében, t. i. ismét *P. Szabó Károlyt* kérték fel az elnökségre.

Eddig nevezetesen azt tapasztaltuk, hogy a vezetők amint tisztességgel távozhattak, végkép lemondtak vezetői minőségükről. 1893 óta pedig, a már 1887-ben örökös tiszteletbeli elnöki címmel elbúcsúztatott *P. Szabó Károly* intézi ismét az összes elnöki teendőket; mégpedig lelkesen, gondosan, mintha közben nem is öregedett volna öt-hat évvel. Bizony az ő gondosságának köszönhető, hogy tűzoltó-egyletünk 40 éves történetét nagyobb hiányosság nélkül összeállíthatjuk. Mert midőn látta, hogy a jegyzők restelik a sok gyűlési jegyző- könyvet a bekötött jegyzőkönyvbe is beleírni, akkor ő az egyes ívpapírokra írott jegyzőkönyveket évről-évre gondosan rendbe rakta, összekötötte, külsejükre írta az évszámot, úgy hogy most kár is volna ezeket újra lemásoltatni; csak 10-20 éves csomagonként kellene könyvvé összefűzetni ezen íveket. Tehát ismét *P. Szabó Károly* az egyesület elnöke; igazán elmondhatjuk, „szeretett” elnöke és viszont Szabó Károly is igen szerette tűzoltó bajtársait, a legkisebbet, a legszegényebbet is. Hiszen még a cipőjére sem tudott jó szemmel nézni, ha nem pápai tűzoltó készítette és így volt minden ruhadarabjával. Cserepes, kőműves a házánál csak tűzoltó lehetett. Borbélyát is előbb-utóbb arra kényszerítette, hogy tűzoltók valamelyik csoportjába beiratkozni volt kénytelen. Bár elnöke volt az egyletnek, de ünnepélyes alkalmakkor mindig működő tűzoltói ruhájába öltözött. Az egylet vagyonos és szegényebb tagjai közt egyaránt bajtársnak érezte magát. A vele való pusztá érintkezés úgy növelte a tűzoltók számát, mintha iparosaink jó részének ez lenne a főfoglalkozása. Még tűzoltózenekarunk is virágzott Károly elnöksége idejében. Az elnököt a neve napján szerenáddal tisztelik meg; az ilyen névnapok mindig igazi tűzoltóünnepélyek voltak. Főparancsnoktól az utolsó kürtösig mindenki, aki ott megjelent, áldomást ivott, de ki-ki feltétlenül egyenruhában tartozott megjelenni. Napi jelentésre reggel fél nyolckor a kürtös mindig tartozott az elnöknel megjelenni, akitől ő személy szerint számon kérte, ki hogyan viselkedett az őrsegen, vagy az előfordult tűznél és kifogásait a tisztekkel szemben sem hallgatta el. Éppen azért Teufel Mihály főparancsnokkal néha össze is tűzött; hisz 1887-iki lemondásának is ez volt az oka; de haragot tartani Szabó Károlyval nem lehetett, mert ő maga sem tartott haragot soha. Mikor azután a kürtös a jelentését feszes figyelőállásban elmondta, távozhatott; de olyan sajátságos, hogy az elnöktől kifelé menet mindegyik a bajuszát törülgette. - Én ezt mint ottlakó évekig megfigyeltem; ez a kürtösöknek abban az időben olyan sajátságos szokásuk volt!

Az 1893-ik évben *Teufel Mihály* főparancsnoknak városunkból elköltözése miatt, az év végéig *Heim Ignác* alparancsnok töltötte be tiszttét helyettesképpen, az 1894. febr. 11-én tartott gyűlés azután *Heim Ignácot* főparancsnokul, helyére pedig alparancsnokul *Bikky Sándort* választotta meg.

1895-ik év őszén elnökét vesztette el az egyesület P. Szabó Károly elhunytával; a következő év április 12.-én *Mészáros Károly* alelnök vezetése mellett az elnöki tisztre egy, az egyesületnek csaknem keletkezése óta alapvető és nagyon is számottevő tagját és tisztviselőjét, *Szokoly Ignácot* választották meg egyhangúlag, közfelkiáltással, éljenzéssel. Mikor a választók beléhelyezett bizalmát megköszönte, mindjárt kijelentette, hogy követeljük meg tőle is, mint az egyesület vezetőjétől a pontosságot, buzgóságot, mint ahogy neki is szándéka azt megkövetelni a tagoktól, mert csak kölcsönös ügybuzgalom virágoztatja fel az egyesületet. Tíz év munkája követte a szép fogadalmat.

Ígéretét az új elnök be is váltotta és a következő években már 40 új taggal növekedett az egyesület; a gyakorlatokon a működő tagok pontosan megjelentek, az előforduló tüzeseteknél kifogástalanul teljesítették kötelességeiket. Negyedszázados tűzoltói működése alatt Szokoly Ignác, az új elnök, a vidék egyik legtekintélyesebb, szakértő tűzoltójává képezte ki magát. Ezért midőn *Heim Ignác* főparancsnok 1897-ben meghalt, helyére főparancsnokká is *Szokoly Ignácot* választotta meg az egyesület, ki közben országszerte használt jó tankönyvet is írt a tűzoltásról.

Szokoly Ignác elnöki és főparancsnoki kettős tisztségében érte meg az egyesület 30 éves fennállásának emlékűnnepét 1901-ben és augusztus 20-án fényes ünnepéellyel azt meg is ülte. Teljes megnyugvással és önérettel tekinthetett vissza az egyesület a felebaráti szeretet szolgálatában eltöltött 30 éves működésére. Maga a Pápai Lapok is oly kérelemmel hívta fel az ünnepélyre az olvasók figyelmét, hogy azon minél nagyobb számmal vegyenek részt, elismerésül annak, hogy ennek a testületnek hálaival és köszönettel tartoznak. Az augusztus 20-iki ünnepély figyelmeztet bennünket a hála, mellyel e kiváló testület iránt tartozunk. Veszprém, Kiscell, Sopron és Takácsi tűzoltó testületei is képviseltették magukat ez ünnepélyen. Az ünnepi beszédet a közgyűlésen *Óvári Ferenc* orsz. képviselő, országos tűzoltószövetség alelnöke tartotta. Közébéd, nagygyakorlat, táncestély mind igen sikerültek; fizetéses tűzoltóinkat pedig az őrtanyán vendégelte meg a városi hatóság és egypár jókedvű adakozó.

1902-ben élete negyedik évtizedébe lépett az egyesület; felebaráti nemes munkájának hűségese teljesítése mellett tölt el az a néhány év is, ami ezek után következett. De bármennyire szívében viselte az elnöklő parancsnok az egyesület ügyeit, vagy talán, hogy éppen azért nem vette észre a veszteséget, ami az egyet főtisztségének egy kézben való egyesítése által az egyesületet érte. A tűzoltó-egyesületnek szüksége van külön elnökre és külön főparancsnokra, mert ezen tisztségek egyike sem lévén fizetéses hivatal, nagyon elég dolgot ad kinek-kinek az ő életpályája mellett e tisztségek egyikének is pontos, megfelelő betöltése. A főparancsnok az egyesület működő tagjaival teljesen el van foglalva; az elnökség a választmánnyal gondozza az egyesület vagyoni ügyeit, külképviseletét, sőt sok tekintetben ellenőrzi a működő tagok munkáját is. Nagy Lajos királyunk is így sóhajtott fel élete végén, Lengyelországról beszélgetve: kevés két országnak egy király. Így történt itt is és; az 1906. augusztus 31-iki parancsnoksági gyűlésen *Bikky Sándor* alparancsnok jelenti, hogy *Szokoly Ignác* parancsnok „úgy elnöki, mint parancsnoki állásáról, több személyét sértő hírlapi zaklatás miatt lemondott”, indítványozza tehát, hogy a gyűlés kérje fel őt tisztségei megtartására, vagy ha az elnökségről lemondana is tartsa meg főparancsnoki tisztségét.

Dr. *Rechnitz Ede* volt az elnök lakásán a kérelem előadója; a lemondott elnök azonban kijelentette, hogy köszöni a megtiszteltetést, de ő ez idő szerint egyik tisztségre sem vállalkozik; majd ha a viszonyok változnak, lehet, hogy nem zárkózik el a kérelem elől.

Így az 1906. november 2-iki gyűlés *Jákói Gézát* ültette az elnöki székbe. 1907-ben az 1901-ben 6 évre választott tisztviselők mandátuma lejárt és a május 9-iki közgyűlés megegyezően megpróbálta, hogy Szokoly Ignácot főparancsnoki tisztségének megtartására bírja; de hiába

fáradozott. Így *Berkes Ágost* uradalmi titkárt választotta meg a közgyűlés a főparancsnoki tisztségre; mellette dr. *Csoknyay János* lett az alparancsnok; míg *Bikky Sándor* 36 évi tűzoltói érdemei elismeréséül örökös tiszteletbeli alparancsnokul és *Szokoly Ignác* örökös tiszteletbeli főparancsnokul választatott.

Berkes Ágost főparancsnok a gyűléshez intézett köszönő soraiban ígéri, hogy azon lesz, hogy együttműködve az egyesület elnökével, régi hírét a Pápai Tűzoltó Egyesületnek visszaszerezze, s 3 hó múlva a tűzoltói szakvizsgát leteszi. Budapesten le is tette s erről bizonyítványát az 1908-iki közgyűlésnek bemutatta. Így jött rendbe ismét az egyesület.

Az 1909. év azt a változást hozta, hogy *Ackermann Alajos* nagy elfoglaltsága miatt leköszönvén, *Wolmuth Lajos* lett a főparancsnoki segédtsízt. Ugyanez év nyarán *Berkes Ágost* is le akart mondani főparancsnoki tiszteréről - bizonyos sértegetés miatt -, de nem engedték; így tiszttét, melyet nagy ügyszeretettel töltött be, megtartotta.

Azonban az 1910-ik év újabb változással járt az egyesület vezetőségében. *Jákói Géza*, ki a lefolyt 3 év alatt odaadó buzgósággal vezette az egyesület ügyeit és ennek eredménye meg is látszott az egyesület több évi tartozásainak kifizetésében, a gyűlési határozatok pontos végrehajtásában, a gyűlési jegyzőkönyvek gondos megőrzésében, mégis mivel körülményei folytán a városból - úgymond - elköltözik, az elnöki tiszttel járó teendőket többé nem végezheti, tehát lemond. A gyűlés őt tiszteletbeli elnöki címmel tisztelte meg s helyére dr. *Csoknyai János* ügyvéd, 1907 óta egyleti alparancsnok választatott elnökké. Mivel pedig így az alparancsnoki tisztség jött üresedésbe, arra az egylet buzgó pénztárosát: *Viz Ferencet*, ki egyúttal a működő osztálynak is tagja volt, választották meg a tagok. A február 13-iki gyűlésen pedig pénztárossá *Karcsay Istvánt* választották.

Ez év január 8-iki tiszti ülésen olvasták fel *Hoyer János* örparancsnok köszönő iratát, kit a testület 80-ik évének és 30 éves tűzoltói működésének betöltése alkalmából ünnepelt egy e célra rendezett közvacsorán bajtársi szeretettel.

Ugyanezen gyűlés a toronyőrök ellenőrzése céljából ellenőrző óra beszerzését határozta el a szegény Inzsöl László toronyőr nagy bosszúságára; mert egy hónap sem telt bele, már az óra elárulta őt, hogy február 3-án délelőtt 9 és 10 óra között a toronyban elaludt. Ő volt az ördögös óra első áldozata.

Csak az egylet alelnöki tisztsége járt ez utolsó évtizedben is sűrű változással. Még legtovább viselte e tiszttet *Mészáros Károly*, aki városunk polgármesterévé választása után mondott le és helyére *Bermüller Alajos* választatott. Utóbbi meg a városból elköltözvén, utóda *Hajnóczky Béla* lett. Az új elnöknek azonban ezer másféle tisztsége is lévén, erről hamarosan lemondott és utódául *Matus Györgyöt* választották. Csakhogy őt meg e tisztségben érte halála és így az 1911. évi május 21-iki közgyűlés óta dr. *Kende Ádám* az egyesület elnöke, kinek helyére ügyésszé dr. *Hoffner Sándor* választatott.

Az 1911-ik évben fennállása 40 éves jubileumát akarta megünnepelni az egyesület, már tervezgették, emlegették, amikor a főparancsnok, akire ilyenkor a legtöbb dolog hárul, *Berkes Ágost* kénytelen volt főparancsnoki tiszteréről leköszönni, mert hivatalba máshova helyeztetett. Így *Viz Ferenc* a május 11-iki választmányi ülésen indítványozza, hogy a jubileum megtartása ez évről halasztassék a következőre, ami elfogadtatván, a város által e célra adott pénz gyümölcsözőleg a takarékpénztárba tétetett.

A múlt év feladata volt a főparancsnokság betöltése is és e tisztségre a május 21-iki gyűlés az alparancsnokot *Viz Ferencet* egyhangúlag megválasztotta; az ő helyét pedig *Pakrócz Kálmánnal* töltötték be. A szeptember 8-iki választmányi gyűlés az időközben elhalt dr. *Nyikora József* egyleti főorvos helyére dr. *Weltner Sándort* választotta meg.

A folyó évvel az ez évre halasztott 40 éves jubileumi év megtartásához jutottunk. Feljegyezzük tehát még, hogy azok közül, kiknek nevével már az egyesület alapításánál is találkoztunk, még ma is soraink közt láthatók: *dr. Lőwy László, Tarczy Dezső, Bikky Sándor, Barthalos István, Saáry Lajos* s a vidéken *dr. Antal Gábor és Woyta Adolf* és hogy derék tűzoltóink a 40 év alatt háromszáznál is több esetben nyújtottak városunk és vidéke lakosainak segélyt, és városunk az egyesületet évi 10.000 koronával segélyezi.

Ezzel aztán le is teszi tollát az egyesület krónikaírója.

Ünnepi beszéd

Az 1912. évi augusztus hó 20-án a városi színházban tartott jubiláris díszközgyűlésen elmondotta:

dr. Antal Géza, Pápa város országgyűlési képviselője,
a közgyűlés díszszónoka.

Mélyen tisztelt Közönség!

Abból a nagy gonddal megírt tanulmányból, melyet az imént hallottunk s mely a pápai önkéntes tűzoltó-egyesület négy évtizedes történetét tárja elénk, két mozzanat ragadja meg figyelmemet, melyeknek hatása alól nem tudok az első pillanatban szabadulni.

Örömnömet ülnök, Mélyen tisztelt Közönség! s mégis éppen a felolvasottak nyomán mély szomorúság tölt el, ha arra gondolok, hogy a pápai önkéntes tűzoltó-egyesület ezelőtt 40 évvel, amikor a városnak alig volt 12.000 lakosa, 130 működő taggal alakult meg s ma, midőn a lakosok száma majdnem kétannyira emelkedett, a működő tagok száma nem több 70-nél. Szomorúsággal tölt el, hogy egy igazán humánus, emberbaráti célokat szolgáló egyesület nemcsak, hogy nem gyarapodott tagjainak számában, sőt nemcsak, hogy még lépést sem tartott e gyarapodásban a város lakosságának fejlődésével, de csak felényi működő taggal rendelkezik ma, mint amivel rendelkezett 40 évvel ezelőtt.

Kétségtelen igaza van a mélyen tisztelt elnöklő alispán úrnak abban, hogy a mai kor áramlata materialisztikus s így nem kedvező azoknak a törekvéseknek, melyek ideális, önzetlen, emberbaráti motívumokon épülnek fel, de mégis elszomorító látni az érdeklődésnek e csökkenését, éppen a tűzoltó-egyesületnél, melynek célja bizonyos tekintetben a legmateriálisabb téren szolgálni az emberiséget, az emberi javak megmentése terén.

A statisztika évről évre közli azokat az óriási veszteségeket, amelyek hazánk népét a fejét folyton fel-felütő tűzi veszedelem révén éri. Körülbelül 40 millió koronára, sőt valamivel többre rúg az az összeg, mely a tűzvédek által évenként menthetetlenül elvesz és melynek így a nemzeti vagyonból kiesése tiszta, visszavonhatatlan károsodást jelent. Ennek a nagy veszteségnek csökkentése, mely tűzoltóink működése nélkül bizonyára még sokkal nagyobb lenne, az egész hazai társadalomnak legéletbevágóbb materiális érdeke s aki minden ideálistól menten materiálisan, de okosan gondolkodik, az lehetetlen, hogy ne támogassa a tűzoltó-egyesületet, mint amely éppen az anyagi javak megmentését, tehát a materialista emberre nézve annyira kedves dolgok megmentését tűzte életfeladatává.

És van még egy másik mozzanat, Mélyen tisztelt Közönség! amely szintén elszomorítóan hatott reám. A történetíró felemlíti, hogy a legelső tűzvész alkalmával, ez előtt 40 esztendővel a még felszeretlen, el nem készült, gyakorlatlan tűzoltók olyfokú gúnynak s csúfondároskodásnak voltak tárgyai, hogy az elnökség nyilatkozni s tiltakozni volt kénytelen. Javult-e a helyzet e tekintetben 40 esztendő leforgása alatt? Annyiban javult, hogy tűzoltóink ma teljesen felszerelve, elkészülve mennek a tűz helyére s így e tekintetben semmi megjegyzésre nincs ok. De annyiban nem változott ma sem, hogy a közönség ma is éppúgy hajlandó kicsinyléssel, ócsárlással fogadni tűzoltóink működését, különösen, ha azok nem érkeznek oly gyorsan a tűz színhelyére, mint ahogyan azt a károsult szeretné, mint amily kicsinyléssel fogadták ezelőtt 40 évvel.

Általában szomorú, de egyetemes jelenség, hogy az emberek azokkal szemben, akik igazi jótevőik, nem tudnak kellő háládatosságot érezni. Nem azt mérlegelik, hogy egy-egy tűzvész alkalmával, annak lokalizálásával mennyi vagyon maradt meg s hány könnynek nem kellett kicsordulnia, hanem apró, külsőleges dolgokba kapaszkodnak s tömegfelvonulásoknál elkerülhetetlen, apró tévedéseket, esetlen mozdulatokat s több más ilyet tesznek a maguk gúnycéltáblájává. Ahelyett, hogy rokonszenvükkel s tettleges segítségükkel buzdítanák és támogatnák a nehéz munkát olyan önfeláldozással végző tűzoltókat, a kritikusok olcsó szerepében tetszelegnek maguknak s mint olyanok, akik mindent jobban tudnak, de semmit jobban nem tesznek, a gúny és csúfolódás könnyen megszerezhető babéraival övezik saját homlokukat.

Eszembe jut a nagy dán meseírónak, Andersennek egy kis meséje az öt fivérrel, kik közül négy hasznos pályára lép az építőipar terén, az egyik szerény tégláégető, a másik szerény kőmíves, a harmadik építőmester, a negyedik építőművész lesz, az ötödik az csak kritizálja a többit. A tégláégető jóvoltából egy szegény, öreg anyóka kis házikóhoz jut a tenger partján s itt tölti ágyhoz szegezve öregségének napjait. Egy szép téli napon az egész község lakosai kint vannak a tenger befagyott partján s ott a téli játékok legkülönbözőbb nemeivel szórakoznak. Az öreg anyóka egyszerre csak észreveszi, hogy a tenger felől vihar van keletkezőben, vihar, amely a tenger hullámain a partig verdesve, elborítással fenyegeti a jégen gondtalanul mulatozókat. Kiáltana, de hangját elnyeli a messzeség s ekkor, hogy azt a sok gondtalan, vidám embert megmenthesse, felgyújtja saját kunyhóját. A tűz láttára a mulatozók mind oda sietnek s így megmenekülnek a rövid idő alatt kitörő vihar borzalmaitól, de már az anyókát holtan találják.

Ugyanekkor meghal az ötödik testvér, a kritikus is és találkoznak a mennyország kapujában. A kapu megnyílik s az angyal bevezeti az anyókát, ki egy szalmaszálat hozott magával abból az ágyból, melyet felgyújtott, hogy az embereket megmentse s kinek kezében ez a szalmaszál aranypálcikává változott. „Lásd, ezt hozta magával a szegény asszony - szól az angyal -, hát te mit hoztál magaddal ? De hiszen tudom, hogy te semmit sem tettél, még csak egy darab téglát sem égettél. Így nem tehetek érted semmit.” Ekkor az anyóka kérte az angyalt, hogy gyakoroljon kegyelmet, mert hisz az ő házikója azokból a téglákból épült, amelyeket a nagy kritikus testvére égetett. Az angyal erre így szólt: „Ám jól van, a te fivéred, akit te legkisebbnek nevezted, akinek foglalkozását a legalacsonyabbnak tartottad, az ajándékoz meg most tégedet egy mennyei fillérrel. Nem utasítalak el, engedelmet nyersz arra, hogy kívül állva maradj és gondolkodj, hogy hogyan segíthetnél életeden, de be nem jössz, míg csak valamit véghez nem vittél, amit jó cselekedetnek lehet nevezni!” „Ezt én jobban is ki tudtam volna fejezni” - gondolta a nagy kritikus, de nem mondta hangosan s tőle már ez is valami volt.

Ha a mi közönségünk ehhez a kritikus férfihez hasonlóan szintén meggondolná magát, mielőtt a maga gúnyával illethné azokat, akik önzetlenül fáradoznak, már az is valami volna s ha tovább folytatva a dolgokat arra a tudatra jutna, hogy neki is segítő társul kell beállni ebbe az emberbaráti munkába, az már csakugyan jelentékeny lépés volna az igazi haladás útján.

Fájdalom! a bírálók székében ülni oly könnyű s az ember oly könnyen látja magát nagynak azzal, ha másokat leszól s kisebbítő szavaival kicsinyebbnek tüntet fel, hogy a közönség s különösen a közönség szívbőlileg műveletlen részének ezen szokása rövid időn belül aligha változik meg; s derék tűzoltóinknak továbbra is haladni kell az emberbaráti szeretet tövises útján, melyet még tövisesebbé tesz az a körülmény, hogy éppen azok nem méltányolják fáradaimaikat, kiknek érdekében ezt a terhes munkát végzik.

De, T. Ünneplő Közönség, most, egy emberbaráti egyesületnek 40 éves jubileumán talán nincs is helyén ez a borongó hangulat. Talán helyesebb, ha szemünket a múlt és jelen kellemetlenségeitől oda fordítjuk, ahol egészen más látvány tárul elénk. S e tekintetben mintegy jóleső tény áll előttünk, hogy az egyesületnek vannak ma is működő tagjai, kik működésüket négy évtizeddel ezelőtt kezdték meg s a sokszor tapasztalt kellemetlenség s fáradalmak dacára sem szüntek meg erejüket az emberbaráti segítség ezen nemes céljának szolgálatába állítani. Ez a ragaszkodás a fölismert nemeshez, megnyilvánulása az emberi lélekben élő idealizmusnak, melyet, ha az érdekek gyomja elnyomhat is, él az e gyom alatt s csak tisztító kézre vár, hogy a maga szépségében láthatóvá legyen.

De nem szabad borongással tekintenünk a múltba, hanem bizalommal kell tekintenünk a jövőbe, mert hiszen a jelen pillanatnak vannak momentumai, melyek ezt a bizakodást teljes igazoltta teszik. Itt az elnöki székből ül vármegyénk alispánja, ki közigazgatási bokros teendői között is talált időt arra, hogy a pápai önkéntes tűzoltó-egyesület ünnepélyét megjelenésével díszesebbé tegye s ezzel a megjelenéssel dokumentálja azt a fontosságot, melyet a tűzoltás ügyének tulajdonít.

Itt van körünkben, megjelent díszgyűlésünkön, hogy az érdemes munkások keblét földíszítse a részükre megállapított érmekkel, az országos tűzoltószövetség alelnöke, a tűzoltás-ügy fáradhatatlan apostola: dr. Óvári Ferenc, ki vármegyénk tűzoltás ügyét és az egész ország tűzoltás ügyét oly magas fokra emelni segített, mint amilyen fokon az jelenleg áll. Az ő múltban kifejtett tevékenysége, mely a jövőben az eddigieknél is nagyobb sikerekben folytatódni fog, biztosíték arra, hogy az emberbaráti célok érdekében kifejtett tevékenység nem tűnik el nyomtalanul, hanem áldást fakaszt mindenfelé.

És nincs okunk a csüggedésre, sőt bizalommal tekintünk a jövőbe, mert hisz az az egyesület, amely ma 40 éves jubileumát ünnepli, lelkes működő tagokkal s lelkes vezetőkkel rendelkezik, akik biztosítják az egyesület fennállását s továbbfejlődését. Elismeréssel kell megemlékeznem az egyesület érdemes elnökéről, Csoknyay János úrról, ki az egyesület ügyeit oly igazi buzgalommal vezeti, s elismeréssel a tűzoltóság parancsnokáról, Viz Ferencről, ki sokirányú tevékenysége dacára oly igazi buzgalommal s kartársai iránt oly igazi benső bajtársi szeretettel tölti be a parancsnoki tisztet. S elismeréssel kell szólanom a működő tagokról, kik épen a múlt esztendő nyarán adták buzgóságuknak, szakértelmüknek fényes jelét, mikor a nyár folyamán hat ízben különböző helyeken kitört tüzet a nagy szárazság dacára úgy tudták lokalizálni, hogy a nagyközönség úgyszólván nem is értesült arról, hogy mily veszedelem fenyegette javaiban. Ilyen egyesület s ilyen vezetőség záloga annak, hogy a pápai önkéntes tűzoltó-egyesület a négy évtizedes jubileumot nem tekinti nyugvó pontnak, hanem csak mérőföldmutatónak, mely a távolabbi tökéletesedés felé mutat.

Ebben a tudatban s abban a reményben, hogy a pápai tűzoltó-egyesület e város és a közel vidék javára s ezzel hazánk egyetemének javára még soká fejtheti ki áldásos működését: kívánom, hogy e díszgyűlés s az ezen megnyilatkozó elismerés adjon az egyesület vezetőségének s tagjainak továbbra is erőt, kitartást emberbaráti nemes munkájukban.

**Kimutatás a működő tagokról
szolgálati idő szerint**

Dienstmann Antal	1879. évtől	Kovács Sándor	1910. "
Horváth József	1881. "	Fábián Dániel	1910. "
Hoyer János	1881. "	Fejes József	1910. "
Pakrócz János	1890. "	Hekler János	1910. "
Edelényi Szabó József	1890. "	Gyimóthy Gyula	1910. "
Id. Kovács József	1891. "	Kiss Lajos	1910. évtől
Schärf Lajos	1892. "	Mész Ferenc	1910. "
Ádám János	1893. "	Mórocz István	1910. "
Zabó Gábor	1893. "	Németh István	1910. "
Pilsl János	1894. "	Reimann Miksa	1910. "
Dénes György	1894. "	Sági József	1910. "
Németh János	1894. "	Paál Géza	1911. "
Farkas István	1894. "	Téring József	1911. "
Keresztes József	1897. "	Gyurom János	1911. "
Reiner Mihály	1897. "	Karsay István	1911. "
Pénzes Géza	1897. "	Bálint István	1911. "
Szalmai Lajos	1899. "	Zsilavy Jenő	1911. "
Hemberger Antal	1900. "	Vörös Károly	1912. "
Pörnyecz István	1901. "	Mógor Imre	1912. "
Kégli Sándor	1903. "	Rács Géza	1912. "
Dekovich Ferenc	1907. "	Miletics Jenő	1912. "
Eisenbeck Károly	1908. "	Fábián Ferenc	1912. "
Wolmuth Lajos	1909. "	Szalay János	1912. "
Ferenczy Dániel	1909. "	Nagy Ferenc	1912. "
Kálmán Imre	1909. "	Csapó János	1912. "
Ifj. Kovács József	1909. "	Gulás Kálmán	1912. "
Badics János	1910. "		

A testületi tagok létszámának kimutatása

Tiszteletbeli tagok

Dr. Antal Gábor, Komárom.
Bikky Sándor, Pápa, örökös alparancsnok.
Jákói Géza, Budapest.
Dr. Óvári Ferenc, Veszprém.
Szokoly Ignác, Pápa, örökös parancsnok.

Alapító tagok

Ifj. Fa Mihály	Löwenstein Vilmos
Dr. Hanauer István	M. kir. földmives-isk.
Hirsch N. utóda	Rechtiz Béla
Grünwald testv.	Süttő Kálmán
Dr. Hoffner Sándor	Trauner Lipót
Karlovitcz Adolf	Voyta Adolf

Elnökség

Elnök: Dr. Csoknyay János, v. főügyész
Alelnök: Dr. Kende Ádám, ügyvéd
Jegyző: Lipka Pál, urad. hivatalnok
Ügyész: Dr. Hoffner Sándor, ügyvéd
Orvosok: Dr. Löwy László, orvos; Dr. Rechnitz Ede, orvos; Dr. Weltner Sándor, v. orvos.
Pénztáros: Karcsay István, tkpztári tisztviselő

Választmányi tagok

Dr. Antal Géza	Hanauer Zoltán
Billitz Ferenc	Karlovitcz Adolf
Bodai István	Kis Tivadar
Ifj. Fa Mihály	Kluge Károly
Freund Ferenc	Dr. Molnár Imre
Fischer Gyula	Oszwald János
Galamb József	Piatsek Gyula
Dr. Györke Sándor	Walter Sándor

Parancsnokság

Parancsnok: Viz Ferenc, csemegekereskedő

Alparancsnok: Pakrócz Kálmán, kefekötő

Parancsnoki segédtsízt: Wolmuth Lajos (szkp.), v. tisztv.

Szakszparancsnokok: Edelényi Szabó József, kovács; Horváth József (szertáros), ács; Kovács, József, cipész

Őrparancsnokok: Ádám János, cipész; Hoyer János, cipész; Pils János, cipész

Zászlótartó: Keresztes József, kisbirtokos

Tisztesek és tűzoltók

Rajvezetők:

Dienstmann Antal	Hemberger Antall
Dénes György	Pörnyecz József
Reiner Mihály	Schärf Lajos
Zabó Gábor	

Őrvezetők:

Kovács Sándor	Németh János
Karsay István	Pénzes Géza

Tűzoltók:

Badics János	Ifj. Kovács József
Bálint István	Mész Ferenc
Csapó Antal	Miletics Jenő
Dekovich Ferenc	Mógor Imre
Eisenbeck Károly	Mórocz István
Fábián Dániel	Nagy Ferenc
Fábián Ferenc	Németh István
Farkas István	Paál Géza
Fejes József	Rács Géza
Ferenczy Dániel	Reimann Miksa
Gulás Kálmán	Sági József
Gyimóthi Gyula	Szabó János
Gyuró János	Szalai János
Hekler János	Téring József
Kálmán Imre	Vörös Károly
Kégli Sándor	Zsilavy Jenő
Kiss Lajos	

Pártoló tagok

Bottka Jenő	Molnár Kálmán
Böhm Samu	Oszwald János
Edelényi Szabó Gyula	Pető József
ifj. Eisler Mór	Rapoch Vilmos
Frauendienst Viktor	Régner Pál
Gaál Gyula	Sági Sándor
Gedey József	Singer és Strausz
Goldschmied Ödön	Schlesinger Rezső
Groszher Nándor	Schwarcz Márton
Hajnóczky Árpád	Strausz Kornél
Kohn Miksa Mihály	Szenthe Jenő
Korein Vilmos	Szokoly Viktor
Krausz és Korein	Ungár Béla
Kunszt Henrik	Weisz József
Lázár Ádám	Dr. Weltner Sándor
Mayersberg Samu	Wohlrab Gyula
Dr. Molnár Imre	Walter Sándor

Fizetési tüzoltók

Laktanyafelügyelő:

Kalmár József

Kürtösök:

Csékei József

Domonkos József

Goda Gyula

Öntözők:

Baranyai Kálmán

Dreszelt Károly

Császár Sándor

Nagy Lajos

Csöndör János

Varga József

Kis Ernő
gimnáziumi tanár

PÁPAI KÖZÉPNEMESI HÁZASPÁR VÉGRENDELETE, A XVII. SZÁZAD KÖZEPÉRŐL

Sajnos Pápa városa szegény a fennmaradt történeti források tekintetében. Nemcsak a középkori okleveles anyag - városi önkormányzat, hivatalok és intézmények, városi és környékbeli földesúri családok iratanyaga - semmisült meg, de a későbbi századokat sem kímélte a történelem. Emiatt meg kell becsülnünk minden apró adatot, amely a város történetére, vagy az egykor itt élt személyek történetére némi világot vethet.

Szerencsésebb városokban több száz végrendelet²² maradt fenn a XVII. századból, de a kevésbé szerencsésekben is tucatjával akadnak testamentumok. Pápa esetében ugyan még nem történt meg a vármegyei anyag és a környező hiteleshelyek megmaradt levéltárainak módszeres átvizsgálása, de sajnos sejthető, hogy nem lehet tömeges irat, így végrendelet előbukkanásra sem számítani.

Pápa környékéről a XVI. század végéről ismerjük Marcalthői Sára²³ és Békásy Miklós²⁴ pápai vicekapitány végrendeletét.

A XVII. század elején készült a közeli Marcaltón Zay Anna, Marcaltói Miklós első felesége, végrendelete,²⁵ amelyet 1865-ben Ráth Károly ismertetett, de sajnos nem közölte a teljes szöveget.²⁶ 1629. szeptember 29-én a férj, Marcaltói Miklós végrendelkezett.²⁷

Egy időpontban és együttesen végrendelkezett a pápai nemes Sándor házaspár, (sághfai Sándor György és felesége Nyikos Anna) 1663-ban. Mint kiemelkedő református nemesi família nevük nem ismeretlen a korábbi végrendeletekből sem. Azokban, mint tanúk fordultak elő. Gyermekeiknek és unokáiknak bőséges, az egész Nyugat-Dunántúlon lévő ingatlan javaikat és jelentős mennyiségű ingóságot illetve készpénzt hagytak.²⁸

A XVII. század közepéről egy érdekes végrendelet-pár maradt fenn a pápai Református Levéltár Liszkay-gyűjteményében: Kutassy Mihály²⁹ és felesége Orosztonyi Zsuzsanna³⁰ közel húsz éves különbséggel keletkezett végrendelet-párja. A feleség közben nem ment férjhez, sőt igyekezett a korábban közösen szerzett vagyont gyarapítani. Végrendelete elkészítésekor részlegesen, - az

²² A végrendeletekről, a végrendeletek kiadásáról, felhasználásuk lehetőségeiről, részletesen Horváth, 1995. és Horváth, 1996. bevezetések és az ott megadott irodalomjegyzék. Pápai lehetőségeink ismeretében szinte hihetetlen adatbőségnek tűnik a XVII. századból fennmaradt ezres nagyságrendű győri végrendelet szám!

²³ Liszkay, 1875. 6. regeszta, 11. p.

²⁴ Ponori Thewrewk, 1843. 102. p.

²⁵ 1608-ban készült. Ráth Károly megtalálta egykorú másolatát a győri káptalan országos levéltárában, az 1860-as években.

²⁶ Ráth, 1865. 151-152. p. Marcaltói Miklós is készített a feleségétől örökölt javakról egy feljegyzést, amelyet az azóta megsemmisült marcaltói kastély, levéltárából Véghely Dezső közölt, kihagyásokkal. Véghely, 1865. 163. p.

²⁷ Véghely, 1865. 163-164. p. A közlés ugyan nem teljes, de részletei szószerintiek. Az eredetit egykor a már említett marcaltói kastély levéltárában őrizték.

²⁸ Trshtyenzsky, 1884. 771-776. p. Az eredeti nem maradt fenn, de a végrendelet 1718-ban keletkezett hiteles átírata ránk maradt. VeML. XII. 1/g. N° 10. (A Veszprémi Székeskáptalan hiteleshelyi levéltára, Testamenta saecularium.)

²⁹ Liszkay, 1875. 15. regeszta. 14. p. Kiadása: Liszkay, 1877. 308-309. hasáb. (Sok hibával és kihagyásokkal.)

³⁰ Liszkay, 1875. 30. regeszta. 19. p. Kiadása: Liszkay, 1877/a. 376-377. p. (Sok hibával és kihagyásokkal.)

örökösök szerint nem kellő mértékben - férje korábbi végakarátát is figyelembe véve készítette el saját utolsó akaratát. Mindezt onnan lehet tudni, hogy fennmaradt két irat a XVII. század derekáról, amelyben az egyik örökös és a pápai református eklézsia megegyezett, a Kutassyné által a református egyháznak hagyományozott javak végleges tulajdonjogáról.³¹

További érdekessége a történetnek, hogy a Kutassyné-féle végrendelet keletkezése után hat évvel Szeli Luka György akkori pápai református lelkész és dunántúli református püspök *Memoriale* címmel készített egy feljegyzést, amelyben felsorolta az akkor egyháza tulajdonában lévő ingóságokat, beleértve a pénzbeni követeléseket is.³² Ez az irat több helyen tartalmazza azokat a javakat, amelyeket Kutassyné végrendeletében, „*mindennemű ingo iauaimat, Arany, Ezüst es akarmi neu el neuezendőket, akarhol találtaßanak (:azokon kívül melljékről idebb alázatos intezest teßek:)* mindenestül hagjom Isten tisztessegere az Papj Reformata Ecclesianak”³³ általánosságban szerepeltet. A Kutassynéra való hivatkozást Szeli Luka György külön, mint megjegyzést tünteti fel. Egyébként is sok érdekes információ jut az emlékeztetőből a kutató tudomására: pl. a fent nevezett ingóságokba beleértették a rokonoknak adott ház teljes berendezését. Ennek becsértéke 54 forint volt, amelyet még nem fizettek ki az egyháznak.³⁴ Tehát egy jól felszerelt XVII. századi ház ennyit érő berendezést tartalmazott, sajnos nem sorolta fel senki, hogy mik is voltak ezek a tárgyak.

A zavaros idők indokolták, hogy a rendelkezésre álló készpénzt, az adósleveleket és az arany és ezüst tárgyakat több helyen, elkülönülten őrizték. Ugyanezzel magyarázható az az „ajándék”, amit a győri német seregbírónak adtak át a pápai reformátusok nevében. Talán éppen akkor, amikor 112 pápai református vitéz idéztetett meg³⁵ a győri hadseregparancsnokság elé, a város földesurával, Esterházy Pállal meglévő vallási konfliktus miatt. Az ilyenféle jogügyletekről nem szokott írásos emlék maradni. Amiért mégis tudunk róla, az Szeli Luka György precizitásának köszönhető. Valószínűleg tartott tőle, hogy később rajta kéri számon a közel fél kilogrammos ezüst tárgy hiányát.³⁶

A negyedik és ötödik irat érdekessége, hogy semmi jogi megkötés, kényszer nem magyarázza létrejöttüket, hiszen annak idején Kutassy Mihály végrendelete minden közös szerzemény örökösévé feleségét tette meg. Az ági öröklődés szabályait - gyermektelen volt a házasságuk - a végrendelet ezzel tulajdonképpen kizárta. Ráadásul saját végrendeletében külön is hagyott unokatestvérére és annak gyermekére javakat, amelyeket azok az általános örökös feleségétől meg is kaptak. (Elismerik ezt a 4. iratban.) Ennek ellenére maga az egyház is úgy ítélhette meg, hogy „túl sokat” kapott a Kutassy-Orosztonyi örökségből. Ennek eredménye lett a külön megállapodás, amely szerint „*az Papai Ecclesia ennekem ad az mindgyárt az ßegeny Oroßtony Susanna asßszony legatoman kívül, azon Papai Ecclesia, ßaz magyar forintot és ßaz forint erő ezüst mivet, es [ezt] föl is vettem eö kegyelmektül.*”³⁷

A negyedik és ötödik iratból érdekesen derül fény a végrendelet hollétére. Valószínűleg Orosztonyi Zsuzsanna nem mutogatta férje végrendeletét. Csak halála után juthatott az ági örökösök kezéhez.

³¹ Liskay, 1875. 38. regeszta. 22. p. Kiadása nincs. Sőt az egyik irat ismertetése még a regesztából is kimaradt.

³² Liskay, 1875. 52. regeszta. 31-32. p. Kiadás nincs.

³³ Lásd 2. irat.

³⁴ Lásd 3. irat.

³⁵ Liskay, 1875. 41. regeszta. 23-24. p.

³⁶ Lásd 3. irat.

³⁷ Lásd 4. irat. (Liskay József a regesztában, hibásan 200 forint kárpótlásról beszél. Valójában fele összeget ezüst tárgyakban egyenlítették ki. Vö. Liskay, 1875. 38. regeszta, 22-23. p.)

„Hanem mostanában akadvan kezünkben szegény Batyank nehaj Kutasi Mihaly Urunk Testamentoma, melly Testamentomot megh latvan, protendalvan aztat hogy az berent az testamentom berent minket vala több illethetet volna.”³⁸ A fenti egyezsége annak ellenére került sor, hogy maga Gál Ferenc Kutassy Mihály unokaöccse, mint a közben elhunyt apa jogainak örököse is megállapította, hogy „kit magha szegeny idvezült Atyam s kit mi magunk és maradeki kezinkhöz vettünk volt”³⁹

Gál Ferenc is érezhette a helyzet fonákságát, mert „en is azon Pápai Helvetica Ecclesianak egyik Tagia lévén magamban bálván” maga és minden rokonai nevében a fent megjelölt összeg átadása ellenében lemondott a további követelésekről az egyházzal szemben.

Nem így a többi örökösök fele. Fenntartotta magának, az egyébként az egyház tulajdonát képező végrendelet, harmadik személlyel szembeni perben való használatának jogát, ezt a pápai presbiterek is elismerték. „Kutasi Mihaly Uram Testamentomat is kezünkben adta ily conditioval, hogy ha kiket jövendoben, mi kivölöttünk, ezen Kutasi Mihaly és Feleseghe Orosztoni Susanna java és joszgha felől juris processu akarna keresni Vigore Testamenti, tehat eőségere, az megh nevezet Kutasi Mihaly Testamentomát néki engedgyük és kezében adgyuk kötelezvén arra magat sub bona fidem hogy megent azon Testamentomat kezünkhez adgya.”⁴⁰

A két végrendeletből fontos társadalomtörténeti következtetéseket vonhatunk le. A házaspár Pápán a jómódú középnemeselek rétegébe tartozott. Kutassy Mihály forrásokkal dokumentálhatóan 1620 óta volt cseszneki várnagy.⁴¹ A vár nem túlzottan jelentő erősség volt a Bakonyerdő közepén. Őrsége magyar hajdúkból állt. A vár 1323. óta fordult elő a forrásokban,⁴² rövid időszakokat leszámítva magánvárként. Úgy tűnik a XVII. században, királyi kézben lehetett, hiszen 1635-ben II. Ferdinánd adományozta el a várat, melybe csak külön parancs után engedte be, a várkapitány - Kutassy Mihály - a birtokbaiktató delegációt.⁴³

A végrendeletkező maga mondta „hogy valami javaim vannak, azokat mind az én szerelmes feleségemmel Orosztonj Susánnával együtt kerestem”⁴⁴ Ebből és a feleség egy megjegyzéséből („hagjom ősrül maradott minden joszagimat”⁴⁵) arra lehet következtetni, hogy az asszony hozta a nagyobb vagyont a házasságba.

³⁸ Lásd 4. irat.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Lásd 5. irat. Sajnos eddig nem került a kezembe olyan irat, amely bizonyítaná, hogy sor került az örökösök bírói úton történő megtámadására. Ez azért lenne különösen érdekes, mert kiderülhetne belőle, mely birtokat vitt a házasságba Kutassy Mihály, melyeket Orosztonyi Zsuzsanna és melyek voltak a házaspár közös szerzeményei. Sajnos így a gyér forrásanyag mellett nem minden esetben világos melyik birtok kié volt korábban.

⁴¹ Pl. 1620: Fabó, 1869. 211. p., 1621: Thury, 1910. 92. p., 1624: Ila-Kovacsics, 1964. 158. p. 2. Jegyzet, 1629. Úriszék, 312. 564. p.

⁴² Ila-Kovacsics, 1964. 157. p.

⁴³ Pákay, 1942. 35. p.

⁴⁴ Lásd 1. irat.

⁴⁵ Lásd 2. irat.

Sajnos adatok hiányában nem lehet következtetni a felek életkorára, de mivel semmi rendkívülit nem látnak a kortársak Kutassy Mihály 1637-es végrendekezésében és a néhány nap múlva bekövetkezett halálában,⁴⁶ fel kell tételezni, hogy idős korban halt meg. Mivel a felesége 19 évvel élte túl, emberi számítás szerint, jóval fiatalabbnak kellett lennie. (Talán ez lehetett egyik oka gyermektelen házasságuknak.) Ha a korabeli mortalitási viszonyokat figyelembe vesszük és feltételezzük, hogy Kutassy Mihály az átlag körüli életkort ért meg, akkor ő annak a nemzedéknek a képviselője volt, akik felnőttként érték meg 1594-ben Pápa török kézre kerülését, majd három év múlva felszabadítását.⁴⁷ Valamint az ún. vallon lázadás zűrzavaros időszakát a századfordulón. Ezekből következik, hogy további szorgalmas kutatás eredményeként nem lehetetlen még életükre, életkorukra utaló adatot találni.

Az biztosnak látszik, hogy mindkettőjüknek első házassága lehetett, hiszen a végrendeletben semmi utalás nincs korábbi házassági kötelékre. Amikor Kutassy Mihály ingóságait osztogatta, a ruhák és fegyverek módos, mai szóval elegánsan öltözött várúr benyomását keltik. Fegyverei közül csak az aranyos szablyát említi, nyilván díszkard lehetett, és mellette több fegyvere is volt.

Ugyanezt látszik megerősíteni a szolgálinak adott viszonylag jelentős ajándéka, borjas tehén, ló fékestül nyergestül, stb.

Református vallású személyek voltak, vallásukért komoly anyagi áldozatot is hoztak, különösen Orosztonyi Zsuzsanna (lásd a végrendeleteket és a memoriálét). Ennek ellenére Kutassy Mihály felesége gyámolítását gróf Csáky Lászlóra, a város akkori földesurára, a rekatolizáció egyik előkészítőjére hagyta.⁴⁸ Ha ez nem több pusztán formalitásnál, akkor nyilván benne van a jó kapcsolata a pápai várkapitánnyal, földesúrral, aki több mint hét éve élt a városban.⁴⁹ Egyébként egyedül ő kapott Kutassy Mihálytól nemesfém - valószínűleg aranyozott ezüst - tárgyat, egy kupát.

A református prédikátorok viszonylag kis összeget 12, illetve 6 tallért⁵⁰ kaptak. Viszont fontosnak tarthatta a diákok támogatását. Véleményem szerint külföldi tanulmányok finanszírozására szánta a 100 forint adományát. (*„Az itt való Egyházi gyülekezetnek közönséges szükségére, ha mikor Deákot tanéttatnak, annak tanulásának segítségére hagyok 100 Magyar forintot”*) Úgy tűnik, hogy jó kapcsolata volt a külföldi akadémiákon tanult prédikátorokkal. Ezért is valószínűsíthető, hogy őket akarta támogatni.⁵¹ Ezt bizonyítja, Szeli Luka György, a későbbi dunántúli püspök dedikációja egyik franekeri vitairatában. Talán a végrendelező társadalmi állására is enged következtetni, hogy itt együtt szerepel Tothi Lengyel Miklós és Krakkai Pál pápai, Hathalmi Sándor tihanyi várkapitányokkal.⁵²

Kultúrához, oktatáshoz vonzódását az is mutatja, hogy a pápai iskola rektoráról külön is megemlékezik a végrendelet, neki is hat forintot hagyott. (Sajnos a kutatás hiányossága, hogy

⁴⁶ Liszkay, 1875. 16. regeszta 14. p.

⁴⁷ Részletesen lásd: Pálffy, 1997.

⁴⁸ Érdekes, hogy egyetlen említett pápai rokona a Gál familia ilyen szempontból számításba sem jött.

⁴⁹ Hermann, ifjú, 1998. 50-51. p.

⁵⁰ Nem lehet eldönteni milyen tallerra gondolhatott. Vö. Úriszék, 1044. p. (A legelterjedtebb az ún. imperiális tallér, a birodalmi tallér volt. 1617-ben egy imperiális 1 forint 25 dénárt ért. 1651-ben 1 forint 50 dénárt. 1637-ben valószínűleg a kettő között lehetett az értéke.)

⁵¹ Lásd 1. irat és 41., 53. jegyzet. Vö. Tóth, 1941. 67. p.

⁵² Lásd ajánlási oldalt az Egyetemi Könyvtárban lévő példányon. (Egyedül Kutassy Mihályt nevezi főkapitánynak, ami enyhe túlzás a vár jelentőségére tekintettel.)

nem tudjuk ki volt ekkor a pápai iskola rektora...) 16 magyar forintot, külön is hagyott a pápai diákoknak, ez is azt támasztja alá, hogy az előbbi összeget a külföldi tanulmányúton lévő nagyobb diákoknak szánta.

A feleség Orosztonyi Zsuzsanna, mint vagyonos földbirtokos jelenik meg előttünk a végrendelet alapján. *Győr megyében*, Györszemerén, Felpécen, Gyömörén és Ságón; *Zala megyében* Görbön, Batykon és Orosztonyban; *Veszprém megyében*, Pápán, Koromlán, Lovászpatonán, Asszonyfalván és Mátyusházán; *Vas megyében*, Rönökön, illetve a *Fejér megyei* Csóron voltak jószágai. Csór talán valamilyen módon férjéhez kötődött, hiszen ezt kapta meg a Gál familia.

Lovászpatonai jobbágytelkeiket férjével közösen vásárolták.⁵³ Volt háza Pápán és Győrben, rétjei voltak Pápa környékén, Asszonyfalván és Mátyusházán, de voltak majorjai a pápai külvárosokban és külön is megemlíti a külterjes állattenyésztés nélkülözhetetlen területét a pápai füves kerteket. Szőlőt a város határában a Hantai hegyen birtokolt. (Lehetséges, hogy *Moson megyében*, a Szigetközben is volt birtoka, hiszen lipóti szolgájára is hagyott 50 forint készpénzt, de lehet, hogy ez csak a XVIII. századi másoló elírása, hiszen a végrendelet szövegében sehol sem említett itteni birtokot.)

Az egyház és a rokonok mellett a szolgák részesültek a végrendelkező javaiból, a kor viszonyai között jelentős összeget 50, 37, 25, 5 forintot és ruhaneműket hagyott rájuk.

A család viszonylagos gazdagságát mutatja a végrendeletben szereplő jelentős készpénzhagyományozás, az értékes házbéli ingóságok és a református egyháznak adott arany és ezüst ékszerek, használati- és dísz tárgyak mellett, hogy Orosztonyi Zsuzsanna már mint özvegyasszony több esetben vett zálogba jelentős birtokokat, házakat. 1638-ban mezőlaki Zámbo Krisztinától szerezte meg annak kemencehelyi rétjét 70 magyar aranyforintért. Az ügylet élete fogytáig, tehát 1657-ig tartott.⁵⁴ A másik esetben nemes Kozma János kénytelen a pápai külsővárosban, („*in Suburbio Oppidi Papensis*”) a Hosszú utcában lévő házát 100 forintért zálogolni Kutassynénak. Fiának, nemes Kozma Jánosnak a török fogságból történő kiváltására kellett a pénz.⁵⁵

Fontos mutató lehet a végrendelkező személyek társadalmi állása tekintetében a végrendeleti tanúk névsora. Mindkét esetben úgy tűnik, hogy nem hivatalból kirendelt, hanem a rokonsághoz, baráti körhöz tartozó, pápai mércével nézve legelőkelőbb nemesek és polgárok vannak jelen a végrendelkezésnél.

Kutassy Mihály esetében, széplaki Bottka Ferenc és Sándor György Veszprém vármegye esküdtjei. (Mindketten többször voltak Veszprém és Zala megye országgyűlési követei.) Hencz Imre, aki ezen az eseten kívül is többször viselt főbírósgot a városban, korábban a szabók céhmestere volt. Róka Farkas a Balaton melletti végházak seregdeákja, aki írásba foglalta a végrendeletet. (Sajnos az eredeti példányok nem maradtak fenn.) És a prédikátorok közül a várórség lelkesze, Ceglédi Pál, az „első pápai prédikátor” is jelen volt a végakarattételnél.

Orosztonyi Zsuzsanna esetében pedig: nemzeti Bottka Ferenc, aki időközben két megye alispánja lett. Itt vannak Veszprém megye főszolgabírái: Oroszy Ádám, az előzőben is szereplő Sándor György és Bogács Ferenc. A vitézlő sereget, talán emlékezve Kutassy Mihály egykori várkapitányi tisztére, Tholdi Márton és Körössy Ferenc vajdák képviselték. A

⁵³ Véghely, 1865. 169. p.

⁵⁴ Liskay, 1875. 19. regeszta, 15. p.

⁵⁵ Liskay gyűjtemény 22. Regesztája: Liskay, 1875. 22. regeszta, 16. p.

református egyházat Bereczky Dániel pápai esperes jelenítette meg, talán püspöke, a másik pápai lelkész megbízásából.

A végakarattól fény derül a két fél rokonságára is. Míg Kutassy Mihálynak a Mihályfalván élő Takács família és a pápai nemes Gál família voltak az örökösei, így nyilván a rokonai is. Addig felesége az egész észak-nyugat Dunántúlt behálózó Kisfaludyakkal állt legközelebbi rokonságban. Szegedy Gáspár, hadnagy és felesége Hatos Zsuzsanna, a korábbi pápai alkapitány Hatos Bálint rokona a vitézi sereg dunántúli tisztikara irányába teremtetek rokoni kapcsolatot. Ságody István talán Rönökön élehetett, valószínűleg nemesember volt. Úgy tűnik, Orosztonyi Zsuzsanna közeli rokona volt az egyik vezető pápai református família tagjai. Hiszen többször és jelentős adományokkal említi széplaki Bottka Ferencet. (Bár ezt a rokonságot sem tudjuk, egyelőre, kapcsolat formájában kimutatni.) Előnevét a Zala megyei Széplakról (Mikosszéplak) vette. A Kutassy és az Orosztonyi családok is Zala megyei származásúak.

Végezetül meg kell emlékezni Orosztonyi Zsuzsanna utolsó akaratának 16. Pontjáról, amely talán bepillantást enged egy XVII. századi hölgy személyes életébe is: „*Minden Fele kulczok adattassanak Szalay Mihály Deakne Szomszed Aßonyj kezehez.*”

Később az 1660-as pápai összeírás adatai alapján kimutatható, hogy hol állott a ház, amelyben Orosztonyi Zsuzsanna korábban férjével együtt, később 19 évet özvegységben eltöltött.⁵⁶ Egy szerencsés véletlen folytán megvan az oklevél, amelyet arról a házadásról állítottak ki, amikor Szalay Mihály literátus, tehát deák megvette a házat, a pápai Hosszú utcában, 160 forintért.⁵⁷

Ez a jogügylet kb. 40 éve történt, tehát mind Kutassyné, mind „Szalay Mihály Deakne” hatvan éven felüli, korosodó, idős asszony lehetett a végrendelet tétel idején. Férje halála után az egyedül maradt asszony nyilván szívesen beszélgetett a szomszédban lévő Szalaynéval. Barátságban is lehettek. Mindenesetre, ha halála esetén a kulcsokat rá kellett bízni, mindenképpen bejáratos volt a házba.

A végrendeletekből olyan gazdag nemesi (de talán városi polgári életformát élő) família képe bontakozik ki előttünk, akik Pápa város XVII. század közepi élete szempontjából meghatározó személyiségek voltak. Gazdasági, kulturális-oktatási tevékenységük, baráti-ismerősi körük, rokonságuk, szolgálk, vidéki kapcsolataik legalább részben itt állnak előttünk, a két végrendelet és a hozzájuk kapcsolódó dokumentumok tükrében.

Lehet tehát a XVII. századi kisvárosi/végvári társadalmat kutatni, csak vissza kell nyúlni a forrásokhoz, nem szabad az ország más területein kimutatott tendenciákat automatikusan

⁵⁶ Rendek, 3. p. 10. sor, a Hosszú utcában. Ha azt tételezzük fel, hogy az összeírás során előbb az egyik oldalon, a mai Fő utca akkori Pálos rendház (ma Türr István Gimnázium és Pedagógiai Szakközépiskola, Bencés templom, Városháza) oldalán jártak sorba. Utána visszafele érték el a kiindulási pontot, és így sorban vannak felvéve a házak akkor, a Hosszú utca kiöblösödéséhez, a jelenlegi Fő térhez (amelyet néha funkciójáról Piac utcának is neveznek) közel kellett esni a Kutassy-Orosztonyi háznak. Sajnos ma még kevés az adatunk, hogy lokalizálni tudjuk a XVII. századi épületek, házak nagy részét, de talán szorgalmas kutatómunka és némi szerencse segítségével előbb-utóbb ez sem lesz lehetetlen. Mindenesetre a távolabbi és közelebbi szomszédok előkelő pápai katonák és polgárok: itt van háza Radvány István pápai várkapitánynak, Dojmonicz János Veszprém megyei főszolgabírónak, Szili Márton és Bogacz Ferenc vezető református nemesembereknek, mindketten megyei tisztségviselők. Tompa Kristóf református nemesnek, aki néhány év múlva Sándor György végrendeleti tanúja lesz. A szemben lévő oldalon, Sándor György, Uki Ferenc, Sréter János seregdeák, stb. laktak a közelben.

⁵⁷ Pápa, 1617. január 31. VaML. XXXII. 1. Vegyes letétek, Pápa mezőváros. A jogügylet Rayser Gergely bíró és a névszerint felsorolt 12 esküdt előtt jött létre. Pontosan megnevezi a szomszédokat. Ekkor vagy még nem laktak itt Kutassyék, vagy „másképpen” voltak szomszédok. (Későbbi térképek mutatják, hogy a belváros e részén nemcsak két oldalt és előttünk-mögöttünk képzelhetők el szomszédok.)

alkalmazni városunkra. Meg kell keresni, igaz néha kilátástalannak tűnő fáradságos munkával, a fellelhető dokumentumokat, gondosan értékelni kell azokat, hogy mint a mozaik kockái előbb-utóbb egységes egésznek alkothassanak. Természetesen a reális feltevések bemutatása, publikálása is fontos feladat, hogy a város történetével foglalkozó kutatók szűrőjén érlelődjön a hipotézis valóságos állításá.

*

A forráskiadás szempontjairól:

Mindegyik forrás kiadásánál célom a XVII. századi leírva kicsit döcögős, de fordulataiban, szókapcsolataiban, nyelvhasználatában egyaránt ízes magyar nyelv visszaadása volt. Ezt úgy lehetett legegyszerűbben elérni, hogy betű szerint írtam át az iratokat.⁵⁸ Feltételeztem, hogy a XVIII. század eleji másoló is így tett. (Valóban kevés a kimutatható elírás, félreolvasás a dokumentumokban, ezekre lábjegyzetben hivatkozom.) A mai helyesírás szerint, csak a szó megértésének, értelmének a legkisebb zavarát sem okozó esetekben javítottam a hibákat. Az író által használt betűk közül a hosszú 's' és az alul hurkolt 'z' betűket nem használtam, a számítógépes tipográfiában egyelőre megoldhatatlan problémák miatt. Azoknak a szavaknak, kifejezéseknek, amelyeket ma már nem használunk, így megértésük nehézséget okozhatna, lábjegyzetben adtam meg a jelentését.

*

Néhány gondolat Liszkay Józsefről, akinek a források fennmaradása nagyobbrészt köszönhető: Balatonkisszőlősen született 1809-ben és Budapesten hunyt el 1888-ban. Református lelkész, író volt. Tanulmányait Szentgálon kezdte, és Pápán folytatta, ahol 1831-ben elvégezte a teológiát. Tanító, majd akadémiai rektor volt Ózönyben.

1836-ban káplán lett Felsőörsön, a következő évben teológiai ismeretei bővítése céljából Bécsben folytatta tanulmányait.

1843-ban visszatért Pápara a Kollégiumba, a teológia tanárának. 1848-ban lelkésznek választották. Nagyhatású beszédet mondott április 24-én, Pápán a forradalmat köszöntő ökumenikus ünnepségen. 1855-től Győrben volt lelkész. 1873-1877 között ismét Pápán működött. 1877-ben nyugalomba vonult és Budapestre költözött. Többször sajtó alá rendezte a helvét hitvallás magyar fordításait. Főként egyháztörténeti írásai jelentek meg. Pl.: A nagygyőri ev. ref. egyház múltja és jelene... Győr, 1868., A pápai ev. ref. egyház levéltára 1510-1811. Pápa, 1875. (Város-történeti szempontból ennek megjelenése és az ún. Liszkay-gyűjtemény anyagának kiválogatása a legjelentősebb alkotása.), Tóth Ferenc dunántúli szuperintendens életrajza. Bp. 1877.⁵⁹

Ő adta ki elsőként az alábbi két végrendeletet is.⁶⁰ Mi indokolta ismételt kiadásukat? Egyrészt, már a megjelenés korában is nehezen hozzáférhető, hírlapban jelentek meg. Másrészt, Liszkay kiadása nem érte el a XIX. század vége magyar történettudományának színvonalát. Sok a hiba, a pontatlanság a közlésben. Néhol önkényesen rövidebb hosszabb részeket kihagyott. Annak idején nem készült jegyzetapparátus a szöveghez. Úgy gondolom, hogy a pápai XVII. századi mindennapok életéhez, rokoni kapcsolataihoz lehet adatokat meríteni az alábbi néhány dokumentumból, többek között ezért is szükséges újabb kiadásuk.

Dr. Hermann István

⁵⁸ A korabeli helyeírásra, kiejtésre a magyar nyelvtörténeti kézikönyvek mellett ajánlom: Úriszék, I. táblázat: A folyóírással írt XVI. század végi és XVII. századi szövegekben előforduló ékezetes betűtípusok és a II. Helyesírási táblázat című anyagokat.

⁵⁹ Varga, 1998. 315. p. és még lásd. Kövy, 1994. 622-623. p.

⁶⁰ Vö. 8., 9. jegyzet.

Kutassy⁶¹ Mihály végrendelete

(1637. augusztus 17.)

Anno 1637 Die 17 Augusti

Én Kutassy Mihály⁶² ez Testi betegségemben halandóságomat előttem viselvén Lelkő ismeretnek józan okosságával Istentől adatott javaimról tébek ilyen Testi intézést az Atyának, Fiúnak és Szent Léleknek Nevében:

Ugy, hogy elsőben Lelkemet az én meg váltó Uram János Krisztus kezében ajánlom. Testemet pediglen a' minden Testek Annyának a földnek a következő fel támadásnak idvességes reménységével.

Másodszor pedig az mi külső Világi javaimat illeti, tudván azt, hogy Csáky László⁶³ Urunk ő Nagysága a' mint egyéb özvegyi árvákhoz is atyai kegyességgel viseli magát így minden tiszteletes oltalommal lében az én szerelmes Feleségemhez is Orosztony Susannához, ez jó reménységgel azon én javaimból hagyok eő Nagyságának egy aranyos kupát.⁶⁴

Harmadszor tudják azt mindenek, valakiknek esmerettségében éltem, hogy valami javaim vannak, azokat mind az én szerelmes feleségemmel Orosztony Susannával együtt kerestem. Ennek okáért ez akaratom, hogy az én holtom után, az én feleségem holtáig mind maga bírassa, és egyik atyafia is ötöt abban meg ne háborithassa. Hol pediglen az én feleségemnek is halála következne valami jószágom akkorra meg marad,⁶⁵ az mindenestől

⁶¹ Kutas, több település neve Zala megyében. Csánki III, 1985. 73-74. p. Kutasi család uo. 164. p. jelenleg a Kutasi család és Kutassy Mihály között rokonságot kimutatni nem tudok.

⁶² 1620-ban, mint cseszneki várnagyot említik. Fabó, 1869. 211. p. 1621-ben, Michael Kutasi eiusdem præsidi capitaneus [ti. cseszneki] jelenlétében lett a korábbi konyi plébános cseszneki református lelkésszé avatva. Thury, 1910. 92. p. 1624-ben Ila-Kovacsics, 1964. 158. p. 2. jegyzet. 1629-ben a Pápán ítélkező úriszék tagja, Kutasy Mihály Cseszenek várának kapitánya. Úriszék, 312. 564. p. 1632-ben Szeli Luka György, többek között Kutassy Mihály cseszneki várkapitánynak (Dominus Michael Kvtasi, arcis Csesznek Capitaneo supremo, et in eadem Domino, etc.) ajánlja vitairatát. Thury, 1908. 329. p. (Szeli Luka György: Disputatio Teológica De Veris... Franeker, 1632. 16 p. Magyarországon az Egyetemi könyvtárban található egyetlen példánya. RMK. III. 273.) 1635-ben, szintén, mint cseszneki várnagy, feleségével „Orosztony Susanna”-val zálogba vesz két lovászpátonai jobbágytelket száz ezüst tallérért. Véghely, 1865. 169. p., 1636-ban még mindig várnagy. Pákay, 1942. 35. p.

Kutassy Mihály édesapja néhai Kuthassy Benedek volt. Liszkay-gyűjtemény 16. Regesza: Liszkay, 1875. 16. 14. p. Felesége nemes Orosztonyi Zsuzsanna, gyermekeik nem születtek, vagy nem érték meg a felnőtt kort.

⁶³ Főnemes, országbíró. Az Esterházyaktól zálogba bírta Pápa várát és a várost. Bár a zálogszerződés nem ismeretes, valószínűleg 1630-ban jöhetett létre. Erre egy későbbi oklevél hivatkozik, 1638-ban „Már nyolc év múlt el azóta, hogy az e hely feletti uralmat, valamint a katonaság vezetését az isteni kegyelem nekünk átengedte” Hermann, ifjú, 1998. 49., 50. p. Ekkortól lehet a Csákyak jelenlétét Pápán okleveles adatokkal is igazolni. (Molnár, 1997. 34. p.) A várost rövidebb megszakítással 1649-ig birtokolták. (Reizner, 1997. 24. p.)

⁶⁴ A leírtakat szó szerint kell érteni, hiszen nemes ember végrendeletéről van szó, akinek nincs urával szembeni hagyatéki kötelezettsége.

⁶⁵ Szó szerit értelmezve csak a saját javaira gondolhatott.

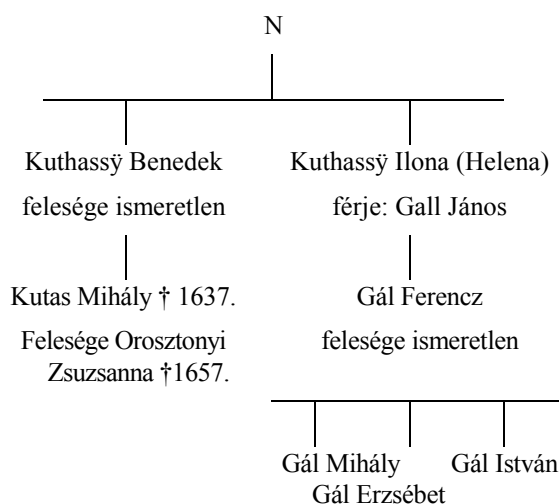
ebben két részre oszljon, és fele az én atyámfia Gál Ferenczre,⁶⁶ 's annak gyermekeire maradjon, az másik féle rébét pedig szabad legyen az én feleségem Orosztony Susánna akar kinék hadgya. Azonban hogy az én feleségemhez özvegyi árvaságában nagyobb szeretettel 's szolgálattal viseli magát az én Eötsém Gál Ferencz, még élteben azon én feleségem adgyon neki az én ruháim közzül egy róka háttal béllet galléros gránát⁶⁷ felső ruhát, ismet ez mellé egy kék kamukával⁶⁸ környül béllett veres scállát⁶⁹ felső ruhát.

Ismét az fiának⁷⁰ a' zöld csapával borított aranyos Kardot, kit magam viseltem. Végezetre még is ugyan azon Gál Ferencznek adgyon az én feleségem kés pénzt 50 ezüst tallért.

Negyedszer, Takáts Istvánnak és Mihálynak, kik Mihályfalván⁷¹ lakoznak, adasson feleségem egy egy vemhes Lovat. Takáts István fiának pedig Istoknak magának egy gránát felső ruhát test színü tafotával⁷² környül béllettet.⁷³

Ötödször az itt valo Egyházi gyülekezetnek közönséges szükségére, ha mikor Deákat tanéttatnak,⁷⁴ annak tanulásának segítségére hagyok 100. Magyar forintot.

⁶⁶ Nemes Gáll János fia, akinek a felesége, vagyis Gál Ferenc anyja, Kuthassý Ilona, Kuthassý Benedek édes-testvére volt. Liszkay-gyűjtemény 16. Tehát Kutassy Mihály unokatestvére, unokabátyja volt Gál Ferencnek. Az adatok alapján kimutatható rokonság:

⁶⁷ Nem elsősorban a színt jelentette, hanem a szövetbe beleszőtt gránátalma mintáról kapta a nevét.

⁶⁸ Vagy kamoka, damaszk szövetnek is nevezik. Atlaszkötéses mintával díszített jellegzetes szövet, amelynek fehér változata asztalkendők, ágyruhák készítésére volt használatos.

⁶⁹ Skarlát szín, a vörösnek egy változata.

⁷⁰ Gál Ferencnek Mihály és István nevű fiai és Erzsébet nevű leánya volt. Liszkay-gyűjtemény 16. Mihály 1660-ban, a Kristóf utcában lakott, fél telken álló házban, református vallású volt. Rendek, 14. p. 11. sor. István, katona volt, szintén a Kristóf utcában állt a háza negyed telken. Református volt. Rendek, 16. p. 3. sor. Talán Mihályról lehet szó aki, a végrendelet „végrehajtásában” később is többet jeleskedett. (4-5. irat.)

⁷¹ Keszthelytől észak-nyugatra, Karmacs határában. 1508-ban Mihályfalva (Possessio Myhالفalwa alias nomine Myhalhaza) másként Mihályháza. 1474-ben még két helység volt. Érdekeség, hogy Mihályfalván akkor Pápai Györgynek is volt 1 jobbágyportája. Csánki III., 1985. 68. p.

⁷² Selyemszövet, a ritkább szövésűt bélésanyagnak, a sűrűbbet ruhaszövetnek használták. A férfiruházatra, szövetekre: Lásd: Radvánszky I., 1986. 55-78. p.

⁷³ béllett

Az Ispotálj⁷⁵ béli szegényeknek két végh fekete kentula posztót.

Czeplédi Pál⁷⁶ Uramnak hagyok 12. ezüst tallért;

Sári⁷⁷ Uramnak 6. ezüst Tallért.

Az oskola mester⁷⁸ Uramnak hat Tallért.

Az Deákoknak 16. Magyar foréntot.

Deli János szolgáltnak egy rácz paripát fékestől, nyergestől; 's egy gránát kurta⁷⁹ mentét.⁸⁰

A másik szolgáltnak Káldinak egy paripát fékestül, nyergestül.

Az régi kotsisomnak Martonnak egy borjus tehenet.

Nagy Lörincznek hagyok 10 ezüst Tallért.

Ø⁸¹ Anno et die ut supra⁸² lett az Testamentom tétel ilyen tiszteletes⁸³ személyek jelenlétekben: Széplaki Botka Ferencz,⁸⁴ Sándor György⁸⁵ Veszprém Vármegyének Asses-sora,⁸⁶ Hencz Imre⁸⁷ Pápai Feő Biro, Nagy János,⁸⁸ Róka Farkas ő Felsége Balaton mellyett levő vég házainak sereg Deákja,⁸⁹ Czeplédi Pál Pápai Predikator előtt.

⁷⁴ Talán ilyen megfontolásból dedikáltak neki, a tanulási költséghez történt hozzájárulás miatt könyvet, a külföldet megjárt, református diákok. (Lásd 41. jegyzet)

⁷⁵ Pápán a középkor óta volt a szegényeket, betegeket gondozó ispotály. A reformáció terjedésével ez is a protestánsok kezére került. Majd az 1660-as években az Esterházyak visszaszerezték.

⁷⁶ 1625-ben meghívták pápai lelkésznek. 1626-ban esperessé választották. 1641-1649 között ő a dunántúli református püspök. Thury, 1908. 296-305. p., és Tóth, 1808. 100-104. p.

⁷⁷ Gyöngyösi Sári István, 1624-ben a pápai kollégium rektora, ezután külföldi akadémiákon tanult. 1629-1652 között volt pápai lelkész. Kövy, 1994. 606. p.

⁷⁸ Sajnos nem sikerült kideríteni ki volt ekkor a pápai iskola rektora.

⁷⁹ rövid

⁸⁰ Zsinóros díszes felsőkabát, amit huszárosan vállra vetve hordtak. A kurta mente közismert fogalom volt a XVII. században. Pl. Wathay Ferenc mikor a pápai várból, a vallonok fogságából menekült ezt írta: „Az sűrűn való hozzám lövéstül, az mely gránát dolmánykurta rajtam vala, két helyen általmenvén az globis” Nagy, 1976. 147-148. p.

⁸¹ A kimaradt adomány utólagos beszúrása.

⁸² Év és nap, mint fent.

⁸³ Tiszteletre méltó.

⁸⁴ Nemes széplaki Bottka Ferenc, 1623-tól fordul elő adatainkban, tekintélyes református nemesember. Zala és Somogy megyék alispánja. 1660-ban háza volt az akkori várkapitánnyal és Szegedi Gáspárral közösen a Hosszú utcában, egy másik az Új utcában, mellette egy üres háza is állt és majorja volt az Ispotály utcához tartozó majorszeren. Rendek, 3. p. 14. sor., 5. p. 14-15. sor., 7. sor., 12. p. 3. sor.

⁸⁵ 1616-tól szerepel az adatokban, tekintélyes pápai református nemesi család tagja. (Ekkor külföldi tanulmányútra indult. Neve mellett gyakran szerepel a literátus jelző. 1622-ben, Pozsonyban II. Ferdinándtól nemességet és címet kapott. 1660-ban a Hosszú utca legelején lakott. Rendek, 1. p. 1. sor.

⁸⁶ esküdt

⁸⁷ 1628-ban Emericus Hencz, mint „cehæ seu contubernii sartorum in oppido nostro Papensi” kéri a szabó céh artikuluszainak kiadását, Szabó Tamással együtt. Reizner, 1894-95. 297-301. p. 1638-ban pápai főbíró. Liszkay, 1875. 17. regesztá, 15. p. 1640-ben Emericus Hencz, Judex Primarius... Oppidi Papensis. Liszkay-gyűjtemény 22. Liszkay, 1875. 22. reg. 16. p. 1643-ban, mint pápai polgár, Nemes Sándor Győr megyei esküdttel együtt tiltakozik egy kisgyimóti rét győri püspök részére történő eladása ellen, Pápa városa nevében. Molnár, 1997. 35. p. 1660-ban a Kristóf utcában lakott. Rendek 14. p. 9. sor.

Actum Papæ in ædibus proprijs ejusdem Testatoris pie refuncti Anno eodem 30^a Augusti.⁹⁰

⊕ Pani Ferencznek a' Disznó Pásztornak egy borjús tehenet.

Franciscus Bottka manu propria⁹¹ L.S.⁹² Sándor György manu propria L.S.. Hencz Imre manu propria L.S.. L.S. + Roka Farkas manu propria L.S. Czeglédi Pál manu propria L.S.

DRETGYL. Liskay-gyűjtemény 15. (A XVIII. században készült egyszerű másolat.)

*

2. Özvegy Kutassi Mihályné Orosztonyi⁹³ Zsuzsanna végrendelete⁹⁴ (1656. április 8.)

In Nomine Patris Filij et Spiritus Sancti⁹⁵ Anno Domini 1656. die 8. April

Én Ororsztony Susanna Nehay Nemzetes és Vitézlő Kutas Mihály Uramnak özvedgje. Testemben sulios nyavaliat szenveduén, de lölkömben es elmemben ép leuen.

Tudvan az egész Emberj nemzetnek az bűn miat az halál alá ualó uetteteset, es az halálnak bizontalan oraiat. Mindeneknek előtte az világbul való kj mulasomat es lölkömet igaz leány bizodalommal [Istennek],⁹⁶ testemet penigh az Földnek az minden testek anyának, az jüvendő boldogh fel tamadasnak csalatkozhatatlan remensegevel, annak utanna köüetkezhető vilongasoknak el tauoztatasaert vilagi ingo es ingatlan iauaimrul babad akaratom szerent minden kenszeretes kívül tebek ilj testamentomot.

Elsőben előttem uiseluen azt, hogy valamj jokkal világj életemben birtam, mindenek az en Úramnak Istenemnek ingyen ualó irgalmassagabul voltak. Mar azert most az irant nem tekenthetnem az en Istenem tisztességehez ualó buzgo indulatombul, mindennemű ingo iauaimat, Arany, Ezüst es akarmi neuél neuezendőket, akarhol találtaßanak (:azokon kívül mellýekről idebb alázatos intezest tebek:) mindenestül hagjom Isten tisztessgere az Papj

⁸⁸ A pápai gyalogörség vajdája, az 1626 körül kihalt Selyem család utolsó tagjának Selyem Antalnak a veje. (Borovszky, Győr. 22. p.)

⁸⁹ Pálffy, 1995. nem ismeri, mint seregdeákot. 1660-ban nem írták össze Pápán.

⁹⁰ Csináltatott Pápán az augusztus 30-án a kegyesen elhalt végrendelettevő házában. Tehát Kutassy Mihály 1637. augusztus 30-án halt meg.

⁹¹ Saját kezével.

⁹² A pecsét helye. (Emiatt is biztos, hogy nem eredeti, hanem másolat a fennmaradt írat. Ezt bizonyítja a nevek azonos kéztől származó beírása is. (Liskay József eredetiként szerepelteti. Liskay, 1875. 15. regeszta, 14. p. és Liskay, 1878. 309. hasáb.)

⁹³ Orosztonyi család, Csánki III., 1985. 171. p. Sem ezzel a családdal, sem a Pápán fennmaradt okleveles anyagban említett Orosztonyi Péterrel, 1567. (Liskay, 1875. 3. regeszta, 10. p.) és Orosztonyi Jánossal, 1590. (Uo. 6. regeszta, 10. p.) rokonságba hozni, a jelenlegi forrásadottságok mellett nem tudom.

⁹⁴ 1657-ben halt meg. Lásd 4. írat Gál Mihály egyezséglevele.

⁹⁵ Az Atya, Fiú és Szent Lélek nevében.

⁹⁶ Valószínűleg véletlen maradt ki a szövegből, értelemszerűen belekívánczik.

Reformata Ecclesianak.⁹⁷ Melý megh neuezet ingo iauaim az Templom, Schola, es Ispitalý epületeire, Egyhazy szolgak es szegenyek segedelmére fordittassanak. Bizuan azoknak mind conquisitatiojat⁹⁸ es mind ki szolgáltatatasat Nemzetes Botka Ferenc Uramra az Pápay Ecclesianak több Reformatus Fautoraiual⁹⁹ együtt ugý, hogý eó kegyelmek io lelky ismerettel azon Ecclesiara hagyattatot megh neuezett ingo iauaimat, tulajdon csak megh jelentet intention¹⁰⁰ szerent ualo ususra,¹⁰¹ tudniillik az Isten tisztessegere es nem mas Külsőre fordiczak.

2dszor Kisfaludj Mihályne¹⁰² öcsem Asszonynak s gyermekinek hagjom ösrül maradott¹⁰³ minden joszagimat, mind azokkal egyut mellýeket eó Kegyelmeiktől uagy az eó kegielmek ioszaghý között masoktul penzen berzettem, ugý mint Szömören,¹⁰⁴ Kis Peczen, Föl Peczen,¹⁰⁵ Gyömörén¹⁰⁶ item¹⁰⁷ az Görbeý,¹⁰⁸ Bagýký¹⁰⁹ es Orosztony¹¹⁰ ioszagommal egiütt.¹¹¹

3dszor Az Anios ioszaog az Trans actio¹¹² szerent uissza szallion.

4dször Szent Martoný Heghý alatt ualo Sagh¹¹³ nevű falumat hagyom Szegedy Gasparnenak¹¹⁴ Hatos Susannanak¹¹⁵ es gyermekinek, hasonlo keppen az Papay hazomat¹¹⁶ is eó

⁹⁷ Fennmaradt egy *Memoriale* című jegyzék, amelyben Szeli Luka György lelkész tollából 1663. szeptember 8-án több ezüst és arany tárgyról leírta megjegyzésként, hogy Orosztonyi Zsuzsanna ajándékaként került a pápai református egyház tulajdonába. Ezeknek a részleteknek a kiadását lásd alább a 3. pontban. Liszkay-gyűjtemény 52. Regesztája: Liszkay, 1875. 52. 31-32. p.

⁹⁸ összegyűjtését

⁹⁹ pártfogóival

¹⁰⁰ utasításom

¹⁰¹ itt: használatra

¹⁰² A nemes Kisfaludy familia háza a Víz utcában állott. Rendek, 19. p. 6. sor. (A család az egész Nyugat-Dunántúlon elterjedt familia volt.)

¹⁰³ Itt azokat a birtokokat sorolhatta fel, amelyek Orosztonyi Zsuzsanna révén kerültek a házasságba. Ezek talán a leánynegyed részei lehettek.

¹⁰⁴ Győrszemere, Győr - Moson - Sopron megye. Csánki III, 1985, 558. p. 1624-ben több családdal együtt birtokos a Kutasy család is. Borovszky, Győr. 57. p.

¹⁰⁵ Felpéc, Győr - Moson - Sopron megye. Uo. 555. p.

¹⁰⁶ Gyömöre, Győr - Moson - Sopron megye. Uo. 549. p. (Zala vármegyében volt Gyömörő helység, ma Zalagyömörő. Uo. 57. p.)

¹⁰⁷ továbbá

¹⁰⁸ Nagy- (Kis) Görbő, Zala megye. Csánki III, 1985. 69. p. (Körbő, Kerbely)

¹⁰⁹ Batyk, (Bagyk) Zala megye. Uo. 31., 33. p.

¹¹⁰ Zala megye. Uo. 88. p.

¹¹¹ 1619-ben Töltéstava, Győr megyei községnek is Kutasy Mihályné az egyik földesura. Borovszky, Győr. 52. p.

¹¹² Ügylet, vállalkozás.

¹¹³ Pannonhalma hegye alatt, Győrság, Győr - Moson - Sopron megye. Csánki III, 1985. 557. p.

¹¹⁴ Férjével, Szegedy Gáspár hadnaggyal, a Hosszú utcában laktak, közös házuk volt Bottka Ferencsel szintén a Hosszú utcában, majorja volt a Kristóf utcához tartozó majorszeren. Rendek, 3. p. 9. sor., 3. p. 15. sor., 18. p. 30. sor.

¹¹⁵ Hatos Bálint és Hatos János rokona lehetett. 1660-ban Hatos Miklós lakott a Víz utcához tartozó majorszeren. Rendek, 21. p. 17. sor. (Előkelő pápai családok szomszédságában. Hatos Bálint 1617-ben vicekapitány volt Pápán. Pokoly, 1901. 209-210. p.)

kegyelmenek illy conditionual, hogý az Hatos Istuaný hazat melyben most Szabo Mihalý¹¹⁷ lakik ennek az haznak felejeit Gal Ferencz maradékinak adgyia Szegedý Uram, es Felesege Hatos Susanna.

5dször Az Gjori¹¹⁸ Házomat hagiom Botka Ferencz és Szegedý Gaspar uramnak egyarant.

6szor Koromla¹¹⁹ nevű pusztámat az Bakonyban es Papaý fűues kertemet¹²⁰ hagiom Botka Ferencz Uramnak.

7dször Az Patonaý¹²¹ portiomat¹²² hagiom Saghodý Istuaný öcsem Uramnak s, gyermekinek az Rönöký¹²³ hat --¹²⁴ haz jobbagimmal együtt, az kik most is ő kegyelme öcsem uram gonduissele alatt vannak.

8dször Csor¹²⁵ nevű falumat hagiom Gal Ferencz maradékinak.

9dszor Az Papaý majoromat, kertemet, Hantaý hegyen¹²⁶ ualo szőlömet Matius hazý¹²⁷ es Aßoný Faluaý¹²⁸ Reteimet Hagiom az Papaý Prædicatoroknak, es azon egyházý tisztben ualo Successorinak.¹²⁹

10dször Az közönseges elő jaro fejer ruhaim, uiselő ruhammal edgyüt oßtassek az cseledim köziben.¹³⁰

11dször Lipoti¹³¹ szolgalmnak hagyok ötuen forintot kess penzt.

12dszer Ilonka Bolgalomnak hagyok harmincz het forintot.

13szor Farkasnak Szeg Ferencz Fianak az ingo marhabol adgyanak huszonöt Forintot.

14dszor Vaýda Katy Aznának¹³² uagyon nalom ot forintia, az megh adassék azon tul is adgyanak aniut neky.¹³³

¹¹⁶ A 93. jegyzetben felsorolt 1660-ban, a család tulajdonában levő házak között kell keresni a Kutassyné föle pápai házat, véleményem szerint ez a Rendek, 3. p. 10. sor háza lehet. (lásd 114. jegyzet) A házban lévő ingóságokra nem vonatkozott az adomány. Lásd. 3. pont, egy jól felszerelt gazdag nemesi család háztartásának eszközeit 54 forintra becsülték.

¹¹⁷ Szabo Mihalj a Kristóf utcában lakott, (lásd 4. iratot) 1660-ban. Rendek, 17. p. 21. sor.

¹¹⁸ Győri

¹¹⁹ Koromlai páskom földrajzi név, Bakonyoszlop határában a Liba hegy alatt, Veszprém megye. Csánki III., 1985. 239. p.

¹²⁰ Valószínűleg nem majorokat, (lásd. 9. pont) hanem legeltetésre alkalmas területet értett alatta.

¹²¹ Lovászpátóna, Veszprém megyében. Talán az 1635-ben, még férjével közösen zálogolt két jobbágytelekről lehet szó. (lásd. 41. jegyzet) Csánki III., 214-215. p.

¹²² részemet

¹²³ Rönök, Alsó- és Felső-rönök, Vas megye. Csánki II., 789. p.

¹²⁴ Szakadás a papíron, 1-2 betű hiányozhat.

¹²⁵ Csór, Fejér megyében. Csánki III., 323. p.

¹²⁶ Kishanta, Nagyhanta, Kishegy és Öreghegy a város határában, most is gyenge minőségű szőlőtermő terület.

¹²⁷ Mátyusháza, pusztá Pápa határában.

¹²⁸ Asszonyfa pusztá Pápa határában. Csánki III., 219.

¹²⁹ Hivatali utódaiknak, vagyis a jövőendő prédikátoroknak.

¹³⁰ A női ruházatra, viseletre, szövetekre, lásd Radvánszky I., 79-110. p.

¹³¹ Lipót falú Győr - Moson - Sopron megyében. (Bár valószínűbbnek látszik személynévként történő használata.)

15dszor Szolgaknak es egyeb, Mester embereknek, ha mj aprolekos adossággal tartozom satisfactio¹³⁴ tetessek.

16szor Minden Fele kulczok adattassanak Szalaÿ Mihalÿ Deakne¹³⁵ Szomszed Aßonÿ kezehez.

Lett ez Testamentom Tetel Nemzetes Botka Ferencz Szala es Somogy Var Megye Ispannia, Sandor Györgÿ, Oroszÿ Adam,¹³⁶ Bogacz Ferencz,¹³⁷ Vessprém var Megye Fe Bolga Beraÿ, Toldj Martonÿ¹³⁸, Körössy Ferencz¹³⁹ eő Fölsege Papaÿ Vaÿdaÿ es Daniel Briccnis¹⁴⁰ egik¹⁴¹ Papaÿ Præddicator Uraimek előtt.

Anno et die ut Supra.¹⁴²

Coram me Francisco Bottka Vice comite Comitatum Szaladiensi et Simigiensi /:L. S.:/ Coram me Georgio Sandor manu propria /: L. S.:/ Coram me Adamo Oroszy Judlium Comitatus Veszpremiensi manu propria /:L. S.:/, Franciscus Bogacs Judlium Comitatus Veszpremiensi manu propria /:L. S.:/, Coram me Daniele Briccio ministro Ecclesiæ Papensi manu propria /:L. S.:/, Coram me Martinus Toldi Jurko¹⁴³ assessore Comitatus Veszpremiensi¹⁴⁴ manu propria /:L. S.:/, Coram me Franciscus Körössÿ Juratus assessore Comitatus Veszpremiensi manu propria /:L. S.:/,

DRETGYL. Liszkay-gyűjtemény 30. A XVIII. század elején készült egyszerű másolat.

*

¹³² Talán anyjának lenne.

¹³³ Arra gondolhatott, hogy a letétbe hagyott pénz összegével egyező, 5 forintot még adjanak neki.

¹³⁴ Elégtétel, kielégítés. Fizessék ki az örökösök az akkor éppen fennálló apróbb adosságokat.

¹³⁵ 1660-ban, a Hosszú utcában lakott „Szalaÿ Mihalÿ deakne az Ura” Rendeck, 3. p. 10. sor. 1617-ben vette ezt a házat. VaML. XXXII. 1. Vegyes letétek, Pápa mezőváros. Felső szomszédja 1660-ban Szegedy Gáspár, akinek házat ajándékozott Kutassyné a végrendeletben. (Lásd. 93. jegyzet) Tehát ez a ház lehetett korábban Kutassy Mihály és felesége Orosztonyi Zsuzsanna lakóháza.

¹³⁶ 1660-ban a Szent László utcában lakott, tekintélyes református nemesember. Rendeck, 12. p. 27. sor. 1660-ban a református egyház védelmére létrehozott testület nemesi tagjai közé választották. Liszkay, 1875. 24-26. p.

¹³⁷ 1650-ben a pápai református egyház felügyelői közé választották. Liszkay, 1875. 29. regeszta 18. p. 1656-ban Veszprém vármegye főszolgabírája. Liszkay-gyűjtemény 30. Liszkay, 1875. 30. regeszta 19-20. p. 1660-ban a Hosszú utcában lakott, tekintélyes református nemesember volt. Rendeck, 3. p. 6. sor. 1660-ban a református egyház védelmére választott testület nemesi tagja. Liszkay, 1875. 24-26. p.

¹³⁸ 1660-ban katolikus, nemes, Tholdÿ Marton, vajda. Háza volt a Hosszú utcában. Rendeck 3. p. 19. sor.

¹³⁹ 1660-ban az Ispotály utcában lakott, tekintélyes református nemesember volt, Keörössy Ferencz vajda. Rendeck, 10. p. 32. sor.

¹⁴⁰ Bereczki Dániel, Kanizsai Pálffy János korábbi pápai lelkész és püspök veje. (Pálffy Panna férje, Liszkay-gyűjtemény 25.) Pápai lelkész volt, 1655-től, 1656-ban esperessé választották. Thury, 1908. 337. p.

¹⁴¹ Szeli Luka György püspök volt ekkor a másik pápai prédikátor. Thury, 1908. 337. p.

¹⁴² Év és nap, mint fent.

¹⁴³ Juratus

¹⁴⁴ Mind Toldi Márton, mind Körössy Ferenc Veszprém megye esküdtjeként szerepel a latin aláírási sorban és nem, pedig „eő Fölsege Papaÿ Vaÿdaÿ”, ahogy a felsorolási részben helyesen is írták.

3. Részlet Szeli Luka György: Memoriale című feljegyzéséből (1663. szeptember 8.)

A pápai református egyház javai közül a Kutassy Mihályné Orosztonyi Zsuzsanna által adományozott javak felsorolása.

...

Szegedi Gáspár maradékinál Kutasiné hazi eszközi árra, kit legált¹⁴⁵ Ecclesiánkra, Floreni Eötven négy. Ugyan ott Sággról¹⁴⁶ elvitetött gabona Cubuli¹⁴⁷ hetven, levelei vadnak Szegedi Gáspárnak rola.

...

Ugyan ott¹⁴⁸ egy arany láncz, lat¹⁴⁹

Egy arany párta Eöt lat.¹⁵⁰

Egy viselt arany perecz.¹⁵¹

Egy köves násfa.¹⁵²

Ezek Kutasiné Asszony hagyományból valok.

...

Aranios Lo Szerszám, fek¹⁵³ es Szügyellő¹⁵⁴. Ezek Kutasiné Asszony javaibul valok. Ezekből tempore angustiae¹⁵⁵ az Győri Német Seregh Bironak¹⁵⁶adtunk egy ezüst soo-tartott,¹⁵⁷ lat harmincz kettő.

...

Ithon magam gondviselése alatt Kutasiné Asszony ezüst mie közül valo. Egy szereczen dio¹⁵⁸aranjos Pohár födelestül.

¹⁴⁵ hagyományozott

¹⁴⁶ Talán összefüggésben lehet a Szegedy Gáspárné, Hatos Zsuzsannának tett Ság falura vonatkozó adománnyal. Jelenleg azt nem lehet kideríteni, milyen módon szerzett itt a pápai eklézsia gabonajövedelmet.

¹⁴⁷ Kőből (=mérő) elsősorban szemes gabona mérésére használt mértékegység. A környékünkön használt sárvári mérő = 112,5 liter. Így 70 kőből = 7875 liter, ami kb. 8 tonna gabonát jelentett. (Sárvári mérő pápai használatára: Úriszék, 295. 537. p.)

¹⁴⁸ Kőszegen

¹⁴⁹ Nem írta be a súlyát.

¹⁵⁰ Régi súlymérték, arany és ezüst mérésére. 1 lat = 1/16 márka = 14,618 gramm. (5 lat = 73,09 gramm.)

¹⁵¹ karperec

¹⁵² Régi magyar ékszer, többnyire láncon függött a nyakban.

¹⁵³ zabla

¹⁵⁴ A lőszerszám része a mellen a has alatt elvezett szíj.

¹⁵⁵ A szoros időkben, szűkös időkben. A református egyház üldöztetésének 1658-62 közti idejére gondolt.

¹⁵⁶ Pálffy Géza archontológiai összeállításában, Német soltészok magyarországi végvárakban, Győr című fejezet szerint Adam Hauer, és Moritz Förtsch jöhet számírásba. Az utóbbit nevezték „Nemet Seregh Biraia”-nak. Pálffy, 1995. 241-42. p.

¹⁵⁷ Sótartó, 467,776 gramm súlyban.

Egy ki aranjós Pohár födelestül.

Egy fehér¹⁵⁹ ezüst pohár.

Egy ezüst kés hövely.¹⁶⁰

Három kis ezüst villa, három törött ezüst kalán¹⁶¹ nyele.

¹⁵⁸ A szerecsendiő a termés mérete, (kb. 2-3 cm a magassága, ritkán 5 cm, vastagsága pedig 2 cm) miatt nem alkalmas „pohár födelestül” készítésére. Valószínűleg más egzotikus termés lehetett a kehely anyaga. Legvalószínűbb a kókuszdió, amelynek termése rendkívül kemény. Az irodalom szerint: „héja szépen fényesíthető, és olyan kemény, hogy esztorgályozni lehet. Belőle lámpát, mindenféle edényt, szelencét, kanalat, gombot készítenek.” Révai nagylexikon 11. Szekszárd, 1992². 791. p. Lehet arra gondolni, hogy általában a „szerecsen országból”, távolról, egzotikus területről származó megnevezést akart használni, Szeli Luka György. (Szerecsenen a középkorban és a kora újkorban az afrikai területek lakosságát értették, a spanyolországi mórokat is ide számították. Szerecsenország Afrikát jelentette.)

A szerecsendiő-serleg és a kókuszdió-serleg szinonimaként történő használatára lásd. Mihalik József: Az ötvösség emlékei a renaissancától a XVIII. század végéig. In. Magyarország műkincsei II. (szerk.: Szalay Imre) Budapest, 1902-03. 319. p., és 372., 373. ábra. Az adatot Egervölgyi Dezső barátomnak köszönöm.

A szerecsendiő, mint fogalom 1528-ban fordult elő először a magyarországi emléktanyagban. (Szamota István - Zolnay Gyula: Magyar oklevélszótár. Budapest, 1984². 918. p.) A szerecsendiő-pohár és a kupa a XVI. századtól megjelent az okleveles anyagban. Korábban fordult elő pohár jelzőjeként, mint fűszernövényként. (Sajnos itt sem lehet tudni, hogy valójában miből készült ivóalkalmatosságot értettek rajta.) 1504. „Piccarium argenteum deauratum de muscato vulgo *zerechendyopohar*.” Uo. 919. p. 1581: „Keth *szerechen dio kupa*.” Uo. 918. p.

Végrendeletekben is hagyományoztak szerecsendiő-poharat, 1621-ben Kálly Péter csornai prépost és szekszárdi apát testamentumában: „... Egy *szerecsendiő* pohár, mellyet hagyok Bezerédinek.” Sörös, 1899. 339.

További adatok találhatók a szerecsendiő pohárként való felhasználásáról az ötvösművészetben, Radvánszky I., 135. p. A kötethez tartozó okmánytárban 24 szerecsendiő említést számoltam meg. Ebből 20 esetben ivóalkalmatosságról volt szó, mindössze négyszer a fűszernövényről. A legkorábbi eset 1529-ből való. A poharaknak, kelyheknek, serlegeknek rendkívül változatos anyag és formavilága alakult ki. Úgy tűnik a XVII. században közkedvelt volt ez az egzotikus növény az ötvösművészek és felhasználók között. Radvánszky II., és tárgymutató a III. kötetben. A kötetben közölt 225. kép egy-egyszerűbb kókusz- (szerecsen) dió kupát ábrázol, 1601-ből.

A Dunántúli Református Egyházkerület Múzeuma őriz egy fedeles kókuszdió kupát, (serleget) melynek fedelére a „B. I. 1696.” feliratot vészték. A kupa látható a múzeum jelenlegi kiállításán. Fotója megjelent: Kövy, 1987. 189. p. Érdekes lenne tudni egy XVII. századi leltár alapján, annak idején minek nevezték ezt az edényt?

Erről a serlegről S. Laczkovits Emőke a következőket írta: „A gyűjtemény - a *Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei Múzeumáról van szó, kieg. Dr. HI.* - legszebben díszített, egyedülálló tárgya a régiségtárból előkerült, 1696-os évszámú fedeles kókusserleg. Díszítménye reneszánsz és barokk motívumokat egyesít. ... Származási helye ismeretlen. Formáját és díszítményét tekintve hasonló hozzá a szemerei gyűlekezetben ma is használatos kókuszserleg, amely 1646-ban készült, s 1796-ban került a szemerei egyházközség tulajdonába. Kitűnően képzett ötvösmester munkája, fejlett technikai tudásról árulkodik. A két kehely hasonlósága alapján feltételezhető, hogy koruk megegyező. Tehát a Pápán őrzött is a XVII. század első feléből származik.” Laczkovits, 1987. 111. p. A fentiek alapján nem zárható ki a tárgy keletkezésének korára tekintettel, hogy valamelyik, talán a pápai kehely, azonos legyen a Kutassyné Orosztonyi Zsuzsanna által „szerecsendiő pohár” néven a pápai református gyűlekezetnek adományozott serleggel. Különösen azért nem, mert a fentebb bemutatott példákban látható, hogy a XVII-XVIII. században a kókuszdióból készített pohár nem számított ritkaságnak.

A szerecsendiő és a kókuszdió tulajdonságaival kapcsolatos információkat Galambos Istvánnak a zirci Bakonyi Természettudományi Múzeum muzeológusának köszönöm!

¹⁵⁹ fehér

¹⁶⁰ hüvely

Egy Iskátuyában¹⁶² nyakra valo fejer gyöngyök.
Egy öregh Iskátulyában dirib darab ezüst kapcsok.
Egy csomelékbán dirib darab, lo szerszámhoz valo ezüst boglárók.¹⁶³
Egy bagaria¹⁶⁴ fékagy szj.¹⁶⁵
Két abrosz vászony es egynéhany Török¹⁶⁶ apro keszkenők.

...

DRETGYL. Liszkay-gyűjtemény 52. eredeti

*

4. Gál Mihály tanúsítványa

(1660. március 31.)

Gál Mihály, Kutassy Mihály unokaöccse elismeri nagybátyja és annak felesége Orosztanyi Zsuzsanna végrendeletének érvényességét, a pápai református egyháztól kapott 100 forint és 100 forint értékű ezüstnemű ellenében.

Én Gál Mihály¹⁶⁷ Papán lakozo az nehai vitezlő Gál Ferencnek Fia Groff Bottyani Cristoph¹⁶⁸ uram eő nagysaga szolgálja.¹⁶⁹

Adom tudtara mindenőknek az kiknek illik ez levelemnek rendeben, hogy ezelőt három esztendővell¹⁷⁰ nehai nemzetes Kutasi Mihály Batyam Uram özvegye, nemzetes Orosztanyi Susanna Aszszony meghalván, töt ugyan testamentalis dispositiot¹⁷¹ külső vilaghi javairul. Kik közül én is, az én Atyamfia is, Gál Ferencz Atyamtul valok, - gyermekek nem lévén¹⁷² - el [nem] feledtettvén¹⁷³ eo Kegyelmetül, hanem minekünk is legalt egy Csór nevű Falut, ásmét ott Papán Veßprem Varmegyében az Cristoph Uczaban egy házat, melly ennek előtte nehai Hatos Istvan uram haza volt.

Szegeny Batyam Kutasi Mihály Papán lévő hazanak feleőit¹⁷⁴ az mellyet mindgyart kezemhez is vettem¹⁷⁵ és ez mai napigh kezemmel vagyon, mellyet user roboraltam¹⁷⁶ ezideigh s az előtt

¹⁶¹ kanál

¹⁶² kis dobozban

¹⁶³ Ezüst, vagy arany foglalatba foglalt kövek gyöngyök, általában egyéb ékszerek tartozékai. Valószínűleg a lószerszám sallang-díszai lehettek.

¹⁶⁴ Nyírfá kéreg kátránnyal cserzett, fekete erős szj.

¹⁶⁵ szj

¹⁶⁶ Ez általában nem származást, hanem bizonyos fajta mintázatot jelentett.

¹⁶⁷ A pápai Kristóf utcában lakott, 1660-ban. Rendek, 14. p. 11. sor. Lásd fent.

¹⁶⁸ Batthyány Kristóf

¹⁶⁹ Itt beosztott katonát jelent.

¹⁷⁰ 1657-ben.

¹⁷¹ Végrendeleti felsorolást.

¹⁷² Tudniillik a Kutassy házaspárnak.

¹⁷³ feledtettvén

¹⁷⁴ felét

is. Szegeny Batyam Uram nehai Kutasi Mihály Uram a' mi ingó marhat aranyas fegyvereket s, ruhakat es egyebeket hagyot volt, kit magha szegeny idvezült Atyam s kit mi magunk és maradeki kezinkhöz vettünk volt.

Hanem mostanaban akadvan kezünkben szegény Batyank nehai Kutasi Mihaly Urunk Testamentoma, melly Testamentomot megh latvan protendalvan¹⁷⁷ aztat hogy az berent az testamentom berent minket vala több illethetet volna.

Kit feleseghe nekie Oroßtony Susanna aßszony testamentumaban nekünk legalt volna, melly protentionkat¹⁷⁸ akartunk ugyan vivent movealni¹⁷⁹ az Papai Helvetica Ecclesia ellen, mivel minden vilaghi ingo, bingo, javait akar mi nevel¹⁸⁰ neveztesse nek azok, és egy mivet is,¹⁸¹ itt Pápán és Matyus Házán Zálagos Reteket is legalt volt begeny Angyunk¹⁸² azon Pápai Helvetica Ecclesianak. De mivel hogy en is azon Pápai Helvetica Ecclesianak egyik Tagia lévén magamban bálván azon törvényes protentiomat,¹⁸³ ha mi lehetet volna szegeny Batyam Kutasi Mihaly Uram Testamentoma berént ennekem és az én Atyámfiainak magam és az én Atyam Fiai¹⁸⁴ kezekben condonaltam in perpetuum¹⁸⁵ azon Ecclesianak, hogy soha se én, se seminemü Atyamfiai ne kereshessék. Magamra veven minden Atyamfiaimnak terheit az kiket illethetne az a kereset sub poena calumnia,¹⁸⁶ ilyen okkall, hogy az Papai Ecclesia ennekem ad az mindgyárt az begeny Oroßtony Susanna aßszony legatoman kívül azon Pápai Ecclesia Baz magyar forintot és Baz forint erő¹⁸⁷ ezüst mivet, es föl is vettem eö kegyelmektül. Ugy hogy begeny Batyam Uram Testamentomat tartoztam azon Ecclesianak mindgyárt megh adnom és minden jussunkat eö Kegyelmekek az Testamentomall edgyüt odaadtuk és adgyom.¹⁸⁸ Melly végezesünk volt nemzetes vitézlő Botka Ferencz Uram, Palotai Miklos, Szili Gergely¹⁸⁹ uraimek előtt. Melly dologhna nagyobb erősségére és bizonságára magam pecsetivel és kezem irasaval megerősitem és az ide alá irando Uraimék Kezek irasaval és pecsetivel megh erősítven.

Datum Papan ultimo marty Anno 1660.¹⁹⁰

¹⁷⁵ Tehát az apja 1657 előtt meghalt.

¹⁷⁶ erősen használtam

¹⁷⁷ kimondván

¹⁷⁸ igényünket (?)

¹⁷⁹ érvényesíteni

¹⁸⁰ névvel

¹⁸¹ A „mivet is” valószínűleg nem a házra, hanem valamely itt meg nem nevezett ötvöstárgyra vonatkozik.

¹⁸² Ángyunk, a nagybácsi feleségének rokoni elnevezése.

¹⁸³ igényemet (?)

¹⁸⁴ Eredetileg 'Fiainak', a ragot áthúzták.

¹⁸⁵ Ajándékoztam mindörökre.

¹⁸⁶ Gyalázatos bűn terhe alatt, (rágalmazás terhe alatt).

¹⁸⁷ erő

¹⁸⁸ adom

¹⁸⁹ Tekintélyes református nemesember. 1660-ban a Kristóf utcában volt háza. Rende 15. p. 28. sor. 1671-ben Veszprém vármegye szolgabírája. Ráth, 1865. 72. p. 1674-ben a gályarabságba hurcolt prédikátorok többek közt neki címezték segélykérésüket. Thury, 1909. 552-554. p.

¹⁹⁰ Kelt Pápán, március utolsó napján az 1660. évben. (1660. március 31.)

Gál Mihály idem qui supra,¹⁹¹ manu propria L.S.
Szili Gergely manu propria L.S.
Coram me¹⁹² Adamo Oroszi manu propria L.S.
Coram me Francisco Bogács manu propria L.S.
Coram me Stephano Szilvasi¹⁹³ jurato assessor
Comitatus Veszpremiensi manu propria L.S.
Coram me Nicolao Palotai manu propria L.S.

DRETGYL. Liszkay-gyűjtemény 38. XVIII. századi egyszerű másolat.

*

5. A pápai református egyház tanúsítványa

(1660. április 3.)

Az egyház megbízott patrónusai megerősítik az egyezséget Gál Mihállyal, Kutassy Mihály unokaöccsével, nagybátyja és annak felesége végrendelete ügyében.

Mi az Papai Helvetica confession levő Ecclesiának gondviselő patronusi¹⁹⁴ az kiket ez dologh concernal,¹⁹⁵ adgyuk értésére ez levelünknek rendiben az kiknek illik:

hogy nemes [és] vitezlő Gál Mihály atyankfia az minemű prætensioiat¹⁹⁶ boldogh emléközetű Kutasi Mihálné Orosztonyi Susanna Aszszonnak az mi megh nevezet Helvetica confession levő Ecclesiának legalt ingo javaihoz nehaj Kutasi Mihály Tetamentoma szerint tartotta.

Arrol mivelünk Atyafiusagossan megh alkudot, az melly alku szerént plenarie¹⁹⁷ eő Kegyelmet de facto¹⁹⁸ azon jogokbul megh elégitöttük kesz penzel és ezüst mivel, mellyet föl vévén, az többitül az mik mi kezünkben vadnak minden jussát el vette es le tötte,¹⁹⁹ mellyrül peczetével és keze irasaval megh erősitetet levele vagyon nalunk.²⁰⁰ Ennek nagyobb erősegere.

¹⁹¹ Ugyan az aki fent.

¹⁹² előttem

¹⁹³ 1660-ban a Hosszú utcában lakott. Rendek, 1. p. 20. sor. 1674-ben is Veszprém megye esküdtje. Kiss, 1908. 192. p

¹⁹⁴ Véleményem szerint a korábban már megválasztott, és később is működő presbitériumnak megfelelő személyek.

¹⁹⁵ illet

¹⁹⁶ igényét (?)

¹⁹⁷ teljesen

¹⁹⁸ gyakorlatilag

¹⁹⁹ Lemondott vélt, vagy valós követeléseiről.

²⁰⁰ 4. irat.

Kutasi Mihály Uram Testamentomat is kezünkben adta ily conditioval²⁰¹ hogy ha kiket jövendoben, mi kivölöttünk, ezen Kutasi Mihály és Feleséghe Orosztoni Susanna java és joszagha felől juris processu²⁰² akarna keresni Vigore Testamenti,²⁰³ tehát eőségere, az megh nevezet Kutasi Mihály Testamentomát néki engedgyük és kezében adgyuk kötelezván arra magat sub bona fide²⁰⁴ hogy megent azon Testamentomat kezünkhöz adgya. Errül eként eő kegyelmét föllyül megh nevezet Gál Mihály Urunkat ezen levelünkkell assetutallyuk²⁰⁵ hogy promissionkban²⁰⁶ megh ne fogyatkozik.

Datum Papa. 3. Die April. Anno 1660.

DRETGYL. Liszkay-Gyűjtemény 38. XVIII. századi egyszerű másolat. Regeszta és kiadás nincs.

*

Irodalom és rövidítések jegyzéke:

- Borovszky, Győr. = Magyarország vármegyei és városai, Győr vármegye. Budapest, én. (szek. Borovszky Samu) Csánki II, és III., 1885. = Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában I-V. Budapest, 1885².
- DRETGYL. = Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei Levéltára, Pápa
- Fabó, 1869. = A Magyar- és erdélyországi mind a két vallású evangélikusok okmánytára I. (Közli: Fabó András) Pest, 1869.
- Hermann, ifjú, 1998. = Ifjú Hermann István: Literæ Ladislai Csáky de condendo monasterio Papensi Paulinorum / Csáky László oklevele a pálosok pápai kolostorának megalapításáról. Lapok Pápa Történetéből, 1998/2.
- Horváth, 1995. = Horváth József: Győri végrendeletek a 17. századból I. 1600-1630. Győr, 1995.
- Horváth, 1996. = Horváth József: Győri végrendeletek a 17. századból II. 1631-1654. Győr, 1996.
- Kiss, 1908. = Kiss István: A pápai plébánia története. Pápa, 1996.²
- Kövy, 1987. = A pápai Református Gyűjtemény. In. A pápai Református Gyűjtemény. Pápa, 1987. 7-12. p. (szerk.: Kövy Zsolt.)
- Kövy, 1994. = Kövy Zsolt: A református egyház szerepe Pápa város életében, 1520-tól napjainkig. In. Tanulmányok pápa város történetéből a kezdetektől 1970-ig. Pápa, 1994. (fszerk.: Kubinyi András)
- Laczkovits, 1987. = S. Laczkovits Emőke: A Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei múzeumának műtárgyai. In. A pápai Református Gyűjtemény. Pápa, 1987. 109-124. p. (szerk.: Kövy Zsolt.)
- Liszkay, 1875. = Liszkay József: A pápai evang. reform. egyház levéltára, 1510-1811., Pápa, 1875.
- Liszkay, 1877. = Liszkay József: Végrendeletek a XVII. századból, melyek a köznemesség vagyonosságát és egyház iránti buzgalmát tanúsítják. I. In. Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1877. 308-309. hasáb.
- Liszkay 1877/a. Liszkay József: Végrendeletek a XVII. századból, melyek a köznemesség vagyonosságát és egyház iránti buzgalmát tanúsítják. II. In. Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1877. 375-377. hasáb.

²⁰¹ feltétellel

²⁰² bírói úton

²⁰³ A végrendelet erejével.

²⁰⁴ Szavát adva, (jó hűség alatt).

²⁰⁵ nyugtatjuk

²⁰⁶ Ígéretünkben, fogadásunkban.

- Liszokay-gyűjtemény = Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei Levéltára, Liszokay-gyűjtemény. (A gyűjteménybe tartozó okiratokat még Liszokay József emelte ki eredeti levéltári fondajaikból, a XIX. század második felében. Sajnos azóta az idők vihára nagyon megtépázta az anyagot. Több esetben nincsenek meg az általa jelzett okmányok. Ez különösen a korai iratanyag esetében érzékeny veszteség a várostörténet kutatói számára. Sajnos Liszokay regesztái a reformátusok, különösen a pápai reformátusok iratanyagának bemutatására koncentráltak. Ezért sok esetben fontos egyéb adatokat meg sem említ. Ha ilyen adatokat találtam, akkor hivatkozom külön a Liszokay-gyűjtemény anyagára, de jelzem, hogy szerepel-e a Liszokay, 1875-ben, az írat valamilyen regesztája.)
- Magyar helységnév-azonosító szótár, Budapest, 1992. (szerk. Lelkes György)
- Molnár, 1997. = Molnár István: Pápa megyei város levéltára. In. Lapok Pápa Történetéből 1997²/5-6.
- Nagy, 1976. = Wathay Ferenc énekes könyve. Budapest, 1976. (Sajtó alá rendezte: Nagy Lajos)
- Pálffy, 1995. = Pálffy Géza: Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI-XVII. században. Győr, 1995.
- Pálffy, 1997. = Pápa a hosszú török háborúban. In: A pápai vár felszabadításának emlékezete, 1597-1997., Pápa, 1997. (szerk.: Hermann István)
- Ponori Thewrewk, 1843. = Ponori Thewrewk József: Régi magyar végrendelet, Békásy Miklós pápai vicekapitány végrendelete. In. Hírnök, Pozsony, 1843. 68. szám, 102. p.
- Pokoly, 1901. = Pokoly József: Az első magyar presbyterium keletkezése és szervezete. In. Protestáns Szemle, XIII. 1901.
- Radvánszky, 1986. = Radvánszky Béla: Magyar családélet és háztartás a XVI-XVII. században I-III. Budapest, 1986².
- Ráth, 1865. = Ráth Károly: A marcaltói régi kastély. In. Győri Történelmi és Régészeti Füzetek III., Győr, 1865. 149-157. p. (szerk.: Ráth Károly - Rómer Flóris)
- Reizner, 1894-95. = Reizner János: A gróf Esterházy család pápai levéltárában őrzött céhlevelek I-III. In. Történelmi Tár, 1894. 631-655. p., 1895. 90-103. p., 289-306. p.
- Reizner, 1997. = Reizner János: A gróf Esterházy család pápai levéltára. Lapok Pápa Történetéből, 1997²/4.
- Rendek, = Anno 1660 die 17 mense marty Pápán Lakoza nemes és nemtelen rendek. Pápa város összeírása Magyar Országos Levéltár, Esterházy család Hitbizományi Levéltára, cs. 700. n. 11. (Sok olvasási pontatlansággal, kihagyással és a belvároson kívüli területek teljes mellőzésével kiadta, Katona Imre: Pápa város 1660. évi összeírása. In. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei. Veszprém, 1972. 347-353. p. (szerk.: Éri István)
- RMK III. = Szabó Károly: Régi magyar könyvek I-III/1-2. Budapest, 1879-1898.
- Sörös, 1899. = Sörös Pongrácz: Végrendeletek és leltárak a XVI-XVII. századból. In. Történelmi Tár. Budapest, 1899.
- Thury, 1908. = Thury Etele: A dunántúli református egyházkerület története I. Pápa, 1908.
- Thury, 1909. = Thury Etele: Adatok a magyar protestáns gályarab lelkészek történetéhez I. In. Történelmi Tár. 1909.
- Thury, 1910 = Thury Etele: Adatok a dunántúli reform. egyházkerület történetéhez. In. Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár, 1910. (szerk.: Pokoly József)
- Tóth, 1808 = Tóth Ferenc: A Helvétziai vallástételt tartó tul a dunai főtiszteletű superintendenziában élt superintendensek vagy református püspökök élete e jelenvaló időkig lehozva. Győr, 1808.
- Tóth, 1941. = Tóth Endre: A pápai református egyház története. Pápa, 1941.
- Trshtyenszky, 1884. = Trshtyenszky János: Sándor György és neje Nyikos Anna végrendelete 1663-ból. In. Történelmi Tár, 1884. 771-776. p.
- Úriszék, = Úriszék, XVI-XVII. századi perszövegek. (A kiadványt készítő munkaközösség: Varga Endre, Illa Bálint, Bakács István, Bottló Béla, Párdányi Miklós, Dávid Zoltán, Szabó Dénes) Budapest, 1958.
- Varga, 1998. = Veszprém megyei életrajzi lexikon. Veszprém, 1998. (fszerk.: Varga Béla)
- Véghegy, 1865 = Véghegy Dezső: A' marcaltói régi várkastély 's az utolsó Marcaltótyek I-II. In. Győri történelmi és régészeti füzetek IV. Győr, 1865. 155-169. p., 289-298. (szerk.: Ráth Károly - Rómer Flóris)

Reizner János

A GRÓF ESTERHÁZY CSALÁD PÁPAI LEVÉLTÁRÁBAN ŐRZÖTT CÉHLEVELEK

Szádeczky Lajos: A céhek történetéről Magyarországon, című nagybecsű művében az összes hazai céhekről kimutatást közölt. Minden helység neve alatt felsorolta, hogy minő céhe volt, mely évben keletkezett, a szabadalmat ki erősítette meg, s hogy a szabadalmi levél magyar, latin, német vagy esetleg más nyelven van-e szerkesztve.

Ezen rendkívül érdekes összeállításnál szerzőnek mintegy 5000 darab céhlevél állt rendelkezésre; azon céhlevelek, melyek az Egyetemi Könyvtárban, a Nemzeti Múzeumban, az Országos Levéltárban, az Akadémiai Levéltárban őriztetnek, s az 1877. évben, néhai Rómer Flóris elnöklete alatt, megalakult céhbizottság által egybegyűjtettek.

Bármily gazdag anyagkészlet állt is a tudós szerző rendelkezésére, a céhekről összeállított lajstrom a teljességtől nagyon messzi áll s nem csalódunk, ha azt állítjuk, hogy a céhek száma legalább is még egyszer annyira rúgott, mint amennyit a kimutatásból ismerünk, és a céhek keletkezésének dátumai is sokkal régiebbek, mint amilyenek a kimutatásokból előtűnnek.

Az érdemes szerző is tisztában volt ezzel s művének 66. lapján azt nyilvánítja, hogy „kíváncos volna, hogy az összes vidéki levéltárakban és ipartestületeknél őrzött céhlevelekről hasonló följegyzések a Történelmi Társulathoz beküldetnének, hogy idővel e lajstrom az egész országban megőrzött céhlevelek lajstromává lenne kiegészíthető. Ezt egy ember nem végezheti el, aki hozzájárul munkájával hasznos és hazafias szolgálatot tesz a tudománynak.”

E fölhívásnak óhajtok eleget tenni, amidőn az Esterházy család pápai levéltárában őrzött nagyszámú, - eddig egészen ismeretlen - s legnagyobb részben a XVI. és XVII. századból fennmaradt céhleveleket ismertetem és azok közül az érdekesbeket egyúttal másolatban közlöm.

Belatinc. (Zala vármegye)

Mátyás király 1481. évi október 5-én (szent Ferenc hitvalló ünnepe utáni napon) Budán a bellatinci fegyvercsiszároknak és nyeregkészítő mestereknek megengedte, hogy céhet állíthassanak („more aliorum pollitorum selli pariter et artificium societatem vulgariter cech habentium, pro se libere societatem facere, ac singulis annis inter se magistrum hujusmodi societatis constituere possint et valeant, qui ipsam societatem regat”). Az oklevél a múlt század elejére valló egyszerű másolatban maradt fenn, anélkül, hogy megjegyezve lenne, hogy az eredeti hol őriztetik.

1718. április 15-én báró Ebergényi László a bellatinci szabó céh articulusait megerősíti. Hiteles másolat. A bevezetés és záradék szövege latin, a huszonnyolc pontból álló articulusoké pedig magyar.

Devecser. (Veszprém vármegye)

Asztalosok. 1748. november 17-én, Pápán. Kiadja gróf Esterházy Ferenc. A húsz articulusból álló szabadalmi levél szövege német. Eredeti.

Bodnárok és bognárok (vietor et rotariator). 1748. május 7-én, Pápán kiadja gróf Esterházy Ferenc. Tizenharc articulust foglal magába. Magyar. Eredeti.

1758. július 30-án Devecserben ugyanezt átírja és megerősítve kiadja gróf Esterházy Károly.

Csapók. 1757. június 26-án Pozsonyban. A harminchat magyar articulusból álló oklevelet kiadja gróf Esterházy Károly.

1761. december 8-án Devecserben ugyanezt ugyanaz megerősítve átírja.

Csizmadiák. 1676. május 6-án gróf Esterházy Ferenc a huszonnyolc magyar articulusból álló céhlevelet megerősíti.

1759. július 15-én Devecserben ugyanezeknek harminc articulusból álló magyar oklevelét gróf Esterházy Károly megerősíti. Az oklevél bár kezdetleges, de azért csinos címképpel van ellátva. A csizmadia műszerek élénk színezésben fordulnak elő s a többi lapszéleken is gazdag tulipán ornamentika és szép iniciálék szerepelnek.

Cipészek. 1761. december 1-én, Devecserben a huszonhat német articulust gróf Esterházy Károly megerősíti.

Fazekasok. 1745. október 10-én, Devecserben a 33 magyar articulust gróf Esterházy Ferenc megerősíti.

1758. július 30-án ugyanezt gróf Esterházy Károly átírja és megerősíti.

Kovácsok és lakatosok. 1748. november 17-én, Pápán kelt s tizenhat magyar articulusból álló szabadalmi levelet 1757. június 13-án Devecserben gróf Esterházy Károly átírja és megerősíti.

Mészárosok. 1728. május 1-én, Pozsonyban a huszonkét magyar articulust gróf Esterházy Ferenc megerősíti.

1758. augusztus 2-án ugyanezt átírva megerősíti gróf Esterházy Károly.

Molnárok. 1759. július 25-én Devecserben a huszonkét német articulusból álló szabadalmakat a „devecser-pulai” molnár céh részére gróf Esterházy Károly kiadja. Díszes aranynyomásos veres bőrkötésben, címképpel, iniciálékkal, lapszéli díszítményekkel és vörös címiratokkal (rubrumok).

Szabók. 1758. augusztus 9. Devecser. A harmincegy magyar articulust megerősíti gróf Esterházy Károly. Aranynyomásos bőrkötésben, szabó jelvényeket előtűntető címképpel, iniciálékkal s rubrumokkal.

„Vékony, vagyis nadrág úgy szűrszabók articulusi” kelet nélküli másolat, magyar nyelven.

Takácsok. 1700. április 14. Kismarton. A győri káptalan által 1692-ben a győri takácsok részére kiadott, huszonkét magyar articulusból álló szabadalmi levelet, latin bevezetéssel és záradékkal, a devecseri takácsok részére gróf Esterházy Miklós átírja és megerősíti. Hártyán, pergamen kötésben.

Vargák. 1757. június 12. Devecser. A harminckét magyar articulust gróf Esterházy Károly megerősíti, iniciálékkal s vörös rubrumokkal.

Győr (Győr vármegye)

Vargák. 1607. április 24. kiadja és megerősíti a győri káptalan magyar nyelven. Hártyán, egykorú másolat.

Győrsziget (Győr vármegye)

Csapók. 1637. május 2. Pápán. A pápai csapó céh a győrszigeti csapók részére saját, 1634. évi pecsétje alatt tulajdon rendszabályait kiadja. Hártján. Az érdekes oklevél alább egész terjedelmében közöltetik. (I. szám alatt)

Nagyvázsony. (Veszprém vármegye)

Molnárok. 1716. november 26. Bécs. III. Károly király a huszonnégy magyar articulusból álló szabadalmukat latin bevezetéssel és záradékkal megerősíti. Egykorú másolat.

Pápa.

Asztalosok. 1678. gróf Esterházy Ferenc a pápai asztalosoknak átírja és megerősíti a győri asztalos céh által még 1607. évi szeptember 6-án a pápai asztalos céh részére kiadott s tizenhat magyar articulusból álló szabadalmi levelét. Hiteles másolat.

Aranyművesek. 1614. november 17-én (feria tertia proxima ante festum beatae Elizabethæ viduæ) a győri káptalan Csepelszigeti Eötvös Miklós, Eötvös Jósá, Érsekújvári Eötvös István pápai aranyművesek kérelmére a győri ötvös céhnek 1529. évi magyar articulussait átírja és kiadja. Eredeti, hártján.

1628. július 16. Pápán, gróf Esterházy Miklós a győri, komáromi, esztergomi és újvárosi (Pest?) ötvösöknek Pesten, 1529. évi április hó 24-én kelt s huszonöt magyar articulusból álló céhlevelét a pápai aranyműves céh részére átírja és megerősíti. Eredeti, hártján. A bevezetés és záradék latin, az articulusok magyar nyelven. Egész terjedelmében alább közölve. (II. szám alatt)

1750. május 28. Pápán, gróf Esterházy Ferenc a pápai aranyműves céh szabályait megerősíti. Magyar, huszonnyolc articulusból áll, díszes aranynyomásos bőrkötésben.

Ácsok. 1698. szeptember 2. Vasvár, gróf Esterházy Pál az ács céhnek még 1660-ik évből származó német articulussait átírja és megerősíti.

1720. május 29. Szempe, gróf Esterházy Ferenc a huszonhárom német articulusból álló céhlevelet átírja és megerősíti.

Bognárok és ácsok. 1660. június 1-én, Pápán, gróf Esterházy Pál a II. Ferdinánd királytól 1626. évi április 12-én a kismartoni bognár és ács céh részére kiadott oklevelet a pápai bognárok és ácsok részére átírja és megerősíti. Huszonkettő és tizenhét német cikkely.

Ugyanerre 1661. évi május 7-én, Pápán gróf Esterházy Ferenc megerősítése rávezetve.

A német eredetin kívül egy egykorú hiteles másolatú magyar fordítása is megvan.

1689. szeptember 2. Vasvár, herceg Esterházy Pál a pápai bognár céhnek 1660. évben gróf Esterházy Pál által kiadott német, huszonkét és tizennégy cikkelyt magában foglaló céhlevelét átírja és megerősíti.

Borbélyok. 1608. november 11. Pápán, Enyinghi Theöreök Ferenc a pápai borbély céh levelét megerősítve kiadja. Hártján. Egész terjedelmében alább közölve. (III. szám alatt)

1741. június 24. Pozsony, gróf Esterházy Ferenc, mint a borbély céh örökös főcéhmestere, a huszonkilenc magyar articulust valamint az eskümintát tartalmazó céhlevelet megerősíti. Aláírva egyúttal nagyságos Szalay Borbély János főcéhmester, nagyságos Rohovics Borbély Ferenc senior és nagyságos Koeszegi Borbély Ferenc atyamester által.

1750. június 2. Pápán, gróf Esterházy Ferenc a harmincnyolc magyar articulusból álló céhlevelet megerősítve kiadja.

Csapók. 1606. március 30-án, Pápán, Enyinghi Török István a pápai csapóknak megengedi, hogy mint régen volt, újra céhet állíthassanak és a céhen kívül álló vidéki csapók készítményeinek árulását eltiltja. Egész terjedelmében közölve. (IV. szám alatt)

1608. március 31-én, Pápán. A csapó céh tagjai törvényeiket és rendszabályaikat Thóti Demeter deák, Pápa város jegyzője által, írásba foglaltatják s a város főbírája által, megerősítetik. Egész terjedelmében alább közölve. (V. szám alatt)

1690. május 24-én Bécsben, gróf Esterházy Pál, és gróf Esterházy Ferenc özvegye, gróf Thököly Katalin a csapó céh szabadalmait megerősítik. Magyar. Ugyanerre reávezették gróf Esterházy Antalnak 1701. augusztus 1-én, Pápán, gróf Esterházy Józsefnek és Ferencnek 1715. május 23-án, Pozsonyban, s végül gróf Esterházy Károlynak 1760-évi november 9-én, Pápán kelt megerősítéseit.

A pápai csapó céhre vonatkozó iratok között rendkívül érdekes egy 1744. évi okmány, amelynek értelmében az említett év március 9-én, Pápán, az összes Dunántúli csapó céhek képviselői - nevezetesen a fehérvári, palotai, veszprémi, tapolcafüi, tatai, szombathelyi, egerszegi, kapócsi, győri, tapolcai és uzorai céhek - egybesereglettek s itt iparukat érintő több fontos ügyben kötelező határozatokat hoztak. Különösen a gyapjúvásárlásra nézve valóságos ligát alkottak. Ez lenne tehát az iparos kongresszusok legrégebbje. Az érdekes oklevél alább egész terjedelmében közölve van. (VI. szám alatt)

Csizmadiák. 1621. június 4-én a győri csizmadia céh 1614. évi magyar köriratú pecsétje alatt huszonnyolc articulusból álló magyar szabályait a pápai csizmadia céh részére kiadja.

1760. november 12-én, Pápán, gróf Esterházy Károly a harmincegy articulusból álló magyar céhlevelet megerősíti. Szép bőrkötésben.

Cipészek. 1721. július 20. Pápa, gróf Esterházy József a győri német cipész céhnek 1582-ik évi, huszonöt pontból álló német szabályait a pápai német cipész céh részére átírja és megerősíti. Aranynyomásos szép veres bőrkötésben. Hártán.

Fazekasok. 1717. szeptember 24. Pápán, gróf Esterházy Ferenc a huszonöt magyar articulusból álló céhlevelet megerősíti. Reá vezetve 1760. november 19-én, Pápán kelt megerősítése gróf Esterházy Károlynak.

Gombkötők. 1626. június 21-én, Pápán gróf Esterházy Ferenc a hét articulusból álló magyar szabályokat megerősíti. Hiteles másolatban.

1760. november 24-én, Pápán gróf Esterházy Károly a tizenkét pontból álló magyar szabályokat megerősíti.

Kalaposok. 1726. április 10. Pozsony, gróf Esterházy József és Ferenc a harmincnyolc articulusból álló német szabadalmi levelet megerősítik. Hártán. Veres bőrkötésén arany nyomások. A kézirat igen szép kiállítású.

Kapcakötők (tibiliariorum). Az iratok közt a szabadalmi levélre többször történik hivatkozás, ez azonban hiányzik.

Kőműves és kőfaragók. 1745. október 21. Pápán gróf Esterházy Ferenc a huszonöt, tíz, tízenhárom és négy pontban felsorolt német rendszabályokat megerősíti. Erre van rávezetve gróf Esterházy Pálnak 1760. november 16-án, Pápán kelt megerősítése. Díszes vörös bőrkötésben.

Kádárok (pintér). 1701. július 27. Pápa gróf Esterházy Antal a huszonhárom pontból álló magyar céhszabályokat megerősíti. Hiteles másolatban.

1760. november 23. Pápa gróf Esterházy Károly a 18 articulusból álló német rendszabályokat jóváhagyja. Díszes vörös bőrkötésben.

Kovácsok. Ez a céh eredetileg a „pays avagy kopja iártó, nieregiártó, csiszár, szjiártó, kovács, lakatiártó” mestereknek együttes céhe volt. A céh legelső szabadalmi oklevele 1613. évi április hó 22-én, Pápa városában enyinghi Theöreök Istvántól megerősítve adatott ki. Egész terjedelmében alább közöltetik. (VII. szám alatt) Az oklevél elősorolja, hogy a pápai paizs- vagy kopjagyártó, nyeregyártó, csiszár, szíjgyártó, kovács és lakatgyártó mesterek nevében Szíjártó János és Kovács Mátyás mesterek, Nagyszombat városnak hiteles pecsétje alatt kiadott, Nagyszombatban 1613. évi február 13 -án kelt oklevelét fölmutatták, melyben átírva vannak a nagyszombati paizs- vagy kopjagyártó, nyeregyártó, csiszár, szíjgyártó, kovács és lakatgyártó céhnek II. Rudolf király által Pozsonyban 1586-ik évi március 17-én kelt megerősítő levele, - valamint Hraczoviczky György bíró, Asztalos András kapitány és több nagyszombati esküdt polgárnak az említett céhek magyar articulusait megerősítő 1598-ik évi június 2-án kelt levele, - továbbá Bihary Fülöp, másképp Kádas bíró, Latkoiczky János kapitány és több nagyszombati esküdt polgárnak 1584. évi június 23-án kelt megerősítő levelei, melyeket a pápai céhek használatára Theöreök István is kiadott.

1628-ik évi július hó 16-án, Pápán gróf Esterházy Miklós nádor, Szíjártó György szíjgyártó, Csiszár Imre és Csiszár György csiszár, Lakatos Kelemen lakatos és Kovács Benedek pápai kovácsmesterek kérelmére a fentebb elősorolt okiratokat egész terjedelmükben hártán megerősítve átírja.

Ugyanezen oklevelet még 1675. évi február 4-én, Pápán gróf Esterházy Ferenc, 1728. évi május 1-én Pozsonyban gróf Esterházy Ferenc, végül 1760. évi november 24-én, Pápán gróf Esterházy Károly is kiadta. Ez utóbbiaknál a kovács illetőleg a többi céheknek 33 és 22 pontban elősorolt articulusai mind magyar szövegűek.

Az egyesült paizs- vagy kopjagyártó, nyeregyártó, csiszár, szíjgyártó, kovács és lakatgyártó céhnek azonban volt még egy 1613. évben kelt, úgy látszik házi használatra készült magyar szabályzata is, mely úgy az egyes említett iparágakat érdeklő s külön-külön előadott érdekes szabályokat sorol elő, s nyelvészeti és egyéb közmívelődési tekintetben is kiválóan fontos. Egész terjedelmében közöltetik. (VIII. szám alatt)

Mészárosok. 1552. évi március 6-án, Pápán enyingi Theöreök János és Theöreök Ferenc a pápai mészárosok terjedelmes latin szabadalmi levelét megerősíti. Ugyanezt hártán 1612. évi július 6-án, Pápán Theöreök István átírja. Itt az oklevél végén a következő hozzátoldás szerepel: „Reformatæ et confirmatæ sunt literæ istæ magisteriales cehæ lanionum Papensium tempore tribunatus magisterialis Pauli lanioais de Battyán, et reliquorum magistrorum, Andreæ lanionis, Georgii lanionis, Joannis lanionis, Mathei lanionis, Michaelis lanionis magistrorum.”

Ezen oklevélnek egykorú magyar fordítása egész terjedelmében közöltetik. (IX. szám alatt)

A mészárosok articulusait ezen kívül még 1628. évi július 16-án, Pápán gróf Esterházy Miklós latin szöveggel hártán, valamint 1650. évi március 24-én Kismartonban gróf Esterházy László is - ugyancsak latin nyelven - megerősítve kiadta.

Molnárok. 1660. évi június 3-án, Pápán gróf Esterházy Pál a pápai Tapolca vizén levő molnárok magyar articulusait, melyek közt egy fejezet a „vízmester kötelességeiről” szól, hártán megerősítve kiadta.²⁰⁷

²⁰⁷ 1608. május 10-diki kelettel Kiss István kiadott egy molnár céh levelet. Kiss, 1996. 180-184. p.

Szabók. A pápai Esterházy levéltárnak más helyen közölt regesztái szerint²⁰⁸ Szapolyai János már 1510-ben a pápai szabóknak megengedte, hogy céhet állíthassanak.²⁰⁹ Ezen kívül a céh iratok közt a következő oklevelek szerepelnek.

1538-ban Somogyvárott enyinghi Therek Bálint a pápai szabóknak megengedi, hogy a fehérváriak példájára céhet alkossanak. Hártyán, latinul. Egész terjedelmében közölve. (X. szám alatt)

1552. március 16-án, Pozsonyban enyinghi Theöreök János és Ferenc átírják a pápai szabóknak 1538-iki oklevelét. Latin, hártyán.

1608. március 12-én, Pápán enyinghi Theöreök István átírja az 1552. és 1538-iki okleveleket. Hártyán, latin.

1628. július 16-án, Pápán gróf Esterházy Miklós nádor a pápai szabó céhnek 29 magyar ariculusból álló szabadalmi levelét latin előszóval és záradékkal megerősíti. Hártyán. Egész terjedelmében közölve. (XI. szám alatt)

1660. április 13-án, Pápán gróf Esterházy Pál a pápai vásár és szűrszabóknak 31 pontból álló magyar articulusait megerősíti. Ugyanezt 1715. évi május 23-án Pozsonyban még gróf Esterházy József és Ferenc, valamint 1760. november 22-én, Pápán gróf Esterházy Károly is megerősíti. Ez utóbbinál az articulusok harmincnégy pontban soroltatnak elő.

1760. november 22-én, Pápán gróf Esterházy Károly a pápai „váltó és vásár mivel munkálkodó magyar szabók” huszonegy pontból álló articulusait megerősíti.

1760. november 22-én, Pápán gróf Esterházy Károly a pápai *német szabó* céhnek huszonhét pontból álló szabadalmi levelét németül megerősítve kiadja.

Végül egy kelet nélküli másolatban a „pápai váltó és vásármíves” s egy „*zuboncsi céh*” articulusai soroltatnak elő.

Szappanosok. A múlt század első feléből a pápai szappanosokra vonatkozó több irat maradt fenn, szabadalmi levelük vagy articulusaik elő nem fordulnak.

Szitakötők (cribiariorum). Ugyanazon időből ezekről is több irat emlékezik, de céhlevelük hiányzik.

Szűcsök. Enyinghi Theöreök Ferenc egy Pápán kelet nélküli (tehát még bizonytalannal halála - 1570. előtt kiadott)²¹⁰ levelében a pápai szűcsök szabályait megerősíti. Latin, hártyán. 1609. január 12-én, Pápán Theöreök István atyjának kelet nélküli oklevelét átírva megerősíti.²¹¹ Hártyán, latin. Egykorú magyar fordítása egész terjedelmében közöltek. (XII. szám alatt)

1628. július 16-án, Pápán gróf Esterházy Miklós a pápai szűcsök szabályzatát megerősítve kiadja. Hártyán, latin. Kívül egykorú följegyzés: „Baronyicz Szöcs Márton, Horváth Szöcs Mihály, Adonyi Szöcs János, Sándor Szöcs Imre, Biha Szöcs András idejében.”

1662. május 22-én, Pápán gróf Esterházy Ferenc a 26 pontból álló magyar articulusokat; 1749. április 2-án Pápán, már harmincegy pontból álló magyar articulusokat. Valamint 1760. november 12-én, Pápán gróf Esterházy Károly és 1762. május 11-én, Pápán gróf Esterházy Ferenc ugyanezen szabályokat magyar nyelven megerősítve újra kiadták.

²⁰⁸ Történelmi Tár 1893. évf. (*Megjelent Lapok Pápa Történetéből*, 1997. 4. 19-26. p.)

²⁰⁹ Kiss, 1996. 170-171. p. alatt kiadta. Lásd. 119. p.

²¹⁰ A legújabb kutatások szerint, 1571. január 16-án halt meg. Varga, 1998. 519. p.

²¹¹ 1608. január 12-re keelve közli Kiss, 1996. 184-185. p.

Takácsok. 1660. március 26-án, Pápán gróf Esterházy Pál a pápai takács céhnek 27 pontból álló magyar articulussai megerősíti. 1662. április 28-án, Pápán gróf Esterházy Ferenc, 1694. december 2-án, Pápán gróf Esterházy Antal, 1715. május 23-án, Pozsonyban gróf Esterházy József és Ferenc, s végül 1760. november 23-án, Pápán gróf Esterházy Károly ugyanezen oklevelet magyarul megerősítve újra és újra kiadták.

Vargák. 1609. március 23-án, Pápán. Enyinghi Teőreők István a pápai vargák részére kiadja és megerősíti a Győr városi vargáknak a győri káptalan által 1607. évi szent György vértanú ünnepén kiadott és megerősített szabályait. Hártyán, magyar. Ugyanezt 1628. évi július 16-án, Pápán gróf Esterházy Miklós, 1660. évi március 26-án, Pápán gróf Esterházy Pál, 1662. április 28-án, Pápán gróf Esterházy Ferenc, 1680. május 17-én ugyanott ugyanaz, és végül 1760. november 22-én, Pápán gróf Esterházy Károly is megerősítette és külön-külön kiadta.

Pest? Székesfehérvár?

Szabók. Az oklevél külzetén egykorú följegyzés szerint a fehérvári szabó céh privilégiuma, az oklevélben pedig Nova civitas szerepel, melynek bírása és esküdt polgárai 1512-ik évben az ottani szabó céhnek terjedelmesebb szabályait megerősítik. Hártyán, latinul. Az oklevél szövege sok helyen olvashatatlan, az írás annyira elhalványodott rajta, hogy alig olvasható. Néhol az elhalványult sorok későbbi időből származó tintával meg vannak újítva.

Veszprém. (Veszprém vármegye)

Tobakosok (alutariæ). 1692. évi március 1-én, Bécsben I. Lipót király a veszprémi tobakosoknak huszonnyolc pontból álló magyar articulussait megerősíti, és ezt 1702. évben (hó és nap nem említve) Pápán gróf Esterházy Antal kiadja.

Szempc. (Pozsony vármegye)

Szempcen a szabóknak, a vargáknak, csizmadiáknak, kovácsoknak, asztalosoknak, kőműveseknek és fazekasoknak voltak céhei és céh levelei, amint azt az 1745-ik évben készült és fölötte érdekes hivatalos összeírás részletesen is elősorolja. Lásd ez okmányt egész terjedelmében XIV. szám alatt. E szerint a szabóknak legrégibb céhlevele 1584-ből, a vargáké, csizmadiáké és kovácsoké XVII. század első feléből, míg az asztalosoké, kőműveseké és fazekasoké a XVIII. század első negyedéből valók. Ez utóbbiak közül felettébb érdekes a fazekas céhnek azon kívánsága, hogy céhlevelük „magyar nyelven adassék ki, mivel egy német sincs közöttünk.”

Az elősorolt adatokból s a pápai Esterházy levéltárban őrzött egyéb céhiratokból tehát világos, hogy már a XVI. század végén illetőleg a XVII. században, de még a XVIII. század elején is a céhek hazánkban sokkal inkább elterjedtek voltak, semmint azt gondolnók. Sokszor jelentéktelen kis helyen is élénk iparüzés fejlődött ki, amely később elenyészett. Devecserben, Pápán a céhek keletkezése sokkal régibb keletű és sokkal nagyobb számú, mint az Szádeczky fentebb említett becses munkájában kitüntetve van. S így lehetett ez egyebütt is.

Adatainkból s a céhiratokból kitűnik az is, hogy a céhek élete élénkebb volt azelőtt, mielőtt még megrendszabályozva nem lőnek, s mielőtt a részökre Mária Terézia idejében kidolgozott egyöntetű articulussok meg nem állapítottak, melyek egyúttal a régi céhautonómiára nézve bizonyos korlátozó hatással voltak. Ugyan ezen időszakban a dunántúli céhek még nem voltak elnémetesedve. A régi

céhszabályok legtöbbször magyarok. Az ipar magyar mesteremberek által gyakoroltatott még oly helyeken is, hol a lakosság részben idegen ajkú volt. Az elnémetesedés csak később, Mária Terézia ideje²¹² alatt és azután, amikor az idegen kézművesek nagyobb arányokban özönlöttek be és telepedtek le, következett be.

A céhek magyarságára hatással volt ama körülmény is, hogy a XVI-XVII. században a szegényebb magyar nemes ember nem idegenkedett az iparüzéstől. Mint a közleményekből kitetszik, a pápai borbély, csiszár, csapó, mészáros, molnár stb. céh egészben vagy részben nemes emberekből állott. Akkor még nem tartották az iparüzést, a mesterség gyakorlását oly foglalkozásnak, mely a nemesség megalázásával járna. Csak később az idegen kézművesek beözönlése után lett a szegényebb nemes ember tartózkodóbb az iparüzési foglalkozástól.

Érdekes különben az is, hogy gróf Esterházy Ferenc 1741-ben a pápai borbély céh „örökös főczéh-mesterének” írta magát. Ezzel a földesúri jogviszonynak az iparüzés terére való kiterjedését, de másrészről azt is dokumentálni kívánta, hogy a különféle díszes méltóságokkal fölruházott főúrra nézve sem megalázó az ipari foglalkozás.

A céhlevelekből azt is látjuk, hogy az egyes iparágakat gyakorló mesteremberek miként vették föl lassanként vezetéket, illetőleg családi névként mesterségük nevét. Világos példái ezek annak, hogy a Borbély, Csapó, Csiszár, Kovács, Lakatos, Mészáros, Ötvös, Szíjgyártó, Szűcs, Takács stb. vezetéket illetőleg családnevek viselőjének egyik őse borbély, csapó stb. mesterember volt.

Még csak azt kívánom megjegyezni, hogy a régi céhlevelekben a bírságolások körül gyakrabban fordul elő a kitétel „100 bécsen marasztaltassék” másutt a „bécs” helyett „pénz” szerepel s így az alatt bécsi pénznemet, bécsi vagyis osztrák dénárokat kell értenünk.

Posta Béla: Hazai érmészetünk és a bécsi dénárok című értekezésében²¹³ már kimutatta, hogy a bécsi és ausztriai pénznemek a XII. századtól fogva hazánk nyugati részében mennyire elterjedve voltak a közforgalomban, s hogy a XIV. században mily intézkedések történtek ezek kiküszöbölésére.²¹⁴

A szomszéd örökös tartományokkal való élénk üzleti forgalomnál fogva a dunántúli vármegyékben a bécsi dénárok és fillérek azonban tovább is forgalomban maradtak, sőt a XVI. századtól fogva a bécsi fillérek annyira közkeletűek lettek, hogy a céhbírságokat is bécsi pénznemben szabták ki és többször ilyennel rótták le.

Ezek után a fentebb hivatkozott, ipartörténelmi, közmívelődési és nyelvtörténeti szempontból egyaránt fontos és érdekes céhlevelek és okmányok bemutatására térek át, megjegyezvén, hogy úgy ezeknél, valamint a fentebbi közleményeknél is, ha az ellenkező megérintve nincsen, a levéltárban őrzött példány mindenkor eredeti.

²¹² 1740-1780 között uralkodott.

²¹³ Archæológiai Értesítő 1885. 109. pp.

²¹⁴ Vö. Hóman Bálint: Magyar pénztörténet, Budapest, 1991., Engel Pál: A XIV. századi pénztörténet néhány kérdése, Századok, 1990.

I.

1637. május 2. Pápán. A pápai csapó céh a győrszigeti csapók részére saját, 1634. évi pecsétje alatt tulajdon rendszabályait kiadja. Hártyán. (Az oklevél a czéhnek latin köriratú 1634-ik évi pecsétjével megerősítve.)

Leges et statuta *fullonum* in pago Sziget²¹⁵ habitantium etc. Anno 1637. die 2. Maji.

Mi Pápán lakozó csapó mesterek, úgymint czéh mester Apáti Szabó Balázs, Pikó István dékány, Csapó Benedek, Lőrinc, Csapó György, Csapó Mihály, Csapó György deák, Salay István, Vörös Benedek, Peneszko Mártony, Swatko János, Helmes György, Király János, Acsádi János etc. és az többi azon ugyan csapó czéhbéli mesterek adjuk tudtára az kiknek illik, főképen pedig az Nagy Győri városban lakozó főbírájának és ugyanazon Győri Szigetiben lakozó bíró uramnak és az egész tanács és öskütt urainknak, jüttenek az mi böcsületes czéhünk eleiben Győri Szigetiben lakozó csapó mesterek, úgymint Baiak Csapó Mihály, Fegyveres Mátyás, Gresner Mihály, Pok István, Kocsmáros János az mi böcsületes czéhünkhöz tartozandó személyek, kérvén azon az egész böcsületes czéhet, hogy ő kegyelmeknek minemő bizonyos artikulusokat adni czéhünk pöcséti alatt kiadnánk, mely helyes mesterségeknek végezését és ordinatióját dirigálhassanak Istennek tisztességire, egyebeknek jó példájára, mostan magoknak hasznára, ennek utána pedig maradíkoknak bizonyos helyben, és mesterségben való megmaradására.

Atyának, Fiúnak és Szentlélek Istennek Nevében.

Sequuntur Articuli.

I. Mivelhogy közönséges anyaszentegyháznak orthodoxa confessiója szerint valljuk Isten ő fölségét minden jóknak kútfejének lenni, minden dolgainak elkezdése előtt tartozzék ki-ki körösztényi kötelességből segítségére való hívásával és imádásával, azért akarjuk, hogy minden Istennek ő fölségének illendő fiúi engedelmet és félelmet debita cum industria adjon, mely fiúi engedelem és félelem leszen omnium nostrorum exercitiorum principium et finis. Ennek meg nem tartójának czéhmaster urunk hatalmából leszen elsőben debita ex officio admonitio először, másodsor severa correctio, harmadsor poena 4 frt, et salva unius cujusque servata religione et exercitio.

II. Ha valamely mester megbetegödnék, tartozzék az czéh mestere két mestörét annak őrzésére adni, azoknak két pénzre gyertyát adni és egy pint bor árút. Mikor pedig halott vagyon, tartoznak az mesterek az megnevezett órára özsvegyülekezni, ha pedig valamely elmulatná, az poena legyen 33 pénz.

III. Ha valamely mester egyik az másiknak árúiban szöktetné, mikor gyapjút vesznek, és egyik a másiknál többet ígérne érette, azon az czéhmaster megvehesse kegyelem nélkül az 1 forintot.

IV. Ha valamely mester szűrt csinál és a melyiknek egy, avagy két járast híját hagyja, és a czéhmasternek hírévé lenne, azon a czéh mestere megvegye a száz bécset, ha peniglen az hosszájának is híját hagyja, azon büntetése leszen.

V. Ha valamely mester egyik az másik munkását avagy szolgáját elhitetnéje, annak büntetése 4 frt.

VI. A szűr kallónak minden mestere egy vég szűrtül adjon 10 pénzt és ételt, mellék fonyónak is a mellék fonyástól 33 pénzt, a ki penig ételt kíván, adjanak 25 pénzt. A mellék tépőnek is

²¹⁵ Győrsziget

adjanak 10 pénzt, béltépéstül és csapástul 10 pénzt, szövéstül adjon 5 pénzt, egy bélfonástul adjon 10 pénzt. A ki pedig maga kenyerén egy vég szűrt megkészt, annak adjanak egy forintot, a mely mester penig inast mással taníttatja szövésre, az adjon 15 szűr szövéstül flo. 2. A ki penig többet adna, annak büntetése 1 forint.

VII. Ha valamely legény városunkba jön, ugyan ezen mi mesterségünkben való, az menjen czéhmester uram házához és a czéhmester tartozzék azt a legényt annak a mesternek adni, a ki nála nélkül jobban szüköldödik, befogattassanak pedig minden religióra nézendő személy válogatás nélkül, és az ő exercitiumokban bántók²¹⁶ legyenek az gazdák.

VIII. Ha valamely mester egyik a másikat tisztöletlen szóval illetné és egyik a másik művét gyaláznája, büntetése lészen száz bécs, másodszor ha megcselekeszi, büntetése lészen 1 forint.

VIII. Ha valamely a mesterek közül lélekivel szitköződnék, jó bizonyság alatt, annak büntetése 4 forint, ki meghallja s be nem mondja, büntetése 4 forint, a czéhmester ha elmondja 8 forint, mivelhogy ő viseli az egész czéhet és tanítja.

X. Ha valamely mesterségünket itten nálunk gyakorlani akaró legény, avagy akárminemű idegenek állapotjában legyen az, ha gyilkosságban, lopásban, parázñaságban, avagy egyéb rút, czéhünket dehonestáló és megrútító vétekben találtatik, mesterségünk szerint való hatalommal az illetéent a czéh társaságába be nem fogadjuk, mivelhogy a czéh tisztának akar efféléktől láttatni és lenni.

XI. Ha valamely a mesterek közül esztendő számra legényt fogad és ha mesterségünknek minden dolgát, tudniilik perfecte tudja és gondul veszi, szegődsége legyen czéhmester előtt, és adjon nekie kész pénzt tizenkét forintot, egy csuhát, két inget, két lábra valót, két czepepellőst, egy süveget, az itt való tanubiannak első esztendőben adjanak egy festékes vég szűrt, a ruhát hasonlóképen, mint a másiknak, ha peniglen a czéh végezése ellen valaki megcselekedné, hogy többet adna, büntetése leszen 4 forint.

XII. Minden mester a ki inast fogad, senkinek többet ne legyen szabad fogadni két inasnál, ha peniglen a föllül megnevezett szolgáltnak két-két esztendeje kitelvén, szabad legyen mindenik helyett egyet-egyet fogadni, és ha apró esztendeje kitelik, czéhmester előtt legyen fölszabadítása. Tartozik az inas szabadító pénzzel a mestereknek egy forinttal, két pint borral és ugyan azon gazdánál esztendeig szegődve legyen.

Fronta Pál, notarius cæhæ fullonum in oppido Papa m.p.

²¹⁶ A 'ne' kimaradt.

II.

1628. július 16. Pápán, gróf Esterházy Miklós a győri, komáromi, esztergomi és újvárosi (Pest?) ötvösöknek Pesten, 1529. évi április hó 24-én kelt s 25 magyar articulusból álló céhlevelét a pápai aranyműves céh részére átírja és megerősíti. Eredeti, hártyán. A bevezetés és záradék latin, az articulusok magyar nyelven.

Nos Comes Nicolaus Esterhási de Galanta, perpatuus de Frakno, Regni Hungariæ Palatinus et Judex Cumanorum, Comitatum Soproniensis, Zoliensis et de Beregh supremus comes, nec non sacri principis et Domini Domini Ferdinandi secundi, Dei gratia electi Romanorum imperatoris, semper Augusti, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ etc. Regis, Archiducis Austriæ, Ducis Burgundiæ etc. intimus consiliarius et per Hungariam locumtenens memoriæ commendamus tenore præsentium explicantes quibus expedit universis.

Quod prudentes ac cirumspecti Josephus Eötvös magister cehæ, Johannes Ötvös Samareus et aliter Joannes Ötvös Lublaviensis, magistri aurifabri oppidi nostri Papensis, nostram personaliter venientes in præsentiam exhibuerunt et præsentarunt coram nobis quasdam literas venerabilis capituli ecclesiæ Jauriensis continentes in se certas literas reverendissimi olim domini Martini Pethe de Hetes articulatiter Colocensis et Bachiensis ecclesiarum canonicæ unitarum archiepiscopi, locumtenentisque regii quarundam legum, articulorum et consuetudinum, ex antiquis literis privilegialibus seu regalibus contubernii aurifabrorum civitatis regiæ Pestiensis superioris retroactis annis et temporibus. ... Tempore interemptionis et expugnationis eiusdem civitatis Pestiensis inventis excerptarum et depromptarum ungari quoque idiomate conscriptarum confirmationales, sigilloque eiusdem capituli Jauriensis ab extra in dorso earum impresse consignatas, petens nos debita cum subiectione et humillima instantia, út easdem leges, seu articulos et consuetudines in dictis literis confirmationalibus specificatos pro ipsis, successoribusque et per consequens contubernio ipsorum in dicto oppido nostro Papa instructo perpetuo valituras confirmare, ratificare et approbare gratiose dignaremur.

Qui quidem articuli seu leges et consuetudines sequuntur in hæc verba:

Mindeneknek előtte, hogy az ötvös mesterek esztendőnként maguknak e négy városban, Győrben, Komáromban, Esztergomban és Újvárban válasszanak egy czéhmestert szent György másod vasárnapon olyat, ki méltó, és alkalmas legyen a tisztnek elviselésére, mely férfiat a tanácsházban bévigyenek és egy esküd polgárnak a kezén megesküdtessenek, hogy ő az ötvös mesterségnek minden dolgához és munkájához hűségesen és szorgalmatosan hozzá lásson, hogy az ő munkájokhoz való ezüstben valami hamisság avagy csalárdság ne találtassék, és hogy mind rendről-rendre, műhelyről-műhelyre a mestereket minden két hétben megvizsgálja és az üstnek²¹⁷ tisztaságát és mérő szerszámoknak igazságát megpróbálja.

Hol peniglen ez dolgokban a czéhmester tunyának és röstnek találtatik, avagy barátságért valakinek kedvező léssen, tisztitól megfosztassék, és hogy a dolog könnyebben végre vitessék, egy gira²¹⁸ ezüst veretett müben tiszta ezüst tizenhárom lat legyen és az öntött müben tizenhárom lat.

²¹⁷ ezüstnek

²¹⁸ Az arany és ezüst mérésére szolgáló középkori súlymérték. 1 gira = 4 lat = 16 nehezék = 1,25 font. Nyolc forint értékűnek tekintettek egy gira ezüstöt. Lásd lejjebb.

Másodszor, hogy az olyan mester, a ki ezüst mívét művel, tartozzék a művet két avagy több mesterekkel a czéhmesterhez megpróbálásra vinni és minekutánna megpróbálják és jónak találják, a czéhmesternek pöcsétit nyomják reája, ki ilyen betű és ilyen formájú:

Harmadszor, hogy csak egy mester is a rezet meg ne merje aranyozni a hamisságnak eltávoztatásáért, se penig az üveg követ az aranyba be ne csinálja, mert valaki azt mívelendi, az ő mesterségétől megfosztatik. Azonképpen büntetessék, ha valaki az ő művére hamis avagy álpöcsétet nyomna.

Negyedszer. Valamely jövevény avagy szolga, ezen mesterségben levő a mi városunkba bejövend, tehát az olyan tartozzék a mesterek közül egyet egy egész esztendeig szolgálni hogy jobban mind hiréről, mind erkölce felül és az ő mind széljel járásában való dolgairól bizonyosbak lehessünk.

Továbbá hogy ha az ilyen jövevény avagy szolga mesterré akar lenni, tehát tartozik az ő jó hirének, jámborságának bizonyosságát és a hol tanult a czéh mestereknek levelét adni, és a nemzetség levelét is mutassa meg, melyet mikoron előad, azután osztán az ő mesterségének és tudományának megmutatására csináljon mester remeket. Tudni illik egy bokor kupát, egy helmes pöcsétet és egy arany gyűrűt, kiben csináljon hat avagy nyolcz szegű követ, úgy hogy a kő alatt való folium alá a víz be ne hathasson, hol ezt meg nem tudja csinálni, méltatlan legyen a mesterségnek föl vételére. Ha penig méltó leszen a mesterségre, adjon a czéh ládjába nyolcz forintot, avagy egy gíra ezüstöt, végezetre a czéh mester tartozzék az ilyen embert beiratni a mi polgár társaságinkba. Azután az ötvös mestereknek egy jó ebédet adjon, és az ő mesterségének első esztendeje után megházasuljon.

Ötödször. Hogy egy ötvös mester is a czéh kívül ne míveljen, minek előtte a szolgálatban, adófizetésben és a mesterek társaságukban nem számláltatik, ha ezt míveli, az ő mesterségétől megfosztassék.

Hatodszor. Hogy egy ember is a mi ötvös mesterink kívül az utczákon avagy piarczon új ezüst marhát ne áruljon, hanem csak a szabad sokadalmakban, mert ha eféle marha találtatik, két fele a bíró részére és a mestereknek részére osztatik.

Hetedszer. Senki mesterek közül egyik a másik megfogadott művét el ne csalja, és meg ne fogadja, mert ha azt művelendi, először két forint a büntetés, ha másodszor is míveli, négy forint, harmadszor nyolcz forint. A ki peniglen fejéren megcsinálja, tehát ne légyen szabad máshó vinni, hanem az aranyozza meg is.

Nyolczadszor. Hogy egy mester is a másik mesternek szolgáját avagy inasát el ne hitesse, avagy alattomban magának ne híjja, mert általán fogvást mesterség nélkül legyen.

Kilenczedszer. Ha valamely ember a mestereket be akarná gyűjteni valami dologért, tehát a czéh mester tartozzék begyűjteni őket és az a személy tartozzék harminczhárom pénzzel a czéh ládjában.

Tizedszer. Hogy egy mester se merjen menni valamely ezüst marhának megböcsülésére, avagy mérésére a czéhmester híre nélkül, mert ha egyszer míveli, két font viasszal büntettetik. Ha másodszor, négy fonttal, ha ugyan vakmerőségből elmégyen benne, vessék ki az uramat a mesterségből. Hogy ha pedig szabadsága leszen a czéh mestertől efféle ezüst marhának böcsülésére, avagy mérésére, minden gíra ezüsből vegyenek öt-öt pénzt, többet se vegyenek, és efféle pénzt adják a czéh ládjába.

Tizenegyedszer. Hogy egy mester se tarthasson három szolgánál és három inasnál többet. Hogy ha penig a mesterek közül vannak szegények, az ő lölkiismeretek szerint lássák meg a czéhmesterek, hogy azok is legény és apród nélkül ne legyenek.

Tizenkettődször. Ha valami apród akarna más mesterhez menni tanulának okáért, ki még az ő apród esztendeit más uránál ki nem töltötte volna, de csak valami bosszuságból hagyja el az ő mesterét, tehát a mesterek közül senki nála ne tartsa, birságnak büntetése alatt.

Ismét. Senki ne merjen inast mívre fogni, hanem csak a mestereknek híréből, akaratjából és végzéséből.

Tizenharmadször. Hogyha valamely legényt avagy inast lopásban fognak, tehát az olyan inast avagy legényt az czéhnek törvénye szerint megbüntessék. Tudniilik ha legény lészen, az ő szolgálái társai üssenek hármát-hármát rajta. Ha pedig inas lészen, az ő inas társai üssenek kettőt-kettőt rajta és úgy békével bocsássák.

Tizenegyzedször. Hogy ha valamely mester az ő szolgáját el akarja ereszteni, tehát két héttel az előtt tartozzék neki megjelenteni, annak utána mind a mester az ő szolgájának elbocsátásának okát és mind a szolga az ő mesterének elhagyásának okát tartoznak a czéhmester és mind a több mesterek előtt megjelenteni és azután ezeknek végzésekből békességgel elbocsájthatja.

Tizenötödször. Egy szolga se merjen avagy az urának műhelyében, vagy utcán, vagy piacon semminemű ezüst marhát avagy követ magának venni, hanem csak az urának engedelmeiből, mert ha azt mívelendi, kivettessék a czéhből és a társaság közül.

Tizenhatodször. Hogyha valamely szolga akarná az ő urának leányát házasságra magának venni, avagy az ő asszonyát, az ő ura meghalván, félmester asztallal tartozik. Azonképpen hogy ha valamely ötvös mesternek fia, ki a mívet tudná, akarná oly embernek leányát venni magának, ki nem volna ötvös mester, fél mester asztallal tartozzék. De ha oly embernek leányát, avagy feleségét, ki az ötvös mívet tudta volna, feleségül veszi, egész mestersége legyen, és semmit se fizessen. Annak fölötté egy öreg inas se lehessen oly, (ha szakállas lenne is) hogy négy esztendőnek alatta befogattatnéjek.

Tizenhetedször. Hogy ha valamely asszony állat az ő urától özvegyen marad, tehát egy egész esztendeig a művet szabadon űzheti, de tovább nem lészen szabad.

Tizennyolczadször. Hogy senki tudván, vagy egy házból, vagy egyéb ... ezüst és egyéb lopott marhát meg ne vegyen, sőt inkább, ha valamely jelen megismerheti, titkon tartozik a város bírójának megjelenteni, mert ha különben cselekedik, mesterségétől megfosztatik.

Tizenkilenczedször. Hogy ha valamely közdolog, ki egy gira ezüstre böcsülendő volna, valamely mesternek történendik, tehát a czéhmesternek az ő mester társaival egyetemben legyen szabadsága reá, annak meglölésére és elvégezésére. Hol pedig a személy meg nem elégednék rajt, legyen szabadul vinni az dolgot a város bírója elejbe, mely dolgot a czéh mesternek igazán és hiti szerint köllessék elő beszélleni. A mester embereknek pedig ne legyen szabad megesküdniük.²¹⁹

Huszadször. Hogy ha valamely mester az ő mívét czéhmesterhez viendi megpróbálni és a czéhnek pöcsétének reá ütésére, tehát az olyan ember tartozzék minden gira ezüsből négy-négy pénzt adnia, kit adjanak a czéhnek ládjába.

Huszonegyedször. Hogyha valamely mester avagy legény a könyörgést és imádságot elhalgatja és reá nem mégyen a szentegyházban, tehát egy gira viasszal tartozzék az a személy.

Huszonkettődször. Hogyha a czéhmester valamely mesternek avagy szolgának valamit parancsoland, és nem míveli, avagy a czéhbe híjja és nem mégyen, először egy gira viasszal büntetessék. Másodszor kettővel, mely tartozik a templomba. Harmadszor az ő engedetlenségének vallja érdemét, vessék ki a mesterségből, ha pedig csak társ lészen, a czéhből vessék ki.

²¹⁹ A céhmester egy gira értékig bíráskodhatott, fellebbviteli bíróság a város hatósága volt.

Huszonharmadszor. Az ifjak közül akár mesterlegény avagy társ legyen, válasszanak decuriót maguknak, hogy a szegény mestereknek, kik avagy betegek, avagy megholtak, avagy elevenek lesznek, a czéhnek pénzéből gondját viselje.

Huszonnegyedszer. Ha valamely ötvös mesternek avagy háza népe, avagy legénye avagy ő maga kimúlik ez világból, tehát minden ötvös mester az eltakarásán ott legyen jelen, tudniilik a bizonyos órának jelenésén. Ha pedig ki el nem jönne, legyen büntetése egy lat ezüst, mely büntetés tétessék a czéhnek ládájába. Hogyha pedig a mi rendünk kívül más czéhbeli meghal és ami czéhünk tisztességes eltakarására hivatnék, tehát a mi jelen voltunkért tartoznak egy tallérral és az is a czéh ládájába tétetik. Hogyha pedig valamely mester meghalna a mi rendünkből és fia maradna, a fiát is ha meghalna, a mi czéhünknek kölletik elkisélni.

Huszonötödször és utólszor. Hogy egy mester se merjen magának három gira ezüstnél többet venni, hanem ha többre talál, tartozzék megjelteni a mestereknek és ha akarják venni, vegyék meg. Hol pedig nem, szabad légyen mind azt magának megvenni és fölmívelni.

Költ ez levél Szent György napján, Pesten ezerötszáz huszonkilenczedik esztendőben.

Nos itaque considerantes nihil ad conservandam humanæ vitæ societatem utilius in republica Christiana reperiri, quam quotlibet status et ordines vocationis suæ certas normas habere, ex eoque cum non solum externos, verum etiam quosvis cives et incolas, artificesque mechanicos in dicto oppido nostro Papensi existentes et commorantes in bono ordine et modo conservare integrum habeamus. Propterea demissa seu humillima præfatorum magistrorum aurifabrorum supplicatione, utpote justa et legitima exaudita et admissa, præscriptos articulos seu leges et constitutiones modo quo supra nobis exhibitas præsentibusque literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali insertas et inscriptas, quoad omnes earum continentias, clausulas et articulos, eatenus quatenus eadem rite et legitime existunt emanatæ, viribusque earum veritas suffragatur ratas, gratas, et acceptas habentes, pro prædictis magistris aurifabribus antelati oppidi nostri Papensis eorumque successoribus modernis velut et futuris perpetuo valituras autoritate nostra palatinali et locumtenentiali, qua pleno iure fungimur, approbavimus, ratificavimus, imo approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum pendentis et secreti sigilli nostri munimine roboratarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum in prædicto nostro castro Papensi, die decima sexta mensis Julii, anno domini Millesimo sexcentesimo vigesimo octavo.²²⁰

Comes Nicolaus Esterházy, m. p.

Joannes Nyéky, m. p. (L. S.)

²²⁰ Kelt a fentebb említett pápai várunkban, 1628. július 16.

III.

1608. november 11. Pápán, Enyinghi Theöreök Ferenc a pápai borbély cég levelét megerősítve kiadja. Hártyán.

Az mi eleink amiképpen éltenek az czéh levéllel, mi is úgy akarunk élni igazságos jó végezés szerint, Teöreök István urunk ő nagysága engedelmeiből és parancsolatjából.

Bizonyos okokért akarjuk a törvény szerint való czének köztünk való épülését, egyezségét és tisztességes megmaradását, és nem akarjuk, hogy köztünk valami gyűlölség, irigység, egymás ellen való felfuvalkodás és egyenetlenség találtassék a mi mesterségünk szerint, hogy se Istenünknek, se városunknak, se urunknak ő nagyságának, sem pedig a közönséges keresztén embereknek ellenek tehetségünk szerint ne vétsünk, hanem inkább azt akarjuk, hogy az egyezés, csöndesség és békesség a czé törvénye szerint köztünk megtartassék, hogy eképen jó lölki ismeretből mindeneknek mesterségünk szerint szolgálhassunk, nem kendiségből, nem irigységből, nem boszúságból, sem felfuvalkodásból, hanem mint az országban való jámbor és megpróbáltatott czébeli mesterek szoktanak élni, mi is azokat akarjuk követni.

A mi articulusainknak és czéhünknek rőndi ez:

Hogy a mely mester legény akár nős, akár nőtelen legyen, s mesterré akar lenni, ilyen okkal lehet mesterré, hogy először czé mesterét megkövesse, azonképen a czébeli mestereket is. Azután ekképen szóljon: tisztelendő mester uraim, látja kegyelmetek mind személyemet s mind magam viselését, ha az kegyelmetek tetszése és ítéleti engedi, én is kegyelmetek közibe adom magamat, és kegyelmeikkel mindenben egyet akarok érteni a czé igazsága és próbája szerint.

A próba pediglen ez: Dealdea scrutium flanstroma. Nagy érlelő, kit Deaquilumnak hínak. Sebhez való vörös flanstrom. Szederjes Deakorium, új sebhez való szürke ír. Ezeket a próbákat jó módja szerint megcsinálván, akármely borbély legény legyen, a ki magának való mester akar lenni, lehet.

A mestereknek pedig tartozik mesterasztalt adni, annak fölötte három aranyat a czé ládjába tegyen.

Ismét ha borbély legény köztünk itt Pápán lakik, és magának akar lenni (a mint imár meg vagyon írva) a próba megpróbálás szerint, de az is kívántatik, hogy fél esztendő mulván megházasuljon, és tanuló levelét s nemzetség levelét megmutassa a böcsületes czé előtt, kinél tanult s hova való jámbor nemzet, annakutánna ezeket meglátván megmaradhat.

Továbbá a mi öreg mesteri állapotunk és igazságos törvényünk azt mutatja, hogy valamely köztünk való mester oly czégéres vétekben esnék, ki miatt czében nem lehetne, és annak utána idő mulván ismét a tisztességes czébe akarná magát beadni, ilyen móddal beállhat: hogy először az úr Istent megkövesse, azután az urat ő nagyságát, végre a czének keresse kedvét.

Ismét, ha mely mesternek sebese vagyon és a sebes az ű mesterének tanúsága, vagy szerszámának a fogyatkozása miatt, avagy az ő sebének meggyógyítására elég nem volna, hogy ismerné, és hogy a sebes más mesterhez akarna menni, a mesterek egyben gyűljenek, de annak a mesternek akaratiából, és az tartozzék a mestereknek ötven pénzzel a czé ládjában.

Tábla járástúl, a ki miatt táblának köll járnai, akár mester, aká sebes legyen, annakutánna a mesterek annak a mesternek munkáját megböcsülvén és a sebes tartozzék megfizetni annak az ő előbbeni mesterének munkájárául, mely meglevén, a kihez a sebes akar menni, szabad vele.

E mellett valamely mester legény az ű jámbor urát el akarja hagyni, az előbb tizenötöd napra urának megjelentse, hogy mihelye²²¹ mester legény nélkül meg ne fogyatkozzék. Ha pedig másunnét jönne oly mesterlegény, kinek bizonyáglevele nem lenne, és társposharat meg nem adta volna, a helyben való legények megvehetik rajta a társposhárt; és ha megadja, munkát adjanak neki, ha pedig nem, hát tizenötöd nap föltilthatják és nem léssen szabad munkálkodni.

Végezetre, ha mester legény itt Pápán köztünk munkálkodik és mihelyt elhagyja és elmegy, az országban levő czébeli mestereknek röndölések szerint, a mint egyéb helyeken is élnek, nem szabad munkálkodni itt köztünk esztendeig s két nap. Az után idő eltelvén, megmaradhat a kinél akar.

Az inasoknak is ilyen regulájok vagyon, hogy valamely inas jámbor mesterhez akad, nála jámborúl és tisztességesen szolgáljon az ő szegődségének esztendeig. De az ű ura is és mestere ötöt megruházza. Annak utána esztendeje kitelvén, szabad tanuló tisztességes levelet adjon neki. Ha pedig esztendejét félben hagyja és elmegy urátúl, abban a helyben senkinél meg ne maradjon. Ha valaki a mesterek közül halálos betegségbe esnék, hát az öreg mesterek közül kettő éjjelre tartozzék oda menni és ott lenni nála éjszaka. És hogyha elmulatja az ot való hálását, egy funt viasz büntetése. Ha pedig meghal az öreg mester, akképen ötven pénz birsága, ha a temetést elmulatja.

Ekképpen mester legényeknek és inasoknak is regulájok: Urához ha inas beszegődik, az ura a beszegődségért huszonöt pénzt fizessen. A ki pedig a czének engedetlen, négy forint büntetése. És ne legyen szabad munkálódni neki tizenötöd napig. Azután ha meg akar egyesülni a czével, keresse kedvit az urnak ő nagyságának, azután a czének, s megmaradhat jó móddal.

Actum Papa in festo Sancti Martini episcopi atque confessoris, anno domini Millesimo sexcentesimo nono.²²²

Stephanus Theöreök de Enningh, m. p.L. S

Öreg mesterek, a kik próbájokat és mesterasztalukat megadták:

Kanisay Barbéli Bálinth
Kaldi Barbeli Thamás
Csepregy Barbeli Mihály
Kolosváry Barbeli Péter
Guhardus Mark
Krakkay Barbeli Gáspár
Papay Barbeli Péter
Tarnoczay Barbeli János²²³

²²¹ mihelye

²²² Kelt Pápán, Szent Márton püspök és hitvalló ünnepén, 1608. november 11.

²²³ 1609. október 20-diki kelettel az Esterházy levéltár f. 5. N. 1. számú irata alapján részleteit Kiss István is kiadta, Kiss, 1996. 185. p.

IV.

1606. március 30-án, Pápán, Enyinghi Török István a pápai csapóknak megengedi, hogy mint régen volt, újra céhet állíthassanak és a céhen kívül álló vidéki csapók készítményeinek árulását eltöltje. Hártyán.

Nos Stephanus Teoreok de Enningh comes perpetuus comitatus Hunyadiensis, et sacrae Caesar. Regiaeque Majestatis Capitaneus supremus praesidii Papensis memoriae commendamus tenore praesentium quibus expedit universis, quod venientes nostri in praesentiam prudentes ac circumspecti magistri fullones in oppido nostro Papa commorantes et cohabitantes, nobis exponere curaverunt, quomodo forent non nulli fullones extranei sive forenses in oppidum nostrum Papa ingredi, ibique aliquantisper in hospitibus demorari, ac labores eiusdem magisterii exercere, tandemque pro libito eorum abire consuevissent. Quod ipsorum magistrorum fullonum in eodem oppido nostro Papa commorantium praedudicium et damnum cederet manifestum, supplicantes nobis humiliter, quatenus ipsis de remedio providere, caeteramque liberam, in quibus olim praedecessores eorum uti solebant, eisdem magistrorum fullonum concedere dignemur.

Unde nos accepta supplicatione eorundem magistrorum fullonum, tanquam iusta, licita, eisdem dedimus ex gratia nostra et concessimus, anuimusque per praesentes, quod ipsi magistri fullones ad instar et similitudinem magistrorum fullonum in oppido nostro Papa eorundem praedecessorum caeteram liberam habere, et in eorum medio magistrum aut magistros caeterarum eligere et constituere plenam habeant potestatis facultatem. Ut autem ab infestatione impedimentoque fullonum forensium et divagorum praeservati habeantur, qui et tam occulte sine scitu magistrorum fullonum emere, et ex eo labores suos exercere solebant, imposterum si in oppido nostro Papa huiusmodi divagi et forenses vel extranei inveniuntur, et inter magistros fullonum sese non associaverint, plenariam et omnimodam potestatis facultatem habeat collegium seu caetera magistros fullonum mulctam seu bursarium consuetum a talibus exigendi.

Quorum supplicationes tamquam licitas et iustas acceptavimus, approbavimus, roboravimus, et confirmavimus in omnibus punctis et clausulis. In cuius rei testimonium, et firmitatem perpetuam, praesentes literas nostras sigillo nostro quo utimur consignatas, et manus subscriptione roboratas ipsis magistris fullonum dedimus et concessimus.

Datum ex arce nostra Papa, penultima die mensis Martii, anno 1606.²²⁴

Stephanus Theöreök de Enningh, m. p.L. S

Nicolaus Nyari, m. p. (L. S.)²²⁵

²²⁴ *Kelt a mi pápai várunkban március utolsó előtti napján, 1606. évben.*

²²⁵ *A pápai Esterházy levéltárban őrzött egykori eredetiről szintén közölte Kiss István. (Egykori jelzete: f. 6. n. 1) Kiss, 1996. 179-180. p.*

1608. március 31-én, Pápán. A csapó céh tagjai törvényeiket és rendszabályait Thóti Demeter deák, Pápa város jegyzője által, írásba foglaltatják s a város főbírája által, megerősítetik.

Anno 1608. 31. Martii. Leges et statuta fullonum in oppido *Papa* cohabitantium.

Lecta per Demetrium Thoti juratum notarium ibidem manu propria.²²⁶

Anno 1608. 31. Martii.

Mi Pápán lakozó csapó mesterek, úgy mint Kakas Mihály, Csapó György, Kútsár János, Csapó Márton, Csapó Benedek, Fegyveres Péter, Csapó András, Otarczy Péter, Kis Mihály, Orbán Péter és többen ugyanazon czéhbeli csapó mesterek.

Mivelhogy a mi czéh levelünk a háborúságnak idején a sok zűrzavar időben²²⁷ elveszett volt, hanem mostan ebben az 1608. esztendőben magunk gondolatjából a mi kegyelmes nagságos urunktól Enninghi Theoreok Istvántól, suplicatiónk által fejér hártján keze írása és pöcsétje alatt megnyertük és megconfirmáltattuk, adván ő nagsága levelében teljes hatalmat az engedetleneknek és visszavonóknak megbüntetésire, de mivel abban az ő nagsága levelében rendtartásink meg nincsenek írva, azokat minnen magunk között articulusok szerint megíratuk a böcsületes Demeter deák városunk notariusának keze írása alatt. Mely levelünknek megpöcsétlésre egész mesterségül a mi böcsületes urunkat a pápai főbíró Rausser Gergelyt és annak előtte való főbírákat Szij Ferenczet, hogy e mi czéh levelünket jövőendő és mostani megmaradékainknak használatjára megerősítsék és megconfirmalják.

Sequuntur Articuli.

1° Hogy öszve gyülekezvén a csapó mesterek, minden szent György nap²²⁸ után való vasárnapon válasszanak közöttük egy czéh mestert és melléje egy dékánt és mind a kető esküvésekkel kötelesek legyenek a czéhnek és nekik az egész czéhbeli mesterek engedelmesek legyenek.

2° Mikor a czéhmester gyűlést akar tenni, és a táblát kibocsájtja, mely az egész czéh táblája, száz bécs birság alatt ha valamely mester a megnevezett órára bé nem menne, megvehesse rajta a czéhmester azt a birságot, másodszor is azonképen, harmadszor az engedetlenségre mesterségit vesztí el. Mikor halott vagyon, akkor is úgy cselekedjék.

3° Ha valamely mester megbetegednék, tartozzék a czéh mester két mestert annak őrzésére adni, azoknak két pénz ára gyertyát adjon és egy pint bort. Ha pedig mester legény betegszik meg, mester legényt adjon, ha inas, inast adjon.

4° A czéh mester négy forintig adósságot kiszolgáltathat, de ha az adósság több leend, az a bíró elejbe megyen.

²²⁶ Thoti Demeter Pápa városának volt a jegyzője ebben az időben.

²²⁷ 1594-ben a törökök elfoglalták Pápát, a birodalmi seregek 1597-ben felszabadították, 1600-ban tört ki az ún. vallon lázadás.

²²⁸ Április 24.

5° Ha valamely mester egyik a másiknak árúiban szöktetne, mikor gyapjút vesznek, és egyik a másiknál többet ígérne érte, a czéhmester azon vehessen száz bécs birságot, másodszor úgy, harmadszor mesterségét vessze el.

6° Ha valahonnan gyapjút hoznak be a városra, a mestereknek, ha értékek és akaratjuk leszen reá, megvegyék és önmaguk között elosszák. Ha pedig az szorúságért meg nem vehetik mindjárt, tehát a piaczon harmadnapig álljon és ha akkor is meg nem vehetik, azután a kinek akaratja leszen reá, megveheti.

7° Ha valamely mester szűrt csinál és a mellékinek egy avagy két járás hiját hagyja, és a czéhmesternek hírvél lenne, azon a czéhmester vegyen elsőben száz bécs birságot, másodszor annyit, harmadszor is ha úgy találta, mesterségét veszti el.

8° Ha valamely mester egyik a másik munkását avagy szolgáját elhitelné, annak első büntetése száz bécs, másodszor annyit, harmadszor mesterségét veszti el.

9° Ha valamely csapó mester másunnan bejönne és a mesterek közibe nem akarná magát adni, hanem a czéhnek engedetlen lenne, annak a czéhmester szűrét elvehesse és az engedetlenségért a várba beadja.

10° A szűr kallónak minden mester egy vég szűrtől adjon 92 pénzt és ételt, ha valaki többet adna, annak birsága száz bécs.

11° Minden mester egy szűr beltől a fonyónak adjon öt pénzt és ételt, a tépőjének is egy szűr beltől öt pénzt és ételt, a ki megcsapja is, öt pénzt és ételt, a ki pedig ételt nem kíván, annak adjanak tíz pénzt.

12° Minden mester, a ki melléket fonat, a mellék fonyónak adjon száz bécs, a ki pedig ételt kíván, 25 pénzt. A ki pedig följobb ad, a birsága száz bécs, másodszor is annyit, harmadszor mesterségét vessze el.

13° Ha valahonnan mesterlegény bérjönne, tehát az a czéhmester házához menjen, és harmadnapig ételt adjon neki, annak utána pedig a mely mesternek nagyobb szüksége lészen, a czéhmester annak adja.

14° Ha valamely mester mesterségét követné, tehát a czéhmester az egész mestereket egybe gyűjtse, és a ki magát bé akarja adni a czéh köribe, az adjon elsőben két kappant aprón vágva, egy ludat gyömbéres lével, öt font tehát hús pecsenyét, tíz czipót, hét pint bort és 3 forintot.

Azt végeztük egész czéh akaratjából, valaki ezután beadja magát a czéhbe és fölköveti, tartozik, adjon tíz forintot, de hogy kisebbik fia legyen itt valónak fel ... 15. Ugyan azon mester úgy mint öt forint, de semmit nem egyebet, hanem 25 d. fölebb. (?)

15° Ugyanazon mester levelével megbizonyítsa, hogy czéhes helyen és hol tanult, ha pedig meg nem bizonyíthatja levelével azt, tehát annak a mesterségét újonnan fölkövetni kényszerítetik, a czéhbe adjon 3 forintot, egy tál étet, öt czipót, két pint bort.

16° Ha valamely mester egyik a másikat tiszteletlen szóval illetné, tehát a czéhmester azon a panasz pénzt megvegye és törvény szerint a szitokért is száz bécs birságot vegyen, másodszor annyit, harmadszor mesterségét veszti el.

17° Ha valaki a mesterek közül a lélekével szitkozódik, jó bizonyosság alatt annak büntetése 4 frt, a ki meghallja is és meg nem mondja, annak is büntetése 4 frt, a czéhmester ha elmondja 8 frt, mivelhogy ő viseli az egész czéhet és tanítja.

18° Ha valamely mester egyik a másik műjét alázná, annak büntetése száz bécs, másodszor is úgy, harmadszor mesterségét veszti el.

19° Minden mester, a ki magát beadja a czéhbe, az a czéhbe beesküdjék, hogy igazán él a czéhnek igazságával, a ki pedig nem mester és nem tanulta a mesterségét, annak a czéhbéli mester se szűjjön, se kalljon.²²⁹

20° Minden ifjú mestert a czéh feleség nélkül a czéhben tarthat esztendeig, de esztendő mulván ha meg nem házasodik és a nélkül akar élni, mestersége annak letétetik mindaddig is, míg felesége nem lesz.

21° Minden ifjú mester, ki akar beadni magát a czéhbe, addig annak mestersége fel ne adassék mind addig, míglen bizonyos tanuló mester levelit meg nem hozza.

(P. H.)

VI.

1744. március 9-én, Pápán, az összes Dunántúli csapó céhek képviselői - nevezetesen a fehervári, palotai, veszprémi, tapolcafői, tatai, szombathelyi, egerszegi, kapócsi, győri, tapolcai és uzorai céhek - egybesereglettek s itt iparukat érintő több fontos ügyben kötelező határozatokat hoztak. Különösen a gyapjívásárlásra nézve valóságos ligát alkottak. Ez lenne tehát az iparos kongresszusok legrégebbje.

Mi alább megírttak: Dunán innen levő böcsületes nemes Csapó céhek concurrálván Pápa privilegiált városába mesterségünknek igazságos további jó folytatása s helyes rendtartása végett és közölvén praevie magunk előtt viselt kívánságunkat egymással, condescendaltunk és léptünk egyenlőképen illetén contractusra s állhattosan egy értelmünk szerint való magunk jövőendőbeli elkötelezésére; úgymint:

1mo Hogy az mesterségünkön kívül levő kereskedőktől hozattatott gyapjúnak alkujában, úgy hozván a közönséges jókívánság magával, egyik nemes czéh a másiknak akármi módon, annak vagy fölverésével, avagy pediglen előbbi elfoglalással kárt ne tegyen, sem pedig a czéh mestereknek hírek nélkül artikulusunk szerint is abban szabad ne légyen alkunni és valamit végezni.

2do Ezen gyapjú vásárlásnak alkalmatosságával midőn egy helységben vagy is háznál bennünket össze érkezni történék, egyik szomszédbeli s egyenlő czéhbéli társ a másikára hogy föl ne verje, sőt inkább egymás közt az iránt beszélgetvén maga értelmét és tanácsát adja felüle kiki, s igazán az illetén előttünk levő dolog végett traktáljunk.

3^{tio} Hogy ezentúl a minemű mesterségünkön levő szabad vándorló legények fognak taláztatni, s vándorlani kíváncsoznak, tartozzanak szükségesképen maguk tanuló leveleit a becsületes nemes czéhtől kiváltani, a hova pedig vándorlásával megyen, azonnal az ott levő czéhmester kezébe adni, és mindaddig, valameddig más helységben való menése, vagy is czéhben adása nem lesz, azon czéhmester kezénél hagyni tartozzék egyenlőképen.

²²⁹ Szűjjön és kallózzon.

4to Ezentúl midőn az inas esztendeit kitölti, előbb föl se szabadíttassék, míglen maga tanuló levelét a böcsületes s nemes czéhtől, kinél mesterségét kitanulta, ki nem váltja, tartozzék pedig azon czéhbéli mester, a hol tanult, levelét megírtni, mindazonáltal taxája a hozzá való nemes czéh pöcsétjének úgy mint florenus 2. fogja magát illetni az inast.

5to Minthogy articulusunk is azt tartja: hogyha ámbár ember kort ért volna is az inas, ki ezen mesterségre akar állani, négy esztendőkre beállani mind nekie megengedtetik, mind pedig az böcsületes s nemes czéhnek azon alúl befogadni szabad ne légyen, egyébaránt kisebb idejére való nézve tekintvén az olyannak esztendeit alkalmaztatik bevétele és fogadása az ő idejéhez.

6to Ezek után hogyha az inas egy helyséből beszegődtetése után el találna szökni, tehát máshutt azt beszegődtetni szabad ismét ne légyen, hanem a honnan kitudódni fog elmenetele, igazíttassék azon helyre vissza.

7mo A mester legényeink midőn aratásra akarnak menni, messzebb való útra két héttel előbb, közelebb pedig az ő idejében elmehetnek, úgy mindazonáltal, hogy mihelyest aratását elvégzi, visszajönni nekie kölletik. Egyébaránt ha munkáján túl csak egy holnapot eltöltene, nyári olyas időben a hol mulatott, a telet is ott tölthesse, és sehol műhely nekie ne adattassék.

8vo Hogy ezentúl egy mestertársunknak ne légyen szabad leányt avagy asszonyt fonyóúl befogadni, ha csak esztendő számra bé nem szegődik, és azt is úgy, ha tiszta személy lészen. Kivévé a mester ember, nem különben szürszámos gyermekeit és feleségeit, kiknek fonyóúl szolgálni mindenütt ellenben megengedtetik.

Melyeknek megerősítésére s jeles megtartására mind pedig szentül való megállására obligáltuk és ajánlottuk magunkat 24 forintig való vinculum és büntetés alatt, a minemű vinculumnak tíz forintja a templomé, item tíz forintja légyen az uraságé, négye pedig essen a böcsületes s nemes czéhnek.

Kirül is adtuk ezen subscriptionkkal és pöcsétünkkel való athenticált contractualis levelünket.

Költ Pápán, die 9na mensis Martii, anno Domini 1744.

Fehérvári nemes czéhből: Csapó Pál, Szabó János (P. H.)

Palotai nemes czéhből: Csáky Ferencz, Kovács Sámuel (P. H.)

Veszprémi nemes czéhből: Miklós András, Varjú Péter (P. H.)

Tapolczafői czéhből: Horváth István, Szömörey Ferencz (P. H.)

Pápai czéhből: Dursánszky Miklós, Horváth György (P. H.)

Tatai czéhből: Blaskovics Mátyás, Friktus Márton (P. H.)

Szombathelyi czéhből: Széll György, Pasiczky György (P. H.)

Kaposcsi czéhből: Kovács György, Lendvai István (P. H.)

És több czéhbéli uraimék közönségesen.

9no A mi pedig a tanuló levelit illeti, tehát a mesterember fia fél szerint tartozzék adni a pecsétől mint más külső fiúk.

10mo A mely mesterlegény vándorlásra akar menni, tehát tanuló levele mellé testimonialist váltson a nemes czéhtől a végre, hogy tudják meg, hogy mikor volt az elmenetele.

11mo Egy mester legénynek se legyen szabad sem szőlőt, sem kertet, sem tehenet, sem penig semmi nemű baromfiat is tartani.

12do Egy czéhben sem legyen szabad cantor szűrt a mester legénynek engedni csinálni.

Győri nemes czéhből: Szombat András és Tohajzer András (P. H.)

Tapolczai nemes czéhből: Szirágyi Mihály és Horváth György (P. H.)

Uzori nemes czéhből: Szabó Pál és Bányai Mihály (P. H.)

VII.

A céh legelső szabadalmi oklevele 1613. évi április hó 22-én, Pápa városában enyinghi Theöreök Istvántól megerősítve adatott ki. Hártyán.

Nos Stephanus Teörök de Enningh comes perpetuus comitatus Hunyadiensis, Sacratissimæ Cæsareæ Regiæque Majestatis Consiliarius, ac præsidii Papensis Supremus Capitaneus memoriæ commendamus tenore præsentium significantes quibus expedit universis.

Quod Johannes Zyiato et Mathæus Kovacs, inhabitatores huius oppidi nostri Papensis et subditi nostri, suis ac cæterorum magistrorum artium mechanicarumque clipeariorum nempe sellipariorum, coriariorum, politorum, fabrorum et serifabrorum in hoc oppido nostro degentium nominibus et in personis nostram venientes in præsentiam exhibuerunt et præsentaverunt nobis paria quarundam literarum privilegialium in transumpto literarum iudicis et iuratorum civium civitatis Regiæ ac liberæ Tyrnaviensis, Tyrnaviæ die decima tertia mensis Februarii proxime preterita sub sigillo eiusdem civitatis confectarum et emanatarum conscripta, primarum siquidem sacratissimi quondam principis et domini domini Rudolphi secundi, Dei gratia Romanorum imperatoris, semper augusti, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ etc. Regis, Archiducis Austriæ, ducis Burgundiæ etc. consensualium seu confirmationum in Arce Poseniensi decima septima die mensis Martii anno domini Millesimo quingentesimo septuagesimo octavo, alterarum vero Georgii Hraczoviczky iudicis, Andrea Aztalos capitanei, et ceterorum iuratorum civium prædictæ civitatis Tyrnaviensis similiter confirmationum una cum certis quibusdam articulis hungarico idiomate conscriptarum Tyrnaviæ feria sexta proxima ante festum Methardi episcopi²³⁰ anno domini Millesimo quingentesimo nonagesimo octavo, tertiarum autem Philippi Bihary, alias Kádas, similiter iudicis, et Joannis Latkoiizky capitanei cæterorumque iuratorum civium dictæ civitatis Tyrnaviensis itidem confirmationum, Tyrnaviæ die vigesima tertia mensis Junii in anno domini Millesimo quingentesimo octuagesimo quarto, suo modo confectarum et emanatarum, petentes nos debita cum instantia, ut easdem literas ac omnia et singula in eisdem contenta ratas, gratas, et accepta habentes, nostrumque benevolum consensum illis præbentes acceptare, approbare et ratificare, ac pro præfatis magistris artificibus contubernioque ipsorum innovantes perpetuo valituras confirmare vellemus.

²³⁰ Június 8.

Quorum petitione exaudita et admissa, cum et alioquin universos cives et artifices in hoc oppido nostro existentes in bono ordine et modo servari intendemus, præscriptas literas privilegiales, seu confirmationales non abrasas, non cancellatas, neque in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspicione carentes, quoad omnes earum continentias, clausulas et articulos eatenus quatenus eadem rite et legitime existunt emanatæ, viribusque earum veritas suffragatur, ratas, gratas et accepta habentes approbavimus, ratificavimus ac omnia et singula in eisdem contenta pro prænominatis magistris artificibus eorumque contubernio innovando perpetuo valituras, imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum in castro nostro Papensi vigesima secunda die mensis Aprilis anno domini Millesimo sexcentesimo decimo tertio.²³¹

Stephanus Theöreök de Ennyng m. p.L. S

Nicolaus Nyáry m. p. (L. S.)

VIII.

Az egyesült paizs- vagy kopjagyártó, nyereggyártó, csiszár, szíjgyártó, kovács és lakatgyártó céhek volt még egy 1613. évben kelt, úgy látszik házi használatra készült, magyar szabályzata is, mely úgy az egyes említett iparágakat érdeklő s külön-külön előadott érdekes szabályokat sorol elő, s nyelvészeti és egyéb közmívelődési tekintetben is kiválóan fontos.

Az papai Pays avagy kopja iartó, Nierég iartó, Csiszar, Szyiartó, Kovacz, Lakat iartó Mesterek cehinek Articulusi magyar nielvre deakbul fordítottak és írtak Papan 1613 esztendőben.

Az paizsgyártó, nyereggyártó, szíjgyártó és csiszár mesterek articulusi

Első articulus

Az paizsgyártó, nyereggyártó, szíjgyártó és csiszár mestereknek mint eleitől fogva volt, úgy ezután is egy czéhek legyen, magok között minden esztendőnként köz akaratból illendő czéhmestert válasszanak.

Az czéh-mester választásának pedig határa (mint eleintén is volt) Úrnap²³² után való vasárnap legyen.

²³¹ Kelt a mi pápai várunkban, 1613. április 22.

²³² Pünkösd utáni első vasárnapot követő csütörtök. (Vagyis a választás a pünkösd ünnepét követő második vasárnapon tartandó.)

Az czéhmesternek tiszti

I. Hogy az ű régi szokások szerint köztök való dolgoknak elintézéséért minden holnapba egyszer minden mestereket a maga házához hivatni tartozzék. És ha valaki túle megkerestetvén, az ű házához el nem jön, avagy magát ölegendőképen meg nem mentheti: tehát aféle két font viaszszal bírságotassék. Ha pedig valaki megkeményedett szívből és engedetlenségből a czéhmester hivatalját megveti, fizessen két forint bírságot a czéh ládába.

II. Hogy mindenik mesternek mihelét minden holnapba egyszer egyszer meg járja, és ha valamelyiknél oly mívet találhat, mely nem volna a czéhnek szokása szerint csinálva: tehát aféle mestert az egész czéhbéli mestereknek végezések és ítéletek szerint megbüntessen.

III. Ha valaki a megnevezett mesterségeknek mesteri közül magát a czéh ellen veti, és annak engedetlen leszen, avagy pedig a czéhbéliek közül valakit tisztességében megsért, avagy valami ollyat ellene mond, melyet meg nem bizonyíthat: aféle hat forint bírságon maradjon. Ha pedig ugyan mind végig az engedetlenségben megmarad s engedelmességet mutatni nem akar, érdeme szerint eféle a czéhből kirekesztessék.

IV. Ugyanazon czéhmesternek arra méltósága és szabadsága leszen, hogy a mesterek között tizenkét forint adósságig a bírónak bántása nélkül executiót, igazítást tehessen.

V. Ha valamely kívül való, ezen mesterségen levő Mester az ű városokba jövend, és az ű hírek nélkül titkon valamely háznál mívelend: tehát a czéhmester azt először a bírónak megjelenteni, azután a bírótól arra szabadságot kérvén, annak a kívül való mesternek minden mívét és marháját elvenni, és az ű közönséges szükségekre a czéhládába eltenni tartozzék.

Második articulus

A pais avagy koplya gyártó mestereké

A pais avagy koplya gyártó mesterek az inas szegődtetésben és a mester legényekkel való míveltetésben im illetén módot és rendet tartsanak:

I. A tanuló inas a mesterségért három egész esztendeig szolgáljon, minden házi szolgálatot véghez vivén, és ünnep napokon az eszközöket, szerszámokat és a megkészített művet őrizvén, kit a mester legények az festésre tanítani tartoznak. Az ű vétkejért pedig csak a mesterének leszen szabad megbüntetni, és a három esztendő alatt a mester ű maga a mesterségnek módját és rendit tartozik minden csalárdság nélkül neki megmutogatni és elejbe adni.

Három esztendő eltelvén pedig, a mester az inasnak illendő ruhát, avagy a ruha helyett két forintot és három paisokat adjon, ha szintén tovább nála nem akarna is maradni, melyről való akaratját mindazáltal nyilván kijelentse. Ha a három esztendő alatt az inas mesterét ölegendő ok nélkül (hanem ha vagy éhségtől készerítették, avagy valami illetlen dologra mesterétől indíttatnék, melyről a czéhmester előtt protestálván, szabadon elmehet) el akarná hagyni, túle elszöknék, elfutna, megkerestetvén meg nem térne: tehát aféle szökevény mindenütt üldöztethetik, megfogattathatik, és méltán meg is büntetethetik.

II. A mester legénynek egy kántorra²³³ két forintja járjon, és három új paisokat a mester szerszámjából csinálni szabad legyen, azonkívül pedig minden ó paisoknak és újonnan meg újítottoknak avagy foltoztattaknak jutalmából, árából a mester neki huszonöt pénzt adjon.

²³³ Tulajdonképpen évnegyedre. Az évente négyszer tartott un. kántorbőjtök tartamára, a szó a quattuor = négy magyarosodott alakja. (Húsvét előtti hatodik vasárnap, pünkösöd utáni szerda, szeptember 14 utáni péntek és december 13 utáni szombat.)

Ismét a mester a legényeknek, ha szintén hárman avagy legföljebb négyen lesznek is, mindennapi eledelt, úgymint a fölöstökömöt,²³⁴ ebédet, és vacsorát, minemű az ű magáé, szinte olyat adjon.

III. A mester az ű mester legényinek tartozik érdemlett tisztességeket megadni, ha ki pedig meg nem adja, két forinttal bírságoltassék.

Ha pedig viszontag a mester legények is az ű mestereket avagy annak feleségét böcsületlen szókkal illetnék, vagy magokat az ű hivataljok szerint nem viselnék, avagy valamelyik közülök nem viselné, tehát afélét méltán köll mesterségétől megfosztani és levéllel minden czéhes helyeken üldözni.

IV. Minden esztendőnkint a pais gyártó mester az ű mívében szorgalmatos legyen. Oly paisokat tartozzék csinálni, a melyek bőrről igen jól meg burítottak, meg enyveztetek, és szintén ötször szépen megkenyettettek legyenek. Mert ha kilemben cselekeszik, az rosszúl csinált paisok is túle élétettetnek, azon fölül pedig még az egész czéhtől reá vetendő bírsággal meg büntettetik.

Harmadik articulus.

A nyereg gyártó mestereké.

A nyereg gyártó mestereknek az inas és egyéb legények szegődtetésében e következő módot köll megtartani. Hogy tudniillik minden inas ű maga által arra össze hivandó mesterek előtt az ű mesterével megszegődjék, és ű nekie három esztendeig szolgáljon s a mesterséget tanulja.

Az ű mestere pedig mind az egész három esztendőkből ételt, ruházatot, három esztendő eltelvén pedig szabadságot és azon fölirül két forintot és két nyeret ű neki adni tartozzék.

Végezetre, pedig ha azon ű mesterénél cántor számra, mint a több mester legények, szolgálni és mívelni akar: tehát minden cantorra két-két forintja, és egy-egy nyerge, ha pedig hét számra: tehát minden hétre tizennyolcz nyolcz pénze járjon. Az is pedig mind ital pénzül övé legyen, valamit a mestere enyvével nem enyvez, a régi szokás szerint.

Az ű mesterének pedig érdemlett tisztességét megadja. És ha valami a mihelyből elvesz, ha több legénye a mesternek ű nálánál nem leend, tehát csak maga, ha pedig többen is leendnek a legények, mindnyájan együtt az elveszett marhát tartoznak megfizetni.

Annak fölötte minden mesernek az ű mesterségét szorgalmatosan kell gyakorlani, és minden nyeregbe két-két (avagy kettős) bőrt burítani: egyikkel enyveztessék meg a fa, és a másikkal buríttassék meg fölirül a nyereg. A ki pedig a nyeret kilemben csinálja, a nyerge is túle elvétessék s azon fölirül még a több mesterektől meg is bírságoltassék.

Negyedik articulus

A csiszár mestereké

Az csiszár mesterek a legények és inasok szegődtetésében ez rendet tartsák meg:

Hogy az inasnak szabadsága legyen két hétig az ű mesterénél a szegődség előtt lakni, próbálni, azután ha neki tetszik, jámbor mesterek előtt szegődjék meg; de a mestere ütöt három esztendőnél kevesebb időre be ne fogadja.

²³⁴ reggelit

Két esztendőre neki ételt és ruhát adjon, harmadik esztendőben pedig aztán tizenkét szablyákat, a legyen a maga tulajdon vasából, azokra tartozó minden egymás szerszám a mesteréből levén, magának csinálhat, de úgy mindazáltal, hogy azon közben a mesterének is az ő míve hátra ne maradjon.

A három esztendő elteltén pedig, az ő mestere a mesterek előtt neki tartozik szabadságot, és ha tüle el akar menni, tehát elbocsájtó szabad levelet is a czéhnek pöcsétje alatt adni az ő maga költségével.

Az mester legénynek minden héten tizennyolcz pénz fizetése legyen, úgy mind azáltal, ha megérdemli, hol pedig nem, tehát az ő érdeme szerint neki az fizetés adassék, és azon kívül hat hetekben szabadsága leszen a maga vasából, a több ahoz szükséges szerszámot a mesteréből vevén, magának egy szablyát csinálni.

Ha pedig akarhatja leszen, az ő mesterétől való elmenetelre: tehát tizennegyed nappal előbb tartozik az mesterének megjelteni.

Azonkívül az ő régi szokások szerint szent Mihály²³⁵ napjátul fogva mind húshagyó keddig²³⁶ az császár mesterek legényinek mindennap reggel három órakor a munkára fölkelni, estve pedig nyolcz óráig ülni és gyertyánál kell munkálkodni. Hogy ha pedig reggel a három órát elmulatják és amunkára föl nem kelnek: tehát az ő mestereka fölöstököm adástul szabados leszen.

Ha a császár legények valami hétnek két vagy három napján (második²³⁷ avagy harmadik napján) nem munkálkodnak, vagy valamelyik közülök nem munkálkodik: tehát azon az egész héten semmi fizetést ne vegyenek.

De ha jövevény legény történet szerint jönne, és bár csak az hétnek negyedik napján munkálkodni kezdene is: tehát egész fizetést vegyen, úgy mindazáltal, ha az a jövevény czéhes helen tanulta a mesterséget. Mert ha kilemben lészen a dolog, két hétnél tovább ő köztök munkálkodni neki szabad nem lészen.

Ötödik articulus

A szíjgyártó avagy fékcsináló mestereké

Az szíj gyártó mesterek az inasok szegődtetésében ily módot és rendet tartsanak:

Ha valaki közülök inast akar fogadni, tehát a czéhből való három avagy több mesterek előtt kell azt neki cselekedni és a féle megszegődött inas három, avagy ha kisebb és ifjabb leend, tehát negyedfél²³⁸ esztendeig tartozik szolgálni és a mesterséget tanulni.

Ennek az ő mestere illendő ruházattal legyen. És ha osztán az ő szegődségének határát eltölti, tisztességes ruhát, avagy a helyet neki két forintot adjon.

De viszontag a legény is a szegődség határán fölről tartozzék az ő mesterénél fél esztendeig szolgálni, kinek minden héten nyolcz nyolcz pénze és ha más legény is nem leend, az ital pénznek fele járjon. Ha pedig az mesternek ő kivüle más legénye is leend: tehát az ital pénznek csak harmad része leszen övé.

²³⁵ Szeptember 29.

²³⁶ Húsvét előtti hetedik vasárnap, utáni kedd.

²³⁷ A középkorban a vasárnap volt a hét kezdete, a második nap a hétfő volt.

²³⁸ Három és fél évig.

Eltelvén pedig az is a szegődség fölött való fél esztendő, ha tovább a legény akar ugyanazon ű mesterénél megmaradni és mívelni: tehát neki minden héten tizenhat hat pénze járjon, és az ital pénz mindenestül. De ha a fizetésért munkálkodó legények ketten lesznek: tehát az ital ént egymás között elosszák.

Az ital pénzen pedig ere csak azokat, melyek elő arasznyi bőrből lesznek. Mert a mi hosszabb bőrből lesz, a mesterrének az.

Ha az ifjú mester legény cantor számra akar megszegődni: tehát a mester minden cantorra két-két forintot, egy fékre való szíjat és az ital pénzt neki adni tartozzék.

Ha pedig maga az ifjú mester legény öreg mesterré kívánna tétetni, magának való akar lenni: tehát az ű mesterétől, a kinél tanult, attól való fölszabadulás után míg ismét három esztendő el nem tölt, addig neki magának munkáló mesterré lenni, sem a több mesterektől befogadtatni nem lészen szabad.

Annak fölötte senkinek a mesterek közül nem lesz szabad tizenhat forintnál, avagy pedig négy lóra való szerszámnál följebb való mívet befogadni. Ha valaki azért több lóra valót fölfogadja, a többit pedig az ű régi szokások szerint más mesterhez igazítani tartozzék.

Közönséges articulusok.

Ez következő articulusokat a föliről megiratott mesterek közül mindnyájoknak egyiről meg kell tartaniok.

I. Ha valamely látott hallott ifjú mester legény a mesterek közé akar bevétetni és magának lenni: tehát minekelőtte az a dolog meglenne, először is a város közibe magát beiratni, minden hívségre és engedelmességre magát a bírónak és a tanácsnak kötelezni,²³⁹ nemzetség levelét, azonképen tanuló levelét is előmutatni tatozzék. Azután a czéh ládába tegyen két forintot, a köszönő poharat és az szokott mester ebédet is megadja. Ha pedig valamely kívül való mester ez városba jöven, pénzül akarná azt megfizetni: tehát a köszönő pohár helyett négy forintot, és az mester ebéd helyett tizenkét forintot fizetni tartozzék.

II. A ki földi avagy kívül való mesterek közül, országos sokadalmakon kívül, senkinek nem lesz szabad az ű mesterségének mívét ez városba árulásnak okáért behozni. Egyéb kalmároknak és kereskedőknek pedig, kik a mesterségeknek nem mesterei, nem hogy sokadalmaknak idején, de még valami egyéb időben is sem titkon, sem nyilván eladásnak okáért ide behozni nem lesz szabad.

III. Ha valaki e városba elárulásnak okáért oly eszközöket, szerszámokat, materiákat hoz, melyek az ű mesterségekhez szükségesek: senki azokat maga számára meg ne vegye, magának ne tartsa, hanem tartozzék a czéhmester házához elvinni, három nap alatt a több mestereknek is megjelenten, és azokkal, a kik azok nélkül szükölködnek, közleni. A ki pedig ű közülök kilemben cselekedik, két forinttal birságoltassék.

IV. Ha e megiratott mesterségeken levő valamely mesterlegény e városba jő és itt munkálkodni akar, tehát e féle ne szálljon az ű mesterségén levő mesterhez, hanem valakihöz máshoz, és ű mesterségén levő ifjú legényeket magához hivatván, dolgát nekik megjelentse, kik tisztek szerint neki mestert keresni tartozna. Elkezdvén mindenkor az első és legöregebb mestereken mind az ifjabbakig, és osztán a kinek közülök legénye nem leend, annál két hétig maradjon és próbálja a szállást és ha neki tetszik, szabadon vele megszegődhetik.

²³⁹ Meg kell szereznie a városi polgárjogot.

V. Ha valaki ű közülök a más legényét avagy inasát akármilyen szín alatt magához hitegetné és elcsalná: tehát a féle ölegendő bizonyossággal meggyőzöttetvén, minden engedelem nélkül vegyenek két forintot rajta, azt tegyék a czéhládjába.

VI. Ha valamely nőtlen ifjú mesterlegény magának kezd lenni és a mesterek közibe bevétettetik: tehát ő neki régi szokások szerint egy esztendő engedtessek megházasulásra és a mester ebéd megadásra; ki ha az egy esztendő elforgása alatt meg nem házasuland, és a mester ebédet meg nem adandja: tehát nem lesz neki [szabad] azonközben a mesterséget ű köztük gyakorlani.

VII. Mindenik ű közülük, minekelőtte mesterré tétetik és magának leendő, tartozzék (a mint eleitől fogva szokás volt) az ű mesterségének szokott jelenségét adni, azaz mester darabot avagy remeket csinálni, úgy, a mint a czéhmestertől neki eleibe adattatik, és ha azt szép helyesen meg tudja csinálni: tehát méltán a mesterek száma közé be kell vétettetni.

VIII. Hogy ha valamely ű közülök megbetegedik, a czéhmesternek kell kettőt magok közül éjeli virrasztásra melléje adni. Ha pedig a betegnek nagy szükséges állapota kívánná, még pénzt is ideig a közönséges ládjából neki kölcsön adni, és ha meghal, az ű testét tisztességesen eltemettetni tartozzék.

A kovács mesterek articulusi.

I. Valamely mester ember itt ez városban lakni, és a kovács mívét mívelni akarná, először is tartozzék elegendő nemzetség levelet meghihető pöcsét alatt a mesterek előtt mutatni.

II. Annak utána ismét tartozzék más bizonyosság levelet, mely czéhes helyen tanult volna, pöcsét alatt elő adni.

III. Ezeket ölegendőképen megbizonyítván, tartozzék az ű mesterségét megmutatni, és megbizonyítani im ilyenképen:

Egy egész új szereket megvasazzon mesterségesen egy új kápát széleset egy öreg fejszét.

Egy lovat megpatkóljon, és a patkót a lóra úgy csinálja, hogy a lónak a lábát föl ne vegye, hanem a nélkül arányozza és nézze meg a ló lábát és úgy csináljon patkót hozzá, hogy jó legyen.

IV. Ezeket pedig a megmondott darabokat tartozzék az ű maga kezével csinálni, és mindaddig, míg el nem végezi a megmondott mester darabokat, a látó mestereknek étellel és itallal tartozzék. Elvégezvén pedig, tartozik ugyanazon napon a mestereknek mind fejenként vacsorát adni.

V. Mindenik kovács legény, aki czéhbe adja magát és az ű kovács mesterségét elkezd mívelni, tartozik esztendeig mester asztalt és a czéhbe négy forintot, s egy font viaszt adni. tartozzanak

VI. Valameddig a föliről megírt mester asztalt meg nem adja, addig ne legyen szabad neki többet, hanem vagy mester legényt, vagy egy inast tartani.

VII. Senkinek a mesterek közül ne legyen szabad két tanuló inast egyszersmind tartani.

VIII. Senki a mesterek közül egyik a másiknak szolgáját el ne hitesse, minek előtte gazdájátul tisztességesen el nem búcsúzik. A ki ez ellen cselekednék, annak egy forint büntetése legyen.

IX. Ha valamely jámbor szomszéd valamely kovács mesternek tartoznék művelésért, és annak utánna máshoz művelésnek okáért menne, annak senkinek a mesterek közül ne legyen szabad művelni mind addig, míg az előbbeni kovács mesternek meg nem fizet. Viszontak a kinek rovásra művel,²⁴⁰ annak is dolgát ne késlelje, és a rovásra igazán csak a mívet rója föl.

X. A kovács mester legénynek, a ki az ű mestere helyett a mihelyben volna, és annak az ű ura helyett gondját tudná viselni, annak heti bérbe huszonöt pénz fizetessék.

XI. Az ifjú mester legénynek, az ű érdeme szerint az ű mestere fizessen meg igazán. A legénynek pedig legyen ital pénz, valamit az érvágó vassal talál, valamit lógyógyítással, ló orvossággal szolgál.

Ha pedig két szöget bocsát a ló lábába, az is legyen a legényé. Item valami ó vasat fölver ferherczre. Csép hadarótul, ha egy ember kettőt hoz, az is a legényeké legyen, ha hármát, a mesteré legyen. És ha fejszét össze rokkant, és újonnan megforrasztja az eleit, az is a legényé legyen.

XII. Minden esztendőben urnapján, köröszt járáson²⁴¹ minden mester legényével és inasával processióban jelen legyen. Valamely pedig ott jelen nem lenne, tehát büntetessék egy font viasszal.

Ismég Urnap után való csütörtökön is, úgy mint octavakor²⁴² ifjú mesterek a processiókban jelen legyenek.

XIII. Innep napokon, mikor annak ideje leszen, ifjú mester tartozik szentegyházban gyertyák környül gondot ű maga viselni. Hogyha abban el nem járna, tehát a mesterek büntessék meg egy forinttal.

XIV. Ha valamely mesternek, avagy annak cselédi közül valaméknek holta történnék: tehát minden mester legényével az ő temetésén jelen legyen. Valaki pedig ezt elhalgatná: tehát büntetessék meg két font viasszal.

XV. Azonképen ha valamely szomszédbeli jámbornak holta történnék, és a czéhet az ő szövétnekivel annak temetésére késértetni kívánnája, avagy az ő atyafiai kívánnák: tehát tartozzanak a mesterek a temetésen jelen lenni, melyért a czéh ládába tartozzék az a szomszéd, a ki hívatja őket, egy forintot adni. A ki pedig a mesterek közül ott nem lenne, büntetessék meg két font viasszal.

XVI. Ha a czéh mester a czéh tábláját kibocsájtja tizenegy órára: a mely mester el nem jönne tizenkét óráig, és ölegendő okát nem adhatná, miért arra az órára el nem jöhetett, tehát annak két font viasz bírsága legyen.

XVII. Ha valamely mester a több mesterek ellen valami bűnbe esnék. Tehát szabad legyen a czéhnek a félét öt forintig megbüntetni. Ha pedig a megnevezett bírságot nem akarná készpénzül megadni: tehát ne legyen szabad a féle bűnös mesternek se legényt, se inast tartani, mindaddig, valamíg a czéhnek kedvét nem keresi.

XVIII. Hogyha valamely mester úgyis vagy másképen is a czéhnek engedetlen lenne, és a czéh ellen rugódózni akarna, tehát a félét szabad legyen bíró uram hírével a fogházba küldeni és minaddig, míg a czéhnek kedvét nem találja, ott tartani.

²⁴⁰ *Hitelbe dolgozik.*

²⁴¹ *Úrnapi körmenetkor.*

²⁴² *Nyolcadik nap, a következő héten ugyanaz nap.*

XIX. A külföldi kovácsoknak sokadalom²⁴³ estin ne legyen szabad árulniok. Sokadalom napján pedig az itt való mestereknek szabad legyen a külföldi kovácsok mívét meglátogatni bíró uram hírével, és a melyik megmázolt volna, és embert akarna vele kárba hozni, azt szabad legyen elhozni és a félét megbüntetni; mely büntetésből viaszot az egyházhoz vegyenek.

XX. A mely kovács legény itt czéh helyén a több mesterek között akarna mesterré lenni, és itt mívelni, czéh helyen pedig taníttatott nem volna: annak kilemben ne legyen szabad mívelni, míg újonnan két esztendeig czéh helyen meg nem tanul igazán, azt kiteljesítvén jámborul, úgy legyen osztán mesterré.

XXI. Ne legyen szabad külföldi kovácsoknak itt a város határán szenet venni. Mert azok miatt mind a mestereknek a szénből nagy drágaságok, mind pedig a városnak az ő jövedelmében nagy kára következnek.

XXII. Mikoron pedig a szén miatt a mesterek között ilyen módon megszükülés következnek, senkinek a mesterek közül ne legyen szabad ő magának egész kassal megvenni, hanem valaki a mesterek közül hamarébb reá talál, avagy rajta meg árul, mindjárt tartozzék a több mester atyafiaknak tudtokra adni, és közönségesen megvenni és elosztani.

Valaki pedig ezt meg nem tartaná: tehát valamennyit a szénnek az ára tenne, annyi birságot a mesterek kezébe tartozzék fizetni.

XXIII. Minden mester az ő mestersége szerint a lópatkólásra gondot viseljen, hogy meg ne nyirazza²⁴⁴ a lovat, avagy másféle nyavalája avagy sérelme az ő patkólása miatt ne legyen. Hun pedig megnyirazza vagy egyébképpen az ő gondviséletlensége miatt a lovat úgy nem patkólná, a mint kellene: tartozzék minden mester a féle sérült lovat mind addig pénz nélkül gyógyítani, míg meg nem gyógyul. Ha pedig meg nem gyógyítja, tartozik a lónak az árát megfizetni.

XXIV. A legényeknek szállása legyen, és a legények apjokat, anyjokat cselédével tisztességben tartsák, és magukat is tisztességben viseljék.

A legények pedig minden új esztendőben apjukat válasszanak maguknak, és tisztességes ajándékkal apjuknak és anyjuknak tartozzanak.

Annak fölötté a legények minden két hétben összegyűljenek, és akkor minden legész egy-egy pénzt ládájukba tegyen, és a mi dolguk a vagy büntetések leszen közöttük, akkor büntessék - meg egymást, az igazat pedig oltalmazzák meg. És valamely legénynek felesége lenne, annak két hétnél tovább ne legyen szabad itt a czéhben legényül mívelni.

XXV. A mester legénynek az ő mestere tartozzék innep napon ebédet tizenegy óraker, vacsorát pedig öt óraker adni. Ha pedig a megmondott óráját a legény elmulatja: tehát az önnön maga vétke legyen.

XXVI. A mester legény tartozzék éjfél után három óraker fölkelni, estve pedig hét óráig tartozzék mívelni.

XXVII. Mikoron egy hétben három innep nap esik: tehát a legénynek fél heti bér fizetessék.

XXVIII. Mikoron a mesterek együtt lesznek, az ifjú mester fön álljon, és a több mestereknek szolgáljon, szófogadó legyen, és leülni szabad ő neki ne legyen addig, míg utána más nem leszen.

²⁴³ *Vásár előestéjén.*

²⁴⁴ *Vagyis a patkószöveget ne üsse bele a ló lábába, csak a pata szarújába.*

A lakat gyártó mesterek articulussai.

I. Hogy esztendőben egyszer, úgymint Urnapján, a régi szokás szerint a czéhbeli minden lakat gyártó mesterek együtt válasszanak egy czéhmestert maguknak, valakit maguk közül akarnak, kihez minden köztük támadott nehéz dolgokban folyamodjanak, és a szükség kívánván, annak házához gyűljenek, és az ő közönséges dolgokrul tractáljanak, végezzenek. Esztendő elteltén pedig, ugyanazon nap ismét hasonló módon közönséges akarattal vagy ugyanazon tisztben megerősítsék, avagy pedig helyibe mást, a mint nekik tetszik, válasszanak.

A czéhmester tisztje.

II. E féle czéhmesternek kiváltképen való tisztje ez lesz, hogy mind a több mestereket legalább négyszer esztendőben az ő maga házához össze hivattassa, és az ő közönséges előlkelő dolgokrul végezzen, és végre maga mellé vevén két avagy három öreg mestereket, a több mestereknek mihelyeket meglátogassa, és őket szorgalmatosságra intse, úgy hogy mindeket, melyek az ő mesterségeket illetik, helyesen és jó módjával műveljenek és elvégezzenek.

III. Ismét. Ha valaki a mesterek közül házánál találtatván és a czéhmester házához hivatván el nem menene, tehát a féle egy font viasszal birságotassék.

IV. A szükség kívánván avagy pedig tisztje szerint ha valamikor a lakat gyártó mesterek a czéhmesterhez gyűljenek és egyrül való lakozásban lesznek, akkor egy avagy kettő az ifjú mesterek közül nekik bort hordani és egymás dologban föl forgolódván szolgálni tartozzanak.

V. Ismét. Ugyanazon lakat gyártó mestereknek legyen szabadságuk és méltóságuk arra, hogy a régi szokás szerint maguk között azokat, kik magukat engedetlenül a czéh mester ellen, avagy a több czéhbeli mesterek ellen vétnek, a véteknek mivoltához képest megbírságotassák.

VI. Ismét. Hogy minden aprólékos dologért bíró uram és a tiszteletes tanács ne bántattassék, szabadságuk legyen arra is, hogy tíz forint adósságig maguk között igazítást tehessenek, úgy mindazáltal, hogy a bírónak és a tanácsnak méltósága helyén megmaradjon.

VII. Ismét. Még arra is szabadságuk és méltóságuk legyen, hogyha valamikor ő köztük vagy az ő legények között valami illetlen szókból avagy egyéb oly dologból villongás és egyelgés támadna, azt leszállítsák, csendesítsék, a ki közülök bűnösnek találtatik, azt akar mester, akar legény legyen, a mint a czéhnek régi szokása tartja, a véteknek mivolta szerint megbírságotják, és azt a bírságot az ő közönséges szükségekre eltegyék.

VIII. Ismét. Ha valamely jövevény lakat gyártó mesternek jövetele ez városba történék, ki itt a mesterséget gyakorlani akarná, az mindennek előtte a czéh mesterhez menni, neki az ő akaratját megjelteni, és ő tőle információt vevén, a szokot fizetést, tudniilik a négy krajczárt (mint egyéb czéhekben is szokás) ő előtte letenni tartozzék.

IX. Ismét. Ha a féle jövevény mester, ki magát több lakatgyártó mesterek közibe bevetetni akarná, mindennek előtte tartozzék az ő tisztességes nemzetség levelét és tanuló leveleit is előmutatni.

X. Ismét. Ha szintén e féle jövevény mester az ő nemzetség és tanuló levelét előmutatja is, mindazáltal míg a város könyvibe az ő neve be nem irattatik, addig a lakatgyártó mesterek közé be nem vetettethetik, hanem keresse meg először is bíró uramat, adja a város közibe magát, és a polgári terhet vegye föl magára, s úgy osztán ismét a czéhmesterhez menvén, a szokott terhet azaz

egy magyar forintot és két font viaszat a régi szokás szerint ű közikben legyen, és így azután az ű mesterségét gyakorolja. Esztendeje eltelve pedig az ű czéhbe való bevetetetésének, tartozzék az ű czéhekben levő minden lakatgyártó mestereknek szokott tisztességes mester ebédet adni.

XI. Ismét. Ha valaki a mester legények közül magát mesterré tétetni akarná, szabad legyen ugyan, de ha felesége nincs, esztendő alatt megházasuljon, mert különben nem lesz neki szabad a mesterséget gyakorlani.

XII. Ismét. Ha valamely szegény ember ű közülök betegen feküdnék és költsége nem volna, egyet vagy kettőt maguk vagy a legények közül környüle való szolgálatra mellé rendelni és az ű közönséges ládájokból neki költséget adni tartozzanak, mely költséget ha meggyógyul, vissza megfizessen.

Ezent kell érteni a legények felől is, hogy mindenkor a mester legények tartsák, avagy az inasok közül valaki jelen legyen és neki betegségében szolgáljon.

XIII. Ismét. Ha ű közülük valamely meser meghal, tehát annak özvegye, valamig az ű férjének nevét viseli, az mesterséget gyakorolhassa.

XIV. Ismét. Ha ű közülük valamely mester avagy annak legénye, avagy háza népe közül valamelyik a világbul kimulik, tartozzanak minden mesterek (ha házuknál találtathatnak) annak testét a temető helyre elkíséni két font viasz birság alatt.

XV. Ismét. Ha valamikor történnék lakat gyártó mesterlegényeknek (kiket társaknak hínak) ide való jövetele, tehát mindenkor először is az öreg mestereknek, azután osztán az ifjabbaknak legyen szabad űket megfogadni.

XVI. Ismét. Mikor a féle mester avagy társ legény valamely közülük való mesternél mívelni kezd, tehát attul tizenötöd nap előtt el nem mehet, hanem a tizenötöd napnak közü eltelvén, szabad leszen neki, ha ugyan azonnal maradni nem akar tovább, máshoz menni, és az ű mívében magát gyakorlani.

XVII. Ismét. Ha a mesterek közül valaki inast akar fogadni, a czéhmaster és más, legalább két avagy három mesterek előtt fogadja. Az is pedig az inas a mesterségnek tanulásában ha nagyobb leend, háromig, ha pedig kisebb, négy esztendeig azon mesternél megmaradni és szolgálni tartozzék.

XVIII. Ismét. Senkinek a lakat gyártó mesterek közül nem lesz szabad egyszersmind két inast fogadni, hanem mikor immár az első másfél esztendőt a tanulásban eltölt, akkor osztán fogadhat mást is, és (a mint mondatott) a czéhmaster és más mesterek előtt vele az ű idejének mivolta szerint megszegődhetik.

XIX. Ismét. Ha a féle ifjú tanuló inas az ű apród esztendejét a szegődség szerint kitölti, akkor az ű mestere tartozik űtet a czéhmaster eleibe állítani, főlsszabadítani, és illendő ruhákat, avagy ruhák helyett két forintot, és az ű tanúságáru való szükséges és szokott levelet (de nem a maga, hanem az inas költségével) ű neki adni. És annak fölötte az is az inas, tartozzék a czéhbe egy font viaszt adni és fizetni.

XX. ismét. Senkinek nem lesz szabad vagy maga, vagy más által más mesternek legényét vagy inasát magához csalni, hitegetni. Ha valaki pedig e féle cselekedetben megtapasztaltathatik, az az egész czéhnek tetszése szerint megbüntettessék és bírságoltassék.

XXI. Ismét. A mi a szénnek vételét illeti, ha mikor történik, hogy valamely mesterek a nélkül szűkölködnének és a piacra egy vagy két szekérrel eladni hoznának, tehát az a ki ű közülük először azt megérti, hogy szenet árulnak, tartozik azt az egész czéh számára megvenni, s osztán mindeniktől az ára megfizettetvén, ű köztük elosztani, ne légyan az, hogy tudniillik egy

közülük szénnel bővelkedik, a többi pedig szűkölködnének, hanem hogy inkább az egyenlőség még abban is ű köztök megtartassék. Mindazáltal (ez articulushoz ereje megmaradván) ha valaki ű közülük a község hasznára²⁴⁵ valamit mível, szabad leszen annak magáért is a szentet megvenni, de a czéhmester hírével.

XXII. Ismét. A mi illeti a mesterlegényeket, akar azok ifjak, s akar öregek legyenek, azok is tartozzanak minden tizenegyed nap az ű régi szokásuk szerint a czéhmesterhez gyűlni, és kiki mind közülük a közönséges ládába egy-egy pénzt vetni, melynek meg kell tartatni az ű hasznokra, hogy ha valamikor közülük valamelyiknek betegsége történik, abból annak az ű gyógyíttatására kölcsön költség adattathassék.

XXIII. Ismét. Innep napokon tartozzanak az szent dolgoknak véghezvitelére a prédicationak hallgatására a templomba fölgyűlni, az Isten ígését hallgatni, és ő magokat s házuk népét az isteni dolgokban gyakorolni és az Istennek való szolgálatra oktatni.

Minden egyéb féle több observatiókban pedig mind ű maguk a mesterek, mind ismét az ű öreg és ifjú mesterlegények, inasok alkalmaztassák és szabják magokat az ű régi szokásokhoz, mely ez ideig ű köztük megtartatott.

Tartoznak pedig magok a mesterek a czéhmester által az ű e féle régi regulájukat és observatiójukat, megtartásukat, melyek az ű szolgáljoktól, mesterlegényektől megtartatni szoktanak, ű nekik eleikbe adni, és őket mindenben az jó módnak és rendnek megtartására inteni, tanítani. És mind ű magok a mesterek s mind ismét az ű öreg és ifjú legények jó módot és rendet mindenekben tartani, követni. Hasonlatosképen pedig az czéhek rendin való császárok is, mert régenten ez czéhbe befoglaltatnak vala, (most is benne vannak, annak okáért jövődre is ű közülük mindenik magát ezekhez szabja) ez regulákat és szokásokat megtartsa.

26. Junii die Mercurii circa vesperam absolvi anno 1613.²⁴⁶

IX.

1552. évi március 6-án, Pápán enyingi Theöreök János és Theöreök Ferenc a pápai mészárosok latin szabadalmi levelét megerősíti. Ugyanezt hártván 1612. évi július 6-án, Pápán Theöreök István átírja. Ennek közel egykorú magyar fordítását közöljük.

Mi Enninghi Theöreök István, Hunyadnak örökkön való főispánja, a császári és királyi fölségnek tanácsosa és a pápai vitézi seregnek főkapitánya.

Akarjuk tudtokra adni mindeneknek, a kiknek illik, hogy az eszes és jámbor pápai mészáros mesterek hozzánk jövőn, adák minekünk néminemű pöcsétes és az ő szabadságukra néző levelét a tekintetes és nagyságos urainknak Theöreök Jánosnak és Theöreök Ferencznek, a mi szerelmes atyánkfának és atyánknak, könyörögvén azon minekünk, hogy ugyanezen levélnek mi is helyt adván és méltóságát megtartván, megerősíteni és újítani méltóztatnánk.

²⁴⁵ Talán az egész város hasznára, előnyére gondolhattak.

²⁴⁶ A die mercurii a szerdát jelenti, 1613-ban június 26 szombatra esett.

Mely levélnek rendi im ez:

Mi Enninghi Theöreök János és Theöreök Ferencz, Hunyadnak örökkön való főispáni, akarjuk mindenknek a kiknek illik tudtokra adni, hogy az eszes és jámbor pápai mészáros mesterek hozták vala mihozzánk néminemű szerzéseket és rendeléseket az ő mesterségöknek szép és jó renddel való megtartására valókat, és még a mi megholt eleinktől ő neki engedetteket, könyörögvén azon minekünk alázatosan, hogy mi is ugyanazon szerzéseket helyen hagyván javallanánk és megerősítenénk. És mivel hogy az ő kívánságuk minekünk igaznak és a törvényekkel egyezőnek látszik, helyén hagytuk és javallottuk és adjuk is mindenknek tudtára a kiknek illik:

Hogy valaki e jámbor mészáros mesterek között akar lenni, mindenk előtt ugyanazon új mészáros mester tartozzék egy tisztességes ebédvel, és a közönséges czéhládában egy márka pénzzel,²⁴⁷ mely teszen négy forintot a régi szokás szerint.

Ismég egy kívül való és ismeretlen mészáros is a mesterek engedelme nélkül a mészáros széket el ne foglalhassa és ő köztük húst ne árulhasson, hanem csak szombaton ... óráig és sokadalomkor az az első és második nap tizenkét óráig.

Ismég egy mészáros is az első mészárszékekben több ökröt, tehenet és egyéb állatokat, a melyeket szoktaka mészárosok vágni, ne vágjon és ne áruljon, mint a közép és végső mészáros székekben. Ha pedig vakmerőségből valamelyik több ökröt, tehenet avagy valamit egyebet vágna és kiárultatnája, annak bőrét a czéhmester avagy dékány elvihesse.

Ismég elvégeztetett dolog, hogy a mészáros mesterek esztendőnként közülük két dékánt válasszanak, kik fölválasztatván a mészáros mesterektől, a bíró és a tanács előtt megesküdjenek.

Ismég egy mészáros is ökröket avagy teheneket és egyéb állatokat, a melyeket a mészáros székekben szoktanak vágni, a dékánoknak, esküdteknek, törvénytudóknak híre és engedelme nélkül ki ne vágjon és el ne adjon valami oly módon. Ha pedig találtatik valaki e szerzés ellen rugódozni, akkor a rendeltetett dékánok annak az állatnak bőrét elvihessék és ugyan maguknak is tarthassák.

Ismég egy mészáros mester is ökröt, tehenet avagy egyéb valami állatot a hajnali harangozás előtt és az esteli azaz Ave Máriára való harangozás után valaki ki ne vágjon. Ha pedig valaki kivágand, akkor a dékánok annak az állatnak bőrét elvihessék és maguknak tarthassák.

Ismég ha valaki a mészáros mesterséget e mesterek között tanulni akarja, az ő urát három esztendeig szolgálja, két esztendeig az ő urának minden dolgosa legyen, a harmadik esztendő az ura a szolgának köteles legyen, hogy őtet a mészáros mesterségre megtanítsa, különben cselekedni senki ne merjen.

Ismég valaki a mészáros mestereknek szolgálai közül paráznságban találtatandik a mészáros székekben, akkor azon kiki a mészáros mesterek közül hármat üssön.

Ismég ha valaki ugyanazon mészáros mester szolgálai közül a mészáros székekben valami módon kardot rántand, az ilyen atyafi harminczhárom pénzzel tartozzék az ő cselekedeteért a közönséges erszényben. Ha pedig valaki fegyvert vonand valaki ellen vakmerőségből, akkor a mészáros mesterektől száz pénzzel birságotassék meg. És ha valaki vért bocsátand ki, a bíró az ő esküdtivel őtet megítélhesse.

²⁴⁷ Területileg különböző súlyegység, a budai márka kb. 245 grammnak felel meg.

Ismég ha valaki a szolgák közül avagy az előljáró közül a mészáros székekben állván, valamely tisztességes asszonyállat avagy szolgáló leány előtt éktelen és illetlen beszédek szólánd, az illetémen a megnevezett dékánok hármát üthessenek.

Ismég senki a szolgák közül a mészáros mesterekkel egy társaságban ne legyen. Ha pedig valaki az ő szolgáját a szolgálatból kivén, társává teendi, mindjárt mestersége vesztett legyen.

Ismég egy mészáros mester is két mészáros széket ne tarthasson.

Ismég az áruban bocsáttatott halakat, kiket ki szoktak vágni, úgymint vizákat, tokokat, pontyokat egy kívül való és idegen ember se vehessen tizenkét óra előtt a munkára, valamig a lakosok az ő házuknak szükségére nem vehendnek. És annak fölötté senki a mészárosok czéhében levők kívül ki ne vágassa és el ne adhassa, hanem ha ki akarja vágatni, mészározt fogadjon, és azzal vágassa ki. És annakutánna tizenkét óra elmúlván, a kinek tetszik vásárljon munkájára. Ha pedig valakik e megnevezett óra előtt veendnek vakmerőségből, akkor a dékánok a vásárbíróval együtt elvegyék, egymás között úgy megosztván, hogy fele a dékánoké legyen, s fele a vásárbíróé, de úgy hogy a bíró megadattassa az árát a vevővel.

Ismég szent Márton napjátul²⁴⁸ fogva az egész húshagyatón azokat, a kik mesterség nélkül vannak és disznóhúst minden aprólékival a piarczon árulnak, a dékánok meglátogassák és ha bűdös, rothadt és eladásra nem illendő húst avagy valami egyéb aprólékot találnak, elvihessék és a szegényeknek eloszthassák.

Ismég valaminemű állatokat, úgy mint ökröket, teheneket és egyéb vágnivalókat árúra ide hoznak, harmadnapig munkára senki meg ne merje venni, hanem először a mészáros mesterek a város szükségére ha tehetik megvegyék, de ezek se vegyék valami dologra, hanem a mészáros székre. Ha pedig valaki a mészárosok közül kereskedésre veendi, tüle elvétessék, és fele a mészáros mestereké, fele pedig a városé legyen.²⁴⁹

Ismég ha valamely mészáros mestereknek fiok leend, a kik kézi mesterséghez értnek, a mészáros mesterek közt legyenek. És hasonlóképen, ha a mészáros mester leány a házasság törvénye szerint valamely mesternek fiaihoz menendnek, ugyan ezek között lehessenek. És ha még a mészáros mesterhez nem ment, e mesteri társaságban férhez mehessen.

Ismég az ifjaktól az öregeknek tisztesség adattassék. Holott pedig az végezés ellen az ifjak az öregeket meg nem böcsülendik, de sőt gyalázattal illetendik, azok a mesterek kétszáz pénzzel birságotassanak meg, a birságpénz pedig a dékánoktól a közönséges erszénybe tétessenek.

Ismég, mivel hogy esztendőnként szükségképen ökröket, teheneket és disznókat a mi kegyelmes urunknak táplálására a várban a mészáros mesterek vágni szoknak, azok is a kik e mesterségen kívül vannak és a piarczon disznóhúst árulnak, mikor a szer rajtok vagyon, ők is az ő társaságukból disznókat ölni tartozzanak. És a régi szokás szerint az ő részek udvarbíró uramtól mind a mészáros mestereknek és mind pedig azoknak, kik e mesterség kívül vannak, megadattassék. A kik pedig mesterség avagy czéh nélkül vannak és székjök nincs, ezek a piarczon disznóhúst ne árulhassanak.

Ismég egy mészáros is prédállott ökröt, tehenet és egyéb marhát tudva meg ne vegyen és ki ne vágjon. Ha pedig valaki e mesterek közül ezt tudva megcselekedné, mesterségét elveszítse.

²⁴⁸ November 11.

²⁴⁹ A földesúr és a mészáros mesterek közötti konfliktusokra: Varga, 1958. 274-276. periratok.

Ismég, minden új mesternek az ű mesterségének kezdetitől fogva esztendeig feleségének és valami jószágának köllessék lenni, és tisztiben eljárjon, ha meg nem akar a mesterségtől [meg kell] fosztatni.

Ismég ha valaki valakit a mesterek közül ökör, tehén avagy egyéb valami marha látni kihívand, senki harmad napig ki ne mehessen, és meg ne vehesse, hanem ha ű is hivattatik. Ha penig ilyen marha vételben valaki találtatandik, ökrének avagy tehenének bőrét, melyet vött volt, a dékán elvehesse és magának tarthassa.

Ismég valaki a mesterek közül paráznaságért, hiti szegésért, avagy feleségének förtelmességeért tisztességét elveszti, a mesterek közül kivetessék.

Ismég ha valami ökröket, teheneket avagy valami egyéb mészáros székre való marhákat ide valahonnan hajtnak, mindenik mesternek egyaránt osztassanak, ha megveszik és az árát mindenik letenni tartozzék.

Ismég egy is a mesterek közül a másiknak mészáros székét akarhatja ellen el ne foglalhassa annak, a ki ez előtt elfoglalta volt, ha külömben valaki cselekszik, mesterségétől megfosztassék.

Ismég egyik mester a másiknak szolgáját el ne hitegesse, ha ezt cselekszi, mestersége vesztett legyen. Minekokaért tinektök jeles férfiaknak, udvarbíráknak, castellióknak és e mi Pápa városunknak több tisztviselőinek, biráknak, esküdt polgároknak, mostaniaknak és ez után valóknak, kiknek ösmerete e jelen valókon leszen, ilyen renddel erőssen parancsoljuk, hogy e megnevezett pápai mészáros mestereket ezekben megtartsátok. Ime mi is parancsolatunknak erősséges bizonyására adtuk e mestereknek szokott pöcsétünkkel megerősített levelünket.

Költ a mi Pápa városunkban 1552. esztendőben az Invocavit vasárnapon²⁵⁰ etc.

Mi is a mészáros mesterek könyörgésének helyt adván, mint igaznak és törvény szerint valónak, a néhai uraimnak Theöreök Jánosnak és Theöreök Ferencznek, nekem szerelmes eleimnek levelét kedvesen helyen hagyván, ugyan ezen mészáros mestereknek czéhének nagyobb erősségére szórul-szóra ugyanazon okokkal által irattuk, és ezt is hozzáadni javallottuk, hogy az ű fölsége mindkét rendbeli zsoldosi közül is, kik e mesterséggel akarnak élni, e mészáros mesterek társaságába adják magukat és e czéhnek mesterinek engedelmes-séggel és tisztességgel legyenek. Ha penig ezeket nem akarják cselekedni, itt e mesterséggel ne élhessenek. Avagy ha bosszúságból indítatván e mesterséget gyakorlani akarnák, elegendő hatalma legyen e czéhnek mesterinek arra, hogy e féléket szokott birsággal megbüntessék. Minek okáért ez okot hozzáadván, mi is mindezeket a törvényeket kedvellettük, javallottuk és erősítettük, sőt kedveljük, javaljuk, erősítjük minden punctatióiban.

Mely dolognak bizonyására és örökkön való erősségére e mi jelen való pecsétünkkel és kezünk írásával megerősített levelünket e pápai mészáros mestereknek adtuk és engedtük.

Költ a mi Pápa városunkban, szent Jakab havának²⁵¹ 6. napján 1612. esztendőben.

²⁵⁰ *Húsvét előtti hatodik vasárnap.*

²⁵¹ *Július 6-án.*

Magyarra fordított

Battyáni Mészáros Pál czéhmester idejében.

Ismég Mészáros András mester idejében

Mészáros György mester idejében

Mészáros János mester idejében

Mészáros Máté mester idejében

Mészáros Mihály mester idejében

Mészáros István²⁵²

X.

1538-ban Somogyvárott enyinghi Therek Bálint a pápai szabóknak megengedi, hogy a fehérváriak példájára céhet alkossanak. Hártyán.

Nos Valentinus Therek de Ennynghe Comes Comitatus Simigiensis, citra Danubium capitaneus generalis sacræ Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiae maiestatis regiæ etc. domini nostri clementissimi memoriæ commendamus tenore præsentium significantes quibus expedit universis. Quod venientes nostri præsentiam circumspecti magistri sartores in oppido nostro Papa commorantes nobis exponere curaverunt, quomodo forent nonnulli sartores extranei et forenses, qui ipsum oppidum nostrum Papa ingredi ibidemque aliquantis per in hospiciis demorari, ac labores eius magistri exercere, tandemque pro libito eorum abire consuevissent, quod in ipsorum magistrorum sartorum in eodem oppido nostro commorantium præiudicium et dampnum cederet manifestum, suplicantes nobis humiliter, quatenus ipsis de remedio providere, chehamque liberam adinstar magistrorum sartorum civitatis Albe Regalis eisdem concedere dignaremur.

Unde nos accepta supplicatione eorundem magistrorum sartorum tanquam iusta et iuri consona, eisdem ex gratia nostra duximus annuendum, annuimusque per presentes: Quod ipsi magistri sartores adinstar et similitudinem magistrorum sartorum in dicta civitate Albensi commorantium cheham liberam habere et in eorum medio magistrum aut magistros cheharum eligere et constituere plenam habeant potestatis facultatem. Ut autem ab infestatione impedimentoque sartorum forensium divagorum præservati habeantur, vobis castellanis castri nostri Papa, necnon iudicibus et iuratis in dicto oppido nostro Papa pro tempore constituendis et nunc constitutis serie præsentium committimus et mandamus, quatenus a modo deinceps omnes et singulos sartores forenses extraneos et divagos, qui in ipso oppido nostro Papa cohabitatores sessionati, aut homines censuales non existerent, labores eisdem magistris exercere nullo modo permittetis, eosdemque a talibus laboribus per omnia gravamina oportuna cohibere et arcere debeatis et teneamini. Secus non facturi, præsentibus perlectis exhibenti restitutis.

²⁵² Az egykori pápai Esterházi levéltárban őrzött fordítás alapján Kiss István is közölt részletet a céhlevélből, 1622. július 25-diki dátummal. Lehetséges, hogy ez volt a fordítás dátuma, vagy egyszerűen csak elírásról van szó. Kiss, 1996. 186-187. p.

Datum in castro nostro Somoghwar, in die parascheven²⁵³ anno domini Millesimo quingentesimo tricesimo octavo.²⁵⁴

Ad propriam commissionem dni capitanei generalis.....

Valtentinus [Therek de Ennyng] (L. S.)²⁵⁵

XI.

1628. július 16-án, Pápán gróf Esterházy Miklós nádor a pápai szabó céhnek 29 magyar ariculusból álló szabadalmi levelét megerősíti. Hártyán.

Nos Comes Nicolaus Esterhasi de Galanta perpetuus de Frakno, Regni Hungariæ palatinus et iudex Cumanorum, Comitatum Soproniensis Zoliensis et de Beregh supremus comes, nec non sacratissimi principis et domini domini Ferdinandi secundi, Dei gratia electi romanorum imperatoris semper augusti, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ etc. regis, archiducis Austriæ, ducis Burgundiæ etc. Intimus consiliarius et per Hungariam locumtenens memoriæ commendamus tenore præsentium, significantes quibus expedit universis. Quod prudentes ac circumspecti Emericus Hencz, et Thomas Zabo cehæ seu contubernii sartorum in oppido nostro Papensi, Comitatusque Vespremiensi existenti commorantes in suis propriis ac reliquorum magistrorum sartorum dicti oppidi nostri Papensis nostram personaliter venientes in præsentiam, exhibuerunt et præsentaverunt coram nobis quosdam articulos, constitutiones et ordinationes, certas normas in dicto contubernio seu ceha honeste viventes in se se declarantes hungarico idiomaticè conscriptas, petentes nos debita cum subiectione et humillima instantia, ut eosdem articulos, constitutiones et ordinationes, normasque et modum honeste vivendi in iisdem articulis contentas pro ipsis et successoribus ac pro consequens contubernio ipsorum in dicto oppido nostro Papensi constituto perpetuo valituras admittere, confirmare, ratificare, acceptare et approbare gratiose dignaremur.

Qui quidem articuli seu constitutiones et ordinationes sequuntur in hæc verba:

[I] Elsőben minden szent György²⁵⁶ nap után való vasárnap összegyűlvén a czéhbeli mesterek, válaszanak két jámbor tudós és böcsületes czéhmestereket, a kiket arra illendőnek és alkalmatosaknak ítélnék lenni a czéhnek és abban levő mestereknek gondjuk viselésére, a kik ugyan akkor mindjárt meg is esküdjenek szokott esküvések szerint a czéhmesterségre, a kik tartoznak a városi bírónak egy forinttal, avagy a helyett egy-egy róka bőrrrel.

II. A czéhmesterek választásában pedig mindenkor tekintetnek köll arra is lenni, hogy azoknak feleségek legyen és nem ifjú legények avagy özvegy emberek legyenek.

²⁵³ *nagypéntek*

²⁵⁴ *1538. április 19.*

²⁵⁵ *Újabb regesztája: Bessenyei, 1994. 158. p.*

²⁵⁶ *április 24.*

III. Ugyan akkor mindjárt azon czéhmesterek mellé válasszanak két ifjú szolgáló mestereket is, megesküdtetvén azokat is mindjárt, kik esztendeig a czéhmesterek mellett tartozzanak az egész czéhnek szolgálni.

IV. A mikor pedig valamely szabó legény a mesterséget föl akarja venni, abban is a régi szokás szerint a mesterek megpróbálják mesterségét és ha méltónak találják, tartozik megesküdni a czéhnek engedelmességre és a czéh ládájába tíz forintot adni s a két czéhmestereknek harminczhárom pénzt, s ezenkívül két asztalhoz leültetvén a szabó mesterekben, a kiket a czéhmester nevez meg, köll vendégelni egy fölöstökömön, a melynek tisztességesen köll lenni.

V. E féle új mesternek pedig házasság nélkül tovább esztendőnél nem szabad lenni, ki ha különben cselekszik, mestersége letétetik, s mindaddig, valamíg meg nem házasodik, de úgy ha a házasságban jó módja volna s elmulatnál.

VI. Ha valami büntetés és birság a mesterek között találtatik, a czéhmestereknek szabadságuk legyen négy forintig törvényt szolgáltatni, ha pedig a négy forintot meghaladja valami dolog, a városi bíró eleiben megyen az.

VII. Ha ki czéhmester előtt más czéhbeli mester társának tisztességtelen szót szólana, a féle a czéhmesternek tartozzék büntetésül harminczhárom pénzt fizetni.

VIII. Ha valamely mestert a czéhmester hivatná s annak engedetlen leszen, elsőben e féle engedetlen czéhbeli mester a czéhmester ellen harminczhárom pénz birságon maradjon, másodszor egy forinton s harmadszor négy forinton.

IX. Ha valamely czéhbeli mester a czéh ellen tusakodnék és engedetlenkednék, annak is büntetése elsőben egy forint, másodszor négy forint legyen, harmadszor mestersége tétessék le.

X. Ha valamely czéhbeli mesternek holta történik, a félének a felesége ha a mesterséggel akar élni, szabadon élhet a mesterséggel, valamíg megholt urának hírét nevét viseli, két mester legényt s egy inast szabad tartani.

XI. Ha valamely vándorló szabó legény a városba jönne szolgálni, a félét czéhmester híre nélkül senkinek megfogadni ne legyen szabad, hanem a kinek a czéhmester legszükségesebnek itéli lenni, annak adja a czéhmester.

XII. Ha valamely szolga boszuságból idejét ki nem töltvén gazdájával, más czéhbeli mesterhez menne szolgálni, a félét a más czéhbeli mester annak akarhatja és híre nélkül, a kit elhagyott, ha még más városba czéhes helybe menne is, híre és akarhatja nélkül senki meg nem fogadja, sőt ha ki megfogadja is, ha a czéh utána ír, a féle czéhbeli mester tartozik mindjárt magátul elküldeni.

XIII. Ha mely inas fizetésért akarja magát taníttatni, két esztendeig tartozzék inasul szolgálni és urával való alkuvását megfizetni és az ura is annak utána fölszabadítani tartozzék, ha pedig urának fizetés nélkül szolgál, tartozzék, a mely illendő, három esztendeig szolgálni és az ura is szegődségben való szolgálatját megfizetni s tisztességesen fölszabadítani.

XIV. Hét számra szolgáló mesterlegénynek minden hétre tíz pénzt fizessenek a mesterek, ha ki többet ad, birsága egy forint, esztendő számosnak öt forint.

Item, ha valamely czéhbeli mester taláztatnék, ki a más czéhbeli mester társának hétszámos avagy esztendő számos szolgáját elhiteti, annak is birsága egy forint.

XV. Ha valamely czéhbeli mester más helybeli mester társának mívét gyaláznája, annak birsága elsőben egy forint, másodszor négy, harmadszor mesterségét teszik le.

XVI. Szolga legény is ha találta oly, ki más czéhbeli mesternek mívét alázná, annak is büntetése egy forint, másodszor négy, harmadszor a városból küldessék ki. Ha valamely czéhbeli mester meghal, a czéhmester táblát bocsát ki és a ki oda a temetésre el nem megyen, száz becz²⁵⁷ a birsága.

XVII. Ha valamely czéhbeli mester ember más városba menne lakni, és ismét vissza jöven lakni és a czéh igazságával akarna élni, egy forintot tartozzék letenni.

XVIII. Ha valamely szabó a czéhben magát nem akarván adni és a czéhvel nem akarna egyetérteni, mindazáltal ugyan munkálkodik, tehát a félének minden míve elvétessék s mind a czéhnek méltó igazsága szerint megbüntettessék.

Item, ha valamely csavargó szabó a városban lappangva munkálódnék és a czéhbeli mestereknek hírekke leszen, tehát a czéhnek hatalma vagyon magát még az utcán is megfogni, mívét elvenni és magát a városi bíró kezébe adni.

XIX. Ha valamely városi ember avagy kívül való, a ki nem volna czéhbeli mester, akarna olyannal munkáltatni, hogy azt nyereségre eladná, tehát az egész mesterek a bíró emberével reá menjenek és azt a marhát mindenestől fogva elvegyék tőle, kinek fele a bíróé az esküdtekkel, fele a czéhmesteré a mesterekkel.

XX. Ha valamely czéhbeli mester avatlan mívét csinálna és a czéhnek hírével lenne, aféle mester elsőben büntetetik egy forinttal, másszor négy forinttal, harmadszor mesterségét leteszik. Ha valamely szolga legény magának többet varrana annál, a miben urával szegődsége vagyon, annak büntetése egy forint, ha az ura megengedi neki hogy többet varrjon, annak büntetése négyszáz becz.

XXI. Ha mely mesterhez posztót visznek és ellopna benne, mestersége letétetik és a posztónak is az árát meg köll adni.

XXII. Hogy valamely czéhbeli mester az ő mesterségét se betegségében, se halálának óráján, se pénzen el ne adhassa, se el ne hagyhassa.

XXIII. Ha valamely czéhbeli mester, midőn mester fölöstökömöt²⁵⁸ adnak, tiszteletlenül szólana a féle helyen, egy forint birsága.

XXIV. Ha úton vagy városon egymást rongálnák beszédekkel, annak birsága elsőben egy forint, másszor négy forint, harmadszor mestersége tétetik le és a czéhnek újonnan köll kedvét keresni.

XXV. Minden czéhbeli mester tartozik czéhmesternek bmondani, ha valakitül oly gonoszt hallana, a ki a czéhnek ártására volna, és a törvény szerint megbüntetni.

XXVI. Hogy a czéh köztük paráznát, gyilkost és egyéb czégéres vétekben élőt, kiváltképen ha törvénytül sentenciáztatott, nem tart, ha penig valamely afélében találta, a czéhből kivettetik, mert a czéh tisztát szeret.

XXVII. Minden mester legénynek szabad legyen élni az ő szabó mesterségével e czéhben, a mint szokás bemenvén oda.

²⁵⁷ Bécsi dénár.

²⁵⁸ A mesterré avatás étkezési szertartása, tkp. reggeli. Lásd feljebb.

XXVIII. Hogy ha mikor a czéhmaster közönséges gyűlésre kibocsájtja a táblát maga házához, a ki elmaradna, annak büntetése egy forint.

Ismét ha ki a lölkét elmondja, annak is büntetése négy forint.

[XXIX] Utolszor a városon kívül akar hul lakó szabók is, a kik e czéhez nem kötelesek, e czéhbeli mesterek híre nélkül itt szűrt ne vásárolhassanak.

Nos itaque considerantes nihil ad conservandam humanam vitæ societatem útilius in Republica Christiana reperiri, quam quoslibet status et ordines vocationis suæ certas normas habere, ex eoque cum non solum externos, verum etiam quosvis cives et incolas artificesque mechanicos in dicto oppido nostro Papensi existentes et commorantes in bono ordine et modo conservare integrum habeamus. Propterea demissa seu humillima præfatorum magistrorum sartorum supplicatione utpote iusta et legitima exaudita et admissa, præscriptos articulos, constitutiones et ordinationes in iisdem contentas modoque quo supra nobis exhibitas præsentibusque literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali insertas et inscriptas, quo ad earum continentias et clausulas, eatenus quatenus eaedem rite et legitime existunt emanatæ, viribusque earum veritas suffragatus, ratas, gratas et accepta habentes, prædictis magistris sartoribus in antelato oppido nostro Papensi commorantibus, eorumque successoribus modernis videlicet et futuris perpetuo valituras autoritate nostra palatinali, qua pleno iure fungimur, approbavimus, acceptavimus, ratificavimus et confirmavimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum in castro nostro Papensi, die decima sexta mensis Julii anno domini Millesimo sexcentesimo vigesimo octavo.

Comes Nicolaus Esterhasi.

Joannes Nyeki.

XII.

Enyinghi Theöreök Ferenc egy Pápán keletnélküli levelében a pápai szűcsök szabályait megerősíti. Hártyán. 1609. január 12-én, Pápán Theöreök István atyjának kelet nélküli oklevelét átírva megerősíti. Hártyán.

Mi Enninghi Theoreok István, Hunyad vármegyének örökös ispánja és Pápának főkapitánya, ennek fölötte urunknak, megszentöltetett fejedelmünknek és Isten kegyelmébül Magyarországnak második választott Mátyás királyának, Csehországnak választott királyának, Austriának és Bur-gundiának etc. fejedelmének tanácsosa adjuk tudtokra e levelünknek jelen való rendiben fejenként és mindeneknek a kiknek illi:

Hogy e mi városunkban Pápán lakozó böcsületes esze és meghitt szűcs mesterek jövőn előnkben nyújtanak nekünk némely böcsületes, a tekintetes és nagyságos megidvözült enninghi Theoreok Ferencz uramnak, Hunyad vármegyének szabados főispánjának, nekünk szerelmes szülénknek és eleinknek élő alája vettetett pöcsétivel megerősített leveleket, melyekben az ű szabadságukat és minden bizonyos régi élő törvényeket jelenték, suplicálván minekünk azon, a mennyiben azokat megújítván és újabban megconfirmálván méltóztatnánk e-rőssekké és kedvesekké tenni.

Melyeknek rendi és állapotja imilyen:

Mi enninghi Theoreok Ferencz, Hunyad vármegyének szabados ispánja, adjuk tudtokra a mi levelünknek rendiben mindeneknek a kiknek illik:

Hogy az eszes, gondviselő és böcsületös a mi Pápa városunknak szűcs mesteri mutatának nekünk némely szerzéseket és az ő tisztességes mesterségüknek megmaradásra igaz és jó móddal való rendeléseket, melyekkel még az ő régi szűcsmestereknek eleik is éltek, kérvén és supplicálván nekünk méltó kívánságos állhatatossággal, hogy minazokat mi is erőseknek, kedveseknek és nálunk bevetteknek bizonyítanánk, vallanánk és erősítenénk lenni. Mire hogy pedig a böcsületes szűcs mestereknek méltó kívánságuk nekünk is igaznak és törvényhez illendőnek láttatott lenni, nekik a mi jóakaró kegyelmünkből engedvén erős bizonyosságú e pöcsétes levelünket adtuk.

Ezek pedig a méltóságos rendelések:

1. Hogy valaki a szűcs mesterek között akar mesterül számláltatni, a többivel egyet értvén, mindeneknek előtte az az új mester egy fölöstökömöt a megnevezett szűcs mestereknek tartozzék adni. A fölöstököm után mindjárt egy márkát, mely négy magyar forintot tegyen, a közönséges szűcsöknek élő czéhládájokban adni és bocsátani tartozzék.
2. Hogy maguk a szűcs mesterek mindenkor esztendőnként maguk közül egy jó lölkiesmeretű és meghitt tisztességes czéhmestert választani tartozzanak és azt a közönséges igazságért ön köztük gondot viselni és igazítást tenni kényszerítsék. Kinek a több szűcs mesterek és azoknak szolgálai engedniek és szavát fogadni mindenekbe tartozzanak és köllessenek. Ha kik pedig a mesterk között vagy azoknak szolgálai között azon czéhmester ellen engedetlen és visszavonó találtatnék, legelőször száz bécsen marasztassék, 2-or azon mester vagy szolga ha engedetlen találtatik, száz pénzen marasztassék, 3-or ha azon vétekben találtatik, az ő mesterségét elveszthesse, és a szűcs mesterek közül kivettessék.
3. Valaki a szűcs mesterséget a szűcs mesterek között meg akarja tanulni, tehát az ilyen szolga az ő mesterének három egész esztendeig szolgálni, melyek közül a két elsőn inaskodás nélkül az ő urának minden dolgait tenni tartozzék, harmadik esztendőbe pedig ez ilyen szolgának ura tartozzék az ő mesterségének kiváltképen való tudományára tanítani. Egyebet ebben cselekedni ne merjen.
4. Hogy senki a szűcsöknek szolgálai közül az ő mesterükkel egy társaságban magát ne tarthassa.
5. Ha valaki pedig az ő szolgáját vagy mást a szolgák közül a társaságban béveend, e vétkével mesterségét elveszthesse.
6. A szűcs mesterek valahány fiuk lészen, kike mesterséget kezükben forgatnák, fél mesterséget és ezeknek leányi hasonlatosan, ha szűcs mesternek házasságra adattatnak.
7. Valamely szűcs mesternek meghagyott felesége marad, az ő urának holta után fél mesterséget birhasson. És ha valamely szűcshöz férjhez menne, mely még mester nem volna, az ő fél mesterségével hozzá mehessen.
8. Hogy egy kívül való szűcs is a czéh kívül és a megnevezett szűcs mestereknek társasága kívüla mi Pápai városunkban szűcs mesterséget ne üzhessen.
9. Ha valaki a szűcs mesterek közül szolgáját előbbeni urátul elhitegetné avagy magához csalná, e vétkével mesterségét elveszthesse.

10. E rendelés kívül annak utánna senki az emberek közül akárminemű állapotú és rendbeli legyen az, akár benn Pápán lakják, akár külföldi legyen, ki a czéh kívül és a megnevezett szűcs mestereknek társaságuk kívül róka bőrköt, nyúl bőrköt, bárány bőrköt és egyéb akár minemű vad bőrköt az ő mesterségekhez illendőket senkinek egyebeknek a szűcs mesterek kívül adni és eladni szabad ne legyen, a vásári napoktól megválva a mi megnevezett Pápa városunkban lakozóknak.

11. Ha pedig valaki mestersége kívül levén ezeknek szabadságuk ellen vakmerőségből a megnevezett bőrköt megvenni akarná, tehát a városnak bírāja a czéhmesterrel elvenni tőle tartozzék, mely elvett marhának egyik része vár udvarbírójának, másik város bírójának, harmadik része a szűcs mestereknek adassék.

12. Hogyha valamely új szolga a szűcs mesterekhez jövend, tehát az az új szolga tartozzék a czéhmesternek magát megjelenteni és a jövetelnek idején a közönséges élő ládában a mestereknek segítségekre ez ily új szolga tartozzék tizenkét pénzt adni és bocsájtani.

13. Ha pedig valamely a megnevezett szűcs mesterek közül avagy szolgák közül a czéhnek megnevezett társaságában lévén, nehéz betegséggel és erőtlenséggel biratnék és a szükség miatt magát nem táplálhatná, tehát ilyen betegnek a czéhmester a közönséges ládából gazdálkodni és segíteni tartozzék.

14. Ha pedig annak halála történnék, tisztességesen a több mesterekkel és azoknak szolgálkával egyetembe eltakarni köllessék és tartozzanak.

15. Ez is a többihez járul, hogy azon czéhmester a szűcs mesterek között négy forintig ítéletet és igazságot szolgáltatthasson. És ha az ellenkező fél közül valamelyik párt a mestereknek ítéletiben meg nem nyugodnék, tehát a bírának eleibe appellálhassa és vihesse dolgát.

16. Hogy a szűcs mesterek ha egyaránt értékek lenne a bárány bőrkötnek pápai mészárszékekben eladása fölöl, egyaránt meg is vehessék. Ha pedig némelyek szegényebbeknek találtatnának, engedjék a gazdagbaknak.

17. De még a mészáros mesterek is a szűcs mestereknek pápai mészárszékekben följobb a bárány bőrköt el ne adhassák nyolcz-nyolcz pénzeknél, mindazáltal ha annak előtte a bőrkötnek kedveiért pénzt vennének föla szűcs mesterektől. Hogy ha pedig a mészáros mesterek maguk a bőrkötnek megszáraztatásokban munkálkodnak és az első pénzt a szűcsöktől reá föl nem vett, tehát kilencz-kilencz pénzen adhassák nekik, tudni illik mindenkor e-génzzy²⁵⁹ el olcsóbban benlakosoknak mintsem külföldieknek.

18. Minden új mester az ő mesterségének föl vételétől fogva esztendeig letelepedése és felesége szükségesen legyen. És a mester ebédet ezen czéhnek közönséges szokása szerint elmulatni semmiképen ne merészölje, mert ezt elmulatván, mesterségét elveszti.

19. Ha bárány bőrköt és egyéb akármi félék a szűcsöknak mesterségükhöz tartozók városunkba behozattatnak, harmad napig senki nyereségre meg ne vehesse a szűcs mesterek kívül. Hogy ha értékek leszen a megvételtre ön köztük, egyaránt oszthassák el harmad nap után, ha a szűcs mestereknek kelletnék, tehát a műre mindenik eladhassa és megvehesse.

20. Tinektek ez okáért tisztartók és mi Pápa várunknak porkolábinak, azután bírának és mi Pápa városunknak esküdt polgárinak mostaniaknak és egyenlőképen jövendőknek ez mi mutató és közönséges levelünknek ismeretivel állhatatosan parancsoljuk annyiban, hogy a megnevezett mi Pápa városunknak szűcs mesterit ettől fogván fejenként és mindnyájan az ő régi eleiktől eszes és böcsületös irot rendeléseknek (melyeket mi javallottunk) minden

²⁵⁹ Téves olvasat, vagy sajtóhiba lehet.

articulusiban megtartani és oltalmazni tartozzatok, és semmi részben megmásolni avagy kisebbíteni merjétek. Holott mi mind egyenként azokat erőseknek, igazaknak és kedveseknek megtartani javallunk, erősítünk és bizonyítunk e jelen való levelünknek ereje által. Mely dolognak nagyobb bizonyására és örökön való állandó erősítésére a szűcs mestereknek e jelen való élő pöcsétünkkel megerősített levelünket adtuk és engedtük.

Költ a mi Pápa városunkban.

21. Ennek fölötté ezt is ítéltek a végezésekhöz méltónak, hogy az ő Felsége mind két féle fizetésen való vitézek is, kik e mesterséggel itt élni akarnának, a szűcs mestereknek czéhekbe és társaságukba magukat avassák, és a közönséges czéhnek mesterinek és czéhmesternek illendő és méltó kívánt böcsületet és engedelmességet mutatni és adni tartozzanak. Ha pedig ezt nem akarják cselekedni, e mesterséggel nekik élniek semmiképen szabad ne lehessen. És ha engedetlenségből még is e mesterséget űzni akarnák, tehát teljes hatalommal és minden módú alkalmatossággal a társaság és a czéhbéli szűcs mesterek az ilyen kemény ... büntetést avagy szokott birságot cselekedhessenek és vehessenek.

Annak okáért mi ilyen ékes okkal a megnevezett szűcs mestereknek igaz és törvény szerint való supplicatiójokat bevévén, a mi megjegyzett levelünket, a néhai tekintetes és nagyságos üdvözült enninghi Theoreok Ferencz urunknak, Hunyad vármegyének főispánjának, nekünk szerelmes szülénknek és eleinknek levelét erősítettük, bizonyítottuk, kedvesítettük azoknak czéheknek nagyobb és nyilvánbb s láthatóbbá való megerősítésére, szórul-szóra iratván és erősítvén és a közben vetett ok szerint bevettük, javallottuk, erősítettük és confirmaltuk, sőt ugyan bevesszük, erősítjük és minden punctusiba, clausuláiban confirmáljuk.

Mely dolognak bizonyására és örök állandó erősségére e jelen való élő pöcsétünkkel és kezünk alája való írásának vetésével erősített levelünket a szűcs mestereknek adtuk és engedtük.

Költ a mi Pápa városunkban, boldogas szony havának²⁶⁰ tizenkettődik napján anno domini 1609. Idem qui supra.²⁶¹

XIII.

1745-ik évben készült hivatalos összeírás a szempci céhek leveleiről.

Szempci czéhek articulusit kitől s mely esztendőben nyerték, azoknak extractusa.

Szabó czéh

Anno 1584. Salmis Julius gróf, galgóczi és semthei dominiumok ura requisitiójára, Nagyszombat városok pecsétje alatt adta ki die 5. mensis Septembris.

²⁶⁰ január

²⁶¹ Részleteit 1608. január 10-diki dátummal kiadta, Kiss, 1996. 184-185. p.

Varga czéh

Anno 1610. die 17. Martii. Méltóságos gróf Thurzó Szaniszló úr által adatott Sempthe várából.

Anno 1663. die 22. Junii. Méltóságos gróf Eszterházy Ferencz úr által confirmáltatott és parancsolja, hogy a cseklyészi varga mesterek dependenter legyenek a szempczi czéhtől.

Csizmadia czéh

Anno 1632. die 4. Martii. Méltóságos gróf Thurzó Mihály úr által adatott Sempthe várában.

Anno 1662. die 22. Junii confirmálta és igen dicséretes 5 articulussal megebővítette, és a cseklyészi csizmaziákat is a szempczi czéh dependentiája alá vetette Méltóságos gróf Eszterházy Ferencz úr Sempthe várában.

Anno 1713. die 8. Januárii. Méltóságos Gróf Eszterházy József úr confirmálta Cseklyészen.

Anno 1713. die 30. Januárii. Méltóságos gróf Eszterházy Ferencz úr által is megerősített Szempcen.

Kovács czéh

Anno 1609. die 2^a Februarii. Samarja városa adta ki.

Anno 1721. die 22. Augusti. Méltóságos gróf Eszterházy Ferencz úr confirmálta Szempcen.

Asztalos czéh

Anno 1725. die 1^a Octobris. Méltóságos gróf Eszterházy Ferencz úr adta ki Szempcen, és a haimburgi kőfaragó, kőmíves, ács és asztalos mesterek pecsétjeikkel bizonytságot tesznek a czég felállítáásául.

Anno 1726. die 2^a Aprilis. Méltóságos gróf Eszterházy József úr confirmálta Cseklyészen.

Kőmíves czéh

Anno 1726. die 20. Februarii. Méltóságos gróf Eszterházy Ferencz úr adta ki Szempcen. Haimburgi kőfaragó, kőmíves, ács és asztalos mesterek subscriptiójuk és pecsétjeik alatt bizonytságot tesznek a czéh felállítáásául.

Fazekas czéh

Anno 1713. die 27 Octobris. A pozsonyi fazekas czéh adta ki a czéh pecsétje alatt, de a méltóságos uraságtul nincs aprobálva és confirmálva, a kiért aláztatosan instálnak, azért is könyörögnek, hogy magyar nyelven adatnék ki, mivel egy német sincsen köztök.

Szempcz die 5^a Aug. 1745.

Doboczky Ádám, tisztartó

Rövidítések:

Bessenyei, 1994. = Enyingi Török Bálint. A bevezetést írta és a forrásokat közléteszi: Bessenyei József, Budapest, 1994.

Kiss, 1996. = Kiss István: A pápai plébánia története, Pápa, 1996².

Varga, 1958. = Úriszék, XVI-XVII. századi perszövegek, Budapest, 1958. (Szerk. Varga Endre)

Varga, 1998 = Varga Béla: Veszprém megyei életrajzi lexikon, Veszprém, 1998.

A szerző rövid életrajzát lásd az 1997/4. számban. A dőlt (kurzív) szedésű jegyzetek a szerkesztő magyarázó jegyzeteit tartalmazzák.

Véghely Dezső, szentkirályszabadjai (Veszprém, 1840. november 28. - Abbázia, 1897. április 2.) író, történész, jogász, alispán. Apja Véghely Imre 1867-1872 között Veszprém vármegye alispánja. A középiskolát a pápai református kollégiumban, jogi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, 1875-ben ügyvédi oklevelet szerzett. Veszprémben ügyvédi irodát nyitott. A Győri Történelmi és Régészeti Füzetekben megjelent írásaival hívta fel magára a figyelmet. 1875-ben Veszprém városa, 1878-tól Veszprém vármegye főjegyzője, 1881-ben alispánná választották, ez utóbbi funkciót haláláig töltötte be. Alapító tagja volt a Dunántúli Történetkedvelők Társaságának. (A tagok harmadik, 1864-es répceszemerei gyűlésén született döntés az egyes vármegyék történetének monografikus feldolgozásáról.)

Megbízást kapott Veszprém megye monográfiájának megírására, de betegsége miatt a nagy munkát nem tudta elvégezni. Nagy mennyiségű forrásanyagot, számos oklevelet gyűjtött a monográfiához, ezt ő és utódai veszprémi lakásán tárolták. Az épület a második világháborúban bombatalálatot kapott és az értékes gyűjtemény megsemmisült. Más források szerint a forrásanyag nagyobb részét a család a századfordulón eladta a Nemzeti Múzeumnak. A megmaradt iratanyag a második világháború idején a balatonalmádi villában semmisült meg. 1884 után sok szállal kötődött Balatonalmádihoz. Háza, szőlője, a Balaton iránti vonzalma mellett aktívan részt vett a település közéletében és fejlesztésének előmozdításában. Tudományos folyóiratokban számos tanulmánya jelent meg. Több oklevélgyűjtemény kiadásában vett részt. A veszprémi Alsóvárosi temetőben nyugszik.

Műveiből: Emléklapok rendezett-tanácsú Veszprém város közigazgatási életéből. (Veszprém, 1886.) - Hazai okmánytár. 1-6. (Győr, 1865-1880.) - Zichy és vásónkeői Zichy-család idősb ágának okmánytára. 1-4. (Pest, 1871-1878.)

Irodalom: Hudi József: - (1840-1897). = Megyeházi Tudósítások, 1996. december - Molnár Jánosné: Ne fedje fátyol a múltunkat. Száz éve halt meg Véghely Dezső, Veszprém megye sokoldalú alispánja. = Napló, 1997. ápr. 23.

Forrás: Veszprém megye életrajzi lexikona, Veszprém, 1988. 541. p. (Fszerk.: Varga Béla)

Ráth Károly (Győr, 1829. február 28. - Győr 1868. április 12.) történész, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. A szabadságharcban honvéd főhadnagy. Részt vett a schwechati, kápolnai és branyiszközi ütközetekben, ott volt Buda felszabadításánál. Később Kmetty György hadsegéde volt.

A fegyverletétel után életét a magyar történet tanulmányozásának szentelte. Rómer Flórisssal létrehozta és szerkesztette a Győri Történelmi és Régészeti Füzeteket. (I-IV. 1861-1868.) 1863-ban létrehozták a Dunántúli Történetkedvelők Társulatát, amely fontos szerepet játszott a Magyar Történelmi Társulat életrehívásában. 1861-ben és 1867-68 között Győr vármegye levéltárnoka volt.

Történetírói munkásságára Horváth Mihály és Szalay László voltak nagy hatással. Írásai Győrhöz, Győr megyéhez, a Kisalföld vidékéhez kötődnek. Sok oklevél-publikációt közölt, ezeken keresztül is az eredeti források használatának fontosságára hívta fel a figyelmet. Fontos feladatának tekintette a családi, egyházi és vármegyei levéltárak kutatását, ismeretetését. Egyik legjelentősebb vállalkozásuk (többek között Véghely Dezsővel együtt) a Hazai Okmánytár megindítása, melynek első négy kötetét szerkesztette is. Fontos szerepe volt a Századok, a Magyar Történelmi Társulat folyóirata megindításában.

Szoros barátság fűzte Véghelyi Dezsőhöz.

Műveiből: A magyar királyok hadjáratai, utazásai és tartózkodási helyei (Győr, 1861.) - Hazai okmánytár I-IV. (Győr, 1865-1867.)

Irodalom: Nagy Imre: A Dunántúli Történetkedvelők (Budapest, 1892.) - Mann Miklós: Ráth Károly élete és munkássága, Századok, 1865. 836-860. p.

Forrás: Magyar életrajzi lexikon, Budapest, 1969. 484-485. p. (Fszerk.: Kenyeres Ágnes)

Pápa város és környéke rendkívül szegény megbízható forrásokban, különösen ezek kiadását tekintve. Sajnos a történelem viharai megsemmisítették a családok és intézmények levéltárait. Ezért rendkívül fontos minden fennmaradt, vagy kiadott levéltári adat a város és környéke tanulmányozásához.

A XIX. században élt két történész, Véghelyi Dezső és Ráth Károly még eredeti őrzési helyén használhatta az azóta részben megsemmisült, részben az ún. Múzeumi Törzssanyagba olvasztott marcaltői Amadé-Esterházy kastély levéltárát. Az általuk használt levéltári anyag jelzetei szerint több ezer oklevél és irat lehetett itt egykor. (*A levéltár ismertetése: Thaly Kálmán: Dunántúli levéltárak ismertetése, Akadémiai Értesítő 1861, 41. p.*)

Az alább, reprint kiadásban közölt két tanulmány számtalan fontos adattal, több irat részletével és hét oklevél szinte teljes, szószerinti közlésével válhat értékké a korszakot tanulmányozó kutatók számára. Természetesen a több mint százéves írások nem minden megállapítása állja meg a helyét, de megfelelő szakmai ismerettel használva, ezek az apróbb pontatlanságok kiküszöbölhetők.

Ráadásul, az elmúlt évtizedekben nemcsak a régi marcaltői várkastély helyén nem folytak régészeti ásatások, ahogy azt már a két kutató elkezdte és folytatását kívánta volna. Hanem megsemmisült az a kastély is, amely mind méretével, mind a körülötte kialakított kastélyparkkal méltó birtokközpontja volt az Amadé, az Üchritz-Amadé, később pedig az Esterházy családoknak. Dr. H. Szabó Lajos helytörténész 1992-ben megjelent könyvében (*Udvarház és kastély Marcaltőn*) méltó emléket állít az épületnek, több akkor fellelhető színes és fekete-fehér fotót is közölt. Az alábbi két tanulmányból azonban csak azokat a részeket idézte, amelyek könyve tárgyához tartoztak, vagyis az udvarházra vonatkozó, zömében régészeti jellegű megfigyeléseket. Ez is indokolja a két alapos, egymást is kiegészítő tanulmány újraközlését.

Megjelentetésük azért is fontos Pápa és környéke története, helytörténete szempontjából, mert annak idején is kis példányszámú, tudományos lapban a Győri Történelmi és Régészeti Füzetekben - amely a Századok egyik előfutárának tekinthető - jelentek meg a közlemények. Ma az eredeti tanulmányokhoz szinte lehetetlen hozzáférni.

A szövegben csak néhány, zömében helyesírásbeli pontosítást végeztem. A jegyzetek között a *dőlt* betűkkel szedettek nem voltak az eredeti tanulmányok részei.

Dr. Hermann István

A' MARCZALTÓI RÉGI VÁRKASTÉLY 'S AZ UTOLSÓ MARCZALTÓYEK²⁶²

Véghely Dezsőtől

Marcaltó vagy mint régibb iratokban olvassuk Marzaltu, Marzaltew, Marceltw, Marchalteu, Marchelthew, jelenleg mezőváros, Veszprém megye pápai járásában, a Pápától Sopronyba vezető országútban fekszik.

Több ízben halottam, hogy négy megye határa találkozott ennek területén, de mindig csak regének tartám; jelenleg azonban a gróf Amade család érdekes levéltárában kutathatván, nyomára jöttem, hogy a négy határ találkozása történelmi tény; így Zsigmond király 1402. október hó 9-én, Posonyban kelt levelével bösi Wrdug István, János²⁶³ és Zsigmondnak „in Castriferrei, Suproniensi, Jauriensi et Wesprimiensi Comitatus” fekvő Marcaltó birtokában heti vásártarthatást engedményez.²⁶⁴ - Későbbi időben az említett négy megyében fekvése említetik 1462. 1474-ben is, azonban 1486-ban Vas és Soprony, 1548-ban pedig már részint Győr, részint Veszprém megyében fekvőnek találom. Minek tulajdonítható és tulajdonítandó e változás, ezideig okleveles adatokkal nem magyarázhatom; mert bár az 1398-ban élt Zeuleus Miklós és 1469-ben szereplő Gwghi Ulrik keszői várnagyok jogtalan foglalásai Marcaltó határának a Marcal vizén innen és túl fekvésére befolyással voltak is, ezeknek törvényes ereje nem lehetett 's legfeljebb kártéri-

tési, visszahelyezési és határjárasi vizsgálatokra adott alkalmat. - Nevét, mely a római időben állítólag Mursella volt, a körülötte elterjedt Marcal - régibb oklevelekben Morzal,²⁶⁵ Morzol²⁶⁶ - vizétől vehette. - Miként szerepelt Marcaltó a történetben, jelen közleményem körén kívül esik, azonban reménylem, hogy kezeimnél levő hiteles adatok nyomán rövid idő múlva sikerülni fog, e városnak múltját, birtokosa az Amade-Marczaltó család történetével egybefűzve közzétenni; e soraim az itt volt régi várkastély 's birtokosai az utolsó Marczaltóyek szereplésének ismertetését kísérlendik meg.

A Marczaltó család, mint okleveleink tanúsítják a Guthkeled nemből veszi eredetét 's már a XIII-ik században, mint Marcaltó birtokosa említetik 's annak folytonos birtokában van Istvánban történt kihaltáig. - Terjedelmes értekezéssé válnék jelen közleményem, de még feladatát tévesztené is, ha e család egész történetét tárgyalni itt akarnám; azért a gondos Egyed,²⁶⁷ a Zápolya János pártján szereplő Miklós²⁶⁸ és a többiek történeteit más alkalomra hagyva, értekezésemet a XVI. század két utolsó tizedében (körül belül 1580-ban) született Miklósnál kezdem meg.

²⁶² Győri Történeti és Régészeti Füzetek IV. 155-169. p. és 289-298. p.

²⁶³ Ez a János, Zsigmond királynak udvari katonája volt és bösi birtoka egy ízben tőle el is vetetik. Fejér Gy. Cod. dipl. eccl. ac civ. T. X, v. 2 p. 559. 631. 720. 734.

²⁶⁴ Hazai Okmánytár I. k. 295. l. (Zsigmondkori oklevéltár II/I. 234. l. Dl. 48.671.)

²⁶⁵ Árpádkori új okmánytár II k. 228. l.

²⁶⁶ Fejér i. m. T. X. v. 3. p. 290.

²⁶⁷ Fejér i. m. T. X. v. 3. p. 203. v. 8. p. 477-480.

²⁶⁸ Eredetie a' muzeumi levéltárban, másolata gyűjteményemben. (Véghely Dezső gyűjtemény később az Országos Levéltárba került.)

Marczaltöy Miklós - Györgynek Thúr Katalintól született fia, mint élelmes gazda, házassága által is iparkodott az ősi birtokokat szaporítani, nőül vevén Zay Annát Skarosy János özvegyét. - Nevezett Zay Anna mint anyai ágon az Amadékhöz rokon,²⁶⁹ Amade Mihály volt posonyi alispánnak 1608-ban magnélkül történt halálával, peres teendőket szerzett férjének. - Ugyanis Miklós, Győr megye alispánját Poky Mihályt maga részére megnyerve, nevezett alispán egy szolgabíróval Malomsokra megy, Amade Mihály itt levő birtokát Zay Anna és Katalin (özvegy Sembery Istvánné) részére elfoglalja. - Gondoskodtak ugyan előre Amade István és Lénárt is, ez alkalomra képviselőt küldvén Malomsokra, ki az elfoglalás ellen protestáljon, mi meg is történt; - sőt miután ez nem használt, elővéve említett képviselő a nádor, gróf Illésházy István, ez eljárást letiltó Bazin várában 1609. március 14-én kelt parancsát is, de mit sem eredményezett. - Ennek következtében az ügy Győr megyéhez lön föllebbezve, de miután nevezett alispán törvénytelen eljárást a megyegyűlésen referálni nem merte, a folyamodó Amadéknak innen is elutasítottak. - Ekkor az ügy a nádor elé került, ki ez évi március 29-dikén Bazin várából parancsot meneszt Győr megye közönségéhez, szigorúan meghagyva, hogy a malomsoki birtokot az Amadéknak állíttassa vissza. E parancs kézbesítését a nádor március 30-án kelt levelével a győri káptalanra bízta, mely, Wrachewych Farkas sopronyi főesperes által feria tertia post Dominicam Letare „eцентissime” kézbesített is,²⁷⁰ azonban a megye az intézkedést a jövő gyűlésre halasztja. Így újra sértve levén a jogos igényű Amadéknak, folyamodnak a nádorhoz, ki Bazin várából április 11-én „denuo et ex superabundanti autoritate” meghagyja Győr megyének a rögtöni intézkedést.²⁷¹ - Mi sikere lett e parancsok ismeretlen előttem, de úgy látszik nem nagy, mert nevezett perlekedő felek mégis Mathissy György pápóci prépost és Chaby Mihály győri gyalog vajdát választják békebírókúl, kiknek közbenjárása folytán elhatározták, hogy mindegyik fél három-három egyént küldjön Bősre május 4-ére, kik azután Amade Mihály ingóságainak miként leendő felosztása iránt a rokonokat kiegyeztessék. - Ez egyezséget feria tertia post Dominicam Laetare²⁷² a győri káptalannál bevallják ‘s az ezt megszegőre 500 forint bírságot, rónak.²⁷³ - Az ügy véglegesen azonban, csak az évi május 21-én lett befejezve, az osztály megtörtént, Marczaltöy és sógorasszonya teljesen kielégítetnek ‘s az Amadékat a következő okmánnyal nyugtatják:

„En Marczalthoij Miklós Es szay Katha Aszony Semberj Istvanne, Valliuk ez leuelünknek rendiben, Hogy minketh Amade Istvan es Leonart Vramek, szegeny megh holt Amade Mihal Vrunck atyankfia morhaiarol, az uegezes es Transactio szerent, - kj az Györj kaptalan előtt lett - ő kgmek minden keppen megh elegetett, vgý hofi ualamj morha akar mý fele legjen az mj az adossaghtol megh maradott es az mý minkett illethett, megh adott minekünk ő kgmek eppen es minden fogiathkoszas nekul, melljekről per omnia quietalliuk es menthe hadgiuk ő kgmeketh, annak fölötte mýs azon Transactioth ez uthann is tartozunk minden czikkeleben

²⁶⁹

Amade Mihály

Mihály posonyi alispán, neje Mérey Ilona

Sofia, férje Zay János

Anna, 1. férje Skarossy János

2. férje Marcaltöi Miklós

Katalin

férje Semberi István

²⁷⁰ Marczaltöi levéltár I. f. 5. cs. 91 sz.

²⁷¹ U. o. I. f. 5. cs. 92 sz.

²⁷² Húsvét előtti harmadik vasárnap.

²⁷³ U. o. I. f. 5. cs. 90 sz.

megh tharthanj ha valamj adosságok lennenek. Ennek nagj ob bizonsagara es erősségere adgiuk ez mý levelunkött pechetünk es keszunk irasa alatt.

Actum in Beoss die 21. Maý Anno Dominj Milesimo Sexcentesimo Nono.

(P. H.) (P. H.)

Nicolaus Marczaltóuý m. p. Eni zai Kata.”²⁷⁴

Gondoskodtak, hogy az adóságok is kifizetessenek; így Tőkésý Demetert szinte ez alkalommal elégitik ki, következöleg utalványozván részére.”²⁷⁵

„Mý Marczalteöy Miklos, Semberý Istuane, Amade Istuan es Lenartt, Valliuk ez Lewelönkben, Hogý Zegenj Vdweözeölt battiank Amade Mihalý volt ados Theökessy Deömeöteör Vramnak, keth szaz es hetuen kilencz forental, kire attuk eö kmenek az megh neuezett battiank amade Mihalý Vramnak ez eszteneöbelý Buzaiath es Arpaiath, Melynek nagj ob bizonssagara attuk ez leuelönkeött peöchetvnkel es kezvnek irasual megh ereösetuen.

Actum in Beös 21 Maý Anno 1609

(P. H.) (P. H.) (P. H.)

Nicolaus Marczaltóuj m. p. Zaý Kata m. p. Stephanus Amadi m. p.”

Alig múlt el egy év és Zaý Anna a kedves feleség meghalt ‘s 1608. január 8-án tett végrendeletével férjét és gyermekeit nevezte örököséivé. Nevezett Miklós, ekkor 1610-ben már veszprémi alispán, hogy a végrendeletet kellő rendbe hozza, Thurzó György nádornak a györi káptalan közbejöttével július 22-én történt kihallgattatását eszközölte.²⁷⁶ - A végrendelet tisztába hozatott, de a peres teendők a jó gazda, Miklós idejét még mindig igénybe vették; volt ugyanis említett Zaý Annának első férje Skarosý János után Locsmádon malma, hozzá való rétjei, a város végén alszélről egy polgár helye és a rétre járóban egymás mellett két szőlője, továbbá Tömördön húsz ház jobbágya, kiket özvegy Nádasý Kristófné született Choron Margit Skárosý Jánosnak 3000 rhénesi forintért zálogosított el, végre Frankon²⁷⁷ is egy zálogos malma. - Ezen említett birtokok, mint a kőszegi vár és uradalom tartozékai folytonos per tárgyai voltak. - A gróf Széchýek, mint kik 1616-ban a kőszegi urodalmat 246.253 forintért zálogba kivevék,²⁷⁸ - az előbbi zálog birtokos intézkedéseit mellözve - Marczaltóy-nak sok kellemetlenséget okoztak. Különösen azonban a frankai malom ‘s a tömördi jószág miatt keveredett Miklós igen sok költségbe, úgy annyira, hogy a Lajtha vizén volt malmát is kénytelen volt eladni. - A per mellett a malom építtetés is sokba került, így többek közt frankai malmáról panaszkodva ezeket írja Miklós: „Es mikoron az pusztat (malom) epitenj keztem uolna sok külömbözö munkauál, assassal, töltesekele, fa munkauál, vy malom köuekel, es küböl akaruan Csinaltatnom az kire többet költötem mészére, köuére es annak hordasara hat auagy hét szaz forintnal, mert chiak köuet is raknj ualot husz öl követ hordatam uolt imar, Lekatul es minden öl köuet niolcz szekere hozot es egy szekeresnek kett forintot köllöt adnj, ahoz kepest imar megh itelhetnj reia ualo kölcheget, mikor küböl akartam uolna imar hoza készöluen azonban Bethlen Rebellioia Tamadot es el üzöt fölöle es ugy marat az rebellio allat.”²⁷⁹ - Így pere volt a marczaltói váért is,²⁸⁰ nem különben Cziráky Mózes nádori

²⁷⁴ U. o. I. f. 5. cs. 94 sz.

²⁷⁵ U. o. I. f. 5. cs. 95 sz.

²⁷⁶ Györi tört. és régészeti füzetek III. k. 152. l.

²⁷⁷ *Répcesarud*

²⁷⁸ U. o. 240. l.

²⁷⁹ Marczaltói levéltárban I. f. 5. cs. 99 sz.

ítélőmesterrel a Marcaltóból neki járó leány negyed iránt.²⁸¹ - A peres teendőkön kívül a közügyekben is jutott neki szereplés, eleinte, mint zászlótartó szolgált Kolonics Sigfrid táborában, majd megnyerve a közbizalmat 1609-ik évi októberben Győr megye által a posonyi országgyűlésre 100 forint díjjal követnek választatott²⁸² 's mint már említém, 1610-ben Veszprém megyében az alispáni székre emeltetik.

Itt tartom helyén valónak a marcaltői régi várkastély építtetését és történetét tárgyalni.

Azon hely, hol jelenleg Marcaltő mezővárosa fekszik, a Marcal mocsárjából oázisként emelkedett ki hajdan 's maradt fel a települőknek építkezésül. - A Marcaltőy családnak amennyire okleveleinkből kitanulhatjuk már a legrégibb időben a Marcal vize partján cast-ruma és kőből épült malma is volt,²⁸³ de a helyet, hol e két épület emelkedett, szinte azon curia helyét is, hol később a Marcaltőyek laktak s melyről 1551-ben kelt oklevél is említést tesz,²⁸⁴ ez ideig pontosan meg nem határozhattam. Itt csak annyiban említém föl, amennyiben az értekezés tárgyául fölvetett várkastély építtetésére, valószínűleg a nevezett régibb castrum és curia leromlása is okot szolgáltatott. A Marcal vize mocsáros kiterjedtsége, a Rába mellék ága, a mező Rába, melyről már 1287-ben²⁸⁵ és 1359-ben²⁸⁶ említés tetetik, valamint a Tapolca tekervényes fordulatai a török portyázások ellen e vidéknek meglehetősen védgátjai voltak ugyan; de Pápa, - mint amely „inter alias Arces Trans Danubians est maximi momenti”²⁸⁷ a török figyelmét folyvást magára vonta 's ez okból már 1559-ik évben Soprony, Vas és Veszprém megye annak erősítésére rendeltetik - közel szomszédságban lévén, továbbá a Rábán levő révek is szaporodván, az e vidéken volt magán kastélyok erősítése annyira szorgos teendők közé soroztatott, hogy 1594-ben - midőn mint tudjuk a tatár ezen környéken pusztított²⁸⁸ - Nádasdy Tamás a királyhoz ez érdemben jelentést tett,²⁸⁹ 1597-ben pedig már az országos rendek a keszői, somlyói és sümegi váraknak katona és fegyverrel leendő felszerelését sürgetik.²⁹⁰ - Ily körülmények közt új kastély építtetése nem tette szükségessé, hogy oly törvény cikkely minő az 1543: 4. 3. § ez időben is érvényben maradjon, sőt ellenkezőleg az 1609-ki országgyűlés az új kastély építtetési illetéket 12 forintban állapítja meg.

A Rába vonal megerősítéséről gondoskodva lévén, Marcaltőy Miklós családi ősi birtokán Marcaltőn, kastélyt építeni határozta el magát. Nevezett birtoka alatt Kesző felé elterülő rétséget tűzte ki építkezési helyül 's bár a még akkor erre folyó Marcal, Tapolca és Rába folyók mocsárai, e terve kivitelét megnehezíték is, mint ügyes gazda e bajon is bírt segíteni, dombosabb helyet választva tudniillik rétsége egyik részén, és jó erős tölgyfa gerendákból

²⁸⁰ Győri tört. és régészeti füzetek III. k. 152. l.

²⁸¹ Marcaltői Levéltár I. f. 5. cs. 97 sz.

²⁸² Győri tört. és régi. füzetek III. k. 151. l.

²⁸³ Marcaltői levéltár I. f. 1. cs. 2. sz.

²⁸⁴ U. o. I. f. 4. cs. 77. sz. Ide menekült Wathay Ferencz, midőn Pápán a' török elfogta 's fél lábáról a' vasat itt verette le. Ponori Thewrewk József: Régiségbuvár I. k. 2. f. 41. l. *Vö: Wathay Ferenc énekes könyve. Budapest, 1976. 148-49. p. (Sajtó alá rendezte: Nagy Lajos)*

²⁸⁵ Árpádkori új okmánytár IV. k. 294. l.

²⁸⁶ Marcaltői levéltár I. f. 1. cs. 10. sz.

²⁸⁷ 1559: 32. törvénycikk.

²⁸⁸ *Vö: Pálffy Géza: Pápa a hosszú török háborúban, A pápai vár felszabadításának emlékezete 1597-1997. Pápa, 1997. (szerk. Hermann István)*

²⁸⁹ Pray Mss. T. XV. p. 131-134.

²⁹⁰ 1597: 31. törvénycikk.

készített alapra rakatá kastélyát, még pedig, hogy úgy ne járjon mint egyik rokona Vathaÿ Lőrinc Vágon,²⁹¹ mindjárt először téglából kezdte építtetni. - Az építkezésre nagy gondot fordított, téglát maga vetetett különbféle felírással; így találtam: **MARMIK** 1608.²⁹² **NICOLAVS MARCZALTO** 1613.²⁹³ jelzettek,²⁹⁴ sőt olyakra is akadtam, melyeken a családi cimér - három farkas fog²⁹⁵ - látható. Legnagyobb részt azonban a régibb korban vetni szokott rövid, keskeny téglák, mik hihetőleg az itt volt családi várból kerültek ki - lettek felhasználva. - A kastély mennyire ez ideig kifürkészhettem, elég tágas volt, a folyosók simított téglával voltak kirakva. A belső berendezés is csinos lehetett, legalább a zöld színű és emberfő alakot mutató kályha cserepek, párkánytéglák, a színes vakolat, csinos üvegek, ezt látszanak bizonyítani. - Ha vajon a kastély, palánk és töltéssel körül volt-e véve; mint szinte, hogy kert - mire már ezen korban is különös gond látszik fordítva lenni²⁹⁶ - volt-e körül? Ez ideig kérdés maradt előttem, melynek megfejtését azon alkalomra hagyom, midőn e kastély alaprajzát is bemutatathatom. - Az építés elkezdésének évét egész biztossággal meg nem határozhatom; de ha az építésre felhasznált téglák felírásai elég bizonyítékot nyújtanak, 1608-ban lőn megkezdve és 1613-ban fejeztetett be. Nagy idő egy kastély építésre, azonban ha fontolóra vesszük, hogy Miklósnak kiadásai a családi perek,²⁹⁷ továbbá a locsmándi és frankai malmok építése miatt tetemesek voltak, hogy még a praesidialis helyek erősítésére kívántató napszám is nagyon nehezen használtathatott fel;²⁹⁸ ha meggondoljuk, hogy az építési anyagoknak mocsáros helyre való szállítása sok fáradságot igényelt: nem lesz az építéssel eltelt hat év oly igen feltűnő. - Lehet az is, hogy a kastély egy része lakhatásra előre elkészítettett s a másik fele azután építettett föl; annyi azonban bizonyos, hogy már 1612-ik évi július 22-én Zaÿ Anna végrendeleténél jelen volt tanúk, Polosticai András győri kanonok és Hatos Bálint nádori ember által, a marcaltői kastélyban hallgattatnak ki.²⁹⁹

A kastéllyal átellenben volt építve a vámház, hol a Marcal és Mező-Rábán levő hidaktól vám szedetett és amely épületben laktak a kastély őrizetére tartott hajdúk.³⁰⁰ A kastély, mely tizenkét ezer forintba került, az első nője után maradt értékből épült fel, ezen kívül első nője hagyományát így írja le:

„...öst³⁰¹ miue marat hat öreg öst pohar egyben iarak három három egyben iaro. Skarossÿ neue raitok belöl ez feneken, Esmeg mas kichin öst pohar. Esmeg egy öreg Aranyas kupa, esmeg mas kichin kupa, kit az Joszaginkat oltalmazassara ayandekban attam, esmeg mas kichin kupa töredezet. Esmeg huszonhat öst kalan, esmeg egy hoszj öst kanna kj aranyas belöl es kiuöl is az czifraia. Esmeg egy aranyas vy kard kj az Bochkaÿ hadanak költözesse alat es mÿs emide amoda futottunk elueszet, esmeg az magam uiselö aranyas köues kardom kit felesegem meg akor nekem

²⁹¹ Ponori Thewrewk József i. m. 11. l.

²⁹² h: 11" sz: 5" 6''' v: 2" 3'''

²⁹³ h: 11" sz: 5" 8''' v: 2" 6'''

²⁹⁴ A téglákról lásd alább Ráth Károly írását.

²⁹⁵ h: 11" 6''' sz: 6" v: 2" 6'''

²⁹⁶ Magyar levelestár 97. l.

²⁹⁷ Mint mondja „sokat farattam, költöttem esztendőnkent neha három, negy holnapig és hat is neha otfön (Bécsben) ért.”

²⁹⁸ Magyar levelestár 112. l.

²⁹⁹ A győri káptalan országos levéltárában X. f. 20. cs. 1114. sz.

³⁰⁰ Marcaltői levéltárban II. f. 4. cs. 131. sz.

³⁰¹ ezüst

atta uolt ayandekben mikor iegyben uolt nalam, egy arany bokretaul kj tollak melle ualo, es akkor mind tallastul nekem adta uolt. Esmeg kett aranyas vy Hegies tör kit Chobor Imre es Chobor Marton Vrameknak hagyot uolt Testamentoma szerent Skarossy Janos, es attam meg ő Nagoknak Posonyban Giöleskor Szantohazy Ferencz, Aga Mattias es Selestej Adam Sogor Vramek es Vasarhely Andras komam vram is ot uolt egyknek meg adassaban.

Esmeg marat egy arany lancz egy arany perecz egy kötessel kit az Chierj Annok aszonynak az utan, az melliet megirok ismeg egy öst araniozot eö, eztis Chierj Anna aszonynak atam. Esmeg mas öst öueczke kit Kato leaniom el uit uele. Esmeg egy haj niomtato öreg arany boglarokkal es öreg giöngiel, esmeg egy vy kezre ualo arany perecz egy kötessel, kit leaniom Kato uit ezeket is el, az mely arany pereczet ualamj kett pogany aranion es egy öreg aranion kit Bathorj Gabor ueretet uolt kiben tiz korona arany uolt azon uettem uolt.

Esmeg egy arany boglaros Giöngiös feikötő, esmeg egy arany boglaros parta, ezeket is Kato uite el. Kész pénzj volt feleségemnek Zay Anna aszonynak mikor en el haltam³⁰² Jo lölkj ösmeretem szerent töb pinzit nem latta soha is az mj ugy mint Skarossy Janose let uolna auagy Zaÿ Anna aszony feleségeme szamara let uolna, kit en latam uolna auagy kezemhez adot uolna, auagy hoza nyultam uolna mint hogy nemis uolt töb.

Hanem elhalasunk utan harmadnapra minden penzet kezemhez adta es ladainak kulchiait mint igaz Isten felő aszony es az kesz penz szinteg negy forintot es ötuen auagy hatuan pinz. Araniat mingiarast meg mutata es Tallerat mert az mint oda fel meg iram egy öreg arany forint Bathorj Sigmond arania esmeg kett pogany kichin arany forint az mint fön megirtam esmeg egy öreg arany Szent Laszlo kiraly arania, kiben öt arany forint uolt kit szegeny feleségem az öcsemnek Marczaltöuj Janosnak adot uolt Beczben vasarlanj az mellyet Lengyel orszagban uitte uolt szegeny öcsem, mert töb vasarlo kölcsiegönkel el ment uolt Lengyel Orszagban es ugyan oda uezet maga is, esmeg uolt öst Tallera kett szamo ugy mint öregek Greczj Tallerok mely tallerokban három három niomoni Taller uolt, azaz az ketöben hat öst Taller uolt ez uolt tallera.

Esmeg uolt negyuen aranya kj nem magaie uolt hanem attak uolt Skarossy Janosnak ualamj Nömös Czimer leuelnek kiualtassara, az kit uéghhez nem uihettet, hanem az aranyakat el költuén szegeny feleségem es meg köllött teritenj annak az kit illetet az mint terethetők, az kett öreg Tallert lakodalmokban ayandekoztok masoknak,”

Továbbá Amade Mihály értékéből „ket uemhes louak uemheuel, egy medő öreg lo, esmeg egy Cödör, esmeg barom féle egy öreg bika, kit mingiart el attunk 9 forinton. Kett feiös tehen boriustul, esmeg egy medő tehen, es egy tulok tino. Ket öst pohar kin farkas fog Czimer uan, Amade Czimere, kj olyan Czimer mind az magame kit leaniom uit el, esmeg kett öst kalan egy formara, es harmadik is Czifras gombu es aranyas ez töröt uolt. Esmeg kett öst uella, egy arany giörö Rubint köuel, esmeg ezt is az giöröt Chierj Annanak attok”³⁰³

A hagyomány tehát, mit első nője után kapott, habár Skarosy János uram adósságainak kifizetésével majd ezer forinttal kevesbedett is az - nem volt megvetendő. - Ez első nőjétől egy leánya, Katalin született.

Másodszor telekesi Török Erzsébetet vette nőül, mely tekintélyes családi összeköttetés folytán újra látjuk őt a közügyekben szerepelni; ugyanis a győri püspökség és káptalan jogait a helybeli vár tisztség nagyobb mérvben sértvén, ez ügy tisztába hozatalára az 1618-iki

³⁰² *Elháltam, házasságkötésükkor.*

³⁰³ Marczaltői levéltár I. f. 5. cs. 99 sz.

országgyűlés bizottmányt nevez ki, melynek egyik tagja volt Miklós is.³⁰⁴ - 1622-ben igen nagy beteg volt Miklós, úgy, hogy nője Erzsébet a gyászruhára való szövetet is megvásárlá már; azonban e nyavalyájából meggyógyult 's 1625-ben már a Rába medre ügyében fáradozó bizottmány tagjai közt találjuk őt.³⁰⁵ - 1628-ban, mint Thurý Benedek gyámja, a zirci apátság több Veszprém és Fehér megyében fekvő birtokait hatalmasan elfoglalta, miért őt a zirci apát megidézeti.³⁰⁶

Mikor halt meg második nője? Nem tudom. Ettől való gyermekei István, Mihály és Anna.

Harmadízben Seget Fruzinát vette nőül, kitől azonban minthogy irányában gondatlan volt, csak hamar elvált.

Az 1629-ik év elején Katalin leányát csói Pathý Zsigmondhoz adta nőül 's mint „fő ember” gazdagon kiházásitá, anyja fehér ruha neműin kívül maga Miklós is csináltatván részére; sőt vejének egy mentét is adott, mely Skarosýról maradt reá. A vőlegény csói birtokát köté le menyasszonyának 500 forint erejéig.

Miklós gazdag ember volt, régi családi birtokain kívül Lovászipatona egy részét is bírta. E birtokot 1574-ben Miksa király Thurý György halálával, leányai Sófia, (Kereszturý Györgyné) Katalin, (Marczaltöy Györgyné) Annának (Ketzer Ferenczné) és férfi utódaiknak adományozta.³⁰⁷

Szerzett ezen kívül Locsmádon Partlitől malmot, Szelestén, Kövesden szőlőket, Győrben Altabak Jánostól házat, - Jákon zálogos birtoka volt. Gazdasága is rendben volt, különösen a lótenyésztés és malom voltak kedvencei; a lovakkal azonban igen szerencsétlen volt, egy ízben tavasz felé közel 50 darab a hideg miatt döglött el; majd máskor aklából hajtották el. Az 1629-ik évben locsmándi birtokán több ízben megfordult 's a betegség itt levő malmában utolérván, ez évi szent Mihály napján végrendeletet tesz, nője és gyermekeiről következőképen gondoskodván: gyermekei gondviselőiül gr. Nádasdy Pált, telekesi Török Jánost, Török Ferencet, Töltösy Gábort és Vásárhely Andrást nevezte.

Nőjét a marcaltői kastély és répcei malmokból kizárva, rendeli, hogy Marcaltón egy major helyet adjanak neki „es maiorkogiek ha köl nekj míg az en neuemet uiselnj fogia” továbbá „mastanj feleségemnek tartozom menyeközö Ruhaua!l ugy mint egy selem szokniaual es nem egyebel mert kis subaiat meg attam es azert kiuanom hogy meg adassek nekj de öis ados ennekem kit kölchiön attam nékj kj többet tész száz öst Tallernal, kit mind az öst Tallerul fizettem auagy attam en el ő nekj huszon ött aran forintiat, azt is megadiak nekj.”

Kató leányának hagyja a frankai és a locsmándi, anyai és Partli-féle malmok egyik felét, Molnár Pétertől vett szőlőjét, a mellette levő Skarosý féle szőlő felével, a marcaltői kastélyt ötezer forintig zálogba, Török Ferenc sógorának eladás végett átadott lovak árának felét, négy borjas tehenet, két kocsis lovat.

Annak leányának a Partli-féle malom fele részében fizetessék száz ezüst tallér, férjhez menetelekor szinte száz tallér, továbbá neki hagyja a locsmándi hegyen levő Musit szőlőt, szelestei és kövesdi szőlőit, győri házát; fiai mag nélkül kihalása esetére a frankai és locsmándi malmokban, 's Katalin halála esetében a marcaltői kastélybani örökössé Annát nevezi. - Ennek hagyja az említett lovak árának másik felét, egy vont ezüst 's egy bársony

³⁰⁴ 1618: 26. törvénycikk.

³⁰⁵ 1625: 15. törvénycikk.

³⁰⁶ Győri tört. ér. rég. füzetek III. k. 152. l.

³⁰⁷ Marczaltői levéltár XII. fiók 5. cs. 1153. sz.

szoknyát, Thurý György régi kardját, egy arany és ezüst kötésű paltost. Tartását Török János, kiházasítását pedig fiai, tekintve testvéreire bízta.

István és Mihály fiainak hagyja az említett malmok másik felét, a locsmándi hegyen három szőlőt, ugyan itt a Skarosy-féle szőlő másik felét, a jáki zálogos jószágot, az Amade-féle ezüst neműek felét és a lábas marhát.

Külön Istvánnak hagyományozza lóra való aranyos szerszámát. Marczaltöy Demeter bogláros arany szabályját, egy vörös skarlát, kék gubás bársonnyal bélelt hosszú vívó mentét, egy más vörös - aranyos virágossal bélelt - skarlát mentét, egy vörös bársony dolmányt és egy tál elé való arany bokrétát.

Mihálynak pedig egy zöld mentét tarka bársonnyal bélelve, egy skarlát mentét 's egy köves aranyos kardot. Kívánja, hogy legalább egyik fia tanuljon.

A győri szegény barátoknak 25 forintot és 20 köből gabonát hagyományoz, adósságai kifizetését megrendeli.

Temetésére vonatkozólag megjegyzi, hogy semmi selyem vele el ne temetessék.³⁰⁸

Ezen végrendeletet tétele után, úgy látszik Miklós nem sokára meghalt, mert az 1630: 14 törvénycikk a Rába medre ügyében működő bizottmány idő közben elhalt tagjairól tesz említést 's 1630-ban Miklós már „néhai” névvel fordul elő.³⁰⁹

Atyját csakhamar követhette Katalin is; 1630-ban ugyanis végrendeletet tesz, locsmándi kastélyát és malmát 10.000 forint erejéig férje Pathy Zsigmond 's leányának Annának hagyományozva.³¹⁰

Mihály a gazdálkodásnak adta magát 's 1634-ben „feria quinta proxima post festum sacrae Pentecostes”³¹¹ testvére István, Keresztury György és István nevében a győri káptalan előtt Hathalmý Sándor végrendeletének, - amennyiben az őket illető javak is érdekelve voltak - ellentmond.³¹²

István hihetőleg atyja végrendeletéhez ragaszkodva, tanuláshoz lát; de azért a lovászpatonai birtok kezelését magának fenntartá: így 1631-ik évben Dobos György, István ellen - mivel a lovászpatonaiaknak az ő nagydémi erdején legelő disznóit letartóztatta 's kanászokat elfogatva megverette - pert indít.³¹³

Testvére Mihály 1634-ik év vége felé meghalt, mert 1635-ben az év elején már István kezeli az egész birtokot és Amade Lénárt bátyjával kis baja is volt. Ez érdemben március 30-án Szombathelyről ír bátyjának, mely levelet érdekességénél fogva közleni, nem tartom fölöslegesnek:

„Alazatos szolgálatomat ayanlom Nagodnak, mint ennekem kedues jo akaro Battyam Vramnak. Aldgia Isten Nagodat kjuanata szerent sok jokkal, mind az Nagodhoz Tartozandokkal egyetemben, boldogul.

³⁰⁸ Marczaltöi levéltár I. f. 5. cs. 99. sz.

³⁰⁹ Győri káptalan VII. jegyzőkönyve. 428. l.

³¹⁰ Marczaltöi levéltár XXI. f. 9. cs. 2399. sz.

³¹¹ *Április 11-én.*

³¹² Másolata gyűjteményemben.

³¹³ Veszprém megye levéltárában IV. cs. D. 4. sz.

Megerttettem az Nagod leueleből, mit ıryon Nagod, hogy en az Nagod Jobbagia hazabol, hatalmastol kj uoniattam Volna egy Nagod seleriet, es meg uagdaltattam volna, seöt uasba is uerettem volna, mostis abban Tartanam. Melly az Nagod leuelén fölöte igen igen csodálkoztam es szörniüköttem; mert bizony, igaz körösztyenj hütömrre mondom, soha abban sem ennekem, sem pedig leg kisseb szolgamnak is sem hirem, sem tanacsom, nem hogy czeleködetöm volna, ne is adgia Isten hogy en a Nagod leg allab valonak is uettenem, arra soha nem igiekeztem; seöt ha ualakj bantana is a Nagod, uagy selerjét, auagy pedig jobbagiat, tehetségem szerent, Attyaffiusagnak mj uoltaert meg oltalmaznam. Azert Nagodat ualakj illy sinistre informalta, bizony jöuendöben rea emlekeztettem: seöt inkab Nagodra hagiom, mit erdemmel ez illyen a kj, kett Attyaffi keözeöt esz uezsést csinal, hamis mondassual uagy iratatasual: holot bizony egy punct abban nincsen ugy, a mint Nagodat informaltak, Nagod jobbagira a kj emberséges emberek hagiok, bar eök mondgiak megh Nagodnak.

Hanem Nagodnak hogy aperialiam a dolgot: Ennekem uolt egy semmire kellö Béres szolgam, a kj ez elmúlt télen legjobbik eökrömnnek a iégen labat el szegtette, kit jo keduemből nem attam volna 16 ezüst Talleron, attol valo féltében el szökeöt mindgiart, es egiüt is - masut is csauargot ideigh, oda Malomsokon kouacshoz allot uolt szolgálnj, de azis kjadott uolt rajta, miuel ott is rossz uolt. Onnand immar el hozattam mint szegüdöt beressemet, szolgamat, de Nagodnak sem jobbagia, sem selerie nem uolt sohais, sem uagdaltattam, sem uerettem, sem uasban nem iartattam, szabad pedig lettem volna uele karomért, mindent rajta meg cselekednj: a Nagod háta megöl is szabad volna akarkjnek is szegüdöt szolgaiát el hoznj ez minden bünöm es Nagod ellen valo uetkem es hatalmassagom.

Tudom azert kj dolga eza sinistra informatio: ha en Attyaffiusagossan nem akartam volna Nagodal élnj: mit nem czelekedhettem volna a Nagod Ispanian Nagy Janosson, midön eyel Többen magauaal az en szeremre Praeditor (így) hazara jöt, es Praedikator kj uoniatta es uonta uolna a Nagod részire, ott nem tudom mit tett volna uele maga tudgia: masodszor pediglen Malomhazomra ment es Molnaromat ott leste éyelj üdőben agion akaruan üt nj; Efféle dolgokat Tudom Nagodnak meg nem iratta: en sem akartam Nagodat, Attyaffiusagot es magam emberségemet tekintuén, molestálnj, hanem mind eddigh meg türtem, nem az eö mj voltat, hanem az Nagod Attyaffiusagossan élnj akaruan mint igaz Attyaffj: seöt Nagodnak mint Battyam Vramnak szolgálnj, uekony értékem szerént igyekeztem is.

Azert Nagod büntettesse rajta, a kj illy méltatlan hamis panaszokat kétt Attyaffi keözeöt szöröz es gondol. Bár Nagodnak azzal nem hizelkődöt se kedueskődöt volna, ha igazat nem mondhatot, tisztességemben praktikalo.

Ha mind ezek ıgy Nincsenek en is Nagod elöt mondom, Tisztességem ne légyen, bizonitom az egész Malomsokj polgárokal a kik igazsagszerető es igaz mondo polgarok, bár Nagod ha külömben nem hiszj, uégére mennyen massoktol is.

Ezzel Isten éltesse es tarcsa Nagodat jo egészségben sok esztendeigh mind Aszoniom, es öczemel s hugaimmal eö Nagokkal egyetemben.

Datum Sabarie die 30. Martj. Anno Dominj 1635.

Nagodnak mint kedues jo akaro Battyam Vramnak Alazatos szolgálja es Attyafia, szeretettel szolgál:

Marczaltöuı Istuan m. p.

Kivül: Spectabilj ac Magnifico Domino Leonhardo Amade de Warkony, Sacro Cæsareæ Regiæque Maiestatis Camerae Hungariæ Præfecto etc. Domino Fautorj, et Fratrj semper gratiosissimo.”³¹⁴

Ugyan azon István 1635-évi július 6-án Pápán, Lovászpatonán levő két jobbágyi telkét ‘s a jobbágyokat is úgymint Szalay Györgyöt és Kőmives Jánost, száz ezüst tallérért Kutasy Mihály cseszneki kapitánynak ‘s nejeének Orosztony Zsuzsannának elzálogosítja.³¹⁵

Istvánt, ki utolsó férfiú volt a Marczaltöy családból 1645-ik évben húsvét utáni csütörtökön hosszú betegeskedés után élete 32-dik évében „amaz régi Marczaltöy Nemzetnek utolsó fogytára ... marczaltői házában minden sacramentumoknak üdvösséges vétele után Isten e világból kivéve.”³¹⁶ Téved tehát tisztelt Ráth Károly barátom,³¹⁷ midőn Istvánt már 1634-ik évben meghaltak állítja s hallgatva Mihályt hiszi, az utolsó férfi ági Marczaltöynek.³¹⁸

Marczaltöy Annát Thury Benedek pápai hadnagy bírta nőül, mely évben vette őt el? Bizton meg nem mondhatom; azonban azt hiszem, hogy már Miklós 1629-ben tett végrendeletében, Thury György régi kardját azért hagyta Anna leányának, mert Benedek már ekkor jegyben járt vele. A mily előzékeny volt azonban Miklós leendő vője irányában, ép oly kíméletlen volt a sógor sógora irányában. - Örült sógora halálán Thury uram és az eltemetéssel sem igen törődött, úgy annyira, hogy gersei Pethő Margit mint rokon³¹⁹ és kinél István nevelkedett is, meghallván egyedi udvarházánál nevezett István halálát s “hogy nem úgy fekszik halva a mint az ő rendi volna”³²⁰ elindult Marcaltöre, lepedőket hozva magával, de nem bocsátatták be. Ez okból 1645. május 5-én Jánosházáról ír Amade Lénártnak s kéri, viseljen gondot a szegény rokon temetésére, hogy „ne lenne szegénynek mindnyájunk szégyenére gyalázatos Temetése.”³²¹ A temetés november 19-ikén reggel Pápán „az Paterek egyházában”³²² történt meg, melyre Thury és neje Pápán november 5-kén kelt levelükkel Amade Lénárt vice-nádort nejével (Geczeli Orsolya) együtt megjeleneni kéri.³²³ Még a szertartásos temetés meg sem történt, a rossz sógor hozzá látott a zsákmányoláshoz, úgy annyira, hogy Amade Lénárt ezért őt megint, minek következtében Thury Pápán április 26-kán kelt levelében magát mentegeti is Amade előtt.³²⁴

István halála után Amade Lénárt figyelmessé lett a Marczaltöy javakra s ír gersei Pethő Margitnak, hogy a Marczaltöy család leveleit küldené át neki. Válaszul azonban azt nyerte, hogy a kért levelek öt évig, míg István nála nevelkedett, házában voltak ugyan, azonban István távoztával a leveleket is magával vitte, hanem úgymond „hiszem mindeneket Thuri uram takart el a mit talált.” Továbbá magát mentegelve, ezeket írja „énnekem nem köllenek, mert

³¹⁴ Marczaltöi levéltárban I. f. 5. cs. 100. sz.

³¹⁵ Eredetije gyűjteményemben. (Vö. Hermann István: Középnemesi házaspár végrendelete a XVII. század közepéről. *Lapok Pápa Történetéből* 1998. 4.)

³¹⁶ Marczaltöi levéltár I. f. 6. cs. 101. sz.

³¹⁷ Lásd alább Ráth Károly értekezését ugyanebben a számban

³¹⁸ Győri tört. és rég. füzetek III. k. 154. l.

³¹⁹ Telekesi Török János hitvese.

³²⁰ Marczaltöi levéltár I. f. 6. cs. 106. sz.

³²¹ U. o.

³²² A pálos szerzetesek 1638-ban, Csáky László által alapított templomában.

³²³ U. o. 107. sz.

³²⁴ U. o. 101. sz. NB.

semmi hasznokat nem is vehetném, csak viselhessem a magam Leveleinek gondját, felejtsem a más haszontalan Levelein kapdosni.”

A XVI-dik században a kisebb várak és kastélyok őrizetére tartott katonák “qui sub nomine et titulo servientium, a plerisque Magnatibus et Nobilibus in bonis suis habentur et qui ideo solum intertenentur, ut excursionibus suis ipsos Dominos lactent” a békés lakosoknak igen sok aggodalmat, kárt okoztak, úgy annyira, hogy törvénykönyvünk tele van ily rablóhajdúk kipusztítására célzó cikkekkkel.³²⁵ Ily rablóhajdúk voltak a devecseriek, kiket illetőleg az 1635: 45. törvénycikk. Intézkedik és ugodiak is. Thurý szinte a hajdúk pusztító hatalmához folyamodott, nevezetesen sógora halálával tíz ugodi hajdút felfogadott, a marcaltői kastélyt az itt őrzött családi leveles ládával együtt erő hatalommal elfoglalta, kipusztította, az itt levő cselédséget részint összevagdaltatta, részint megsebesíttette. Amade Lénárt mint joggal bíró örökös, Marcaltőy Miklós 1629-iki végrendeletében ki is kötvén „ha az en Attyamfiai az Amadeiak kiket illet név szerént” - a marcaltői kastély, a hozzá tartozó birtokok és jogok ily hatalmas elfoglalása ellen gróf Csáky Lászlóhoz, mint pápai főkapitányhoz folyamodott; ki azonban Thurýval egy hajóban evezve s az illető iratokat, mint hatalmas úr, ekkor már hihetőleg kézhez kerítve, Amade Lénártnak Pápán május 17-én kelt levelében a Thurývali kibékélést ajánlja s a kastély elfoglaltatását így indokolja „azt részint Thurý uram instantiájára cselekedtem s rész szerint, hogy annak a passusnak gondviselése sőt az egész Marczalnak nekünk is incumbál.”³²⁶ Így állván az ügy, Lénárt fia János, Thurýtól Malomsok felét a malommal együtt haszonbérbe vette; azonban alig két hétig húzhatta a jövedelmet, mert Csáky - mint fön is emlitem - jó előre a családi okleveleket megszerezve, Ferdinánd királytól Marcaltőt magszakadás címén felkérte s maga biztosítására a nevezett birtokot a kastéllyal együtt ugodi hajdúival előre el is foglaltatta. Ferdinánd király Csáky gróf kérésére hajlott is és 1645-ik évi május 19-én Bécsben kelt adománylevelével a marcaltői romladozó kastélyt a vámmal, Marcaltő, Moha, Szentgyörgy, Guth, Balinka, Attya birtokokkal, a marcaltői tilos erdővel, úgy Malomsok fele, Szente (Győr megye), Gurtfalu és Lengyelfalu birtokokkal, miután Marcaltőy István magszakadtával a koronára szálltak, gróf Csáky Lászlónak és örököseinek adományozza.³²⁷ Sietett a gróf a beiktatással és 1645-ik évi május 26-án teljesíttette azt, azonban Amade Lénárt sabbato proximo ante Dominicam Exaudi³²⁸ a győri káptalan előtt a beiktatásnak ellentmond.³²⁹ - Az ellentmondás semmi foganattal sem bírt, mert Csáky a nevezett birtokokat azért tovább használta, miért is Amade János gróf Esterházy Miklós nádorhoz folyamodik. A nádor Csákyt a birtokok visszaengedésére Pozsonyból május 19-ikén föl is szólítja. Csáky azonban már ekkor erről mit sem akar tudni s a nádorhoz Pápáról május 26-án kelt célzás teljes levelében következőleg ír: „Decima nona May³³⁰ Posonbul irt Nagsagod levelét tegnap vettem, s legelőször is követem Nagsagodat, hogy magam nem irhatok, mert harmad naptul fogvast, a gonosz sciatica³³¹ miatt nehezen ülhetek és álhatok, s kérem azért is Nagsagodat, választételemel se bántodjék meg mint Biro. Amade Uramék helytelenül panaszkodtak Nagsagodnak, mert én mint ez ideig láttya Isten semmi közömet az

³²⁵ 1557: 23. 1563: 23. 1574: 14. 1575: 13. 1595: 31. 1596: 23. 1597: 23. 24. 1599: 3. 1601: 27. 1602: 19. 1603: 11. 1604: 12. 1608: 20. 1609: 19. 1613: 22. 1618: 3. 1622: 39.

³²⁶ Marcaltői levéltár I. f. 6. cs. 105. sz.

³²⁷ U. o. I. f. 6. cs. 102. sz.

³²⁸ Május 17-én.

³²⁹ U. o. I. f. 6. cs. 104. A győri székeskáptalan levéltára Capsa G. 30. cs. 126. Sz., - bevallási jegyzőkönyv IX. k. 126. 1.

³³⁰ Május 18-án kelt.

³³¹ Derékfájás

Marczaltői Kastélyhoz nem tartottam, sem el nem foglaltam, hanem Thuri Uram fogadott tiz Ugodi hajdut bele, kire hogy én is Consentialtam az helynek mivolta is kívánta. Az mi pedig az eö kegyelmek Amade Uramék successioját illeti, és hogy condivisionalisok legyenek a Joszagba azt tudtam én is ennek előtte némely beszédekhez képest, melljet bizon soha nem is visgáltam, de tökéletesen elhiheti Nagsagod, oly távul vannak attul eö kegyelmek s csak oly atyafia volt szegén Marczaltői István mint énnékem, s láttom közel négyszáz esztendő privilegiumokat, az Marczaltői familiának, azon néven kik successive cum pura statutione az utolsó deficiensik birták a Jozságot, - hanem ha arrul a Nevezetrül vehetnék valami Etimologiat, hogy az előtt egynehány száz esztendővel egy Omodeus Banfy Niger de Lündva adta az Jozságnak nagyobb részét mint sajátját ötsének Marczaltői Istvánnak, de hogy proprium nomen, es nem Amade familia s az előtt is voltak Marczaltőiek nyilván ki teczik. Clarum az is, hogy ha volt is valamikor a két familianak Attyafisága, magok közt is az Omodeiak anyira el ágoztanak cum toto Jure, hogy még tempore Elisabethae Reginae egyik az másik Jozságát per defectum seminis vissza kérte az Fiscus kezétül, hihető hogy Amadé vára is Jozságával az felső Magyar Országban, melyet jób részint most Ngod bir, ugy abalienál-tottott, ha ez azaz familia, mennyivel inkább az Marczaltői familiához nem lévén successiojok, s talán inkább ahoz a Bánfy Familia szolhatna. Azt hiszem maga is alkalmasint vette volt esziben Amade Lenárd Uram, s azért kérte meg Jozságit ujjob Donatioval etiam in foemineum sexum, mellyet mint cselekedhetett, ha pari ratione reciproca successioja volt az Marczaltői familianok is az Amade Jozságban? Hogy pedig most egy faluban eö kegyelme részt bir, ezen Marczaltői jóságban, de másutt sehol nem, lehet mint per injuriam, mint pedig per aliquam Collusionem ki ezután nyilatkozik jobban ki, de bizonyos, hogy a prima Collatione, de totis et integris Bonis vannak az Marczaltői familiának privilegiumi, az minémü okos valo szegin ez az Ifju, a ki meg hala, egy néhány itt valo Atyafiait kínálta ezekkel az állapotokkal és alkalmatossággal, az mint most magok recognoscallyák hallucinálván nyavalyás maga élete és defectusa felül. Látván azért én ezeket Amade János Uram tőlünk elmenetele után, s gyanoságot vévén mások is abbul, hogy eö kegyelme után, s gyanoságot vévén mások is abbul, hogy eö kegyelme tsak akár mint is bele kívánczik vala, a kastélyban ugyan alkalmas Cessiokkal is, hogy némelyek az kik inkább értették a dolgot, nyilván azzal kérkedtek, hogy föl kérhetik eö Felségétül, s kezemmel tapasztalván is az megirtt dolgokat, nem akartam incautussab lenni másnál a szomszedságban, alázotossan suplicáltam eö fölségének, hogy per defectum Familiæ Marczaltőianæ méltotzassék eö Fölsége megadni, mellyet kegyelmesen meg is tselekedett eö Fölsége, és im ma akarjuk peragáltotni a statutiót is. A mi az Thuri Uramal valo Beszédet, vagy Végzést illeti, az hiszem itt lett mi előttünk, nem tudván láttya Isten akkor a dolgot, s magammal is jött ide Györről Amade János Uram, de mivel Thuri Uramnak az Jozsághoz semmi praetensioja nintsen az res Mobilisen, és valami Testamentumon kívül, az Kastély épülettyirül kiváltképpen csak ugy alkudtak meg egymással, hogy ad certum Terminum mindkét részrül tsendességben legyenek, s ha mi praetensiojok az eránt, liquidáltassanak bizonyos emberek előtt, kihez nekem semmi közöm, az mennyiben lehetne pedig, assecuratus az eránt, ha ugy találhatik, ratione aedificii Thuri Uram, s az kiket concernálhatna; ebben vagy on azért conscientiose a dolog Nagysagos Uram, ki ha különben comprobaltatik Amade Uraméktól, s meg bizonyittyák az különböző és nagyobb igazságot, cum injuria birnia nem kívánom, s meg bötsülöm a sövént is a kertért, s jut eszemben az Nagyságod ditséretes Regéchi cselekedete is, egyéb eránt talán mi is hasonlóképpen nem vagyunk idegen, sem alkalmatlan szolgál Nsgdk, és az Nsgod gyermekinek az igazság uttyán, mit árt Pápának is az az szomszedság hiszem az Pápai Tó is az Marczalban foly, ez okáért Marczalteö soha idegenye nem lészen Pápának, kérem is Nagsagodat mint az igazságnak, s mint az Attyafiságnak uttyát fértesse ugy öszve, hogy egyfelöl se sértődjék meg; tudom leszen eö kegyelmektül is Informatioja Nagyságodnak, tartsa Isten Nagyságodat sokaig és egésségben.

Datum in Arce Papa 26-a Maÿ 1645.³³²

Amade Lénárt látva, hogy ez úton nem sokra megy, családi levelek szerzéséhez látott s ilyeket Bősön június 11-én kelt levele kíséretében fiától Jánostól, az ekkor Héflánban mulató nádorhoz küld s felkéri őt, hogy ha más mód nem volna „ad sequestras manus adassa inkább az Joszágot s ezt ha lehet sokára ne halasztassa, mivel az aratás ideje is im előttünk, valami ez előtt abban a Joszágban volt Turi mind el vitette.”³³³ - János atyja levelét június 11-én kézbesíté a nádornak, ki az eredeti okleveleket lemásoltatva, az ekkor Bécsben időző Csákýhoz felküldeni ígérte. A nádor Héflából június 15-kén Amade Lénártnak felel s következőleg vigasztalta: „Megírák néki hogy cedálljon az Contradictionak s megereszténé a Joszágot kegyelmednek, más szokott uton keresse és proponálja prætensioját, mert ha nem más modot kell a dologban keresnie, vagy pedig producallya ő is azokat, az nála lévő leveleket, a kikbül eő kegyelme biroskodik, hogy ne volna lgassága kegyelmeteknek hozzá? És hogy avval ne is késsék, Sequestumra nem örömetst botsátkoznám, mert az is üdő haladékkal lészen; hanem fel találom én az uttyát a mint kezébe adjam én kegyelmeteknek, hadd lássam csak mit felel levelemre.”³³⁴

A hatalmas nádor ekkori közbenjárása úgy látszik használt is a jogos igényű Amadeknak, mert Csáký a levelek felmutatását ígérte, bár azokat sem Nagyszombatba sem Pozsonyba a kitűzött időre fel nem hozta, de - hihetőleg belátva törvénytelen eljárását - Amade Jánossal a kérdéses birtokokra nézve egyezkedni kezd, a birtokért nyolcezer forintot követel, mely összeg azonban „Ersek Uram eő Nagysága Instantiájára”³³⁵ hét ezerre szállítatik le. - Kitűzetik az idő a mikor János a pénzt Pápára viendi, ki el is vitte, ekkor azonban Csáký újból túlságos követelésekkel lépett elő és János 1646. évi június 25-ikén Pápáról panaszkodva ezeket írja atyjának:

„Szolgálók Kegyelmednek. Itt Uram én csak nem úgy vagyok mint az Commissáriusok Tokajban, - Conditioi ezek Csáký Uramnak. Első. Mivel Méltósága ellen vagyon, ne kívánnjuk hogy azt írja: látván igazságunkat, motus pietate, attá vissza joszágunkat.

2-dik Cedál Jussának es Leveleinket visszaadja, de az Donatit magánál tartya olly okkal, ha én defícialok in sexu Masculino eő rea s maradékira szálllyon a Joszág.

3-dik. Pro recognitione Dominii az Csajtorja pusztát, engedjem kezéhez, kit most Thuri bir arendaban.

4-ik. Thurinak engedjem szent Györgyöt, Mohát es eo facto csak 2000 forint defalcaltossék a Szalatinai Joszágban, de mégis oda engedjem kis Szalatnának felit, az 2000 forint, Szent Györgyért, Moháért maradjon ide.

5-dik. Eő semmi Fassioval ne tartozzék.

6-dik. Feleségem mint magam vallyam a Szalatinai Relaxatit.

7-ik. Thurival oly szomszédságos képpen éllyek, mint az előbbeni possessorok - de eő felöle semmi kérdés nintsem más képpen.”³³⁶

Az egyezség ily feltételek mellett ez alkalommal sem jövén létre, Amade Lénárt elhatározta ügyét az országgyűlés elé terjesztetni s már el is készíté kérelmét, hogy az országgyűlés „ilyen

³³² Marczaltói levéltár I. f. 6. cs. 105. sz.

³³³ U. o. I. f. 6. cs. 101. sz.

³³⁴ U. o. I. f. 6. cs. 105. sz.

³³⁵ U. o. I. f. 6. cs. 106. sz.

³³⁶ Marczaltói levéltár u. o. I. f. 6. cs. 106. sz. NB.

nagy hatalmaskodásokat remedeállyon és találjon modot, hogy mind Leveleink, mind Jozságunk, annak eddig való haszna kezünkhöz juthasson, és ilyen országunk Törvényét és Nemesi Szabadságunk rontói régi Országunk végezett Törvénye szerint büntetessenek.”³³⁷

Csáký Amadenak ezen szándékáról értesülvén, 1646-ik évi október 13-án Pozsonyban a királyi személynek előtt a marcaltói romladozó kastélyt, vámot, tilos erdőt, Marcaltó, Moha, Szentgyörgy, Guth, Balinka, Attya, Malomsok, Szente, Gutfalu, Lengyelfalu birtokokat hétezer magyar forintért Amade Jánosnak, nejének Esterházy Juditnak és utódainak visszabocsátja, minden az Amade családot illető s jelenleg kezeinél levő iratokat visszaad.³³⁸

Az ősi birtokok így az illető örökösök kezére jutván, nem soká késett Amade János, hogy ezekre új adománylevelet nyerjen, mert már 1650-ik évi április 15-én Bécsben Ferdinánd király a marcaltói romladozó kastélyt, vámot, tilos erdőt, Marcaltó, Moha, Szentgyörgy, Esztergár, Vepsen (Lepsény), Chaytoria, Guth, Balinka, Attya, Szentkirály, Eörkén, Malomsok, Szente, Gurthfalu, Lengyelfalu, Feribakonya, Chor birtokokat, úgy Bős és Várkonyt³³⁹ is új adomány címen Amade Jánosnak és mind két nemű utódainak adományozza,³⁴⁰ meghagyva az esztergomi székes káptalannak, hogy a beiktatást annak módja és rendje szerint teljesítse. Nevezett káptalan a nyert királyi parancs folytán Szapáry Péter királyi jegyzőt és Adaczi Jakab komáromi főesperest és kanonokot küldé ki a beiktatás foganatosítására, kik 1651-ik évi március 25-én a marcaltói kastélyban megjelentek s a meghívott szomszédok jelenlétében Amade Jánost a nevezett kastély és tartozékaiiba bevezették; minek azonban Cziráky Ádám nevében Czuppi Gergely ellentmond s ez okból a királyi curiára idéztetik. Mártius 26-án Malomsokon történt meg a beiktatás minden ellenmondás nélkül, a többi birtokra töröktől félelem miatt nem mehetvén, ezt is a marcaltói kastélyban teljesítették.

Cziráki Ádám ellentmond ugyan a marcaltói birtok iktatásakor, de úgy látszik ennek dacára is birtoklásában maradtak Amade János özvegye Esterházy Judit s fia Ádám. 1652. június 5-kén Tolnai János, neje Cziráki Zsuzsanna nevében tiltakozik a marcaltói kastély és tartozékai iránt, de később egyezsége léptek a felek, mert Cziráki Ádám dienesfalvi kastélyából 1660. Január 18-dikán Esterházy Juditot felhívja „hogy Szent Pál fordulasa napian, az Ezer Tallert az marcaltéoui Jozsághoz való praetensiomat kegyelmed megh adgia.”

1655-1685 között Bornemisza Miklós volt a marcaltói tisztartó s a kastély jövedelme volt Moha és Szentgyörgytől 200 forint, két skarlát szőnyeg, két pár bagariával bélelt karmazsin csizma, 12 forint malombér. - Attya, Gút és Balinkától a csurgaiak egy skarlát szőnyeget s egy pár karmazsin csizmát, Esztergár harmad részéért a dudariak 5 forintot fizettek. Marcaltó és Malomsok szolgálatokat teljesítettek.

1683-dik évben menlevélről nem gondoskodván a tisztartó, a török e kastélyt is elpusztítja; ugyanekkor egy a seregtől elmaradt tatár Malomsokon rabolt s a falu ládáját feltörni akarta, de a malomsokiak le lőtték s fejét a kastélynál levő vám karóra tűzték fel.

Ez időtől óta a kastély elhagyatva lön sőt csakhamar a mostani kastély építéséhez fogván Amade Ádám és Antal, akkori tisztartójok Boleman Miklós a kastély köveit és tégláit ide használtatta fel.

³³⁷ U. o. I. f. 6. cs. 106. sz.

³³⁸ U. o. I. f. 6. cs. 107. sz.

³³⁹ 1630. május 25-kén már kapott Bősre és Várkonyra Amade Lénárt új adomány levelet.

³⁴⁰ U. o. I. f. 6. cs. 108. sz.

1701-ben fent volt még e kastély emléke a nép között s ez évi április 24 és 29-én tanuk hallgattatnak ki az iránt, ha vajon a kengyeles halászó víz a marcaltői kastély határában van-e? 1760-ban Káloczi István tiszttartó a marcaltői várnál levő vizet Kaczler Ignácznak adja 3 forintért halászatra bérbe, de miből Kaczler eltiltatik. - 1772. június 12-kén Marcaltó és a két Kesző közt elhatárolás történvén a marcaltői vár árok erre említettik. - Ezek szerint tehát nem ment feledésbe e kastély hol léte, sőt még jelen századunkban nagyméltóságú gróf Amade Antal a keszőiekkel határ viszályban lévén, 1813. június 12-én kelt s ez ügyet érdeklő nyilatkozatában, a többek közt ezeket írja „partim ad ipsa antiquae arcis Marczaltheo Rudera.”

A kastély környéke mocsár volt, úgy hogy a fennebbi 1772-ki határjárás szerint a várkeszőiek a marcaltői templomhoz hajón jártak s mint a most élők is beszélnek, Pauer György és Veisz György mostani kertjeik helyén szoktak kikötni. Később azonban a mocsár kiszáradt s e térséget az uraság a marcaltői lakosoknak, nevezetesen a Horvát családnak, adta ki haszonbérbe, mely azután a Rába kiáradásai ellen fűz- és nyárfával ültette be, ily újabb kori ültetés alkalmával akadt a kastély nyomaira a ma is élő Horvát István s fel is akarta ásni; de az akkori tiszttartók által e szándékában gátolva lett.

1860-ban azonban Marcaltón is létrejött a tagosztály s az ez évi október. 27-én kelt úrbéri egyezség 1. pontja szerint e terület a lakosoknak adatott át. A lakosok magok közt e berkes területet felosztották s a kastély helye Pauer György, Veisz György, Veisz Antal, Horváth József és Kovács Józsefnek jutott, e két utóbbi azonban illetékét Kovács Mihály és Nagy Józseffel cserélte el. A mint ez említett lakosok új birtokukat átvették, az ásást is elkezdték, mely tisztelt Ráth Károly barátom tudomására, jutván a helyszínére sietett és találta az érdekes magyar feliratú téglákat is.

A MARCALTŐI RÉGI KASTÉLY

Ráth Károlytól

Veszprém megye északnyugoti csúcsában, hol négy megye: Sopron, Győr, Vas és Veszprém határai szögellenek, azon helyen, hol a Marcal folyócska a Rábába ömlik, már a Rómaiak idejében Mursell³⁴¹ nevű telep volt. A magyarok letelepedvén 891-ben³⁴² a Dunántúlban is, midőn az itt lakó népektől a folyó és romban heverő telep neve után tudakozódtak, s megérték, hogy az Mursellának³⁴³ nevezetik, e nevet a saját nyelvökben fennlevő Marcal szóra változtatták, s mind a folyót, mind pedig a telepet így keresztelték el. A XIV-dik században a nemzetségi és birtokróli nevek kezdvén használatni, ekkor tűnt fel a Marcal tövéből birtokolt nemes család Marcaltői, Marcaltői elnevezése is.

E név első felvevője Bertalan volt, ki Marcaltői vezetéke mellett még a Bagaméri-t is használta Gazdag és tekintélyes család levén a XIV. század elején második fiát Miklóst mint Szlavónia bánját, harmadik unokáját szinte Miklóst pedig már mint nádort találjuk 1400-ban e családban, de csak egy helyen felhozva Fejér oklevél gyűjteményében.

A híres Garai családot a XV-dik század második felében szintén egy Miklós, mint cseszneki várnagy szolgálta.³⁴⁴

1463-ban, midőn Hunyadi Mátyás királyunk a török ellen hadat gyűjtött, Marcaltői Györgyöt itthon hagyni rendelé, ki több birtokos nemessel együtt a vele szomszéd Kesző vár őrizetére volt rendelve.³⁴⁵

Az említett cseszneki várnagynak második fia Demeter, Szapolyai István nádornak, ki sokszor tartózkodott pápai várban, udvari belső szolgálja (familiarisa) volt s midőn ez az 1499-dik év december 23-án Pápa várban végrendeletét elkészítteté, Hedvig neje, Orsolya nővérével, úgy Kapucsi Ferenc, Csikvánd birtokosa és udvari belső szolgálival együtt ő is jelen volt.³⁴⁶

1541-ben Marcaltői Péter és Miklós mint Győr megyei király emberi említetnek.³⁴⁷

Demeternek 4-dik fia volt Miklós, kinek nővére 1549-ben mint Csaby Péternek neje említetik.³⁴⁸

Miklós fia György, Győr megyének egyik nevezetesebb és főbb birtokos tagja volt, ki az 1583-dik év március hó 1-jén megkezdett pozsonyi országgyűlésen 80 dénár napidíjjal követe volt a megyének.³⁴⁹ Malomsokon is nevezetes részbirtokkal bírt. 1587-ben Veszprém megyének.³⁵⁰ A

³⁴¹ Forbiger Albert: Orbis terrarum antiquus. Nürnberg, 1853. 7. l.

³⁴² Ekkor még nem volt a honfoglalás időpontja mindenki által elfogadottan 896-os évhez kapcsolva.

³⁴³ A szó illir eredetű, mocsaras vidéket jelent, a magyarban valóban Marcal néven jelent meg. Vö. Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára, Budapest, 1983. 404. p.

³⁴⁴ Nagy Iván: Magyarország családai: VII. 293. l.

³⁴⁵ M. tört. Tár IX. 165. l.

³⁴⁶ Cornides dipl. V. 145. l.

³⁴⁷ Győri káptalan sekrestyéjében 12. fiók, V. csomagban.

³⁴⁸ Győri káptalan országos levéltára XVIII. 54. 3031.

³⁴⁹ Győr megye eredeti I. jegyzőkönyve az 1583-dik évről.

³⁵⁰ Győr megye levéltára szerint.

XVII-dik század első tizedében elhatározta magában a Marcal mocsarában egy erődített kastélyt, építtet.

A ki Marcalt mezővárosát, határát és fekvését ismeri, bizonyára azt gondolja, hogy Marcaltói Miklós a most fennálló Amade-féle kastély mint a határ legmagasabb, legemelkedettebb részén, - vagy tán éppen a mostani kastély - helyén építette erődített házát! Oh nem, hanem ott, hol a múlt 1862-dik évben foganatba vett tagosztály előtt a Nyáras erdő állt, mely hely akkor posványos volt, s melyhez hozzáférni, megközelíteni igen nehéz lehetett.

A török hódoltság ugyanis Győr megyében a Rábáig, Veszprém megyében pedig a Marcalig terjedvén, Marcaltói Miklós szabad magyar földön építtetett, a török hódoltság ugyanis csak a falu aljáig, vagy még jobban meghatározva a nyugoti kertek alatt folyó Marcalig, mely ekkor közvetlen, a mostani vendéglő alatt, esett a Rábába, azon túl már a török nem parancsolt. Annak bebizonyítására, hogy hajdan a Marcal csakugyan az említettem helyen folyt, először felhozhatom a hagyományt, másodsor: ezelőtt vagy 12 évvel egy zsellér a falu alatt jó mélyen a földben egy egész malomfejet és zsilipet talált, s harmadszor: a tagosztály után a kertek, s különösen a plébánusé alatt egy ölnyi mély árok húzatván, a földet tiszta öntésnek³⁵¹ találtam.

A Marcal által körülfolyt szigeten építteté tehát Marcaltói Miklós erődített kastélyát, még pedig mint alább bebizonyítom, az egyik részét az 1608-as, a másik részét az 1612-dik esztendőben. Első neje Zay Anna nemzetes Skárosi János özvegye volt, kinek anyja Amade leány volt. Ennek jogán a magtalan várkonyi Amade Mihály Pozsony megyei alispánnak 1608-ban történt halála után testvére Zay Katalin, özvegy Semberi Istvánnéval Poky Mihály Győr megye alispánját megnyerték arra nézve, hogy Amade Mihály ingóságait nekik meg fogja ítélni. Azonban ennek meggátolása végett Amade István és Leonhard (*Lénárd*), az elhunyt testvérei, 1609 március 14-én Illésháy István nádortól Bazin várában egy ilyenmű ítéletet letiltó parancsot eszközöltek ki, mely Poky Mihály alispánnak el is küldetett.³⁵²

Miklós ugyan ezen 1609-dik év október havában Győr megye által a pozsonyi országgyűlésre követnek választatott azon kijelentéssel, hogy ha társat akarna, azt maga válassza, mely esemény Miklósnak nagy becsületére válik, midőn a megyének oly általános bizalmát bírni szerencsés volt. Díjúl pedig 100 forint szavaztatott meg számára.³⁵³

Vagy ezen, vagy a következő 1610-dik év elején neje Zay Anna elhalt, ki 1608-diki január 8-kán végrendeletet tett Alsó-Szelestei Szelestey Ádám, Turi György, Enessey István Veszprém megye főbírája, Pető Bálint esküdt, alsó-görzsönyi Csorgai István, dienesfalvai Cziráky László, felső-görzsönyi Sebestyén Mihály, Tapolczay György pápai lovas zsoldos katona, Jánossa Péter, Enessey Mihály vitézlő s nemes urak, és tisztelendő Kola János a szomszéd Szentandrás³⁵⁴ helységének prédikátora jelenlétében. E végrendeletben általános örökösévé teszi férjét és gyermekeit azon kivétellel, hogy első férje rokon hűgának Czeri Annokának az ő ingóságaiból menyegzőt szolgáltatassanak vagyis lakodalmát kitartsák.³⁵⁵ Minthogy pedig ezen végintézkedés tisztába hozatalára Marcaltói Miklósnak a jelenvoltak tanútételeire volt szüksége, Thurzó György nádorhoz folyamodott, ki az 1610-dik év június hó 15-én a fennemlített tanúk kihallgatását a győri káptalannak megparancsolta. Ez utóbbi testület Polosticai András olvasó kanonokot, győri püspöki helyettest és soproni kereszttest kiküldé. Aki is a kirendelt nádori emberek közül Hatos Bálintot

³⁵¹ *Helyesen öntéstalajnak.*

³⁵² Eredetije a győri káptalan országos levéltárában, az 56. számmal jelölt fiókban.

³⁵³ Lásd a megye eredeti jegyzőkönyvét.

³⁵⁴ *Ma Rábaszentandrás.*

³⁵⁵ Egykorú másolat a győri káptalan országos levéltárában a XIV. fiók, 42. csomag, 1919. szám alatt.

maga mellé véve, július 22-kén a Marcaltői kastélyba mentek, hol a fennemlített tanukat Cziráki Lászlón kívül együtt találván, azokat kikérdezték és meghiteztették.³⁵⁶ Ugyan ezen okmány és Győr megye jegyzőkönyve őt már ekkor (1610) Veszprém megye alispánjának mondja, ki a szeptember 30-án tartott Győr megyei gyűlésen mindazok ellen tiltakozik, kik ez időben a Marcal vizén révet állítottak s ott révbért s vámot szednek.

Második neje volt Török Anna.

1627-ben okleveles nyomára akadunk, hogy Lovászpataona egyrészét is birta.³⁵⁷

1628-ban pedig Bolerázi István zirci apát idézteti meg, Esterházy Miklós nádor útján, mint Turi György fiának Benedeknek tutorát, mivel az apátságnak Sol, Olaszfalu, Tevel, Kovács, Berény, Polány, Vejim, Előszállása, Karakószállása, Koppány, Borsát, Pencele, Ság, Szentkirály és Zirc részint lakott, részint néptelen Fejér és Veszprém megyékben fekvő falvait bitorolta, s mely jószágokat az apát 1616-ban II. Mátyás királytól kapott adományban.³⁵⁸

A következő 1629-dik évben Katalin leányát Csói Pathy Zsigmondhoz adta férjhez, ki is a menyasszony részére február 21-kén a következő eredeti felvallást tette a győri káptalanban:

„Mivelhogy én Pathy Zsigmond, az nemzetes és vitézlő Marcaltöwy Miklós uram hajadon leányát Marcaltöwy Kata aszszonyt, hajadon fejjel magamnak választottam házas-társul. Kinek tisztességes lakodalmára avagy elhálásunkra hagyattatott napra, - mint rövid üdőt hagyván egymás között az lakodalomnak és elhálásunknak - melyre én az megnevezett Marcaltöwy Kata mátkám aszszony után menyekezőre semminemű öltözetbeli ruhát és egyéb tartozandó eszközöket nem vihettem, hanem az én ipam Marcaltöwy Miklós uram ő kegyelme, és mátkám aszszony az ő kegyelme leánya Marcaltöwy Kata aszszony egyet értvén, ő kegyelmének adták én nekem bemutató, avagy utána vivő tartozandó egy öltöző ruházatot. Úgymint egy vörös virágos vont arany szoknyát, egy kis subát fekete virágos bársonyt, aranyos virágos vörös bársonnyal bélletet éppenséggel, egy arany láncot, egy bokor arany perecet, egy fejkötőt arany boglárral rakottat, ismég egy aranyos pártá övet, kiket én az ő kegyelme leányának Marcaltövi Katának az én mátkám aszszonynak, elhálásunknak idején bemutatam. Az mely nekem adott jókat adtak én nekem Marcaltövi Miklós ipam uram és mátkám aszszony 500 forintban, az mely megnevezett 500 forintig kötöm zálagul ő kegyelmeknek az én csói jószágomat ilylen conditióval: Hogyha magtalan meghalnék, avagy maradékom nem maradna, és az én mátkám, ki jövődő feleségem leendő lévén, élni fog holtom után, tehát az én bátyaim Pathy uraimék, és egyéb következő atyámfiai, elne vehessék az megnevezett csói jószágomat, míg az megnevezett 500 forintot meg nem adják feleségemnek holtom után. Az hol pedig előbb halála történnék mátkámnak elhálásunk után magtalan, tehát én tartozzam és az én maradékom is Marcaltövi Kata kívül is, - ki más feleségemtől való lehetne - Marcaltövi Miklós uramnak és maradékának megtéríteni az megnevezett 500 forintot minden pör patvar nélkül, én avagy maradékom. Az hol pedig én, avagy az én utánnam való maradékim meg nem tartanak, és nem engednének, tehát minden törvény folyása ellen, az én mátkám aszszony, Marcaltövi Kata aszszony és maradéki, és mind pedig Marcaltövi Miklós ipam uram ő kegyelme és maradéki ezen levelemnek erejével, nemine contradiecente egy szolgabíróval és egy esküttel, az megnevezett jószágomhoz nyulhassanak és birhassák mind addig, valámig az én maradékim, kik más feleségemtől lehetnének, se pedig az én atyámfiai, kiket holtom után az én jószágom illethetne, el ne vehessék, míg az megnevezett 500 forintot, Marcaltövi Kata

³⁵⁶ A nádor levele uo. 10. 28. 1114. szám alatt fellelhető. (Meghitelezette = hitelesen megtudakolta tőlük, kivallattva őket.)

³⁵⁷ U. o. 20. 59. 3563. szám alatt.

³⁵⁸ U. o. 56. fiókban.

asszonynak és maradékinak és ipam uramnak Marcaltői Miklós uramnak és az ő kegyelme maradékinak meg nem adják.”

Reá nem sokára Marcaltői Miklós meghalt, mert fia István 1630-ban már, mint néhai Marcaltői Miklós fia említetik.³⁵⁹ István is elhalván 1634-ben már fivére Mihály - Kereszturi György és István nevében is - ellentmond a győri káptalan előtt Hathalmi Sándrin e család utolsó sarja végrendeletének, melyben ez az őket illető javakra nézve is intézkedett.³⁶⁰

1645-ben már ki volt halva a Marcaltői nemes család fiága, ami abból tűnik ki, hogy Várkonyi Amade Leonhárd alnádor ellentmondott gróf Csáky László (*Pápa és*) Léva ura, birodalmi lovag, királyi tanácsos és komornyik, Pápai és Lévai főkapitány ellen. Aki az egyedül őt illető Marcaltői javakat felkérte és meg is nyerte.³⁶¹ Amade Leonhárd csakhamar visszanyerhette a Marcaltői jószágokat, mert Csákyékat nem találtam a javak birtoklásában.³⁶²

A Marcaltőiek kihalta után Marcaltő helysége is elpusztult, vagy tán a török tette tönkre, bizonyosan nem tudjuk, annyi áll, hogy a Fehérvári Eming a szomszéd Győr megyei Malomsok helység bíráját 1648-ban Székesfehérvárott megfogatta és addig nem bocsátá el, míg Marcaltő pusztá falunak adóját, melyhez Malomsoknak semmi köze nem volt s határát sem használták, csak azért, mert egy földesuruk volt, 10 forintban megfizettette.³⁶³

A Marcal szigetében a pusztá helység alatt levő kastély állott ugyan 1652-ben,³⁶⁴ s úgy vélekedünk hogy a törökök kiűzetése után is, de tán addig, míg az Amade család a mostani kastélyt nem építeté, s lakhelyét a mocsáros helyről a helység melletti szép magaslatra át nem tévé, állott e kastély. Hanem az újnak építésekor ősi rossz magyar szokás szerint, a törökös világban menhelyet nyújtott régi erősített kastély kövei, téglái felhasználtattak s így az romba döntetett s még léte is feledésbe ment. A Marcal és Rába áradásainak üllepedéke pedig a romokat a földdel tette egyenlővé, s már csak a nép vénei beszéltek róla fiaiknak s unokáiknak.

Ezelőtt körülbelül 30 évvel Horvát István Marcaltői jobbágy szilárd anyagból akarván egy új házat építeni, a családban élt szájhagyomány nyomán tudván azt, hogy a parochiális templomtól nyugotra mintegy jó puska lövésnyire a falu alatti urasági nyárasban régi épületrom van, azon kéressel folyamodott a Marcaltői urodalmi tisztartó Kinder urhoz, engedné meg, miszerint ő ott téglát és követ fejthessen. A nem itt született tisztartó Horvát Istvánt kinevette. Azonban ez neki állott s az alapot kezdvén ásni a téglát haza hordta. Kinder az ásást eltiltván, a téglát elkobozta. Nem sokára változván a tisztartói állás, Horvát István ismét neki állott a romoknak, de Stetina József tisztartó, elődje eljárást követte.

Ezen másodszori ásás közben találtak egy réztányért, vagyis inkább fődőt, mely jelenleg régiség gyűjteményben van.

Ezután ismét feledés fátyola kezdé befődni a marcaltői régi kastély helyét, de 1861-ben a magva szakadt gróf Amade család leányutódai közt részben osztály, és Marcaltőn tagosztály is eszközöltetvén, az uraság birtokában levő helység alatti nyáras, a volt jobbágyság birtokába jutott.

³⁵⁹ Győri káptalan VII. jegyzőkönyve 428. l.

³⁶⁰ U. o. VIII. 52. l.

³⁶¹ U. o. IX. 126. l.

³⁶² Vö: *Véghely Dezső cikkét korábban ugyanebben a számban.*

³⁶³ M. tört. tár VII. 73.

³⁶⁴ Győri káptalan országos levéltára XV. 43. 2038. szám alatt.

Azon erdőresz, hol a régi Marcaltői kastély állott Nagy József volt jobbágy birtokába jött, ki is, valamint többi polgártársai az erdőt levágván, a fák gyökereit is kiszedni elhatározták és azok kiásásához fogtak. Azonban csakhamar meggyült a bajuk, mert vastag falakra akadtak, melyek közé a fák gyökerei behatolván, ez által munkájukat igen megnehezítették. Azonban a kiásandó téglából szép hasznót remélvén, családjával és cselédeivel neki esett, s az alapfalakat ásni s az előkerült téglákat kihányani kezdték. Nagy lön a Marcaltőiek bámulása, midőn a kihányt egész és darab téglákon betűket, sőt számokat is találtak.

Ekkor vettem a irt, hogy a marcaltői templom alatti erdőcskében régi falak alapjaira, feliratos téglákra, ágyúdarabokra találtak. Hogy alapfalakat, ágyúdarabokat találtak, az nem lepett meg, de a feliratos, jegyes téglák emlegetése csakhamar a helyszínére vonzott, hol nagy bámulatomra csakugyan régi, s pedig magyar, feliratos téglákat találtam.

A rom a következő állapotban volt: Mintegy 20 öl hosszúságú és 10 öl szélességű tér vagyis két szoba helye 10 lábnyira ki volt ásva, s mivel víz adta fel magát, a további ásást meg kellett szüntetni. Világosan kitűnt, hogy az alapfalak alatt karózat van s arra épített a kastély.

E helytől mintegy 20 lépésnyire a kutat is keresték, a monda után, de meg nem találhatták meg.

Kihánytak gerendákat, keszői követ, sok mindenféle téglát és ágyúdarabokat, az utóbbiból szereztem meg én is egyet, melybe 2 fontos golyó fért.

A téglák közt találtam, először: keskeny s a most szokásosnál jóval kisebbekre, milyent a XIV-dik században vetettek, mint a cseszneki vár falaiban láthatni, mely mint bizonyosan tudjuk a XIV. század elején épült, ennek folytán bátran merem következtetni, hogy a Marcaltői család a mai kastély helyén állhatott középkori castellumának tégláit is beépítetté a XVII-dik századi erődített házába.

Másodszor:

NICOLAVS

MARCZALTO

1 61 2 felirattal.

Megjegyzendő, hogy a második sorban levő L beütnek alja s a T beütnek felső részei az általam látottakon nem vehető ki, hihető, hogy a vetőláda e helye sérülést szenvedett.

Harmadszor: Kétféle hosszúkás és kisebb nagybetűs feliratos téglákra

MARCZ[ALTO]

61

és

MARCZ[ALTO]

6 1

Sok keresés után sem találhattam épet ezekből, csak hiányosokat, nevezetes, hogy a 4 utolsó betű, az évszám első és utolsó betűje mind a két felén hiányzik, itt is a fennebbi ok állhat.

Negyedszer: az építő vezeték- és kereszt-nevének első szótagai, úgy az évszámmal ellátott téglákra, melyeknek jegyei a vető vályú készítőnek ügyetlensége miatt megfordítva állanak:

X	I	M	M	A	M
8	0	0	1		

Azaz MAR[CZALTÓI] MIK[LÓS] 1608.

Így tehát háromféle, a XVII-dik század elején magyar felirattal vetett téglát bírunk s ez igen nevezetes. Ez volt fő és indító oka jelen cikkem írásának. Schwantner³⁶⁵ hijába mondá *Introductio in rem Diplomaticam* című művében: a magyarok nem használták a magyar nyelvet sem köz sem magán ügyeikben; mert hogy többet ne említsek, csak a jelen és múlt évtizedben e cikk írója egy 1395-dik évi magyarul irt határjárást; Szalay Ágoston, Hunyady Mátyás korabeli magyar köriratú pecsétet; Rómer Flóris 1606-ból magyar feliratos harangot fedezett fel, s íme most háromféle magyar feliratos téglát ösmertetek. S tán ez utolsó felfedezése a magyar régiségbúvárnak s már ki volna merítve hazánk e tekintetben? Óh nem, hisz csak most kezdünk hozzáfogni a valódi rendszeres kutatáshoz!

Ne hagyjunk semmit se figyelmünkön kívül s akkor bámulatos eredményt tud felmutatni a magyar régész. Tehát mindent jól kell megnézni és megvizsgálni!

³⁶⁵ Schwantner Márton neves történész, statisztikus. (1759-1823)

Gróf Eszterházy kastély belső részlet.

DOKUMENTUMOK PÁPA VÁROS ÉS A PÁPAI REFORMÁTUS EGYHÁZ TÖRTÉNETÉHEZ³⁶⁶

A XVI-XVII. század pápai várostörténete elválaszthatatlan a földesúr, az enyingi Török család pápai uradalmat birtokló tagjainak történetétől. De ugyanígy elválaszthatatlan a városban kollégiumot működtető, egyre nagyobb befolyásra jutó református egyház történetétől is. A *cujus regio ejus religio*³⁶⁷ elve alapján a város földesurainak vallása egyben a város polgári lakosságának - akik a földesúr jobbágysai voltak - vallása is volt. A mély református hitű enyingi Török Ferenc, és fia István, majd a rokon Nyári familia földesurasága alatt a városban gyakorlatilag megszűnt a katolikus vallás. (1560-as évek után) Az Esterházy család kezdetben nem tett érdemi lépéseket a vallási állapotok megváltoztatására. Az első ilyen döntések gróf Csáky László országbíró, pápai zálogbirtokos nevéhez fűződnek, aki visszatelepítette Pápára a magyar alapítású római katolikus szerzeteseket, a pálosokat.³⁶⁸ Majd már az Esterházyak földesurassága alatt a pápai templom és iskola visszavételével az 1660-as évek végére alakult át ismét a város egyházi arculata. Ezután jelentős teret kaptak a katolikus vallásra visszatérő polgárok, majd a XVIII. századi betelepítések során is a katolikusok térnyerését támogatták.

A XVII. század első fele azonban még a reformáció korlátlan hatalmának időszaka városunk történetében. Talán az egyik legjelentősebb pápai református prédikátor volt Kanizsai Pálfi János, aki 1612-től 1626-ig töltötte be a pápai vár-lelkészi tiszteletet. (1612. július 1. [a pápai bíró és az esküdtek meghívták a városba], július 16. [Pápára érkezett], november 11. [lelkésszé és esperessé szentelték, a köveskúti zsinaton] - 1626. április 6. eltávozott Pápáról, a Batthyányak németújvári birtokára.)

Pápai működése egyházszerző tevékenységén túl bőséges várostörténeti forrásanyagot hátrahagyó tevékenysége miatt is jelentős. Hiszen ebben a korszakban a város és a református egyház története szinte eggyé forrott. A fennmaradt egyháztörténeti adatok egyben a várostörténetnek is fontos forrásai. Ezek között rendkívül becsesek a Kanizsai Pálfi János által írt egyházkerületi jegyzőkönyvek, amelyek eredeti kötete, sajnos jelenleg lappang, az esztergomi Prímási Levéltárban. Ugyancsak fontos forrás Kanizsai Pálfi János levelezése, amelynek jórésze megjelent nyomtatásban. Azonban a magyar reformátusság vallási életének fejlődése szempontjából legfontosabb az a szervező tevékenység, amellyel, hazánkban először alakította ki Pápan a világi egyházkormányzati tanácsadó testületet a presbitériumot.

Sajnos a várostörténet sok egyéb dokumentumával együtt ezek az iratok is megsemmisültek az évszázadok során. De messze a magyar nyelvterület keleti peremén, az erdélyi Fogarasban fennmaradt több másolatuk, amelyet 1901-ben Pokoli József fedezett fel és tett közzé a *Protestáns Szemle*³⁶⁹ hasábjain. Az általa használt ún. Csengery-féle anyakönyv, azóta szintén megsemmisült. Napjainkig fennmaradt egy 1715-ös a jegyzőkönyv, amelynek első lapjaira

³⁶⁶ Győri Történeti és Régészeti Füzetek III. 149-157. p.

³⁶⁷ Akié a föld azé a vallás.

³⁶⁸ Vö. *Lapok Pápa Történetéből* 1998/2. Ifj. Hermann István: Csáky László oklevele a pálosok pápai kolostorának megalapításáról.

³⁶⁹ Pokoly József: Az első magyar presbyterium keletkezése és szervezete. In: *Protestáns Szemle*, XIII. 1901. 202-221. p. Korábban elméleti következtetéssel jutott el a pápai presbitérium korai létezésének kimondásához Révész Kálmán: *A presbyterium legelső nyomain hazai református egyházunkban. Protestáns Szemle*, 1892. 419-446. p.

bemásolták többek között a pápai presbitérium létrehozásának iratanyagát, illetve a presbitérium szabályzatát. A Pokoly által kiadott szöveg apróbb eltérésektől eltekintve megegyezik a jelenleg is meglévő másolattal.

A jelen kiadás a Kolozsvárott, az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtő Levéltárában őrzött XVIII. századi másolat eredetije alapján készült.³⁷⁰

A jelenlegi kiadásnak az ad igazán létjogosultságot, hogy 1998-ban újra megkezdődhetett az oktatás a Pápai Református Teológiai Akadémián. Az itt folyó munka szerves részét kell, hogy képezze az egyháztörténeti kutatás is. *Ezzel a kiadvánnyal is szeretnénk ösztönözni az Egyháztörténeti tanszék oktatóit és tanulóit, hogy kutassák, keressék saját egyházuk forrásait, amelyek a XVI-XVII. század vonatkozásában a pápai várostörténetnek is forrásai.*

Dr. Hermann István

* * *

I. Enyingi Török István pápai presbitériumot jóváhagyó irata:

STEPHANUS TO^oRO^oK DE EMING³⁷¹ perpetuus Comes comitatus Hvnyadiensis, sacratissimi principis et Domini Domini Matthiae secundi dei gratia electi Romanorum imperatoris semper augusti ac Germaniae, Hvngariae, Bohemiae etc. Regis. Archiducis Avgustiae,³⁷² ducis Burgundiae, comitis Tyrolis etc. etc. Consiliarius ac praesidii ejusdem sacrae caesareae regiaeque Maiestatis Papensis supremus capitaneus.³⁷³

Omnibus Christi Fidelibus Ecclesias Dei feliciter gubernantibus salutem plurimam et amicitiam paratam!³⁷⁴

Melly nehez avagy ugyan lehetetlen dolog légyen a sokaságot bizonyos törvényes regulák nélkül akarmely dologban is jó rendben állatni, könnyen akárki is megitelheti. Mert bizonyára sem az Isteni tiszteletben, sem az emberi társaságban való egyesség annélkül meg nem állhat. Sőt inkább ott szokott minden rendbeliek között gyakor visszazavonás, háborgás, egymás ellen való veszedelmes, káromkodás indulni, nevededni és végre meg is gyökerezni (:melyekből sokszor várasoknak, tartományoknak és országoknak is veszedelmek következnek:), az hol az emberek közt bizonyos törvény nintsen, mely által mind a jószágos tselekedetre alkalmatosság adatnék, s mind az Isten törvényével ellenkező dolgok meg tiltatnának.

³⁷⁰ A Pokoly féle kiadásból átvette a presbiterek névsorát és a működési szabályzatot Thury Etele: *A Dunántúli Református Egyházkerület története I. című művében, amelynek reprint kiadása, 1998-ban a pozsonyi Kalligram kiadó gondozásában jelent meg. (szerkesztette Koncsol László, Vö. 209-218. p.)*

Ugyancsak közölte az első presbitérium névsorát Kövi Zsolt: *Az első presbitérium című írásában, In. Dunántúli Református Lap, 1999. I. szám.*

³⁷¹ Enyingi Török István, Pápa város földesúra.

³⁷² Austriae

³⁷³ Enyingi Török István Hunyad megye örökös ispánja, a szent fejedelemnek és urunknak II. Mátyásnak, Isten kegyelméből a rómaiak választott, mindig felséges császáranak és Németország, Magyarország, Csehország stb. királyának, Ausztria főhercegének, Burgundia hercegének és Tirol grófjának tanácsosa és szent császári és királyi felség pápai erősségének főkapitánya.

³⁷⁴ Krisztus minden Isten egyházait szerencsésen kormányzó hívének legnagyobb üdvözlését [küldi].

Ez törvénytelen életnek veszedelmes és terhes voltát akarván Isten eltávoztatni az ő népének seregétől, adott vala bizonyos törvényeket nekik Mózes által, kikre nézve minden köztök való egyenletlenségeket eligazítanának.

Jetró is, a Mózesnek ipa, látván Mózesnek még a törvények szerint is elégtelen voltát annyi sokaságnak jó renddel való igazgatásáról, inté őtet, hogy utána való fő embereket választana, kik erős, Istenfélő, igazmondó, fösvenységet gyűlölő férjfiak lennének, kik az egész Izrael népének jó renddel való igazgatásában segítséggel lennének Mózesnek. Mely jó és hasznos intést Mózes megfogada és annak utána sokkal jobb és könnyebb móddal kezdé az Izrael igazgatásában járni. [Exod. 18,21. Exod. 18, 24, 25.]

Ez jó rendtartásnak penig és törvény szerint való gondviselésnek hasznos volta nem csak ez életben való tsendességben tetszik meg, de még az Anyaszentegyházban való épületre is kiteríti magát. Mellyet látván Szent Pál, nagy szorgalmatossággal inti a' Korinthusbelieket a jó rendben való gondviselésre, mondván: Omina ordine et decenter fiant.³⁷⁵ [1. Cor. 14, 40.]

Ugyanazon jó rendtartásoknak megmaradásáért a Szent Apostolok minden Ecclesiákban választanak vala az hallgató keresztyének közül jámbor, állhatatos, erős és Isteni félelemmel tündöklő férjfiakat, (:kiket a görög nyelven Presbyternek hívnak:), kik az Ecclesiában levő tanító személynek intői, segítői és az vigyázásban társai lennének az Isten Fia nyája között. Mint régenten az imátkozó Mózesnek felemelt és letsüggedésre hajlandó kezeit, az imádkozásban támogatják vala, hogy kezei az imádkozásban le ne tsüggednének [Exod. 17.12.]

Kik ennek felette az Ecclesiában lévő gonoszul élőknek és botráncoktatóknak az tanítóval együtt intőji, itilőji jó lelkiismerettel és büntetői lennének, hogy minden tereh és gondviselés az Isten Anyaszentegyházában egyedül a tanítónak vállaira ne szállana, hogy az meggyőzetvén a gondviselésnek terhétől, vagy hirtelen és maga gondolatlanul ne tselekednék, avagy igen késedelmes ne lenne hivataljában, hanem azok Isteni félelemből való kegyes intésével erősítettven és támogatvatván, kevesebb fogyatkozással szolgálna az Istennek színe előtt.

Hogy továbbá a tanítónak távol létében amaz szája-tátott farkasok, lelkek veszedelmére serényen vigyázó hamis tanítók hír nélkül az Isten fiának aklában be ne jöjjenek, ez vigyázó presbyterek, mint az egész gyülekezetnek szemei lévén, gondot viselnének a Chrisztus juhainak takargatására. Kire Szent Pál is kihivattatván minekutána az Ephesum-beli presbytereket, így inti vala. Visellyetek gondot magatokról és a gyülekezetről, a melybe titeket a Szent. Lélek rendelt őrállókká, hogy legeltessétek az Istennek Anyaszentegyházát, melyet örökségül szerzett az ő tulajdon vérével: Mert én tudom azt, hogy az én el menetelem után bėjönnek nehéz farkasok ti reátok, kik nem kedveznek a nyájnak. Ti közületek is támadnak ollyak, kik ellenkező dolgokat szólnak, hogy a tanítványokat eláltassál. Azért vigyázzatok, megemlékezvén, arról hogj én három esztendeig éjjel és nappal meg nem szüntem könyhullatással inteni mindent etc. etc. etc. [Actor. 20, 28, 29, 30, 31.]

E szent Apostolok rendelkezésének hasznos voltát látván ama boldog emlékezetű Friderik³⁷⁶ hertzeg, az ő birodalmában, úgy mint Palatinusban³⁷⁷ és Hejdelbergában való Ecclesiákban, böltsen választata és rendele e féle tisztben és hivatalban való Istenfélő férjfiakat, a Kristus

³⁷⁵ *De minden illő módon és rendben menjen végbe.*

³⁷⁶ *IV. Frigyes pfalzi választófejedelem.*

³⁷⁷ *Palatinátus, Pfalz latin neve.*

Jésus Anyaszentegyházának ditsőséges épületire, mely Friderikusnak idveséges előmenetekre való rendelését ezen könyvnek elején beirattuk.³⁷⁸

Mi is azért a' Szent. Apostoloknak és a Helvetiai Ecclesiáknak, (:kikkel mi is vallásnak tisztaságában szeretetnek kötelével öszveköttettünk a Kristus Jéusban:) ilyen szép rendtartásokat a mi jószágunkban való ecclesiákban meg akarván tartani, intünk minden Keresztyéneket.

Ennek felette birtokunk alatt valóknak, tanítóknak és hallgatóknak hadgyjuk és parantsoljuk az Ur Jéusban, hogy a mi városunkban, Pápán, rendeltessenek arravaló jámbor, istenfélő férjfiak, kiknek az ő tisztekben és hivatalyokban hűségek mellé köttyük magunkat, hogy őket az ő hivatalyokban tehetségünk szerint betsülettel meg akarjuk tartani és oltalmazni minden ok nélkül való háborgatók ellen és valamit azok, mint Istennek hites sáfári, az ő keresztyéni ítéletek szerint végeznek, az Istennek neve tisztességére és az Ecclesiának épületire, semmiben sem ellentartók nem akarunk lenni.

Melynek nagyobb bizonyosságára adjuk a mi petsétünkkel és kezünk írásával megerősített levelünket.

Datum in Arce nostra Papensi 10. Janarii 1616.

(Locus sigilli.)

Mi Bedeghi Nyári István, Nyári Miklós és Pál, a' mi jó emlékezetű szerelmes Urunknak, bátyáinknak a Tekintetes Nagyságos Török István urunknak ebbeli jó indulattyát az Ecclesiában minden rendiben confirmáljuk.³⁷⁹

Actum Papæ 19. októbris 1618.

Stephanus Nyári et Nicolaus Nyári
et Paulus Nyári

* * *

II. A pápai vitézlő rend elfogadó nyilatkozata

Mi Pápa városban az vitézlő rend között Isten akarattjából, Tsászar Urunk ő Felsége után, tisztviselő személyek úgy mint Hatos Bálint vicekapitány, Kenesi Péter és Lengyel Miklós lovas hadnagyok, Miklos vajda, Nagy Márton, Győre Mihály, Piriti Ambrus gyalog vajdák, a' szerint, a mint Török István Urunk ő Nagysága, mi nekünk kegyelmes Fő Kapitányunk és ez helynek szabados örökös ura, ez könyvben beirattatott petsétes levelében tselekedett: az tanítók mellé az egész gyülekezet akartjából választatott személyeknek az ő tisztekben és hivatalyokban való hűségek mellé köttyük magunkat, hogy őket az ő hivatalyokban tehetségünk szerint betsülettel meg akarjuk tartani és oltalmazni minden ok nélkül való háborgatók ellen és valamit azok, mint Istennek hites sáfári az ő keresztyéni ítéletek szerint végeznek az Istennek neve tisztességére és ez helyben levő Ecclesiának épületire, semmiben ellen tartók nem akarunk lenni.

³⁷⁸ IV. Frigyes fejedelem volt, aki a pfalzi rendeket a kálvini protestantizmus irányába visszavezette.

³⁷⁹ megerősítjük

Ennek nagyobb bizonyására adgyuk a' mi petsétünkkel megerősített levelünket.

Papæ 15. Januarii 1617.

Valentinus Hatos³⁸⁰
vice capitaneus Papensis

Nicolaus Lengyel
de Tothi

(Loca sigillorum.)
Michaël Győri

* * *

III. A városi rend - a pápai polgárok- elfogadó nyilatkozata

Mi Pordán János pápai főbíró eskütteimmel és tanátsimmal egyetemben, tudniillik: Novai Szabó Gergelylyel, Tamassa Szabó Balással, Orbán Péterrel, Tsirip Simonnal, Benedek Kováttsal, Takáts Istvánnal, Tömördi Szabó Mártonnal, Szabó Miklóssal, Varga Péterrel, Szigyártó Miklóssal, Varga Mihálylyal, Szigyártó Mihály esküttekkel és az tizenkét tanácsokkal úgy mint Rauser Gergelylyel, Szij Ferentzel, Demeter deákkal, Gyöke Pállal, Bitsó Jánossal, Kozma Györgyel, Áts Gergelylyel, Sárkány Péterrel, Tsapó Márton Város Hadnadgyával, Borbély Mihálylyal, Varga Márkóval és Mészáros András uraimékkal egyetemben.

Adgyuk tudtára mindeneknek, a' kiknek illik, az leirott petsétes levelünknek continentiaja³⁸¹ mint tartya, az szerint a mint Török István ő Nagysága mi nekünk kegyelmes urunk és ez helynek Szabad örökös ura és Fő Kapitánja, az mint ez könyvben fellyül beiratott petsétes levelében, mit tselekedett, a Tanítók mellé, az egész Gyülekezet akarattjából választott Személyeknek az ő tisztekben és hivatallyokban való hűségek mellé köttyük magunkat, hogy őket az ő hivatallyokban tehetségünk szerint becsülettel meg akarjuk tartani és oltalmazni minden ok nélkül való háborgatók ellen és valamit azok, mint Istennek hites sáfári, az ő keresztyéni hivatlok szerint végeznek az Istennek neve tisztességére és ez helyben való Ecclesiának épületire semmiben ellentartók nem akarunk lenni, hanem mi is megállani és azokat meg nem vetni.

Melynek nagyobb bizonyására adtuk ő Nagságának ez mi Városunknak pecsétivel megerősített levelünket.

Papae 17 Januarii. 1617.

(Locus Sigilli)

Judex, Notarius et Coeteri Cives
ac Assessores Civitatis Papensis³⁸²

* * *

³⁸⁰ Pálffy Géza: *A veszprémi végvár fő- és vicekapitányainak életrajzi adattára (16-17. század) In. Veszprém a török korban, Felolvasóülés Veszprém török kori emlékeiről. Veszprémi Múzeumi Konferenciák 9. Veszprém, 1998. 144. p.*

³⁸¹ foglalatában, sorában

³⁸² A bíró, a jegyző, a polgárok összessége, és a Pápa városi esküdtek.

IV. Pathai István református püspök jóváhagyó nyilatkozata

Mi Pathai István, Vesprim, Vasvár és Sopronyi vármegyékben lévő Keresztyén Helvétiai valláson lévő Anyaszentegyházaknak választott Inspector és Superintendensse,³⁸³ és ugyan ezen Ecclesiának választott Esperesti mindeneknek akiknek illik, ezt akarjuk tudásokra adni:

Mivelhog azt kívánnya az Isten hogy az ő Anyaszentegyházában mindenek jó rendel és illendőképpen legyenek, igen javaljuk a Pápai Anyaszentegyházban bé vött rendtartást melyben a' józan életű Tudós Atyánkfia Kanisai Pálfi János Uram mellé Presbyterek rendeltet-tenek kik az Anyaszentegyházban lévő terhes nehézségekben és esetekben ő kegyelmének segítséggel légyenek. Annál is inkább tettzik penig ez rendtartás mi nekünk, mert az jámbor Keresztyén Istenfélő Ur Török István Urunk ő nagysága, Vice Kapitány Uram, az Főfő Vajdák s hadnagyok, az városi Bíró és eskütt Polgárok petsétekkel megerősítették. Mi is a mi tettzésünknek bizonyására és erősségére, közönséges petsétünkkel ugyan ezen rendtartást meg erősíttük, és kérjük az Ur Istent, hogy ez jó és szép rendtartást tartsa meg sokáig ez Anyaszentegyházban az ő nevének ditsiretíre ez Pápai Anyaszentegyháznak épületire, és több Anyaszentegyháznak is jó példa adásra. Ámen

Pápæ 1618. 19. Die Januarii.

Stephanus Patainus (Locus Sigilli) Superattendens

Emericus Bejthi

Pastor Evangelicus Ecclesia Nemeth Ujjvarensis et Senior ejusdem Distractus.³⁸⁴

* * *

V. Az első presbitérium névsora

Az Pápai Gyülekezetnek Presbytereinek, avagy Egyházi Tanátsinak Catalogussa

A' Vitézlő rend közzül

1. Aga Mátyás Uram.³⁸⁵
2. Nagy Márton Vajda Uram.³⁸⁶
3. Győri Mihály Vajda Uram.³⁸⁷
4. Gáspár Deák uram.³⁸⁸

³⁸³ felügyelője és püspöke

³⁸⁴ Németújvári református lelkész és az egyházmegye lelkészeinek seniorja.

³⁸⁵ Várostörténeti jelentőségük miatt a presbiterekről rövid pályadatsorokat közlünk. Az évszámok az általunk ismert első és utolsó említés dátumai.

Többször volt országgyűlési követ, dikális adó begyűjtésével megbízott adószedő, folyamatosan szerepel, mint Veszprém megye esküdtje. Gyakran vett részt, mint bírótárs a pápai úriszék munkájában illetve az egyházi bíráskodásban. (1610-1629)

³⁸⁶ A pápai gyalogosok vajdája, többször bírótás úriszéki ítélkezésnél. (1617-1622)

³⁸⁷ A pápai gyalogosok vajdája, háza volt a pápai belvárosban, amely leégett, de újjá építették. 1649-ben már csak felesége, Kerekes Erzsébet élt, aki ekkor eldta házukat és a Csorda út mellett lévő füves kerjüket. (1617-1628 előtt.)

³⁸⁸ Talán azonos Hervoits Gáspár deákkal Nyári Miklós pápai tisztartójával, többször vett rész az úriszéki ítélkezésben. (1617-1620?)

5. Boronyai Gáspár Uram.
6. Pesti János Uram.³⁸⁹

A városi rend közzül

1. Tsor Gergely uram.³⁹⁰
2. Demeter Deák Uram.³⁹¹
3. Felső Balas Uram.³⁹²
4. Győke Pál Uram.³⁹³
5. Bitso János Uram.³⁹⁴
6. Varga Mihály Uram.³⁹⁵

*Presbyteri Extraordinarii*³⁹⁶

- Dominus Judex.³⁹⁷
 Dominus Francicus Szý³⁹⁸
 Bosnyák³⁹⁹ Pál Deák Uram.
 Kozma György Uram.⁴⁰⁰

Egyházfiak

- Tsoroni Péter Deák Uram az Vitezlő rendről.⁴⁰¹
 Kesztheli Szabó Ferentz Uram az Városi rendről.⁴⁰²

³⁸⁹ Többször említik vajdaként, kapitányként, Pápán a Hosszú utcában volt háza, füveskertje a Csorda út mellett Győri Mihály szomszédságában állott. Volt pápai esküdt, részt vett az úriszéki ítélkezésben. (1617-1651)

³⁹⁰ Bíróválasztó volt egyházi bíráskodási ügyben. (1617-1622)

³⁹¹ Thoti Demeter deák, Pápa város jegyzője. Feleségével Orsolya asszonnyal az Új utcában vettek házat, 1608-ban. 1620-ban említik utoljára. 1622-ben özvegye még élt. (1608-1622 előtt.)

³⁹² Megyei jegyzőként működött. Boltja volt a templom mellett a piacon Sándor György lakóháza szomszédságában. Kertje a pápai Felsőmajorokban a Pap malom környékén. 1625-ben ő és Sándor György hozatták a pápai templom tornyába a kisebbik öregharangot, amelyet török haragnak is neveznek. (1613-1632)

³⁹³ Többször volt városbíró, esküdt, városi tanácsos. Többfajta bírói fórumon volt bíróválasztó. Egy alkalommal pincéjét, boltját nem a földesúr Nyári családnak, hanem pápai polgárnak adta bérbe. 1631-ben, mint elhunytat említik. (1609-1631 előtt.)

³⁹⁴ Biczó János többször volt városbíró, esküdt, városi tanácsos, részt vett az úriszéki és más bírói testületek működésében. 1605-ben feleségével Lakatgyártó Katalinnal Pápán a Hosszú utcában vettek házat, melyet később előkelőbbre cserélt. 1660-ban már csak feleségét említik. (1615-1642)

³⁹⁵ Többször városi esküdt, úriszéki bíróválasztó. A pápai vargacéh tagja, említik a céh seniorjaként is. (1615-1629)

³⁹⁶ Rendkívüli presbiterek

³⁹⁷ Vagyis a mindenkor pápai városbíró, nyilván ennek a kitételnek addig volt értelme, amíg a város lakosságának szinte teljes egésze református volt.

³⁹⁸ Szij Ferenc, többször volt pápai bíró, városi esküdt és tanácsnok. Városbíróválasztó alatt írták alá a pápai reformátusok a Hercegszőlősi kánonokat. (1593-1621)

³⁹⁹ Az eredetiben 'Bosinak' van írva. Többször a földesúr ügyésze illetve a vádlott ügyvédje úriszéki perben. Pápa város jegyzője (1626-1640 között vannak adatok) 1625-ben nemességet kapott II. Ferdinándtól. Több alkalommal úriszéki bíróválasztó. (1617-1642)

⁴⁰⁰ Pápai városbíró, esküdt, több bírói fórumon bíróválasztó. 1620-ban a város hadnagya. (1617-1640)

⁴⁰¹ Pápai esküdt, vásárbíró. (1617-1628)

⁴⁰² Pápai esküdt. (1617)

* * *

VI. Tóthi Lengyel Boldizsár főkapitány megerősítő nyilatkozata.

Mi Tothi Lengyel Boldizsár szentelt vitéz, a Felséges Bethlen Gábornak, Magyar, Horvath, Toth, sat. országnak választott Királyának, Erdély Ország fejedelmének és a' Székelyek Ispánjának sat. Pápai Fő Kapitánnya.

A' szerint az mint mi előttünk a Tekintetes és Nagyságos jó emlékezetű vitéz Török Istvan Ur, ez helynek az ő idejében Fő Kapitánnya és örökös Ura. Annak utánna az Nyári Urak ő Nagyságok és ez helyben lévő mind vitezlő mint városi rendnek előtte jároi tselekedtenek, ez Pápai nevezetes Ecclesianak, ez Könyvben oda fel megirattatott Articulusit és jó Szabasit, az ő Felségétől minékünk engetetett authoritás szerint minden részeiben és Tzikkelyiben confirmállyuk és az itt valo jámbor Tanitok mellé, az egész gyülekezet akarattjából rendeltetett személyeknek, az ő hivatallyok és hűségek mellé köttyük. Es minden az ő hivatallyok ellen mód nélkül háborgatók, rugodosók, ellen megoltalmazzuk és az ő Isten Tisztessége, és ez helyben levő gyülekezetnek épületire jó iteletből származott végeztéseknek, semmiben ellent nem tartunk, sőt a mennyire tőlünk lehet, Isten erőt adván, azokat promoteálni igyekezzük.

Ennek nagyobb bizonyására adgyuk ez petsetünk és kezünk írásával megerősített levelünket.

Pápán 27. novembris anno 1620.

Locus Sigilli

* * *

VII. A presbyterium szabályzata.

A' Pápai gyülekezetnek külsőképpen való igazgatására tartozó
Regulák, avagy Articulusok.

I. Az házasságról

*[I. A menyegzőnek szerzéséről.]*⁴⁰³

I. Senki titkon menyegzőt ne szerezzen. Se titkon, se részeg korában senki ne házasuljon, kezét házasságra ki ne adgya, hanem az tisztességbéli emberek előtt legyen, mikor az házasulni akaró személy józan és maga eszével bír. [Art. 34. Herczegszöllös, Art. 42. Köveskút.]⁴⁰⁴

⁴⁰³ Csak a Pokoly féle kiadásban lett cím adva ennek a fejezetnek.

⁴⁰⁴ Csak a Pokoly féle kiadásban szerepel.

II. A menyegzőszerzők jól meglássák, kiket szereznek össze és ha valami kétséges dolog volna benne, addig meg ne szerezzenek, míg az tanítónak hírré nem teszik. [Art. 53. Sopron.]⁴⁰⁵

III. Idegennek és jövevénynek itt nálunk különben megházasulni szabad ne legyen. Hanem ha jó nemzetségéről és jámbor életéről lelendnek bizonyági, avagy jó módjával való bizonyág levele.

IV. Az szerző emberek tisztességbéli emberek legyenek, kiknek neveket a tanító, jövőendő bizonyágul, arra rendeltetett könyvben beírja. Art. 46. Debrecinensis, Art. 42. Köveskútensis.

V. Ifjúnak tizennégy esztendősnél (:ki tizennégy esztendőbeni fordult, avagy azt eltöltötte:) kisebb leányzót és öreg asszonyi állatot, ki az ifjúnak ideje szerint közel annyja lehetne, valamennyire idős férjfiúnak tizenhat esztendősnél kisebb leányzót házasságra senki ne szerezzen.

2. Az házasulandó személyeknek meghirdetésekről.

I. Az házasulandó személyek addig össze ne eskütsessenek, míg az tanító által a templomban meg nem hirdettetnek. Art. 13. Váradensis, Art. 49. Debrecinensis.)

II. Az meghirdetés legyen nem köznapokon, hanem Vasárnap, az reggeli prédikáció után.

III. Heted tzakai prédikáció avagy imádság után senki meg ne hirdettessék.

IV. Az házasulandó személyeknek meghirdetetések, esküttetése és menyekezőjük az egy nap ne legyen, hanem a meghirdetés az esketésnek, és az menyegzőnek előtte legyen legfellyebb tized, legalább harmad-negyed nappal, hogy ha valaki a személyek felől valami dolgot tud, az tanítónak megjelenhesse.

V. Az melly jegybéli leányzót avagy asszonyt mátkája elhagyott, annak a bizonyos idejig való várakozás után ha férjhez menetében szabadság engedtetik, az megesküttetés és menyegző előtt három nevezetes napokon hirdettessék meg a gyülekezetben.

3. Az megesküttetésről.

I. Az megesküttetés azon nap legyen, melyen a' menyegző.

II. Szombaton, Vasárnap, Hétfőn senki meg ne eskütsessék.

III. A megesküttetés nem az menyegzős háznál, hanem a templomban, nem estve, hanem reggel éhomra a' reggeli prédikáció vagy imádság után legyen.

IV. Arrul, hogy az házasulandó személyek össze esküttetni kívánnak, az megesküttetésnek előtte való napon a tanítónak hír adassék.

V. Az vőlegény hivatalos vendégi küzzül, a kik előtt mátkájával meg akar esküdni, azokkal (:arra őket az előtte való nap el szólítván:) együtt a reggeli prédikáción vagy imádságon jelen legyen és az elvégeztetvén, ott a templomban megmaradván osztán állyon elő a megesküvésre.

VI. Az megesküttetéskor az házasulandó személyek mellett az tanítón kívül bizonyágul legyenek jelen legalább három személyek, ki férjfiú, s ki asszonyi állat.

VII. A szerző emberek az megesküttetéskor vagy mindenik, vagy tsak⁴⁰⁶ egyik is jelen legyen, holott azoknak nevek bizonyágul, arra rendeltetett könyvbe, az tanítótul be szokott irattatni.

⁴⁰⁵ *Uaz.*

VIII. Az tanító az házasulandó személyeket különben öszve ne esküsse, hanem ha elébb mind a két félnek szabadsága felől bizonyos lejend. (Art. 41. Köveskútiensis, Art. 32. Hertzegszőlősiensis, Art. 55. Soproniensis)

IX. Az tanító idővel egyenetlen személyeket senkitől való féltében öszve ne esküttessen. (Art. 33. Herczegszőlősiensis, Art. 14. Váradiensis, Art. 45. Debrecinienis, Art. 41. Köveskútiensis, Art. 56. Soproniensis.)

X. Tizennégy esztendőnek alatta való leányzót ifjúval, valamenyire idős férjfiat pedig 16 esztendősnél kisebb leányzóval meg ne esküttessen.

XI. Valamely házasságra idéetlen és idővel egyenetlen személyek azért, hogy a városban a tanító meg nem esküti, kimennek másuvá és másutt öszve esküttetik magokat; ha azután ismét bémerészlenek jöni a városban, minthogy az egész gyülekezetnek jó szokása ellen botránkoztatást cselekedett, az egyházi tanácsoknak igaz ítéletekből származott büntetések alá vettessenek.

XII. Kívül való házasulandó személyek, mikor mind a kettő nem ez mi vidékünkől való, hanem jövevény és esméretlen, bizonyáglevél nélkül itt meg ne eskettessenek.

4. A menyegzői lakodalom napjáról.

A' menyegzői lakodalom, (:mint szintén a kézfogás is:) ne légyen se vasárnap, mert az Isten magának választotta. Se Karátson innepében, se Kis Karátson napjában, se Urunk Kristus kin szenvedése, halála, feltámadása, menyben felmenése napján, se Pünkösöd innepében, mert azokat és azokhoz hasonló nagy innepeket, mellyeknek az Apostoli Credóban fundamentoma vagyon és mellyek a' mi gyülekezetünkben, a primitiva Ecclesia szerint megillések vagyon az Isten igijének halgatására és tanulására, nem a testnek ételben, italban való bujálkodására.

Se Szombaton, se Hétfőn ne légyen, mert az emberek az ő mértékletlen ételekkel és italokkal és a lakadalmaskodáshoz való készüllettel az Úr napja⁴⁰⁷ megszentelésére magokat így alkalmatlanokká tennék. (Art. 21. Herczegszőlősiensis, Art. 39. Köveskútiensis Art. 46. Debrecinienis, Art. 43. Váradiensis.)

II. A' keresztelésről.

I. A keresztelés jóllehet bizonyos helyhez nincsen köteleztetve, mindazáltal az Isten szerzésének betsületes voltáért azt akarjuk, hogy a templomban légyen, az hová a keresztyének közönségesen az Isten igijének halgatására öszve gyűlnek. [A keresztelésnek helyéről. Conc. Const. VI. c. 31 et 59. Art. 36. Herczegszőlősiensis Art. 45. Köveskútiensis Art. 33. Váradiensis. Art. 43. Váradiensis idejéről.]⁴⁰⁸

II. Ugyan úgy vagyon, hogy a keresztelésnek bizonyos időt is nem szabhatni, de mind az által jó rendtartásnak okáért, a' kitől lehet, arra igyekezzék, hogy a magzattya reggel a' prédikáció avagy imádság után kereszteltessék meg. A Bába a Komákat a keresztelésnek napja előtt estve elhijja, kik másnap a templomban a' prédikáción vagy az imádságon jelen legyenek. Mert rút és az tanítók nehézségére való dolog az, mikor a komák a templomban a keresztelésre a prédikáció vagy imádság után mennek s jönnek kullogva.

⁴⁰⁶ A 'tsak' szó megismételve.

⁴⁰⁷ A vasárnap, dies Dominica.

⁴⁰⁸ Csak a Pokoly féle kiadásban szerepel.

III. Ember magzattjának megkeresztelésére komájul ne hijjon se gyermekeket se leánykákat, kik azt sem tudgyák, a komaság mire való legyen. Sem bálványozó embert, sem ollyat (: bár öreg legyen s bálványozó ne is:) a ki a keresztyén vallásnak fundamentomát, úgymint: az Urtól tanult imádságot, a Credót és a tíz parantsolatot nem tudja, hanem a komák Istenfélő keresztyéni tudományban alkalmas értelmű, jámbor és tisztességbéli személyek legyenek. Kik ha a gyermek felnő, szüleit reá nógassák, hogy őtet a keresztyén hitnek fundamentomira megtanítsák, és keresztyénül való nevedezésére gondot viselleyenek. Az Bába házi keresztséggel ne kereszteljen, mert nem ő tisztí az. Az beavatásnak a mi gyülekezetünkben semmi helye nintsen. (Art. 7. Hertzegszőlősiensis, Art. 50. Debreciniensis, Art 47. Kövekútiensis.)

III. Az Úr vatsorájának kiszolgáltatásáról.

I. Ez mi gyülekezetünkben az Úr vatsorája kiszolgáltatassék rendszerint minden harmad vasárnap. Annak felette, úgy, mint rend kívül, Urunknak születése, környül metélkedése, szenvedése, feltámadása, menyben felmenése és az Szent Léleknek az Apostolokra elküldette-tése napján.

II. Az ollyan gyermekecskék, kik magokat sem megpróbálni nem tudgyák, sem az Úr vatsorájában való étel, sem egiéb külső étel között külömbséget tenni nem tudnak, az Úr asztalához ne bocsáttassanak.

III. Midőn valami keresztyén ember, férjfiu vagy aszszonyi állat, egészségtelen, az Isten igijinek halgatásában magát gyakorlotta és az Úr vatsorájával élt, hosszu ideig való betegségben sinlődik, a tanítótól, ha hivatattya, meglátogattassék és vigasztaltassék. És ha kívánnya az Urnak vatsoráját, a tanító a vasárnapi tanítás után tegyen emlékezetet felőlle és intse a halgatókat, hogy a' kik jó készülettel vannak az Úr vatsorájához való járulásra, mennyenek annak a betegnek házához, hogy ott legyen a Kristudnak valami kis gyülekeze-tecskéje és a beteg ember a keresztyéneknek hozzá való gyűlésekből és véle való communicálásokból vigasztaltassék. És így a tanító, ott a beteg ember házánál az Úr vatsoráját kiszolgáltathattya. De különben az úrnak Szent Sacramentomát házról-házra hordozni, akárki kedvejért, disztelen és betstelen dolog.

IV. Az prédikációnak és templomban való könyörgésnek idejéről.

I. A' prédikáció a templomba való. Azon a vasárnap, innepnap, meljen az Úr vatsorája administráltatik, nyáron hét órakor, télen nyoltzadfél órakor legyen.

II. Az melly vasárnap és innepnap penig az úr vatsorája nem administráltatik, a templomban való bemenés, nyáron nyoltzadfél, téiben nyoltz órakor.

III. Vasárnap s egiéb innepnapokon a déllyesti prédikációra az templomba télen, nyáron mindenkor két órakor kell bemenni.

IV. A precesre kell bemenni nyáron 6. télen 7 avagy nyoltzadfél órakor.

V. Az hetedtzakai prédikációra a templomba való bemenés nyáron hetedtedfél, télen nyoltzadfél órakor legyen.

V. Az halott temetésnek idejéről.

- I. Az halott temetés vasárnap és egyéb innepnapokon légyen 12. órákor, hogy miatta az emberek a déllyesti prédikációról el ne vonattassanak.
- II. Hetfőn vagy Kedden, Tsütörtökön és Szombaton az halott temetés legyen vagy délelőtt 9. avagy 10. órákor, vagy dél után 1. órákor.
- III. Szerdán és Pénteken, mivelhogy a szokás szerint reggel a templomban prédikáció lészen, a temetés ebéd előtt nem lehet, hogy a tanító, aki reggel prédikállott, az halott temetésen jelen lévén, prédikálhatna, hanem légyen ebéd után egy órákor.
- IV. A' ki hallottainak prédikáltatni akar, jó reggel, a templomba való bemenés előtt, a tanítónak hirré tegye, hogy lehessen ideje a prédikációra való készületre.

VI. Az presbytereknek vagy egyházi tanácsoknak privilegiomokról.

- I. Az egyházi tanácsok közül senki se gyermekének megkereszteltetésétől, se halottai eltemettetésétől a tanítónak kötelesképen (:hanem ha jó akarattýából:) semmit se fizessen.
- II. Ha valamellyik közöttök megbetegül, tartozzanak a' többi, szüntelen meglátogatni.
- III. Ha az egyházi tanácsok közzül valamelyiknek vagy háza népe közzül valaki, vagy pedig önnön maga meghal, annak koporsóját ne mások, hanem az egyházi tanácsok fogják és az temetőhelyre tisztességesen vigyék. Mind a két prédikátor, az oskolamester, az egész deáki sereg és még azon kívül a városban való külömb tzhbeli jámbor mester emberek jelen lévén, az egyik tanító szép, idvességes prédikációt tegyen, szolgálatjáért való fizetésének megvárása nélkül.

VII. A presbytereknek avagy egyházi tanácsoknak tisztokról.

I Az egyházi tanácsok, amennyire töllök lehet, szorgalmatosan vigyázzanak: az tanítókra (:kikre sok szem néz:), ha magok híven tanulnak-é. Az Istennek igijét tisztán és igazán hasogattják-é. A Szentséges Sacramentumokat ha az Úr Kristus rendelése szerint szolgáltatják-é ki, ha az egész Ecclesiának javára és épületire igyekeznek-é, ha tisztetekhez és tudományokhoz illendő életet élnek-é?

Az oskola mestere: ha tisztiben híven eljár-é, ha a keze alatt biztatott ifjúságot a szabad mesterség alatt idvességes, igaz tudományra taníttya-é; és ha azoknak mindenben tehetsége szerint javokra és épületekre igyekezik[-e?] Az oskolabeli ifjakra, ha tanulnak-é, az Ecclesiának elemosynájával⁴⁰⁹ méltán élnek-é, és magokat akárhol tisztességesen viselik-é? Kik közül, ha valamellyikben valami megszólítást érdemlő dolgot valahol látádnak, mestereket kell róla megtalálni.

II. Annak felette az kívántatik, hogy az egyházi tanácsok a tanítók tselédinek mind életére, mind magaviselésére szorgalmatosan vigyázzanak, hogy valami botránkoztatás a tanítók tseléde miatt egyebekben ne adattassék. Ha azért eszekben veszik, hogy a tanító tseléde közül valamely nem úgy viselné magát, a' mint illenék, talállyák meg az tanítót felőle és intsék meg, hogy a tselédet egyebeknek megbotránkoztatásokkal megójjá. Ha pedig maga a tanító magát nem tiszte és rendi szerint viseli, ne más valaki külső embertől, hanem az Egyházi Tanácsosok közül egyiktől, vagy kettőtől szólíttassék meg először maga szeretetből, azután többektől,

⁴⁰⁹ Táplálékával - mármint lelkeik épülésére kellően tanulnak-e?

azután az egész presbyteriumtól, végre ha mindennyi intés sem használ nála, annyit a mennyit használni kellene, vádoltassék be a dominus Superatendensnek.⁴¹⁰

III. Az egyházi tanácsok úgy mint a tanító mellé választott személyek, tartozzanak azzal, hogy a tanítókat hírekben, nevekben, tisztességben minden rágalmazók és patvarkodók ellen tehetségek szerint oltalmazzák. Azért ha valamely közüllök meghalja, hogy valaki a tanítók felől gonoszt szól, őket valami dologban rágalmazza, gyalázza, szidgya, mellettek tisztességes szóval való mentéssel kitámadjon, a' fféle gonosz rágalmazó szókkal az tanítók ellen patvarkodó embereknek fetsegését el ne tűrje, hanem azt megszólítsa, hogy afféle szó nélkül el legyen. Ha ki egy és két intés után száját meg nem fogja, meg nem zabolázza végre feddettessék meg az egész presbyterium előtt.

IV. Ha az hallgatók vagy a tanítónak magaviselésében vagy tselekedetiben, vagy tanításában valamit nem kedvelnének, mely miatt a tanító ellen magokban zúgolódnának, hogy abból a tanító magát megjobbíthassa, tartozzanak az egyházi tanácsok azt a tanítónak megjelenteni.

V. Továbbá az egyházi tanácsoknak még arra is reá kell vigyázniok, ha vannak-e ez gyülekezetben valami tévelygő vélekedésűek, Isten igéjének és a Sácramentomoknak megutálói, tzégéres vétekben heverők, egymás ellen gyűlölködők, és dagályos haragúak, botránkoztatóul egyenetlenségben élő házások etc. És tanácsokat azok felől a tanítóval közölván, a' fféle gonosz emberektől származandó botránkoztatásoknak elejét venni, a szerint amint Urunk Kristus Matth. 18. cap. előnkben adta.

VI. Az egyházi tanácsoknak (:legfő és kiváltképpen való:) hírek s akarattjok ellen s nélkül prédikátor és oskolamester ez itt való gjülekezetben se be ne jöhessen, se ki abbul el ne mehessen.

VII. Oskolabéli ifju tanuló deák ugyanazoknak⁴¹¹ (:legkiváltképpen az prédikátoroknak:) hírek és akarattjok nélkül ez mi oskolánkából el ne mehesen s be se jöhessen.

VIII. Az egyházi tanácsoknak minden Karátson, Kis-Karátson, Húsvét, Pünkösöd estin gyűlések legyenek. Azonn kívül gyűlésekre rendeltetett nap Szombat legyen, hogy midőn olly dolog kívánnya és az egyházfiaktól megszólíttatnak, könyörgés után, a' kik közüllök itthon lésznek, a præsés⁴¹² házában jönni ne resteljenek.

IX. Az öszvegyüléskor a tanító az ő nehézségit, mellyek eleiben jöttek, renddel proponálja,⁴¹³ hogy azok elintéztessenek. Az egyházi tanácsok közül is, ha valaki a gyülekezetben valami olly botránkoztató dolgot valaki felől látott, vagy hallott, szelídségnek lelkével elő beszéllye és az többi[ek] végezzenek felölle, mit kellessék tselekedni.

X. Az kit a tanító valamely olly okból, vagy maga vagj a presbyterek eleiben akar hivatni, az egyházfiak által hivassa.

XI. Midőn vagy a Dunántúl, vagy másunnan való olly nevezetes prédikátorok a mi lelki tanítóinkhoz jövendének, az egyházfiak közül valamellyik hivattatván, tartozzék a tanító házánál jelen lenni, ott betsületesen forgódni és szolgálni.

XII. Senkit a tanító a templomban, kinevezésképpen, az egyházi tanácsok híre és akarattya nélkül meg ne prédikáljon.

⁴¹⁰ *Püspöknek.*

⁴¹¹ *Az eredtiben 'ugyamazonoknak' szerepel.*

⁴¹² *előljáró*

⁴¹³ *adja elő*

XIII. Ha valami az Ecclesia javára néző oly közönséges dolgot a prédikáció után az tanító meg akar hirdetni, az egyházi tanácsoknak (:ha hirtelen mind őket össze nem híhatta is, de nagyobb részinek, vagy az kiket közülök itthon találhat:) hírek, tanácsok és akarattok nélkül meg ne hirdesse.

XIV. Az ő itelekekből mennyen ki az, mellyik vétke, érdemellye meg a gyülekezetből való kitiltást: és az is, mely vétkeket kellessék csak a presbyteriumot és melynek az egész gyülekezetet közönségesen botránkoztató tselekedetiért magához reconciliálni,⁴¹⁴ és azt is ők itillyék meg együtt a tanítókkal, a gyülekezetből kitiltott vétke embernek mennyi időt kellessék adni a' penitentiára.⁴¹⁵

XV. Ha valami olly vétke ember találkoznék, az kit vétkeiről magánosan meg kellene inteni, arra a presbyterium választasson, az intésnek rendi szerint, egjet vagy kettőt, kik híven a reájok bízott dologban eljárván, megjelentsék osztán, minémű fogadtatya volt intéseknek annál, az kihez voltak küldetve.

XVI. Az egyházi tanácsok minden gyűlésekben, valami némű dolgot szereznek, végeznek, intéznek, nagyobb erősségnek, bizonyoságnak, állandóságnak okáért ez Protocollumban⁴¹⁶ beirattassék.⁴¹⁷

XVII. Summa szerint: valamelyek néznek ez itt való ecclesiának javára, megmaradására, mind azoknak tehetségek szerint való megcselekedetire, viszont valamellyek miatt az ecclesia kárt és botránkozást szenvedhetne, mind azoknak kigyomlálására és ellenek való állásra igyekezzenek az egyházi tanácsok, úgy mint az Isten Fiának itt ez helyben levő ecclesiájának vénei, elei és szemei. Melyre őket segéllye a tellyes Szent Háromság egy bizony örök Isten. Amen.⁵¹

⁴¹⁴ visszahívni

⁴¹⁵ Feloldozásra, a gyülekezetbe való visszafogadásra.

⁴¹⁶ jegyzőkönyvben

⁴¹⁷ A jelen kiadás alapja a fogarasi egyházközség 1715-ben elkezdett jegyzőkönyvébe bemásolt anyag. Jelenleg az Erdélyi Református Egyházközség Központi Gyűjtőlevéltárában található Kolozsvárott, a Farkas utcában. Jelzete: I. C. 1. A Fogarasi Református Egyházközség levéltára, jelzet alatt. 13-27. p. (Az 1715-ös jegyzőkönyv vonatkozó lapjainak xerox másolatát Kiss Jenő sepsiszentgyörgyi, Hargita Megyei Könyvtár igazgatója közvetítésével Sipos Gábor levéltárostól kaptam, ezúton is köszönöm szíves segítségnyújtásukat.)

Kiadása: Pokoly József: Az első magyar presbyterium keletkezése és szervezete. In. Protestáns Szemle, XIII. 1901. 207-220. p.

Pokoly közlése a fogarasi egyházközség legrégebbi un. Csengery-féle anyakönyvének (a matrikulát 1663-ban kezdte vezetni Csengeri István lelkész), 1656. február 22-én beírt legrégebbi bejegyzése. Valószínűleg Királyhelmecei János rektor írása. (A vonatkozó rész egykor a II. kötet 437-451. p. volt található)